

ТОЧИКМАТЛУБОТ
ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ
ТИЧОРАТИ ТОЧИКИСТОН

ЗУХАЛИДДИН ХОЛХУЧАЕВ
ФИРУЗ АБДУЛЛОЕВ

ҲУҚУҚИ БОНКӢ

(Маҷмӯаи таълимӣ-методӣ)

ТОЧИКМАТЛУБОТ

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ТИЧОРАТИ ТОЧИКИСТОН

КАФЕДРАИ «ҲУҚУҚИ ТИЧОРАТ»

*Ба 20-солагии истиқлолияти давлатии
Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида мешавад*

ЗУҲАЛИДДИН ХОЛХУҶАЕВ
ФИРУЗ АБДУЛЛОЕВ

ҲУҚУҚИ БОНКӢ

Маҷмӯаи таълимӣ-методӣ

ДУШАНБЕ – 2011

ББК 67.404.2+67.99(2)-3+92Я2

X -66

Бо қарори Шӯрои илмӣ-методи Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон ба нашр тавсия карда шудааст (Суратчаласаи №3 аз 04.03.2011 сол).

Зухалиддин Холхучаев, Фируз Абдуллоев

X -66 Ҳуқуқи бонкӣ. Маҷмӯаи таълимӣ-методӣ. - Душанбе, 2011. 300 с.

Муқарризон:

Қурбонов А. - н.и.и., дотсент, мудирӣ кафедраи «Фаъолияти бонкӣ»-и Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон;

Маҳмадхонов Т. - н.и.х., мудирӣ кафедраи «Ҳуқуқи тижорат»-и Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон;

Сулаймонов Ф.С. - н.и.х., устоди кафедраи «Ҳуқуқи байналхалқӣ»-и Донишгоҳи миллии Тоҷикистон;

Ҳакимов Ш.Қ. - н.и.х., дотсент

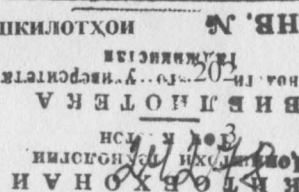
Маҷмӯаи мазкур барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии ҳуқуқи бонкӣ ва қонунгузори бонкиро меомӯзанд, инчунин барои тамоми нафароне, ки ба масъалаҳои қонунгузори бонкӣ шавқу завқдоранд, тавсия шудааст.

ISBN 978-99947-69-64-3

© Зухалиддин Холхучаев, Фируз Абдуллоев 2011 с.

МУНДАРИЧА

	Саҳ.
Пешгуфтор.....	5
Мавзӯи №1. Ҳукуки бонкӣ – соҳаи қонунгузорӣ.....	6
Мавзӯи №2. Ҳукуки бонкӣ ҳамчун илм ва фанни таълимӣ.....	16
Мавзӯи №3. Меъёрҳои ҳукуки бонкӣ.....	21
Мавзӯи №4. Муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.....	30
Мавзӯи №5. Сарчашмаҳои ҳукуки бонкӣ.....	37
Мавзӯи №6. Пайдоиш ва инкишофи бонкҳо ва низоми бонкӣ.....	51
Мавзӯи №7. Вазъи ҳукукии Бонки миллии Тоҷикистон.....	61
Мавзӯи №8. Вазъи ҳукукии бонкҳои тижоратӣ.....	81
Мавзӯи №9. Вазъи ҳукукии ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ.....	107
Мавзӯи №10. Асосҳои ҳукукии суратҳисоби бонкӣ.....	125
Мавзӯи №11. Асосҳои ҳукукии амалиётҳои ҳисоббаробаркунӣ.....	139
Мавзӯи №12. Асосҳои ҳукукии амонати (депозити) бонкӣ.....	162
Мавзӯи №13. Муносибатҳои кредитӣ.....	176
Мавзӯи №14. Воситаҳои таъмини иҷрои ӯҳдадорихои кредитӣ.....	187
Мавзӯи №15. Танзими ҳукукии фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ дар бозори асъор.....	203

Мавзӯи №16. Танзими ҳуқуқии ишгиροки бонкҳо

ва дигар ташкилотҳои молиявиро кредитӣ дар

муносибатҳои андоз.....	221
Силлабус аз фанни «Ҳуқуқи бонкӣ»	240
Дастур «Дар бораи тартиби иҷрои кори санҷишӣ».....	275
Рӯйхати мавзӯҳои кори санҷишӣ	
аз фанни «Ҳуқуқи бонкӣ».....	279
Чадвали тақсимоги мавзӯҳои кори санҷишӣ.....	282
Баъзе иқтибосҳо аз қонунгузорӣ.....	283

ПЕШГУФТОР

Низоми бонкӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ звенои асосӣ ба ҳисоб рафта, дар Тоҷикистон бо таъҷиб ба таҷрибаи давлатҳои пешрафта заминаи конунгузории ин соҳа ташаккул ёфтааст.

Вобаста ба афзалияту инкишофи соҳаи фаъолияти бонкӣ ва тайёр намудани мутахассисон барои ин соҳа, дар муассисаҳои таҳсилоти олии дахлдор омӯзиши фанни таълимии “Ҳуқуқи бонкӣ” ва “Қонунгузории бонкӣ” ба роҳ монда шудааст.

Маҷмӯаи таълимии мазкур ҳамчун воситаи ёрирасон аз фанни “Ҳуқуқи бонкӣ” барои низоми кредитии таълим пешкаш шуда, аҳамияти муҳими назариявӣ ва амалӣ дорад. Маводи мазкур таҳлили баъзе масъалаҳои ҳуқуқии фаъолияти бонкиро дар бар гирифта, мақсади пешниҳоду таснифи пурраи тамоми масъалаҳои ҳуқуқи бонкиро надорад ва ҳамчун роҳнамои бозътимод дар омӯзиши мустақилонаи фанни мазкур ба шогирдон мусоидат хоҳад кард.

Дар васоити таълимӣ якчанд мавзӯҳо гирд оварда шуда, дар онҳо масъалаҳои назариявӣ ташаккули ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун соҳаи конунгузорӣ, масъалаҳои пайдоиш ва инкишофи бонкҳо ва низоми бонкӣ дар Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷа ва хусусиятҳои хоси танзими масъалаҳои мухталифи ҳуқуқи бонкӣ оварда шудаанд.

Маҷмӯаи мазкур бо назардошти дигаргуниҳои ҷойдошта, барои донишҷӯёни факултаҳо ва шӯъбаҳои ҳуқуқӣ ва иқтисодии мактабҳои олӣ, ки ҳуқуқи бонкиро меомӯзанд, инчунин барои нафароне, ки ба масъалаҳои конунгузории бонкӣ шавқ доранд, таҳия шудааст.

ҲУҚУҚИ БОНКӢ – СОҲАИ ҚОНУНГУЗОРӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *Мафҳум ва мавқеи ҳуқуқи бонкӣ дар низоми ҳуқуқ.*
2. *Предмети ҳуқуқи бонкӣ.*
3. *Методҳои ҳуқуқи бонкӣ.*
4. *Низоми ҳуқуқи бонкӣ.*
5. *Принсипҳои ҳуқуқи бонкӣ.*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Ҳуқуқи бонкӣ бо чанд мазмун фаҳмида мешавад?*
2. *Фаъолияти бонкӣ ва амалиётҳои бонкӣ ҳамчун предмети ҳуқуқи бонкӣ.*
3. *Таркиб ва намудҳои муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ.*
4. *Субъекти муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ.*
5. *Алоқамандии ҳуқуқи бонкӣ бо соҳаҳои ҳуқуқ.*
6. *Таснифи принципҳои ҳуқуқи бонкӣ.*

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. **Мафҳум ва мавқеи ҳуқуқи бонкӣ дар низоми ҳуқуқ**

Дар низоми иқтисодии давлатҳои муосир унсурҳои ҳеле муҳим ва зарурӣ низоми бонкӣ мебошад, ки солимии иқтисодиёти ҳар давлат бештар ба фаъолияти ин низом вобастагӣ дорад. Одатан аз сифати фаъолият ва шумораи бонкҳои амалкунанда фарҳанги иқтисодии давлатро баҳо медиҳанд.

Фаъолияти низоми бонкӣ боиси бавучудоии муносибатҳои ҷамъиятии гуногун мегардад, ки меъёрҳои ҳуқуқӣ ҳамчун танзимгари ин муносибатҳо хизмат мекунад. Дар маҷмӯъ тамоми меъёрҳои ҳуқуқие, ки муносибатҳои мазкурро танзим менамоянд, ҳуқуқи бонкиро ташкил медиҳанд.

Хамин тавр, ҳуқуқи бонкӣ маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқие мебошад, ки муносибатҳои ҷамъиятии дар раванди фаъолияти низоми бонкии кишвар ба вучудомадаро танзим менамояд.

Оиди муайян намудани мавқеи ҳуқуқи бонкӣ дар низоми ҳуқуқ ақидаҳои гуногун вучуд доранд. Чунончӣ, ба андешаи як гурӯҳ олимон ва мутахассисони хоричӣ, ба монанди Алексеев Д.Г., Парыгина В.А., Пухтин С.В., Тедеев А.А.¹, Хоменко Е.Г. ҳуқуқи бонкӣ соҳаи мустақили ҳуқуқ буда, дорои предмет ва методи танзимнамоии худ мебошад. Дигарон, ба мисли Тосунян Г.Н., Вакулин А.Ю., Экмалян А.Н., инчунин муҳақиқи тоҷик Алиматов Х.² соҳаи мустақили комплексии ҳуқуқ будани ҳуқуқи бонкиро ҷонибдорӣ менамоянд. Гурӯҳи сеюм, ба мисли Горбунова О.Н., Хемичева Н.И., Гуревич И.С. ҳуқуқи бонкиро ҳамчун зерсоҳаи ҳуқуқи молия шарҳ медиҳанд. Гурӯҳи чорум ҳуқуқи бонкиро на соҳаву зерсоҳаи ҳуқуқ, балки соҳаи конунгузорӣ ҳисобида таъкид менамоянд, ки ин соҳаи конунгузорӣ дар ҷараёни ба соҳаи ҳуқуқ табдил ёфтаи қарор дорад³.

2. Предмети ҳуқуқи бонкӣ

Предмети ҳуқуқи бонкиро муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ ташкил медиҳанд.

Муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ гуфта он муносибатҳои ҷамъиятӣ фаҳмида мешаванд, ки хангоми амалӣ намудани фаъолияти бонкӣ байни иштирокчиёни низоми бонкӣ ва субъектони дигар ба вучуд омада. тавассути меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ танзим карда мешаванд.

Мутобиқи моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» аз моҳи майи соли 2009 *фаъолияти бонкӣ* гуфта, аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ анҷом додани амалиёти бонкӣ фаҳмида мешавад, ки дар қонуни мазкур пешбинӣ шудаанд.

¹ Тедеев А.А. Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учеб. пособие. М. Из-во Экмо, 2005. С. 9-11.

² Алиматов Х. Қонунгузории бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008 С. 3-4.

³ Зойиров Р.Х., Холхучаев З.И. Ҳуқуқи бонки: Дастури таълимӣ. Душанбе: Шӯроиён, 2010. С.7.

Фаъолияти бонкӣ дар шакли иҷро намудани *амалиётҳои бонкӣ*, аз ҷумла, ҷалб намудани амонат ва пасандозҳо; додани қарзҳо (кредитҳо); кушодан ва пешбурди суратҳисобҳои бонкӣ; хариду фурӯши асъори хориҷӣ, саҳмияҳо ва ғ; интиқоли маблағҳо бо дархости шахсони воқеӣ; амалиёти сейфӣ; кассавӣ ва гайра, инчунин бастании *аҳдҳои бонкӣ*, ба мисли додани замонат; иҷораи молиявӣ (лизинг); хизматрасонӣ ба сифати агенти молиявӣ, хизматрасонии иттилоотӣ молиявӣ ва қарзӣ ва монанди инҳо сурат мегирад.

Ба назари мо мафҳуми «*фаъолияти бонкӣ*» нисбатан васеъ буда, на танҳо фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ оид ба иҷро намудани амалиётҳои бонкиву бастании аҳдҳои бонкӣ, инчунин фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистонро оиди таъмини низоми устувори бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назар дорад.

Иштирокчиёни низоми бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Бонки миллии Тоҷикистон, бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии гайрибонкӣ мебошанд.

Вобаста ба таркиби субъективӣ муносибатҳои ҳуқуқии бонкиро асосан ба се гурӯҳ ҷудо намудан мумкин:

- 1) муносибатҳои ҳуқуқии байни Бонки миллии Тоҷикистон ва ташкилотҳои қарзӣ;
- 2) муносибатҳои ҳуқуқии байни ташкилотҳои қарзӣ;
- 3) муносибатҳои ҳуқуқии байни ташкилотҳои қарзӣ ва муштариёни онҳо.

3. Методҳои ҳуқуқи бонкӣ

Методҳои ҳуқуқи бонкӣ гуфта тарзу воситаҳои таъсиррасонии ҳуқуқӣ ба рафтор ва иродаи иштирокчиёни муносибатҳои бонкӣ фаҳмида мешавад.

Аҳамияти методи танзимнамоии ҳуқуқӣ дар илми ҳуқуқ пеш аз ҳама дар он аст, ки мавҷуд будани методи мустақил (дар баробари предмети танзимнамоӣ) чун асоси эътироф намудани ин ё он соҳаи мустақил баромад мекунад. Умуман метод ва предмет тавсифи пурраи ҳар як соҳаро медеҳад.

Дар ҳуқуқи бонкӣ чунин методҳо истифода бурда мешаванд:

1. *Методи оммавӣ-ҳуқуқӣ*, ки дар адабиётҳои ҳуқуқӣ бо номҳои – методи *императивӣ*, методи *маъмури-ҳуқуқӣ*, методи *ҳукмронӣ* ва *итоат*, методи *субординатсия*, методи *авторитарӣ*

ёдовар шудааст. Методи императивӣ дар танзимнамоии муносибатҳои ҷамъиятӣ вазъи нобаробар доштани тарафҳоро дар назар дорад. Хусусияти асосии ин метод дар он ифода меёбад, ки татбиқи воситаҳои ҳуқуқӣ ҳислати амрдиҳанда доранд, иродаи иштирокчиён (субъект) яктарафа изҳор мегардад, тарафҳо дар ҳолати нобаробарии ҳуқуқӣ қарор доранд, танзимнамоӣ бештар хусусияти ўҳдадорсозӣ, манъсозӣ ва иҷозатдиҳиро дорад. Масалан, ҳатмӣ будани гирифтани иҷозатнома баҳри ба амал баровардани фаъолияти бонкӣ:

2. *Методи хусусӣ-ҳуқуқӣ* ё худ методи граҷданӣ-ҳуқуқӣ (*диспозитивӣ*), ки масалан, ҳангоми имконияти озод доштани мизоҷ (клиент) дар интиҳоби бонки тичоратӣ барои хизматрасонӣ, мустақилона интиҳоб кардани шакли ҳисоббаробаркунӣ истифода мегардад;

3. *Методи комплекӣ*, ки дар якҷоягӣ истифода бурдани ду методи номбаршударо, яъне методҳои *императивӣ* ва *диспозитивиро* дар назар дорад¹. Масалан, ба тарзи императивӣ муқаррар намудани талаботҳо оид ба ҷорӣ намудани ҳисоботи бухгалтерӣ ва ба тарзи диспозитивӣ муқаррар намудани имконияти бонк барои мустақилона ташкил намудани сиёсати ҳисобкунӣ.

Бархе аз олимони аз ҷумла, Тедеев А.А., хусусияти хоси методҳои ҳуқуқи бонкиро дар омезишҳои унсурҳои методҳои *императивӣ* ва *диспозитивӣ*, ки на ба ҳуқуқи молия, на ба ҳуқуқи граҷданӣ ва на ба ягон соҳаи дигари ҳуқуқ хос аст, мепазиранд. Аз нуқтаи назари онҳо ҳуқуқи бонкӣ дорои методи мустақили худ мебошад.

4. Низоми ҳуқуқи бонкӣ

Меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ дар таркиби ин соҳаи ҳуқуқи ташаққулбанди бегартибона ҷойгир набуда, бо як низоми муайян дар алоқамандии ба ҳамдигар зич қарор доранд. Дар таркиби ҳуқуқи бонкӣ, меъёрҳои ҳуқуқӣ вобаста ба ҳадафу вазифа ва предмети танзимнамоӣ ҷойгир шудаанд.

¹ Ниг.: Тасуян Г.А., Вакулин А.Ю., Экмилан А.М. Банковское право Российской Федерации. Общая часть. Учебник. –М.: Юрист, 2000 С. 116-119.

Хамин тавр, *низомии ҳуқуқи бонкӣ* гуфта тартиби пай дар пай ҷойгиршавии меъёрҳои ҳуқуқии ба ҳамдигар алоқамандро дар таркиби ҳуқуқи бонкӣ мефаҳманд.

Ҳуқуқи бонкӣ вобаста ба таркиби худ аз *қисми умумӣ* ва *қисми махсус* иборат буда, ҳар як қисми он дар навбати худ низомии худро дорад, ки ба институтҳо, зеринститутҳо ва меъёрҳои ҳуқуқӣ ҷудо шудаанд.

Қисми умумии ҳуқуқи бонкӣ аз меъёрҳои ҳуқуқие иборат аст, ки онҳо ҳолатҳои умумиро стратегиро муқаррар намуда, дар институтҳои қисми махсуси ҳуқуқи бонкӣ инкишоф дода мешаванд.

Қисми махсуси ҳуқуқи бонкӣ бошад аз меъёрҳои ҳуқуқие иборат аст, ки онҳо тартиби амалӣ намудани фаъолияти мушаххаси бонкиро танзим менамоянд. Меъёрҳои қисми махсуси ҳуқуқи бонкиро дар адабиётҳои ҳуқуқӣ ба институтҳо гурӯҳбандӣ менамоянд, ба монанди: институти назорати бонкӣ; институти суратҳисоби бонкӣ; институти амонати бонкӣ; институти кредити бонкӣ; институти муносибатҳои ҳисоббаробаркунӣ; институти муносибатҳои корреспондентӣ бо бонкҳои хориҷӣ ва монанди инҳо.

5. Принсипҳои ҳуқуқи бонкӣ

Зери мафҳуми принсипҳои ҳуқуқи бонкӣ идеяҳои роҳбарикунандаю асосие фаҳмида мешаванд, ки дар қонунгузорию ҷорӣ муқаррар шуда, моҳияти меъёрҳои ин соҳа ва самтҳои асосии сиёсати давлатро дар соҳаи танзимноомии муносибатҳои ҷамъиятии мазкур инъикос менамоянд. Принсипҳои ҳуқуқи бонкӣ самтҳои стратегии инкишофи ҳуқуқи бонкиро муайян мекунанд.

Принсипҳои ҳуқуқи бонкиро ҳар хел тасниф кардан мумкин аст. Масалан, принсипҳои ҳуқуқи бонкиро ба принсипҳои *умумичтимоӣ-ҳуқуқӣ*, ки аҳамияти умумихуқуқӣ доранд ва принсипҳои *махсуси ҳуқуқӣ* ҷудо мекунанд.

Ба *принсипҳои умумичтимоӣ-ҳуқуқӣ* принсипҳои дохил мешаванд, ки ба тамоми соҳаҳои ҳуқуқ хосанд, ба монанди принсипи қонуният, принсипи инсондустӣ, принсипи демократизм, принсипи баробархуқуқӣ ва ғайра.

Принсипҳои махсуси ҳуқуқӣ (принсипи соҳавӣ) хусусиятҳои хоси ҳуқуқи бонкиро муқаррар менамоянд.

Принсипҳои махсуси ҳуқуқи бонкиро дар навбати худ одатан ба ду гурӯҳ ҷудо менамоянд¹.

Ба гурӯҳи аввал принсипҳоеро дохил мекунамд, ки ҳолати ҳуқуқи субъектони ҳуқуқи бонкӣ ва тартиби амалӣ намудани фаъолияти бонкиро муайян менамоянд. Ба монанди принсипҳои:

- ✦ дахлнопазирии моликият;
- ✦ манъ будани монополияи бозори бонкӣ ва дастгирии рақобат;
- ✦ озодиҳои фаъолияти бонкӣ;
- ✦ амали намудани фаъолияти бонкӣ дар фазои ягонаи иқтисодӣ;
- ✦ афзалияти манфиатҳои тамоми иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ;
- ✦ принсипи монополияи эмиссионии Бонки миллии Тоҷикистон;
- ✦ принсипи масъулиятнокии Бонки миллии Тоҷикистон;
- ✦ манъ будани даҳолати мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти ҳудудораи маҳаллӣ ба фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ;
- ✦ хусусияти иҷозатӣ доштани фаъолияти бонкӣ;
- ✦ қобилияти истисноии ҳуқуқдорӣ ташкилотҳои қарзӣ;
- ✦ баргарданда будани воситаҳои пулӣ ҷалбнамудаи ташкилотҳои қарзӣ;
- ✦ принсипи ниғаҳдорӣ сирри бонкӣ;
- ✦ принсипи музднок будани хизматрасонии бонкӣ.

Ба гурӯҳи дуюм он принсипҳое дохил мешаванд, ки тартиби таъкили низомии бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян менамоянд. Инҳо:

- ✦ принсипи дузинагии низомии бонкӣ;
- ✦ принсипи новобастагии иқтисодӣ, кадрӣ, функционалии Бонки миллии Тоҷикистон аз дигар мақомоти ҳокимияти давлатӣ.

¹ Тедеев А.А. Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учеб. пособие. М. Из-во Экмо, 2005. С. 22-23.

IV. САВОЛҶО БАРОИ ХУДСАНҶИ ВА ТАКРОФ

1. Ҳукуқи бонкӣ чист?
2. Фаъолияти бонкиро шарҳ диҳед.
3. Фаъолияти бонкӣ дар кадом шаклҳо амалӣ мегардад?
4. Амалиётҳои бонкиро номбар кунед.
5. Иштирокчиёни муносибатҳои ҳукуқии бонкӣ кӣҳо мебошанд?
6. Методи ҳукуқи бонкиро шарҳ диҳед.
7. Ҳукуқи бонкӣ аз чанд қисм иборат мебошад?
8. Кадом институтҳои ҳукуқи бонкиро медонед?

V. ТЕСТҶО

1. Мафҳуми ҳукуқи бонкиро муайян кунед:

- а) ҳукуқи бонкӣ ин мачмӯи меъёрҳои мебошад, ки муносибатҳои идоракуниро ташкил медиҳад;
- б) ҳукуқи бонкӣ ин мачмӯи меъёрҳои мебошад, ки муносибатҳои молиявиро дар раванди фаъолияти молиявии давлат танзим менамояд;
- в) ҳукуқи бонкӣ ин мачмӯи меъёрҳои мебошад, ки муносибатҳои ҷамъиятиро дар раванди фаъолияти бонкҳо танзим менамояд;
- г) ҳукуқи бонкӣ ин мачмӯи меъёрҳои мебошад, ки муносибатҳои иқтисодии молиявиро танзим менамояд.

2. Ҳукуқи бонкӣ чи хел фаҳмида мешавад?

- а) ҳар хел фаҳмида мешавад;
- б) ҳамчун соҳаи ҳуқуқ;
- в) ҳамчун институти ҳуқуқӣ;
- г) ҳамчун соҳаи қонунгузорӣ.

3. Субъектҳои низомии бонкӣ кӣҳо мебошанд?

- а) Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар мақомотҳои давлатӣ;
- б) Бонки миллии Тоҷикистон, бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ;
- в) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки миллии Тоҷикистон;
- г) Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки миллии Тоҷикистон.

4. Муносибатҳои ҳуқуқии банкиро асосан ба чанд гурӯҳ ҷудо мекунад:

- а) ба нӯҳ гурӯҳ;
- б) ба се гурӯҳ;
- в) ба шаш гурӯҳ;
- г) ба даҳ гурӯҳ;

5. Кадом намудҳои фаъолияти банкі мебошад?

- а) гирифтани қарз, гирифтани унвон, кушодани суратҳисоб;
- б) додани қарз, кушодани суратҳисоб, қабули амонат;
- в) гирифтани қарз, гирифтани пора, кушодани суратҳисоб;
- г) додани қарз, кушодаи парвандаи ҷиноӣ, қабули шаҳрвандон.

6. Мақсади асосии фаъолияти Банки миллии Тоҷикистон ва банкҳо:

- а) баровардани қоғазҳои қиматбаҳо;
- б) қабули амонатҳо, додани қарз;
- в) устувор нигоҳ доштани низоми банкі, гирифтани фоида;
- г) гирифтани фоида.

7. Принципҳои ҳуқуқи банкиро асосан ба чанд гурӯҳ ҷудо мекунад:

- а) ба ду гурӯҳ;
- б) ба даҳ гурӯҳ;
- в) ба панҷ гурӯҳ;
- г) ба чор гурӯҳ.

8. Банк чист?

- а) ташкилоти қарзие (кредитие), ки ақалан ҳуқуқи иҷроӣ се амалиёти зерин: ҷалби амонату пасандозҳо, додани қарз (кредит), кушодану пешбурди суратҳисобҳои банкиро дорад;
- б) ташкилоти қарзие (кредитие), ки ақалан ҳуқуқи иҷроӣ ду амалиёти зерин: додани қарз (кредит), кушодану пешбурди суратҳисобҳои банкиро дорад;
- в) ташкилоти ғайригичоратӣ, ки ақалан ҳуқуқи иҷроӣ се амалиёти зерин: ҷалби амонату пасандозҳо, додани қарз (кредит), кушодану пешбурди суратҳисобҳои банкиро дорад;

- г) ташкилоти қарзие (кредитие), ақалан ҳуқуқи иҷрои чор амалиёти зерин: қалби амонату пасандозҳо, додани қарз (кредит), қушодану пешбурди суратҳисобҳои банкиро дорад.

VI. НОМҶЌИ МАВЗЌЌО БАРОИ ҚОРИ САҢЧИШЌИ (ҚОНТРОЛЌИ)¹

1. Ташақулёбии ҳуқуқи банкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
2. Таносуби ҳуқуқи банкӣ ва соҳаҳои ҳуқуқи Тоҷикистон.
3. Муносибатҳои ҳуқуқии банкӣ.
4. Методҳои ҳуқуқи банкӣ.
5. Низоми ҳуқуқи банкии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

VII. АДАБИЁТ

1. *Агарков М.М.* Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.
2. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. с.3.
3. *Алиматов Х.* Қонунгузории банкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80.
4. Банковское право: Учебное пособие//*Н.Н. Арефьева, И.А. Волкова, К.И. Карabanова и др.*; Под ред. проф. А.А. Травкина. –Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. 708 с.
5. Банковское право. Учебное пособие. М. 2005. 459 с.
6. *Баражян М.М. и др.* Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.
7. *Ғаюров Ш.* Ҳуқуқи молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2005. 216 с.
8. *Зойиров Р.Х., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи банкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 5-14).
9. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. 336 с. (С. 9-29).

¹ Минбаъд дар ин китоб танҳо «қори санҷиши» навишта мешавад.

10. Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/*Зери таҳрири умуми доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. *Декабри, 2008. 272 с.*

11. *Эриашвили Н.Д.* Банковское право: Учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: НИТИ ДАНА, Закон и право, 2000. 471 с. (С, 7-17).

**ҲУҚУҚИ БОНКӢ
ҲАМЧУН ИЛМ ВА ФАНИИ ТАЪЛИМӢ**

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *Мафҳум ва мавзӯи илми ҳуқуқи бонкӣ*
2. *Асосҳои меъёрӣ, методологӣ ва назариявии илми ҳуқуқи бонкӣ*
3. *Ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун фанни таълимӣ*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Илми ҳуқуқи бонкӣ чист?*
2. *Зарурати омӯзиши ҳуқуқи бонкӣ.*
3. *Алоқамандии илми ҳуқуқи бонкӣ бо дигар илмҳо.*
4. *Функцияҳои илми ҳуқуқи бонкӣ*
5. *Таъсири илм ва фанни таълими ҳуқуқи бонкӣ.*

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Мафҳум ва мавзӯи илми ҳуқуқи бонкӣ

Илм як соҳаи фаъолияти инсон мебошад, ки барои гирифтани банизоддорӣ ва азхудкунии донишҳо дар бораи ҷаҳони ихтотанамудаи мо равона шудааст.

Аз ин рӯ илми ҳуқуқи бонкӣ низомии донишҳо, категорияҳо, ҳулосаҳо, муҳокимарониҳо дар бораи зухуротҳои ҳуқуқӣ ва иқтисодии ҳуқуқӣ фаҳмидан мумкин аст, ки предмети онро ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун соҳаи қонунгузорӣ ташкил медиҳад.

Ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун илм маҷмӯи муайяни донишҳои назариявӣ ва ҳулосаҳо дар бораи мундариҷа, нақш ва аҳамияти ҳуқуқи бонкӣ, инчунин ташаккулёбӣ ва инкишофи ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун қисми таркибии низомии ҳуқуқи Тоҷикистон аст.

Илми ҳуқуқи бонкӣ масъалаҳои зеринро меомӯзад:

- принципҳои ҳуқуқи бонкӣ;
- меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ ва инкишофи онҳо;
- роҳҳои тақмилибӣ қонунгузори бонкӣ;

- муносибатҳои ҷамъиятии, ки дар ҷараёни амал ва инкишофи низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вуҷуд меоянд;

- муносибатҳои ҷамъиятии, ки дар натиҷаи фаъолияти бонкӣ, инчунин дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ ва истифодабарандагони хизматрасониҳои бонкӣ ба вуҷуд меоянд;

- қонуниятҳо ва заминаҳои инкишофи ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун қисми таркибии низоми ҳуқуқи Тоҷикистон.

Инчунин, дар илми ҳуқуқи бонкӣ масъалаҳои дигаре низ омӯхта мешаванд, ки ба масъалаҳои зикршуда алоқамандӣ доранд.

Предмети илми ҳуқуқи бонкӣ муносибатҳои ҷамъиятии ҳуқуқие мебошанд, ки ҳангоми танзимнамоӣ ва амалигардонии фаъолияти бонкӣ аз ҷониби субъектҳои ҳуқуқи бонкӣ ба вуҷуд меоянд. Ин муносибатҳо:

† муносибатҳои ҳуқуқие, ки дар ҷараёни танзимнамоии низоми бонкӣ аз тарафи мақомоти дахлдори ҳокимият ба вуҷуд меоянд;

† муносибатҳои ҳуқуқие, ки дар ҷараёни амали низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вуҷуд меоянд;

† муносибатҳои ҳуқуқие, ки дар ҷараёни назорати бонкӣ ва назорат аз болои риояи қонунгузориҳои бонкӣ ба вуҷуд меоянд;

† муносибатҳои ҳуқуқие, ки дар раванди ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ ба вуҷуд меоянд;

† муносибатҳои ҳуқуқие, ки ҳангоми ба ҷавобгариҳои ҳуқуқӣ кашидан барои ҳуқуқвайронкунӣ ва ҷиноят дар соҳаи фаъолияти бонкӣ ба вуҷуд меоянд ва ғайра.

Предмети ҳуқуқи бонкӣ аз қисматҳои зерин иборат аст: Категорияҳои ҳуқуқи бонкӣ; Меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ, ҷи меъёрҳои амалкунанда ва ҷи меъёрҳои, ки амалшон қатъ гардидааст; Принсипҳои ҳуқуқи бонкӣ; Методҳои ҳуқуқи бонкӣ; Сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ; Таҳлили ҳуқуқтатбиқкунӣ ва ҳуқуқэҷодкунӣ; Таҳлили ҳуқуқшиносӣ ва ҳуқуқшиносӣ оиди баҳсҳои бонкӣ; Таърихи инкишофи умумии бонкӣ

ИТ Ҷумҳурии А
ВИБЛИОТЕКА
г. Ул. ренг
ИНВ. № 2428

ва қонунгузори бонкӣ дар Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷӣ; Таърихи илми таҷрибаӣ, ки барои тақмили меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ, таҷрибаи ҳуқуқатбиққунӣ ва истифодаи категорияҳои илмӣ нигаронида шудаанд ва ғайра.

2. Асосҳои меъёри, методологӣ ва назарияи илми ҳуқуқи бонкӣ

Заминаҳои меъёрии илми ҳуқуқи бонкиро санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, инчунин амалияи ҳуқуқатбиққунӣ ва таҷрибаи судӣ дар ин соҳа ташкил медиҳанд.

Асосҳои назарияи илми ҳуқуқи бонкиро илмҳои умумиҷамъиятӣ, фалсафа, муқарраротҳои назарияи молия, назарияи иқтисод, назарияи давлат ва ҳуқуқ ва дигар илмҳои ҳуқуқӣ ташкил медиҳанд.

Асоси методологӣ илми ҳуқуқи бонкиро методҳои гуногуни тадқиқоти фаъолияти бонкӣ ташкил медиҳанд, ба монанди:

1. Методи ҳуқуқӣ-муқоисавӣ. Масалан, муқоиса намудани падидаҳои ҳуқуқӣ ба низоми ҳуқуқӣ давлатҳои гуногун тааллуқ дошта, муқоиса намудани ду падидаҳои ҳуқуқӣ ҳуқуқи бонкӣ ва монанди онҳо;

2. Методи махсуси ҳуқуқӣ, ки аз баҳодихӣ ва таҳлили меъёрҳо ва муносибатҳои ҳуқуқӣ, фаҳмонидани онҳо, маънидоҷунӣ ва тӯрӯхбандии онҳо иборат аст;

3. Методи махсуси сотсиологӣ, ки аз усулҳои назорати шахсӣ аз болои ташкилотҳои бонкӣ, гузаронидани тадқиқотҳои сотсиологӣ иборат аст;

4. Методи таърихӣ, ки тадқиқоти таърихӣ оид ба муайян намудани (ошкоркунии) қонуниятҳои таҳаввулоти ҳуқуқӣ ин ё он институти ҳуқуқӣ, мақомотҳо ва ғайраро дар назар дорад.

3. Ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун фанни таълимӣ

Ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун фанни таълимӣ предмети таълимие мебошад, ки дар факултаҳои ҳуқуқшиносӣ ва иқтисодии мактабҳои олӣ дарс гуфта мешавад. Бо ёрии ин фанни таълимӣ мутахассисони оянда (донишҷӯёни факултаҳои иқтисодӣ ва ҳуқуқшиносӣ) донишҳои заруриро дар бораи низоми бонкӣ ва ҳуқуқи бонкӣ аз худ менамоянд.

Одатан дар мактабҳои олии ҳуқуқӣ категорияҳои асосии ҳуқуқи бонкӣ дар доираи “ҳуқуқи молиявӣ”, “ҳуқуқи граждани” ва “ҳуқуқи соҳибкорӣ” омӯхта мешаванд.

Аммо мавқеъ ва нақши низоми бонкӣ дар рушди муносибатҳои иқтисодӣ, инчунин бо мақсади тайёр намудани мутахассисони хуби соҳа дар шароити нави иқтисодӣ, зарурати алоҳида омӯختани “Ҳуқуқи бонкӣ” дар мактабҳои олии пешомад. Вобаста ба ин дар ҳоли ҳозир ин фанни таълимӣ дар тамоми факултаҳои ҳуқуқии мактабҳои олии, инчунин баъзе факултаҳои иқтисодии мактабҳои олии омӯхта мешавад.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Илм чист?
2. Мафҳуми илми ҳуқуқи бонкиро баён кунед.
3. Ҳуқуқи бонкӣ чиро меомӯзад?
4. Кадом асосҳои меъёрӣ ва методологии ҳуқуқи бонкиро медонед?
5. Ҳуқуқи бонкӣ бо кадом илмҳо алоқамандӣ дорад?
6. Алоқамандии ҳуқуқи бонкиро бо илмҳои ҳуқуқӣ муайян кунед.
7. Кадом функсияҳои илми ҳуқуқи бонкиро медонед?
8. Таносуби илм ва фанни таълимии ҳуқуқи бонкиро шарҳ диҳед.

V. ТЕСТҲО

1. Мафҳуми илми ҳуқуқи бонкиро муайян кунед:

- а) низоми донишҳои назариявӣ, мафҳумҳо, категорияҳо, ва хулосаҳо дар бораи муносибатҳои муолумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкӣ;
- б) низоми муайяни донишҳои назариявӣ ва хулосаҳо дар бораи ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун соҳаи қонунгузорӣ;
- в) низоми муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки бо меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ танзим шудаанд;
- г) маълумот оиди бонкҳои мушаххас.

2. Асосҳои меъёрии ҳуқуқи бонкиро нишон диҳед:

- а) санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ;

- б) илмҳои фалсафа, назарияи иқтисод, назарияи молия, назарияи ҳуқуқ;
- в) шартномаи меҳнатӣ;
- г) низоминомаҳо ва асрҳои илмӣ.

3. Ҳуқуқи бонкӣ бо кадом гурӯҳи илмҳои ҳуқуқӣ алоқамандии зичтар дорад?

- а) ҳуқуқи анзоз, ҳуқуқи маъмурӣ, ҳуқуқи конституционӣ, назарияи давлат ва ҳуқуқ;
- б) ҳуқуқи молия, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи граждани, назарияи молия;
- в) ҳуқуқи молия, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи ҷиноятӣ, ҳуқуқи экологӣ;
- г) ҳуқуқи анзоз, ҳуқуқи молия, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи граждани.

VI. НОМГҶҲИ МАВЗҶҲО БАРОИ КОРИ САНҶИШӢ

1. Ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун илм.
2. Бавучудой ва инкишофи илми ҳуқуқи бонкӣ.
3. Алоқамандии ҳуқуқи бонкӣ бо дигар илмҳои ҳуқуқӣ.
4. Ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун фанни таълимӣ.

VII. АДАБИЁТ

1. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. 175 с.
2. *Алиматов Х.* Қонунузории бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Ҳучанд. «Хуросон» 2008. 80.
3. Банковское право. Учебное пособие. М. 2005. 459 с.
4. *Баралсян М.М. и др.* Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.
5. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 15-18.).
6. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. с. 30-34.

МЕӢӢРӢОИ ӢУКУКИ БОНКӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *Мафҳуми меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ*
2. *Ӣусусиятҳои асосии меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ*
3. *Сохти меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ*
4. *Шаклҳои амалигардонии меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ*
5. *Намудҳои меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Мафҳум ва моҳияти меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ*
2. *Аломатҳои таркибии меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ*
3. *Таснифоти меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ*

III. ФИШУРДАИ ӢАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Мафҳуми меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ

МеӢӢри Ӣукук дар тамоми таълимотҳои Ӣукукие, ки меӢӢрӢ будани Ӣукукро ӢонибдорӢ мекунанд, яке аз мафҳумҳои асосӢ ва муҳим мебошад.

МеӢӢри Ӣукук коидаи умумии танзимнамоии муносибатҳои ӢамъиятӢ буда, тибки он нафароне, ки Ӣукук ба онҳо нигаронида шудааст дар шароити муайян (гипотеза) Ӣун субъекти Ӣукук ва ӯҳдадорҳои муайян (диспозитсия) зери таҳдиди бавуҷудоии оқибатҳои барои онҳо номусоид (санксия) амал мекунанд.

Дар низоми Ӣукуки Ӣумҳурии Тоҷикистон меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ Ӣои муҳимро ишғол менамоянд. Ин пеш аз ҳама ба он вобаста аст, ки меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ доираи васеи муносибатҳои Ӣамъиятиро танзим менамоянд, ки онҳо дар самаранок ташкил намудани иқтисодиёти миллӣ, низоми молияву бонкӢ аҳамияти муҳим доранд. Тавассути меӢӢрӢои Ӣукуки бонкӢ ҳудуди рафтори ҳатмӢ, иҷозатшуда, ё тавсияшудаи шахсони ӢукукӢ ва воқеӢ, тартиби фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӢ, мақомоти худидорақунии

маҳаллӣ ва шахсони мансабдори онҳо дар соҳаи танзими муносибатҳои бонкӣ муайян карда мешаванд.

Ба воситаи меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ режими ҳуқуқи робитаи иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ, ҳуқуқ ва ӯҳдадорӣ иштирокчиёни он муносибатҳо ва кафолатҳои амалгардонии ҳуқуқи ӯҳдадориҳои онҳо муайян карда мешаванд. Дар байни меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ меъёрҳое, ки аз ҷониби Бонки милли Тоҷикистон тартиби амалӣ намудани назорати бонкиро муқаррар менамоянд ва меъёрҳо оиди ҷавобгарӣ барои содир намудани ҳуқуқвайронкунӣ дар соҳаи ҳуқуқи бонкӣ аҳамияти бештар доранд.

Меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ на фақат барои танзимнамоӣ, муқарраркунӣ ва ҳифз намудани муносибатҳои ҷамъиятӣ, балки барои маҳдуд сохтан ё худ танг намудани муносибатҳо ва зухуроти ғайриҳуқуқие, ки ба сатҳи имрӯзаи инкишофи ҳуқуқ, манфиатҳои шахсӣ ва ҷамъиятӣ ҷавобгӯй нестанд, нигаронида шудаанд. Масалан, тибқи меъёри м. 18 қонуни ҚТ “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” агар ташкилоти қарзӣ дар содир намудани ҷиноят, аз ҷумла, қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастомада ва маблағгузори терроризм иштирок карда бошад, иҷозатномаи он танҳо бо қарори Бонки милли Тоҷикистон бозхонда мешавад.

Ҳамин тавр, меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ қоидаҳои умумихатмию иҷтимоии рафтор буда, аз ҷониби давлат мустаҳкам карда шудаанд ва барои танзиму амалӣ намудани фаъолияти бонкӣ нигаронида шуда, ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои субъектони муносибатҳои ҳуқуқи бонкиро муқаррар менамоянд.

2. Хусусиятҳои асосии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ

Ба меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ чунин хусусиятҳо хос мебошанд:

Яқум, меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ доираи васеи муносибатҳои ҷамъиятиро танзим менамоянд, ки асосан онҳоро ба ду гурӯҳ ҷудо менамоянд:

1. Муносибатҳое, ки барои амалигардонии низоми пулию қарзии давлат, рушди иқтисодиёти он (муносибатҳои вобаста ба танзими низоми бонкӣ аз ҷониби давлат) аҳамияти муҳим доранд;

2. Муносибатҳое, ки барои самаранок амали намудани фаъолияти соҳибкорӣ (чӣ фаъолияти бонкӣ ва чӣ фаъолияти дигари соҳибкорие, ки дар он бонкҳо ва дигар ташкилотҳои кредитӣ ба сифати барандаи пардохтҳо баромад мекунанд) аз ҷониби субъектоне хоҷагидор аҳамияти бевоситаи муҳим доранд (муносибатҳо дар соҳаи танзими тартиби амалӣ намудани фаъолияти бонкӣ);

Дуум, меъёрҳои ҳукуки бонкӣ ҷаҳорҷубаи рафтори ҳатмӣ, иҷозатшуда ё тавсияшавандаи шахсони воқеӣ (истифодабарандагони хизматрасонии бонкӣ) ва шахсони ҳукуқӣ (ташкилотҳои қарзӣ ва мизочони онҳо), тартиби фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ва шахсони мансабдор, инчунин мақомоти давлатиро дар соҳаи фаъолияти бонкӣ муқаррар менамоянд;

Сеюм, меъёрҳои ҳукуки бонкӣ режими ҳукукии робитаи иштирокчиёни муносибатҳои бонкиро муқаррар намуда, ҳукуку ӯҳдадорихои ташкилотҳои қарзӣ ва мизочони онҳо, инчунин кафолатҳои амалӣ намудани онҳоро муайян менамоянд;

Чорум, меъёрҳои ҳукуки бонкӣ на фақат муносибатҳои нави ҷамъиятиро дар соҳаи фаъолияти бонкӣ танзим, муқаррар ва ҳифз мекунанд, балки аз доираи идоракунии давлатии низоми бонкӣ муносибатҳо ва зухуротҳои ғайриҳукуқие, ки ба сатҳи муосири инкишофи ҳуқуқ, манфиатҳои шахсӣ ва ҷамъиятӣ ҷавобгӯй нестанд, маҳдуд месозанд.

3. Сохти меъёрҳои ҳукуки бонкӣ

Меъёрҳои ҳукуки бонкӣ чун меъёрҳои ҳукукии дигар соҳаҳои ҳуқуқ аз се унсур (элементи) таркибӣ, яъне *гипотеза*, *диспазитсия* ва *санксия* иборат мебошанд.

1. *Гипотеза* як қисми таркибии меъёри ҳукуки бонкӣ буда, шарту шароитҳои воқеии татбиқи онро дар бар мегирад.

2. *Диспазитсия* – қисми марказии меъёри ҳукуки бонкӣ буда, бевосита худи кондаи рафтори муқарраршударо инъикос менамояд.

3. *Санксия* – қисми меъёри ҳукуки бонкӣ буда, дар он оқибати ҳуқуқӣ – оқибати мусоид (чораи ҳавасмандкунӣ) ё оқибати номусоид (чораи ҷазо) ифода меёбад. Ин оқибатҳо

хангоми риояи меъёри ҳуқуқи бонкии муқарраршуда ё ин ки вайрон кардани он ба вучуд меоянд.

4. Шаклҳои амалигардонии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ

Меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ бо чунин тарзҳо амали гардонида мешаванд:

1. *Истифодабарии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ* – ин чараёни амалигардонии ҳуқуқ аст, ки дар он иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ мустақилона истифода бурдан ё истифода набурдани ҳуқуқи муқарраргардидаро ҳал мекунанд. Масалан, ҳуқуқи барои кушодани суратхисоби бонкӣ, ҳуқуқи гузоштани амонат дар бонк;

2. *Риояи меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ*, дар худдорӣ кардани иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ аз талаботҳои манъкунандаи ҳуқуқ зохир мегардад. Масалан, мутобиқи моддаи 78 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” ҳар касе, ки вазифаи аъзои Раёсати Бонки миллии Тоҷикистонро иҷро мекунад ё пешгар иҷро кардааст, ё ҳар корманди Бонки миллии Тоҷикистон ҳуқуқ надорад ягон касро ба маълумоте, ки сирри бонкӣ мебошад ва хангоми иҷрои вазифа дар Бонки миллии Тоҷикистон ба вай маълум шудааст, роҳ диҳад ё ҷоп кунад;

3. *Иҷроиши меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ*, ки чараёни аз ҷониби иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ иҷро намудани ҳаракатҳои (вазфаҳои) дар меъёри ҳуқуқи бонкӣ пешбинишударо дар назар дорад. Масалан, мутобиқи моддаи 35 Қонуни ҚТ “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” аз 25 майи соли 2009 агар ташкилоғи қарзӣ оғаҳӣ ёбад, ки иҷрои ҳар гуна аҳд, гирифтагн ё пардохти ҳар гуна маблағи пулӣ ба ягон ҷиноят ё амали гайрикунунӣ дахл дорад ё метавонад дахл дошта бошад, онгоҳ вай вазифадор аст фавран дар ин бора ба Бонки миллии Тоҷикистон ё ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ хабар диҳад¹;

4. *Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ* аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ (шахсони мансабдор) сурат мегирад ва дар иҷро кардани ҳаракатҳои (беҳаракати) аҳамияти ҳуқуқидошта ифода меёбад. Масалан, қабули фармони Президент мутобиқи

¹ Рузномаи «Садои мардум» аз 25 майи соли 2009 №№ 65-66.

б. 7 м. 69 дар бораи таъин ва озод намудани раиси Бонки миллии ва муовинони ӯ; татбиқи меъёрҳои ҳукуки бонкӣ ҳангоми аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон қабул кардани санади ҳукукии фардӣ, ки ба талаботҳои моддӣ ва муурофиавӣ асос ёфтааст ва ғайра.

5. Таснифоти меъёрҳои ҳукуки бонкӣ

Меъёрҳои ҳукуки бонкиро аз рӯи асосҳои гуногун ба намудҳо ҷудо намудан мумкин аст. *Чунинчун:*

1. Вобаста ба таъиноташон меъёрҳои ҳукуки бонкиро ба *меъёрҳои танзимкунанда-ҳуқуқмуқарраркунанда* ва *меъёрҳои ҳифзкунанда* ҷудо менамоянд.

Аҳамияти *меъёрҳои ҳуқуқши танзимкунанда-ҳуқуқмуқарраркунанда* дар он мебошад, ки дар онҳо қоидаҳои ҳукукие ифода меёбанд, ки тибқи онҳо ба субъектони муносибатҳои ҳукуки бонкӣ ҳуқуқҳои муайян дода шуда, ӯҳдадорихои муайян ба зимаашон гузошта шудааст ва умуман бо чунин тарз муносибатҳои ҷамъиятиро дар соҳаи фаъолияти бонкӣ танзим мекунанд.

Меъёрҳои ҳуқуқҳифзкунанда бошанд барои таъмини фаъолияти дурусти низоми бонкии давлат, устувори низоми таъшилотҳои кредитӣ нигаронида шудаанд. Тавассути ин намуди меъёрҳои ҳукуки бонкӣ чораҳои ҳифзкунандаи ҳуқуқ манфиатҳои қонунии субъектони муносибатҳои ҳукуки бонкӣ муқаррар карда мешаванд. Масалан, чораҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои вайронкунии қонунгузори бонкӣ ва санадҳои меъёри-ҳукукии Бонки миллии Тоҷикистон. Ҳамин тавр, меъёрҳои ҳукуки бонкӣ барои ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ дар соҳаи фаъолияти бонкӣ нигаронида шудаанд.

2. Вобаста ба моҳияташон меъёрҳои ҳукуки бонкиро ба чунин гурӯҳҳо ҷудо менамоянд:

1. *Меъёрҳои ҳуқуқие, ки ҳолати ҳуқуқши (ҳуқуқ ва ӯҳдадорихои) иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ бонкиро муқаррар намудаанд;*

2. *Меъёрҳои ҳуқуқие, ки тартиби таъсис, бақайдгирӣ, иҷозатномадиҳӣ, амал, азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии бонкҳо ва дигар таъшилотҳои кредитиро муайян мекунанд;*

3. *Меъёрҳои ҳуқуқие, ки шаклҳо ва методҳои танзимнамоии низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла*

тартиби муносибат бо банкҳои тижоратиро аз ҷониби Банки миллии Тоҷикистон муайян мекунанд;

4. Меъёрҳои ҳуқуқие, ки ҷавобгариро барои содир кардани ҳуқуқвайронкунӣ дар соҳаи ҳуқуқи банкӣ муқаррар мекунанд.

3. Вобаста ба тарзҳои таъсиррасонӣ ба рафтори иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи банкӣ меъёрҳои ҳуқуқи банкӣ ба меъёрҳои манъкунанда, меъёрҳои вазифадоркунанда, меъёрҳои ваколатдоркунанда ҷудо мешаванд.

4. Вобаста ба тартиби амалинамоии ҳуқуқ ва ӯҳдадорихои иштрокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи банкӣ меъёрҳои ҳуқуқи банкиро ба меъёрҳои моддӣ ва меъёрҳои муурофиавӣ ҷудо мекунанд.

Тавассути меъёрҳои моддӣ ҳуқуқ ва ӯҳдадорихои иштрокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи банкӣ, аз ҷумла салоҳияти мақомоти давлатӣ дар соҳаи танзими фаъолияти банкӣ муайян карда мешавад.

Меъёрҳои муурофиавӣ бошанд тартиб ва ҷараёни амалӣ намудани ваколатҳоро аз ҷониби мақомоти банкӣ, инчунин тартиб ва ҷараёни ҳифзи ҳуқуқи иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи банкиро муқаррар мекунанд. Яъне меъёрҳои муурофиавӣ тартиб, шакл ва усулҳои амалӣ шудани меъёрҳои моддиро муқаррар мекунанд.

5. Вобаста ба қувваи ҳуқуқиашон меъёрҳои ҳуқуқи банкиро ба меъёрҳои ҳуқуқии қонунҳо ва меъёрҳои ҳуқуқии санадҳои зериконунӣ ҷудо мекунанд.

Меъёрҳои ҳуқуқии қонун дар Конститутсия, қонунҳои конститутсионӣ, қонунҳои оддӣ, кодексҳо муқаррар карда шуда, нисбат ба меъёрҳои ҳуқуқии санадҳои зериконунӣ эътиборашон баландтар аст.

Меъёрҳои ҳуқуқии санадҳои зериконунӣ бошанд дар фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои Банки миллии Тоҷикистон ва ғайра муқаррар карда шудаанд.

6. Инчунин меъёрҳои ҳуқуқи банкиро вобаста ба хусусиятҳоиашон ба меъёрҳои умумӣ ва меъёрҳои махсус низ ҷудо мекунанд.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Мафҳуми меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро баён кунед.
2. Ба меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ кадом хусусиятҳо хосанд?
3. Гипотеза чист?
4. Кадом намудҳои меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро медонед?
5. Кадом тарзҳои амалигардонии меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро медонед?

V. ТЕСТҲО

1. Мафҳуми меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро муайян кунед:

- а) низоми қоидаҳои рафтор, ки тартиби фаъолияти мақомоти давлатиро муайян мекунад;
- б) қоидаҳои иҷтимоии рафтор буда, аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар шудаанд ва муносибатҳои байни кормандони бонкро танзим мекунад;
- в) қоидаҳои рафтор, ки аз ҷониби мақомоти давлатӣ муқаррар шуда, ҳуқуқ ва ӯҳдадорихои шаҳрвандонро муқаррар мекунад;
- г) қоидаҳои умумихатмӣю иҷтимоии рафтор буда, аз ҷониби давлат мустақкам карда шудаанд ва барои танзиму амали намудани фаъолияти бонкӣ нигаронида шуда, ҳуқуқ ва ӯҳдадорихои субъектони муносибатҳои бонкиро муқаррар менамоянд.

2. Меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ аз кадом унсурҳо иборатанд:

- а) диспозитсия, санксия;
- б) гипотеза, диспозитсия, санксия;
- в) гипотезаи мураккаб, диспозитсия;
- г) гипотеза, санксия.

3. Вобаста ба таъиноташон меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро ба кадом намудҳо ҷудо мекунад:

- а) танзимкунанда-ҳуқуқмуқарраркунанда, ҳифзкунанда;
- б) моддӣ, техникӣ ва муруфиавӣ;
- в) манъкунанда, вазифадоркунанда, иҷтимоӣ;
- г) меъёр-принсипҳо, меъёрҳои моддӣ ва муруфиавӣ.

4. Кадом намудҳои меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро медонед ?

- а) меъёрҳои манъкунанда, вазифадоркунанда, ваколатдоркунанда.
- б) меъёрҳои моддӣ, иҷтимоӣ, манъкунанда, техникӣ, махлудкунанда.
- в) меъёрҳои муурофиавӣ, моддӣ, идоракунӣ, иҷтимоӣ, техникӣ.
- г) меъёрҳои муурофиавӣ, иҷтимоӣ, техникӣ, манъкунанда.

5. Меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ ба кадом тарзҳои амалӣ гардонида мешаванд?

- а) истифодабарӣ, вазифадоркунӣ, татбиқ;
- б) истифодабарӣ, риоя, иҷроиш, татбиқ;
- в) манъкунӣ ва татбиқи истифодабарӣ;
- г) истифодабарӣ, манъкунӣ.

6. Татбиқи ҳуқуқ чист?

- а) ҷараёни амалигардонии ҳуқуқ аст, ки дар он иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ мустақилона истифода бурдан ё истифода набурдани ҳуқуқи муқарраргардидаро ҳал мекунанд;
- б) ҳуддори қардани иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ аз талаботҳои манъкунандаи ҳуқуқ аст;
- в) аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ (шахсони мансабдор) сурат мегирад ва дар иҷро қардани ҳаракатҳои (беҳаракатии) аҳамияти ҳуқуқидошта ифода меёбад;
- г) ҷараёни аз ҷониби иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ иҷро намудани ҳаракатҳои дар меъёри ҳуқуқи бонкӣ пешбинишударо дар назар дорад.

VI. НОМГУҲИ МАВЗҶҲО БАРОИ ҚОРИ КОНТРОЛӢ

1. Мафҳум, нишонаҳо ва намудҳои меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ.
2. Тарзҳои амалигардонии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ.
3. Тарзҳои ифодаёбии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ.
4. Таносуби меъёрҳо ва муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ.

VII. АДАБИЁТ

1. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. 175 с.

2. *Алиматов Х. Қонунгузори бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Вазои таълимӣ. Хучанд, «Хуросон» 2008. 80.*

3. *Банковское право. Учебное пособие. М. 2005. 459 с.*

4. *Барзаян М.М. и др. Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.*

5. *Зойиров Р.Х., Холхучаев З.И. Хукуки бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 19-24.).*

6. *Тедеев А.А. Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. с. 53-60.*

МУНОСИБАТҲОИ ҲУҚУҚИИ БОНКӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *Мафҳум ва нишонаҳои асосии муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ.*
2. *Таркиби муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ.*
3. *Намудҳои муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ.*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Моҳияти муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ.*
2. *Субъекти муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ.*
3. *Объект ва мазмуни муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ.*
4. *Таснифи муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ.*

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Мафҳум ва нишонаҳои асосии муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ

Муносибатҳои ҳуқуқӣ – муносибатҳои ҷамъиятии аз тарафи давлат хифзшаванда буда, дар натиҷаи таъсири меъёрҳои ҳуқуқ ба ҳаракат ва беҳаракатии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ба вучуд омада, иштирокчиёни он дорандаи ҳуқуқҳои субъективӣ ва ўҳдадорихои ҳуқуқӣ мебошанд. Бо ибораи дигар танҳо он муносибатҳои ҷамъиятӣ муносибатҳои ҳуқуқӣ мебошанд, ки тавассути меъёрҳои ҳуқуқ танзим гаштанд.

Ҳамин тавр, муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ гуфта муносибатҳои ҷамъиятии аз ҷониби давлат хифзшаванда дар назар дошта мешаванд, ки дар соҳаи фаъолияти бонкӣ хангоми амалӣ намудани низоми бонкӣ ба вучуд меоянд. Муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ ин алоқаи аҳамияти ҳуқуқидоштаи субъектони фаъолияти бонкӣ мебошанд, ки ба воситаи ҳуқуқу ўҳдадорихо дар меъёрҳои ҳуқуқии бонкӣ пешбинӣ шудаанд.

Ба муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ хусусиятҳои зерин хосанд:

1. Муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ як намуди муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки бо меъёрҳои ҳуқуқии бонкӣ танзим

шудаанд. Яъне муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ алоқаи бачни субъектони ҷамъият (одамон – шахсони воқеӣ, коллективҳои одамон - шахсони ҳуқуқӣ) мебошанд.

2. Муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ вобаста ба моҳияти иқтисодияшон муносибатҳои пулӣ буда, дар азнавтақсимкунии воситаҳои пулӣ байни соҳаҳои иқтисодӣ ва воҳидҳои марзии давлат, таъмини самаранокӣ ҳисоббаробаркунии ифода меёбанд.

3. Муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ алоқаи ҳуқуқи субъектони фаъолияти бонкӣ мебошад.

2. Таркиби муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ

Таркиби муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ гуфта сохти дохилӣ ва алоқаи байни аломатҳои муносибатҳои ҳуқуқӣ фаҳмида мешавад.

Муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ вобаста ба таркиби худ аз аломатҳои зерин иборат аст:

1. *Субъектони муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ;*
2. *Объекти муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ;*
3. *Мазмуни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ.*

1. *Субъектони муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ* гуфта иштрокчиёни (тарафҳои) ин муносибатҳоро дар назар доранд. Бояд қайд намуд, ки дар қонунгузори бонкӣ номгӯи пурраи иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ муайян карда нашудаанд.

Дар асоси таҳлили адабиётҳои илмӣ ба субъектони муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ инҳоро дохил кардан мумкин аст:

Бонки миллии Тоҷикистон, Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон; Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон; мақомоти ҳазинадорӣ; ташкилотҳои қарзӣ (бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ); филиалҳо ва намояндагиҳои ташкилотҳои кредитии хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон; шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқӣ - мизочони ташкилотҳои кредитӣ; иттиҳодияҳо (ассотсиатсияҳои) ташкилотҳои кредитӣ ва ғайра.

2. *Объекти муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ* неъматҳои мебошанд, ки вобаста ба онҳо ё оиди онҳо байни субъектони

муносибатҳои ҳукукии бонкӣ алоқаи ҳукуқӣ ба вучуд меояд. Объекти муносибатҳои ҳукукии бонкӣ неъматҳои гуногуни моддӣ (воситаҳои пулӣ) ва неъматҳои гайримоддӣ (Масалан, дар муносибати ҳукукии байни Бонки миллии Тоҷикистон ва бонкҳои дигар объект устувор нигоҳ доштани низоми бонкӣ) шуда метавонад.

Лозим ба ёдоварист, ки дар муайян намудани объекти муносибатҳои ҳукуқӣ байни олимони ягонагии ақида вучуд надорад. Як гурӯҳ муаллифон қайд менамоянд, ки дар баъзе муносибатҳои ҳукуқӣ объект умуман вучуд надорад (барои ин онҳо муносибатҳои ҳукукии қиноятиро мисол меоранд), гурӯҳи дигар бошад қайд менамоянд, ки агар мавҷудияти объекти муносибатҳои ҳукуқиро инкор кунем пас муносибатҳои ҳукуқӣ маъно надоранд¹. Ба андешаи мо нуктаи назари гурӯҳи дуюм нисбатан дуруст мебошад.

Ғайр аз ин дар илми ҳуқуқ назарияҳои гуногуни муносибатҳои ҳукуқӣ вучуд дорад, ба монанди назарияи монистӣ ва назарияи плюралистӣ.

Тибқи назарияи монисти (Иоффе О.С.) объекти муносибатҳои ҳукуқӣ танҳо *рафтори инсонӣ* шуда метавонад. Тарафдорони назарияи плюралистӣ (М.С. Шаргородский ва ғайра) бошанд баръақс гуногунии объекти муносибатҳои ҳукуқиро эътироф мекунанд. Онҳо ба объекти муносибатҳои ҳукуқӣ *амвол* (пул, воситаҳои истехсолот, чизҳои истеъмолшаванда ва ғ.), *неъматҳои шахсии гайримолумулкӣ* (эҷоди аср, ҳаёт, саломатӣ, обрӯи корӣ, сирри бонкӣ ва ғ.), *ҳуди рафтори шитирокчиёни муносибатҳои ҳукуқӣ* (масалан, риояи меъёрҳои қонунгузори бонкӣ, худдорӣ кардан аз содиркунии ҳаракатҳои муайян ва ғ.) ва *натичаи рафтори шитирокчиёни муносибатҳои ҳукуқӣ* (гузаронидани воситаҳои пулӣ, масалан, пардохти бонкӣ, хабар расонидан ба мақомоти андоз оиди кушодани суратҳисоби бонкӣ) – ро дохил мекунанд.

Дар алабиётҳои ҳукуқи бонкӣ ба объектони муносибатҳои ҳукукии бонкӣ неъматҳои моддӣ (масалан,

¹ *Мухтасар нигаред: Халфина Р.О.* Общее учение о правоотношении. М., 1974; *Дудин А.П.* Объект правоотношения. Аратов, 1998; *Протасов В.Н.* Правоотношение как система. М., 1991; *Назаренко Г.В.* Теория государства и права. Уч. пос. М.: Истоки, 1999.

воситаҳои пулӣ) ва неъматҳои ғайримоддӣ (масалан, тартиботи ҳуқуқии оммавӣ дар соҳаи ғаёолияти бонкӣ, устувории низоми бонкӣ) дохил карда шудаанд.

3. *Мазмуни муносибатҳои ҳуқуқиро ба мазмуни юридикӣ ва мазмуни моддӣ ҷудо мекунанд.*

Мазмуни юридикӣ муносибатҳои ҳуқуқии бонкиро ҳуқуқҳои субъективӣ ва ӯҳдадорӣҳои ҳуқуқии субъектони ин муносибатҳо ташкил медиҳанд.

Мазмуни моддӣ муносибатҳои ҳуқуқии бонкиро рафтори (ҳаракат ё беҳаракатӣ) тарафҳо (иштирокчиён), ки бо амалигардонии ҳуқуқ ва ӯҳдадорӣҳои ба онҳо тааллуқдошта вобаста аст, ташкил медиҳад.

Амалигардонии ҳуқуқҳои субъективӣ бештар вақт аз хоҳишу иродаи шахси дорандаи ҳуқуқ - субъекти муносибати ҳуқуқии бонкӣ вобаста аст. Иштирокчии мазкур аз ҳуқуқи ба ӯ додашуда метавонад истифода барад ё истифода набарад.

Ҳуқуқи субъективӣи субъекти муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ ин намуд ё ченаки рафтори имкониятдодашудаи иштирокчии ваколатдор мебошад, ки муқобили он ӯҳдадорӣи ҳуқуқии шахси дигар меистад. Ҳуқуқи субъективӣ барои таъмини манфиати худ ин шахс равона шудааст. Масалан, мутобиқи шартномаи суратҳисоби бонкӣ як тараф (бонк ё дигар ташкилоти қарзӣ) ӯҳдадор мешавад, ки маблағи пулии ба суратҳисоби тарафи дигар воридшударо қабул кунад ва гузаронад, супориши молики суратҳисобро дар мавриди аз суратҳисоб гузаронидан ва пардохти маблағҳои дахлдор ва вобаста ба суратҳисоб иҷро намудани дигар амалиётро аниҷом диҳад.

Моҳиятан ҳуқуқи субъективӣи иштирокчии муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ воситаи таъмини манфиатҳои ӯ тавассути иҷро намудани ҳаракатҳои муайяни ҳуқуқӣ, талабҳо ва дархостҳо мебошад.

Ҷҳдадорӣи ҳуқуқии иштирокчии муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ бошад ин қорҷубаи рафтори ҳатмии шахси ӯҳдадор аст, ки барои таъмини ҳуқуқи манфати дигарон равона шудааст. Ҷҳдадорӣи ҳуқуқӣ дар шакли иҷро қардани амалҳои зарурӣ ба манфиати шахси дигар (тарафи муқобили муносибати ҳуқуқӣ), ҳуддори қардан аз ҳаракатҳои муайян амалӣ мегардад.

Умуман, мазмуни муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ дар натиҷаи муайян намудани ҳолати ҳуқуқии субъектони ин муносибатҳо кушода мешавад. Ҳолати ҳуқуқии субъектони муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ, ки ҳуқуқ, ӯҳдадорӣ ва дар ҳолатҳои муайян салоҳияти субъектони ин муносибатҳоро дар бар мегирад дар қонунгузори бонкӣ муқаррар карда мешавад.

3. Намудҳои муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ

Вобаста ба мазмун муносибатҳои ҳуқуқии бонкиро ба намудҳои зерин ҷудо мекунам:

1. *Муносибатҳои байни Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар иштирокчиёни низоми бонкӣ*, аз ҷумла бонкҳои тижоратӣ, ки дар навбати худ ин муносибатҳо ба ду намуд ҷудо мешаванд:

а. *Муносибатҳои хусусияти ҳокимияти дошта*, ки бо танзими низоми бонкӣ, амалӣ гардонидани назорати бонкӣ, назорати қонунгузори бонкӣ, ба ҷавобгарӣ кашидани ташкилотҳои кредитӣ алоқаманд мебошанд;

б. *Муносибатҳои, ки нисбатан бо баробарии тарафҳо ҳангоми амалӣ намудани фаъолияти бонкӣ асос меёбанд;*

2. *Муносибатҳои, ки ҳангоми амалӣ гардонидани фаъолияти бонкӣ аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ ба вучуд меоянд:*

а. *Муносибатҳои байнибонкӣ байни иштирокчиёни зинаи поёни низоми бонкӣ* (бонкҳои тижоратӣ ва дигар ташкилотҳои қарзӣ) Масалан, муносибати байни бонкҳои тижоратӣ;

б. *Муносибатҳои ташкилотҳои қарзӣ ва мизочони онҳо*. Масалан, муносибати байни бонк ва шахсони воқеӣ ё худ шахсони ҳуқуқӣ.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Мафҳуми муносибатҳои ҳуқуқии бонкиро баён кунед.
2. Қадом субъектони муносибатҳои ҳуқуқии бонкиро медонед?
3. Ба муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ чигуна хусусиятҳо хосанд?
4. Объекти муносибатҳои ҳуқуқии бонкиро шарҳ диҳед?
5. Дар мавриди эътирофи объекти муносибатҳои ҳуқуқӣ қадом андешаҳо вучуд доранд?
6. Мазмуни юридикӣ муносибатҳои ҳуқуқии бонкиро шарҳ диҳед.

7. Кадом намудҳои асосии муносибатҳои ҳуқуқии банкиро медонед?

V. ТЕСТҲО

1. Муносибатҳои ҳуқуқии банкӣ:

- а) муносибати байни Банки миллии Тоҷикистон ва банҳои тижоратӣ;
- б) алоқаи байни субъектони ҳуқуқ, ки тавассути меъёрҳои ҳуқуқи граждани танзим шудааст;
- в) робитаи ҳуқуқии банкҳо ва мақомоти давлатӣ;
- г) алоқаи аҳамияти ҳуқуқидоштаи субъектони фаъолияти банкӣ мебошанд, ки ба воситаи ҳуқуқи ӯҳдадорихо дар меъёрҳои ҳуқуқи банкӣ пешбинӣ шудаанд.

2. Вобаста ба мазмун муносибатҳои ҳуқуқии банкиро ба кадом намудҳо ҷудо мекунанд:

- а) муносибатҳо байни Банки миллии Тоҷикистон ва дигар иштирокчиёни низоми банкӣ, муносибатҳои, ки ҳангоми амалигардонии фаъолияти банкӣ байни ташкилотҳои қарзӣ ва мизочони онҳо ба вучуд меоянд;
- б) муносибатҳои байни банҳои тижоратӣ ва дигар ташкилотҳои қарзӣ, муносибатҳои байни банҳо ва мақомоти судӣ;
- в) муносибатҳои ташкилотҳои қарзӣ ва мақомоти қонунгузор; муносибати байни мизочони банк ва суд;
- г) муносибати байни шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқӣ бо банҳо.

3. Унсурҳои таркибии муносибатҳои ҳуқуқии банкиро ишора кунед:

- а) субъекти муносибатҳо, объекти муносибатҳо, мазмуни муносибатҳо;
- б) банҳо, шахрвандон, суд, давлат;
- в) субъект, тарафи субъективӣ, объект, тарафи объективӣ;
- г) мақомоти андоз, вазорати молия, банҳо.

4. Мазмуни муносибатҳои ҳуқуқии банкӣ ҷудо мешавад ба мазмуни:

- а) юридикӣ ва моддӣ;

САРЧАШМАӢОИ ӢУҚУҚИ БОНКӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *Мафҳум ва низоми сарчашмаӢои Ӣуқуқи бонкӢ*
2. *Амали санадӢои меъёрӣи Ӣуқуқи бонкӢ дар замон*
3. *Амали санадӢои меъёрӣи Ӣуқуқи бонкӢ дар макон ва нисбати аишхоси муайян*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Низоми қонунгузориӣи бонкӢ.*
2. *Тавсифи Қонуни Ӣумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи фаъолияти бонкӢ"*
3. *Тавсифи санадӢои Бонки миллии Тоҷикистон*
4. *Амали сарчашмаӢои Ӣуқуқи бонкӢ*

III. ФИШУРДАИ ӢАВОБИ САВОЛӢОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Мафҳум ва низоми сарчашмаӢои Ӣуқуқи бонкӢ

Сарчашмаи Ӣуқуқ гуфта шакли зохирии ифодаӢбии меъёрҳои Ӣуқуқ фаҳмида мешавад. Қайд намудан лозим аст, ки меъёрҳои Ӣуқуқ дар санадҳои меъёрӣи Ӣуқуқи инъикос меӢбанд.

Вобаста ба таърифи овардашудаи сарчашмаи Ӣуқуқ сарчашмаҳои Ӣуқуқи бонкиро ҳамчун шакли зохирии ифодаӢбии меъёрҳои Ӣуқуқи бонкӢ шарҳ додан мумкин аст. Бо ибораи дигар, сарчашмаҳои Ӣуқуқи бонкӢ тамоми он санадҳои меъёрӣ-Ӣуқуқие мебошанд, ки дар онҳо меъёрҳои Ӣуқуқи бонкӢ муқаррар карда шудаанд. Тамоми санадҳои меъёрӣ-Ӣуқуқие, ки дар онҳо меъёрҳои Ӣуқуқи бонкӢ ифода меӢбанд, низоми сарчашмаҳои Ӣуқуқи бонкиро ташкил медиҳанд.

Низоми сарчашмаҳои Ӣуқуқи бонкӢ мураккаб буда, комплекси муносибатҳоро танзим менамоянд. Шартан тамоми санадҳои меъёрӣ-Ӣуқуқiere, ки сарчашмаҳои Ӣуқуқи бонкиро ташкил медиҳанд ба ду гурӯҳ Ӣудо кардан мумкин аст.

Ба гурӯҳи аввал қонунҳоро дохил намудан мумкин аст. Муҳимтарин қонунҳое, ки сарчашмаи ҳуқуқи бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон шуда метавонанд инҳо мебошанд:

1. *Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон*. Чи тавре маълум аст, Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашмаи аввалиндараҷа ва асосии тамоми соҳаҳои ҳуқуқи Тоҷикистон мебошад. Аз ин рӯ ба ҳуқуқи бонкӣ низ баъзе меъёрҳои ҳуқуқии Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дахл доранд. Масалан, м. 12 Конститутсияи Тоҷикистон оид ба шаклҳои гуногуни моликият, фаъолияти озодаи иқтисодӣ, соҳибкорӣ, баробарҳуқуқӣ ва кафолати хифзи ҳуқуқии ҳамаи шаклҳои моликият; б. 4 ва б. 10 м. 57 оиди салоҳияти Маҷлиси намояндагон дар бораи додани ризоият ба додугирифтӣ қарзи давлатӣ, тасдиқи фармони Президент дар бораи таъин ва озод намудани раиси Бонки миллии ва муовинони ӯ; б. 7 м. 69 оиди салоҳияти Президент дар бораи таъин ва озод намудани раиси Бонки миллии ва муовинони ӯ.

Меъёрҳое, ки дар Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудаанд, мустақиман амал намуда, ҳислати ҳуқуқтаъсискуниро доранд ва ин меъёрҳо дар қонунҳои дигар васеъ ва инкишоф дода шуда, мушаххас мегарданд.

2. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”*, ки дар таҳрири нав аз 14 декабри соли 1996 қабул шудааст ва соҳти он аз 12 боб, 80 модда иборат аст¹.

3. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”* аз 19 майи соли 2009, ки аз 10 боб ва 59 модда иборат аст². Бо қабули қонуни мазкур Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи бонкҳо ва фаъолияти бонкӣ”³ аз 23 майи соли 1998, ки то қабули Қонуни ҚТ “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” масъалаҳои ташкил ва фаъолияти бонкҳоро танзим менамуд, безътибор доништа шуд. Қонуни пештара аз 6 боб ва 47 модда иборат буд.

¹ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 410; соли 2001, № 4, мод.173; соли 2002, № 11, мод. 672; соли 2004, № 12, к.1, мод. 690; соли 2007, №7, мод. 680; соли 2009 №7-8, мод. 502.

² Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, № 5, мод.331.

³ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1998, № 10, мод. 143; соли 2002, №11, мод.669; соли 2005, №12, мод. 647; соли 2007, №7, мод.678.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асбор ва назорати асбор” аз 4 ноябри соли 1995, ки аз 3 фасл ва 15 модда иборат аст¹.

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд” аз 17 майи соли 2004, ки аз 10 боб ва 42 модда иборат аст².

6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи қафолати амонати шахсони воқеӣ” аз 1 августи соли 2003, ки аз 18 модда иборат аст³.

7. Баъзе меъёрҳои Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки се қисми он қабул карда шуда, амал карда истодааст ба ҳуқуқи бонкӣ низ дахл дорад. Қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон 30 июни соли 1999 қабул карда шуда⁴, аз 1 январи соли 2000 мавриди амал қарор гирифт⁵ ва он аз 3 фасл, 28 боб ва 487 модда иборат аст. Қисми дуюми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон 11 декабри соли 1999 қабул карда шуд⁶, ки аз 1 июли соли 2000 мавриди амал қарор гирифт⁷ ва аз 47 бобу 636 модда иборат аст. Қисми сеюми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон 30 ноябри соли 2004 қабул гардид⁸, ки аз 1 марти соли 2005 мавриди амал қарор гирифт ва аз 3 фаслу 8 боб иборат буда моддаҳои 1125-1234 – ро дар бар мегирад.

¹ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1995, № 21, мод. 251, соли 1997, № 23-24, мод. 333; соли 1998, № 10, мод. 119; соли 1999, № 9, мод. 230; соли 2002, №4, г-1, мод.284; соли 2004, №12, к-1, мод. 691; соли 2007, №7, мод. 676.

² Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, №5, мод. 349; соли 2007, №7, мод.679.

³ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2003, №8, мод.464

⁴ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, № 6, мод. 153; соли 2001, № 7, мод. 508; соли 2002, № 4, г-1, мод. 170; соли 2005, №3, мод. 125; соли 2006, №4, мод. 193; соли 2007, №5, мод.356.

⁵ Қарори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оиди мавриди амал қарор додани қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон»//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №6, мод.155

⁶ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №12, мод. 323; соли 2002, № 4, қисми 1, мод. 170; соли 2006, №4, мод.194

⁷ Қарори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оиди мавриди амал қарор додани қисми дуюми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон»// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №12, моддаи 325

⁸ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2005, №3, мод. 123.

Инчунин, *Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон¹ ва баъзе қонунҳои дигарро* низ номбар кардан мумкин аст, ки дар онҳо меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ ҷой доранд.

Ба гурӯҳи дуҷоми сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ санадҳои зеринро дохил кардан мумкин аст:

- фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- қарорҳои Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- санадҳои вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ.
- санадҳои Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар.

Дар байни гурӯҳи дуҷоми сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ санадҳои Бонки миллии Тоҷикистон аҳамияти махсусро доранд. Тибқи муқаррароти моддаи 22 қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” Бонки миллии Тоҷикистон санади меъёрии ҳуқуқиро дар шакли қарор қабул мекунад. Оиди танзим намудани масъалаҳои алоҳидаи фаъолияти бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон як қатор *дастурамалҳо ва низомномаҳо* қабул карда шуда, муносибатҳои ҷамъиятиро дар соҳаи фаъолияти бонкӣ ба танзим мебароранд. Чунончи: *дастурамалҳо ва низомномаҳои зерини Бонки миллии Тоҷикистонро номбар кардан мумкин аст²:*

1. Дастурамалҳо: *Тартиби муқаррар ва истифода намудани қурби расмӣ мубодилавии сомонӣ нисбати асъори хориҷӣ; Дастурамал дар бораи тартиби фурӯши амвол (қор ва хизматрасонӣ) бо асъори хориҷӣ аз ҷониби шахрвандон дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон; Дастурамали №132 “Дар бораи тартиби танзими фаъолияти бонкҳо”; Дастурамали №135 “Дар бораи тартиби танзими фаъолияти ташкилотҳои амонатии кредитии хурд”; Дастурамали №138 “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор”; Дастурамали №140 “Дар бораи тартиби танзими фаъолияти ҷамъиятҳои қарздиҳӣ”; Дастурамали №141*

¹ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, №12, қ-1, мод. 688, 689; соли 2005, №12, мод. 629; соли 2006, № 7, мод. 341; №12, мод. 543; соли 2007, №3, мод. 172; №7, мод. 668; соли 2008, № 3, мод.195.

² Маълумоти пеллнхӯшаванда аз сайти интернетии Бонки миллии Тоҷикистон 12.11.2009 сол гирифта шудааст.

“Дар бораи тартиби баҳисобгирии бухгалтерии иҷораи молиявӣ (лизинг) дар банқҳо”; Дастурамали №142 “Дар бораи тартиби ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намудан ва аз Ҷумҳурии Тоҷикистон содир наудани асъори нақди миллӣ ва хориҷӣ ва қоғазҳои қиматноки бо асъори миллӣ ва хориҷӣ ифодаиёфта”; Дастурамали №148 “Дар бораи гузаронидани тафтиши банқҳо ва дигар ташиклотҳои молиявии ғайрибанқӣ (филиалҳои онҳо) аз ҷониби намоёндагони ваколатдори Банки миллии Тоҷикистон”; Дастуруламали №150 “Дар бораи тартиби гузаронидани амалиёти сейфӣ аз ҷониби банқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон”; Дастуруламали №156 “Дар бораи анҷом додани амалиёти РЕПО ва баракси РЕПО аз ҷониби Банки миллии Тоҷикистон бо қоғазҳои қиматноки давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон”; Дастурамали №159 “Оид ба тартиби ташиқия ва истифодаи захира барои пӯшонидани талафоти эҳтимоли (потенциалӣ) ва фонди пӯшонидани талафоти имконпазир аз рӯи қарзҳо”; Дастурамали №162 “Оид ба тартиби анҷом додани амалиёти интиқоли аз ҷониби шахони воқеӣ ба кушодани ҳисобҳои асъорӣ”; Дастурамали №165 “Дар бораи музоядаҳои Банки миллии Тоҷикистон”; Дастурамали №168 “Дар бораи тартиби истифодаи асъори хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон”; Дастурамали №169 “Дар бораи кор бо қарзҳо дар Банки миллии Тоҷикистон бо пули миллӣ”; Дастурамали №170 “Дар бораи аз ҷониби Банки миллии Тоҷикистон гузаронидани амалиёти кӯтоҳмӯҳлати амонатӣ бо ташиклотҳои қарзӣ”; Дастурамали №171 “Дар бораи кушодан, аз нав ба расмият даровардан ва бастании ҳисобҳои банқӣ аз тарафи ташиклотҳои қарзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”; Дастурамали №172 “Оид ба тартиби ташиқия ва истифодаи захира барои пӯшонидани талафоти эҳтимоли (потенциалӣ) ва фонди пӯшонидани талафоти имконпазир аз рӯи қарзҳо дар Банки миллии Тоҷикистон”; Дастурамали №174 “Дар бораи захираҳои ҳатмии банқҳо ва дигар ташиклотҳои қарзии (кредитии) ғайрибанқие, ки дар Банки миллии Тоҷикистон нигоҳ дошта мешаванд”; Дастурамали №175 “Оид ба меъёрҳои ҳадди ниҳони мавқеи кушодаи асъорӣ ва тартиби ҳисоби онҳо барои ташиклотҳои қарзӣ (кредитӣ); “Номгуи амалиёте, ки ба истилоҳоти “хизматрасонии молиявӣ” дохил мешаванд”; Тавсияҳо “Дар бораи кор бо кредит дар ташиклотҳои кредитӣ”;

2. **Низомномаҳо:** Низомнома “Дар бораи тартиби гузаронидани амалиёти асъори марбут ба ҳаракати сармоя”; Тартиби додани иҷозат барои аз ҷониби резидентҳо кушодани ҳисобҳо бо асъори хориҷӣ дар банкҳо берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон”; Низомнома “Дар бораи маъмурияти муваққатӣ оид ба идоракунии ташиклоти қарзӣ”; Принципҳои “Идоракунии корпоративӣ дар банкҳои тиҷоратӣ ва дигар муассисаҳои молиявӣ қарзие, ки ба онҳо Банки милли Тоҷикистон иҷозатнома медиҳад”; Қоидаҳои гузаронидани санҷиши таҳассусии кормандони роҳбарикунандаи банкҳо, ташилотҳои молиявӣ гайрибанкӣ ва аудиторони банкӣ; Роҳнамо дар бораи амали намудани назорати маҷмӯӣ; Низомномаи №81 “Дар бораи шӯъбаҳои Банки милли Тоҷикистон”; Низомномаи №137 “Дар бораи фондҳои қарзии хурд”; Низомномаи №136 “Дар бораи ташилотҳои қарзии хурд”; Низомномаи №131 “Дар бораи вомҳои Банки милли Тоҷикистон”; Низомномаи №101 “Дар бораи ҳисобگیری амонатдорӣ (депозитарӣ) дар Банки милли Тоҷикистон”; Қоидаи аз ҷониби Банки милли Тоҷикистон ситонидани ҷарима аз банкҳо, ташилотҳои маблағгузори хурд ва дигар ташилотҳои молиявӣ гайрибанкӣ”; Қоидаҳои ҳисоб кардан ва ситонидани фоизи қарз аз ҷониби банкҳо, ташилотҳои молиявӣ гайрибанкӣ ва ташилотҳои маблағгузори хурд”; Қоидаҳо оид ба тартиби муайян намудани қарзиҳои пулҳои қозғазӣ ва тангаҳои Банки милли Тоҷикистон; Тавсияҳо “Дар бораи ташкили низоми идорасозии хавфи амалиётӣ дар ташилотҳои қарзӣ (кредитӣ) ва ташилотҳои маблағгузори хурд”; Роҳнамо “Оид ба тартиби баҳодихши фаъолияти банкӣ”.

Тибки моддаи 26 Қонуни ҚТ “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” аз 26 март соли 2009 низомнома санади меъёрии ҳуқуқиест, ки ба таври дақиқ вазъи ҳуқуқӣ, сохтор, тартиби фаъолияти мақомоти давлатӣ ё воҳидҳои сохтории онҳо, ҳамчунин муносибатҳои мутақобилаи онҳоро бо дигар мақомот, ташилот, муассисаҳо ва шахрвандон муайян менамояд¹. Дар асоси моддаи 27 қонуни мазкур бошад, қоида санади меъёрии ҳуқуқиест, ки меъёрҳои хусусияти умумиро мушаххас мегардонад, тартиби ташкили ва амали ин ва ё он

¹ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №3, мод. 99

намуди фаъолиятро оид ба масъалаҳои ҷорӣ дақиқ муайян менамояд. *Дастурамал* бошад санади меъёрии ҳуқуқиест, ки мазмун ва масъалаҳои услубии танзимро дар соҳаи муайяни муносибатҳои ҷамъиятӣ дақиқ муайян менамояд.

Бояд қайд намуд, ки санадҳои байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст ва онҳо муносибатҳои соҳаи мазкурро танзим мекунанд, инчунин одатҳои муомилоти бонкӣ низ ба низоми сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ дохил мешаванд.

2. Амали санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкӣ дар замон

Масъалаи муайян кардани амали қонунгузори бонкӣ дар замон аҳамияти муҳими амалӣ дорад. Зеро аз тарзи дурусти ҳалли ин масъала муайян кардан мумкин аст, ки кадом қонун, яъне қонуни нав ё қонуни кӯҳна барои танзими муносибати муайян татбиқ карда мешавад.

Амали санадҳои қонунгузори бонкӣ дар замон муайян кардани ҳудуди замонии санадҳои қонунгузори бонкиро дар назар дорад. Барои муайян кардани ҳудуди замонии амали санади қонунгузорӣ, лаҳзаи ба амал даромадани ин санад ва лаҳзаи қатъ гардидани амали онро доништан лозим аст. Ҳангоми муайянкунии вақти ба амал даромадан ва вақти қатъ гардидани амали санадҳои меъёрии ҳуқуқ бонкӣ ҳолатҳои зерин бояд ба назар гирифта шаванд:

1. Тартиби мавриди амал қарор додани санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ;
2. Қувваи бозгашти санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ;
3. Мӯҳлати амали санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ;
4. Қатъи амали санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ.

Тартиби мавриди амал қарор додани санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкиро Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ”, ҳуди санади қонунгузорӣ ё санади қонунгузорӣ оид ба тартиби мавриди амал қароро додани он муқаррар менамояд.

Агар дар ҳуди санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ мӯҳлати мавриди амал қарор додани он муқаррар нашуда бошад, пас ин санад аз рӯзи имзо, қабул ё тасдиқ мавриди амал қарор дода мешавад.

Санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ, ки муқаррар ё пурзӯр

намудани ҷавобгарии ҳуқуқиро пешбинӣ менамоянд, андози навро муқаррар мекунад ва ё шароити андозсупорандагонро вазнин менамояд, баъд аз як моҳи интишори расмӣ мавриди амал қарор мегирад. агар дар санади меъёрии ҳуқуқӣ ҳолати дигар муқаррар нашуда бошад.

Бояд қайд намуд, ки дар ҳуди санад мумкин аст вақтҳои гуногуни ба амал даромадани меъёрҳои алоҳидаи он (масалан, моддаҳо, бобҳои алоҳида ва ғ.) муайян карда шуда бошад. Дар чунин ҳолат меъёрҳои ҳуқуқии ин санад дар вақтҳои гуногуни пешбинишуда ба амал мебароянд.

Ба санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ қувваи бозгашт додан мумкин аст. Меъёр дар бораи додани қувваи бозгашт дар ҳуди санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ ё дар санади меъёрии ҳуқуқии мавриди амал қарор додани он пешбинӣ мегардад. Агар санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ муқаррар намудан ё вазнин кардани ҷавобгарии ҳуқуқиро пешбинӣ намояд, инчунин андози навро муқаррар кунад ё шароити андозсупорандагонро вазнин намояд, ба он додани қувваи бозгашт манъ аст. Яъне қонуне, ки ҷавобгариро вазнин мекунад, ё ҷавобгарии навро муқаррар менамояд, қувваи бозгашт надорад. Ин чунин маъно дорад, ки тағйиротҳои ба қонунгузори воридшаванда набояд ба устувории муносибатҳои байни субъектони ҳуқуқ ҳалал расонида, боварии шахрвандон ва шахсони ҳуқуқиро ба устувории вазъи ҳуқуқӣ ва иқтисодиашон аз байн барад.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкӣ амали бемӯҳлатдоранд, агар дар он ё дар санади меъёрии ҳуқуқӣ дар бораи мавриди амал қарор додани он мӯҳлати дигари амал нишон дода нашуда бошад. Санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ, ки ба амал даромадааст, то лаҳзаи қатъ гардидани амали он қувваи ҳуқуқӣ дорад.

Амали санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкӣ (қисми таркибии он) дар мавридҳои зерин қатъ мегардад:

- ба охир расидани мӯҳлати амали санади санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ (қисми таркибии он);

- ба тартиби муқарраршуда тибқи қарори Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон гайри-конститусионӣ дониستاني санад (қисми таркибии он);

- аз эътибор соқит донишмандони санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ (қисми таркибии он) ё боздоштани амали он (қисми таркибии он).

Лаҳзае қатъ гардидани амали санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ лаҳзае бевосита аз ҷониби қонунгузор ва ё аз ҷониби суд муқарраркардашуда ҳисоб меёбад. Дар чунин ҳолат онро бояд ба назар гирифт, ки амали санади қонунгузорӣ пурра қатъ мегардад ё не. Бо ибораи дигар хангоми муайян намудани санаи қатъгардии амали санад, бояд муайян кард, ки оё амали санади қонунгузорӣ пурра қатъ гардидааст ё қисман қатъ гардидааст.

Амали санади қонунгузори бонкӣ *бевосита* ва ё *ғайримустақим* қатъ гардидани мумкин аст. Амали санад дар он ҳолат бевосита қатъ мегардад, ки агар қонунгузор аниқ санаи қатъи амали санади қонунгузориро муқаррар карда бошад. Вақте, ки хангоми қабули санади нав аз рӯзи ба амал даромадани ин санад амали санади қўҳна қатъ мегардад онро ғайримустақим қатъ гардидани амали санади қонунгузорӣ мегаънд.

3. Амали санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкӣ дар макон ва нисбати ашхоси муайян

Санадҳои санади меъёрии ҳуқуқии бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тамоми қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунанд, агар дар ҳуди онҳо ё дар санади меъёрии ҳуқуқӣ дар бораи мавриди амал қарор додани онҳо тартиби дигар муқаррар нашуда бошад. Қаламрави давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз макони хушкӣ, обӣ, ҳавоӣ ва қабри замин иборат аст.

Нишондодҳои дар меъёрҳои ҳуқуқии бонкӣ ифодаёфта, ки дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкӣ муқаррар шудаанд ба доираи васеи шахсон (субъектони ҳуқуқии бонкӣ) таъин шудаанд.

Ингуна шахсон шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хориҷа, шахсони шахрвандӣ надошта, ташкилотҳои ватанӣ ва ташкилотҳои хориҷӣ шуда метавонанд.

Ҳангоми муайян намудани амали санади санади меъёрии ҳуқуқии бонкӣ нисбати ашхоси муайян (гурӯҳи шахсон) принципи худудӣ амал мекунад.

Мутобиқи принципи худудӣ нисбати тамоми шахсони дар боло гуфташуда, ки фаъолияти бонкиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳанд ё дар муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ дар худуди Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок мекунанд, конунгузори бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон паҳн мегардад.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Сарчашмаи ҳуқуқии бонкӣ чист?
2. Сарчашмаҳои ҳуқуқии бонкиро ба чанд гурӯҳи асосӣ ҷудо мекунанд?
3. Кадом қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашмаи ҳуқуқии бонкӣ шуда метавонанд?
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи фаъолияти бонкӣ" кай қабул шудааст?
5. Бонки миллии Тоҷикистон кадом санадхоро қабул мекунад?
6. Дастурамал чист?
7. Амалӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар замонро шарҳ диҳед.
8. Амалӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ нисбати ашхоси муайян чи гуна фаҳмида мешавад?

V. ТЕСТҲО

1. Кадом моддаҳои Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон бевосита ба ҳуқуқии бонкӣ дахл доранд?
 - а) моддаи 12, б. 4 ва б. 10 моддаи 57, б. 7 моддаи 69 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон;
 - б) моддаи 1, моддаи 9, моддаи 100 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон;
 - в) моддаи 2, моддаи 5, моддаи 17 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон;
 - г) моддаи 10, моддаи 19, моддаи 41 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” дар таҳрири нав кай қабул шудааст ва аз чанд бобу чанд модда иборат аст?

- а) 14 декабри соли 1996 қабул шуда, аз 12 боб, 80 модда иборат аст;
- б) 6 ноябри соли 1994 қабул шуда, аз 10 боб, 100 модда иборат аст;
- в) 9 сентябри соли 1991 қабул шуда, аз 10 боб, 59 модда иборат аст;
- г) 27 июни соли 1997 қабул шуда, аз 80 модда иборат аст.

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонки” кай қабул шудааст ва аз чанд бобу чанд модда иборат аст?

- а) 14 декабри соли 1996 қабул шуда, аз 12 боб, 80 модда иборат аст;
- б) 6 ноябри соли 1994 қабул шуда, аз 10 боб, 100 модда иборат аст;
- в) 23 майи соли 1998 қабул шуда, аз 6 боб, 47 модда иборат аст;
- г) 19 майи соли 2009 қабул шуда, 10 боб ва 59 модда иборат аст.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор” кай қабул шудааст ва аз чанд бобу чанд модда иборат аст?

- а) 4 ноябри соли 1995 қабул шуда, аз 3 фасл ва 15 модда иборат аст;
- б) 6 ноябри соли 1994 қабул шуда, аз 10 боб, 100 модда иборат аст;
- в) 23 майи соли 1998 қабул шуда, аз 6 боб, 47 модда иборат аст;
- г) 19 майи соли 2009 қабул шуда, 10 боб ва 59 модда иборат аст.

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд” кай қабул шудааст ва аз чанд бобу чанд модда иборат аст?

- а) 4 ноябри соли 1995 қабул шуда, аз 3 фасл ва 15 модда иборат аст;

- б) 6 ноябри соли 1994 қабул шуда, аз 10 боб, 100 модда иборат аст;
- в) 23 майи соли 1998 қабул шуда, аз 6 боб, 47 модда иборат аст;
- г) 17 майи соли 2004 қабул шуда, аз 10 боб ва 42 модда иборат аст;

6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи кафолати амонати шахсони воқеӣ” кай қабулшудааст ва аз чанд бобу чанд модда иборат аст?

- а) 14 декабри соли 1996 қабул шуда, аз 12 боб, 80 модда иборат аст;
- б) 1 августи соли 2003 қабул шуда, аз 18 модда иборат аст;
- в) 6 ноябри соли 1994 қабул шуда, аз 10 боб, 100 модда иборат аст;
- г) 13 ноябри соли 1998 қабул шуда, аз 64 модда иборат аст.

7. Бонки миллии Тоҷикистон санади меъёрии ҳуқуқи роҳи қарор дар кадом шакл қабул мекунад?

- а) дар шакли қарор қабул мекунад;
- б) дар шакли қонун қабул мекунад;
- в) дар шакли қонун ва дастурамал;
- г) дар шакли низомнома.

8. Аз таърифҳои овардашуда таърифи низомномаро муайян кунед:

- а) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки ба таври дақиқ вазъи ҳуқуқӣ сохтор, тартиби фаъолияти мақомоти давлатӣ ё воҳидҳои сохтори онҳо, ҳамчунин муносибатҳои мутақобилан онҳоро бо дигар мақомот, ташкилот, муассисаҳо ва шахрвандон муайян менамояд;
- б) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки эътибори олии ҳуқуқӣ дорад аз ҷониби мақомоти қонунгузор қабул гардида муносибатҳои муҳими ҷамъиятиро танзим мекунад;
- в) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки меъёрҳои хусусияти умумиро мушаххас мегардонад, тартиби ташкили ва амали ин ва ё он намуди фаъолиятро оид ба масъалаҳои ҷорӣ дақиқ муайян менамояд;
- г) санади меъёрии ҳуқуқии вазоратҳо мебошад.

9. Қоида чи гуна санади меъёрии ҳуқуқӣ мебошад?

- а) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки тартиби ташкили ин ё он намуди фаъолиятро муайян мекунад;
- б) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки меъёрҳои хусусияти умумиро мушаххас мегардонад, тартиби ташкили ва амали ин ва ё он намуди фаъолиятро оид ба масъалаҳои ҷорӣ дақиқ муайян менамояд;
- в) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки мазмун ва масъалаҳои услубии танзимро дар соҳаи муайяни муносибатҳои ҷамъиятӣ дақиқ муайян менамояд;
- г) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки эътибори олии ҳуқуқӣ дорад, аз ҷониби мақомоти қонунгузор қабул гардида муносибатҳои муҳими ҷамъиятиро танзим мекунад.

10. Мафҳуми дастурамалро дар таърифҳои зикргардида ишора кунед:

- а) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки тартиби ташкили ин ё он намуди фаъолиятро муайян мекунад;
- б) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки меъёрҳои хусусияти умумиро мушаххас мегардонад, тартиби ташкили ва амали ин ва ё он намуди фаъолиятро оид ба масъалаҳои ҷорӣ дақиқ муайян менамояд;
- в) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки мазмун ва масъалаҳои услубии танзимро дар соҳаи муайяни муносибатҳои ҷамъиятӣ дақиқ муайян менамояд;
- г) санади меъёрии ҳуқуқиест, ки сохтори мақомотҳои давлатиро муайян мекунад.

VI. НОМГҶИ МАВЗҶҲО БАРОИ КОРИ САНЧИШӢ

- 1. Мафҳум ва намудҳои сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ.
- 2. Қонунҳо ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқи бонкӣ.
- 3. Таърихи ташаккули ҷамъияти қонунгузори бонки Тоҷикистон.
- 4. Амали санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкӣ дар замон, мақом ва нисбати ашхоси муайян.

VII. АДАБИЁТ

1. *Агарков М.М.* Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.
2. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. С.4-5.
3. *Алиматов Х.* Қонунгузориҳои бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Ҳуҷанд. «Хурӯсон» 2008. 80.
4. Банковское законодательство: Учебник. Под ред. *Е.Ф. Жукова.* М.: Юнити, 2001.
5. Банковское право. Учебное пособие. М. 2005. 459 с.
6. *Баражян М.М. и др.* Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.
7. *Давлатов И.Х.* Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. С.30-60; 164.
8. *Зойиров Р.Х., Холхуцаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 30-39.).
9. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. 336 с.

МАВЗӢИ №6

ПАЙДОИШ ВА ИНКИШОФИ БОНКҲО ВА НИЗОМИ БОНКӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *БонкҲо ва низоми бонкӢ*
2. *Пайдоиши фаъолияти бонкӢ ва бонкҲо дар давлатҳои хориҷӣ*
3. *Пайдоиши ва инкишофи низоми бонкии Тоҷикистон*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Мафҳум ва намудҳои бонкҲо*
2. *Мафҳум ва намудҳои низоми бонкӢ*
3. *Пайдоиши фаъолияти бонкӢ ва бонкҲо дар давлатҳои хориҷӣ*
4. *Пайдоиши ва инкишофи низоми бонкии Тоҷикистон*

III. ФИШУРДАИ ЧАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

I. БонкҲо ва низоми бонкӢ

Истилоҳи “бонк” аз калимаи итолавии “banco”, ки маънояш “миз” (мизи пуливазкунӣ) аст бармеояд. Тибқи баъзе сарчашмаҳои дигар бошад истилоҳи “бонк” аз калимаи кӯҳнаи франсузии “banque” гирифта шудааст, ки маънои он низ “миз” (“стол”) аст¹.

Мутобиқи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон бонк гуфта ташкилоти қарзие (кредитие) фаҳмида мешавад, ки ақаллан ҳуқуқи иҷроӣ се амалиёти зерин: ҷалби амонату пасандозҳо, додани қарз (кредит), кушодану пешбурди суратҳисобҳои бонкиро дорад².

¹ *Низ: Давлатов И.Х.* Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. С. 5.

² *Низ: моддаи 1 қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти бонкӣ»*

Низоми бонкӣ гуфта маҷмӯи тамоми бонкҳои дар давлати мазкур мавҷудбуда фаҳмида мешавад. Бояд гуфт, ки мафҳуми *низоми бонкиро* васеъ низ шарҳ додан мумкин аст. Ба фаҳмиши васеъ *низоми бонкӣ* гуфта на танҳо маҷмӯи бонкҳои дар давлати мазкур мавҷудбуда, инчунин ташкилотҳои молиявии ғайрибонкие, ки амалиётҳои бонкиро анҷом медиҳанд, дар назар дошта мешаванд.

Умуман, *низоми бонкӣ* гуфта *низоми ташкилотҳои махсусгардонидашудаи дар қонун аниқ муайяншударо* мефаҳманд, ки дар соҳаи молия ва муносибатҳои пулю қарзӣ фаъолият намуда, барои иҷрои фаъолияти бонкӣ ваколатӣ махсус доранд. *Низоми ягонаи бонкиро* бонки марказӣ, бонкҳои тичоратӣ ва филиалҳои онҳо, филиалҳо ва намояндагҳои бонкҳои хориҷӣ, ташкилотҳои молиявии ғайрибонкӣ ташкил медиҳанд¹.

Аз назария маълум аст, ки *низоми бонкии давлатҳоро* ба *низоми бонкии якзинагӣ* ва *низоми бонкии дузинагӣ* чудо мекунанд. Дар *низоми бонкии якзинагӣ* бонки марказӣ ва бонкҳои тичоратӣ агентҳои баробарҳуқуқ ё бонкҳои тичоратӣ шӯъбаҳои бонки марказӣ мебошанд. Ин гуна *низом* дар давлатҳои режими тоталитарӣ (масалан, ИҶШС) ё дар давлатҳои иқтисодиёташон сусти инкишофёфта паҳн гардидааст².

Дар *низоми бонкии дузинагӣ* бошад тамоми бонкҳо ба *зинаи болоӣ* ва *зинаи поёӣ* чудо мешаванд. Дар *зинаи болоӣ* бонки марказӣ (дар Тоҷикистон Бонки миллии Тоҷикистон) меистад ва дар *зинаи поёӣ* бонкҳои мустақили тичоратӣ меистанд, ки таҳти назорати бонки марказӣ қарор доранд. Ин *низом* ба давлатҳои инкишофёфта, ки шумораи зиёди бонкҳои тичоратӣ доранд хос аст. Дар шароити мавҷудияти чунин *низоми бонкӣ* бонки марказӣ статуси махсусро соҳиб мегардад.

Низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи Қонуни ҚТ “Дар бораи бонкҳо ва фаъолияти бонкӣ”, ки бо қабули Қонуни ҚТ “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” безътибор доништа шуд, ба

¹ *Низ.*: Давлатов И.Х. Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. С. 106.

² *Низ.*: Давлатов И.Х. С. 107.

низоми бонкии дузинагӣ дохил гардида, дар ин низоми зинаҳои зерин мавҷуд буданд:

Ба зинаи аввали низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон *Бонки миллии Тоҷикистон дохил мегардад*, ки бонки марказӣ ҳисоб меёбад;

Ба зинаи дуввуми низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоми бонкҳои дигар дохил мешуданд, ки онҳо дар шаклҳои зерин таъсис дода мешуданд:

а. *бонки давлатӣ* – бонке, ки сармояи оинномавии он танҳо ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқ дорад. Масалан, “Амонатбонк”;

б. *бонки ғайридавлатӣ* – бонке, ки фонди оинномавиаш ба шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ тааллуқ дорад. Мумкин аст, ки қисми сахмияи ин бонк ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низ тааллуқ дошта бошад. Масалан, ҚСҚ “Ориёнбонк”, ҚСҚ “Бонки Эсхата”;

в. *бонк бо широкӣ сармояи хориҷӣ* – бонке, ки як қисми сахмияҳои он дар ихтиёрдорӣ, моликият ва идораи шахсони зерин қарор дорад:

- ғайррезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- шахсони ҳуқуқӣ – резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки беш аз панҷоҳ фоизи сахмияҳои (маблағи гузаштаи муассисон) онҳо дар ихтиёрдорӣ, моликият ва идораи ғайррезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё шахсони ба инҳо монанди ҳуқуқӣ резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд;

- резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ихтиёрдори воситаҳои (шахсони ваколатдори) ғайррезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё шахсони ҳуқуқии дар банди «б» зикршуда мебошанд;

г. *бонки байнидавлатӣ* – бонке, ки тибқи қонунгузори Тоҷикистон таъсис дода шуда, дар асоси шартномаи байналхалқӣ амал мекунад. Фонди оинномавии бонки байнидавлатӣ ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳукумати давлате, ки ин шартномаро имзо кардааст, тааллуқ дорад.

Дар фарқият аз қонуни пештара дар қонуни нав, яъне Қонуни ҚТ “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” ба низоми бонкӣ моддаи алоҳида бахшида нашуда, танҳо дар моддаи 1 қонуни мазкур мафҳуми низоми (системаи) бонкӣ баён шудааст. Тибқи

меъери мазкур низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон гуфта Бонки миллии Тоҷикистон ва ташкилотҳои дигари қарзии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияткунанда фаҳмида мешавад. Бояд қайд намуд, ки тибқи қонуни нав мафҳуми ташкилотҳои қарзӣ ҳам бонкҳо ва ҳам ташкилотҳои қарзии ғайрибонкиро дар назар дорад, ки мақсади асосиашон гирифтани фоида буда, тибқи иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон амалиётҳои бонкиро иҷро менамоянд. Ҳамин тавр, дар қонуни нав мафҳуми низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мазмуни васеъ истифода шуда, Бонки миллии Тоҷикистон, бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкиро дар бар мегирад.

2. Пайдоиши бонкҳо ва фаъолияти бонкӣ дар давлатҳои хориҷӣ

Бонкҳо яке аз звеноҳои марказии низоми сохторҳои бозорӣ мебошанд. Сабаби пайдоиши бонкҳо ва низоми бонкӣ пеш аз ҳама инкишофи чомеа ва муносибатҳои иқтисодӣ, аз ҷумла тақсимоти меҳнат, зиёдшавии муносибатҳои пулию молӣ ва қарзӣ буд.

Дар давраи қадим баъзе идораҳои мавҷуд буданд, ки функцияҳои алоҳидаи бонкиро иҷро мекарданд. Дар адабиётҳои оид ба мавҷуд будани чунин идораҳо дар давлатҳои Бобулистон, Қадим, Юнони Қадим, Мисри Қадим, Рими Қадим ишораҳо шудааст. Ин идораҳо функцияҳои гуногуни бонкиро иҷро менамуданд. Аз иҷрои амалиётҳои комиссияӣ оид ба хариду фурӯш ва пардохти маблағ сар карда то қарздиҳӣ ва дигар намудҳои амалиётҳои анҷом меоданд.

Дар Бобулистон, ки ба ақидаи баъзе олимони бори аввал пул ва низоми пулӣ пайдо шудааст, дар асри VI пеш аз милод аллакай гуё бонкиро мавҷуд буданд. Тахмин дар асри IV пеш аз милод дар Юнон гуё бонкҳои махсустардонидашуда ба вучуд омада буданд¹.

Пайдоиш ва пахншавии бонкҳо дар Миср ба замони Искандари Мақдунӣ вобаста мекунад. Дар Рим бошад бонкҳо тахмин асри III пеш аз милод ташкил шудаанд².

¹ Ниг.: Давлатов И.Х. Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. С. 61.

² Ҳамон ҷо С. 62.

Бояд қайд намуд, ки аз рӯи тахлили сарчашмаҳои истифодашуда якумин бонкҳои ҷамъиятӣ гӯё дар Италия пайдо шудаанд. Онҳо дар Венетсия соли 1156 жиробонки “Монтеньева” ташкил ёфт ва соли 1587 дар Венетсия бонки давлатии жиробонк бо номи “Banco di Rialto” таъсис дода шуд. Соли 1609 дар Голандия, соли 1619 дар Гамбург бонкҳо таъсис дода шуданд.

Хусусан дар Англия фаъолияти бонкӣ ва бонкдорӣ хеле инкишоф ёфта буд. Дар он ҳолат на танҳо бонкҳои зиёд баъди бонкироҳои зиёд низ пайдо шуданд. Бонки асосӣ Бонки англисӣ буд, ки соли 1694 аз ҷониби шотландӣ Уильям Петерсон бо ҳаҷми 1 200 000 фунт сармояи оинномавӣ барои ҳалли мушкилиҳои молиявии ҳукумати ташкил карда шуд.

Бонкҳои махсусгардонидашуда дар Шотландия соли 1695, дар Париж соли 1776, дар Петербург соли 1780 таъсис дода шуда буданд.

Дар Франция бонки марказӣ аз ҷониби Наполеон соли 1800, дар Австрия Бонки Австрия соли 1806, Бонки давлатии Россия соли 1860 таъсис дода шуда буд.

3. Пайдоиш ва инкишофи низоми бонкии Тоҷикистон

Асоси низоми бонкии Тоҷикистони муосир бонкҳо ва низоми бонкии Россияи тоинқилобӣ ва бонкҳои давраи шӯравӣ мебошанд, ки аз он сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд. Аз ин рӯ таърихи пайдоиш ва инкишофи фаъолияти бонкӣ ва бонкҳо дар Тоҷикистон ба таърихи инкишофҳои низоми бонкии Россия алоқаманд мебошад.

Ба низоми бонкии Россияи тоинқлобӣ чунин хусусияти асосӣ хос буд, ки аввал бонкҳои давлатӣ таъсис ёфта, баъд дар заминаи Бонки давлатии империяи Россия аввалин бонкҳои хусусии тичоратӣ таъсис дода шуданд.

Дар ҳудуди Тоҷикистони имрӯза то галабаи инқилоби октябри соли 1917 идораҳои бонкӣ тамоман мавҷуд набуданд¹. Қисми шимолии Тоҷикистони имрӯза ба Генерал-губернатории Туркистон дохил мешуд. Бинобар ин айнан дар ҳамин қисмати Тоҷикистон муносибатҳои сармоядорӣ пайдо мешавад.

¹ *Низ:* Давлатов И.Х. Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. С. 69.

Қисмати марказию ҷанубии Тоҷикистон бошад ба ҳайати аморати Бухоро, ки сохти феодалиро дошт дохил мешуд. Дар ин давра аморати Бухоро ба протекторати Руссияи шоҳӣ дохил буд. Қисмати зиёди Помир ба ҳайати Туркистон дохил буд, вале қисмати ғарбии он бошад, ба аморати Бухоро дохил мешуд.

Баъд аз тақсимои миллий-территориявии Осиёи Марказӣ ва ташкилҳои ҶМШС Тоҷикистон (моҳи октябри соли 1924) 26 ноябри соли 1924 якумин Ҳукумат дар таърихи халқи тоҷик – Кумитаи инқилобии ҶМШС Тоҷикистон таҳти роҳбарии Нусратулло Махсум ташкил ёфт. Моҳи декабри соли 1924 пойтахти ҶМШС Тоҷикистон шаҳри Душанбе муқаррар гардид ва моҳи январи соли 1925 Кумитаи инқилобии ҶМШС Тоҷикистон (КИ ҶМШСТ) ба он ҷо кучонида шуд.

Зарурати кушодани бонкҳо дар ҳудуди Тоҷикистон бори аввал дар баромади ҷонишини раиси КИ ҶМШС Тоҷикистон дар маҷлиси ҳукумат 14 декабри соли 1924 қайд гардид ва ба суроғаи Кантораи осиемиёнагии Бонки давлатии ИҶШС маълумот дар бораи он, ки кадом корҳо барои ташкили шӯъбаи Бонки давлатии ИҶШС дар Душанбе рафта истодааст, фиристода шуд¹.

Тибки маълумотҳо то октябри соли 1925 дар Душанбе Агентии бонки давлатии ИҶШС таъсис дода шуда буд, ки аз октябри соли 1925 то соли 1926 он бо номи Кантораи бонки давлатии ИҶШС дар Душанбе, аз соли 1926 бо номи Кантораи Тоҷикистони бонки давлатии ИҶШС, аз сентябри соли 1932 бо номи Кантораи ҷумҳуриявии Бонки давлатии ИҶШС, аз октябри соли 1987 бо номи Бонки ҷумҳуриявии тоҷикии Бонки давлатии ИҶШС, аз 28 июни соли 1991 бо номи Бонки миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 14 декабри соли 1996 бо номи Бонки миллии Тоҷикистон фаъолият менамояд. Ҳамин тавр, Бонки миллии Тоҷикистон ҳамчун бонки мустақил дар заминаи шӯъбаи ҷумҳуриявии Бонки давлатии ИҶШС дар шаҳри Душанбе дар асоси қарори парламенти мамлакат аз 28 июни соли 1991 таъсис дода шудааст. Дар таърихи худ Бонки миллии Тоҷикистон роҳи мушқил ва тулониро паси сар намуда аз Агентии Бонки давлатии ИҶШС дар шаҳри Душанбе то ба

¹ Ҳамон ҷо, С.70.

Бонкии миллии Тоҷикистон табдил дода шудааст. Хамин тавр, дар мисоли таърихи инкишофебии Бонки миллии Тоҷикистон таърихи инкишофи низоми бонкии Тоҷикистонро мушохида намудан мумкин аст.

Дар давраи шӯравӣ дар Тоҷикистон шӯъбаҳои ҷумҳуриявии шаш бонки иттиҳод - Бонки давлатии ИҶШС, Бонки аграрӣ-истехсолӣ, Бонки саноату сохтумон, Бонки содиротӣ, Бонки амонатҳои меҳнатӣ ва Бонки манзилию иҷтимоӣ амал мекард.

Низоми бонкии Тоҷикистони шӯравӣ ба низоми яқзинагӣ дохил мешуд. Дар айни замон низоми бонкии Тоҷикистонро Бонки миллии Тоҷикистон ва ташкилотҳои дигари қарзии (кредитии) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияткунанда ташкил медиҳанд.

Чун бештари давлатҳои ҷаҳон Тоҷикистон имрӯз низоми бонкии дузинагиро пеш гирифтааст. Зинаи болоии низоми бонкиро Бонки миллии Тоҷикистон ташкил медиҳад, ки пас аз истиқлолият дар заминаи азнавташкилдихии шӯъбаи ҷумҳуриявии Бонки давлатии ИҶШС таъсис дода шуд. Зинаи поёнии низоми бонкии Тоҷикистонро бошад бонкҳои дигар, инчунин ташкилотҳои қарзии (кредитии) ғайрибонкӣ ташкил медиҳанд. Тибқи маълумотҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи умумии бонкҳо дар соли 2001 - 15 адад, дар соли 2002 - 14 адад, дар соли 2003 - 15 адад, дар соли 2004 - 12 адад буданд¹.

Дар санаи 31 декабри соли 2008 дар каламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон 112 адад ташкилотҳои қарзӣ, аз он ҷумла: 12 - адад бонк, 8 - адад ҷамъиятҳои қарздихӣ, 14 - адад ташкилотҳои амонатии кредитии хурд, 37 адад ташкилотҳои қарзии хурд ва 41- адад фондҳои қарзии хурд амал мекарданд. Шумораи филиалҳои бонкҳои тичоратӣ дар соли 2008 то 233 адад расид². Дар санаи 31 декабри соли 2008 дороиҳои умумии ташкилотҳои қарзӣ (бонкҳо, ҷамъиятҳои қарздихӣ ва ташкилотҳои маблағузории хурд) 6 135, 7 млн. сомониро ташкил медед³.

¹ *Низ:* Давлатов И.Х. Становление и развитие банковской системы Таджикистана, Душанбе, «Ирфон» -2005. С. 127.

² «Садои мардум». 27 январи соли 2009, С. 2.

³ «Садои мардум». 27 январи соли 2009, С. 2.

Тибқи маълумоте, ки мо аз адабиётҳои таълимӣ гирифтаем аз 12 бонк то 1 апрели соли 2008 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият доранд 1 адад бонк – бонки давлатӣ; 8 адад бонк – бонкҳои саҳомӣ; 3 адад бонк – бонкҳои хориҷӣ буданд¹.

Дар соли 2009 бонкҳои зерин ба низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешаванд: Бонки миллии Тоҷикистон, ҶСК “Агроинвестбанк”, ҶСК “Ориёнбанк”, БДА ҶТ “Амонатбанк”, ҶСК “Тоҷиксодиротбанк”, ҶСП БСТ ТИСТ “Тачпромбанк”, ҶСК “Бонки Эсхата”, ҶСК “Сохибқорбанк”, Шӯъбаи бонки “Тичорат”-и ҶИЭ дар ш. Душанбе, ҶСП “Аввалин бонки молиявии хурд”, ҶСП “Бонки рушди Тоҷикистон”, ҶСП “Фононбанк”, ҶСП “Казкоммертсбанк Тоҷикистон” ҶСП “Кафолатбанк”(2).

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Истилоҳи «бонк»-ро шарҳ диҳед.
2. Зери мафҳуми бонк дар қонунгузори Тоҷикистон чиро мефаҳманд?
3. Аввалин бонкҳо дар кучо пайдо шудаанд?
4. Низоми бонкӣ гуфта чиро мефаҳмед?
5. Низоми бонкии Тоҷикистон ба қадом намуди низоми бонкӣ дохил мешавад?
6. Таърихи ташаккули бонки миллии Тоҷикистонро шарҳ диҳед.
7. «Амонатбанк» бонкӣ давлатӣ аст ва ё саҳомӣ?

V. ТЕСТҲО

1. Истилоҳи “бонк” аз қадом калима гирифта шудааст?

- а) калимаи лотинӣ;
- б) калимаи итолӣ;
- в) калимаи юнонӣ;
- г) калимаи арабӣ.

¹ Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Вазоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод. Зери таҳрири умумии доктори илми ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. Душанбе.: Девапгич, 2008, С.29.

² Нишондиҳандаҳои асосии низоми бонкӣ то 30. 09.2009//Маълумот аз сайти Бонки миллии Тоҷикистон 12.11.2009 гирифта шудааст.

2. Мафхуми бонкро ишора кунед:

- а) ташкилоти қарзие мебошад, ки ақаллан ҳукуқи иҷрои се амалиёт: қалби амонату пасандозҳо, додани қарз (кредит), қушодану пешбурди суратҳисобҳои бонкиро дорад;
- б) ташкилоти давлатие мебошад, вазифаи асосии он баровардани қоғазҳои қимматнок аст;
- в) ташкилоти қарзие мебошад, ки мақсади асосии он гирифтани фоида мебошад;
- г) ташкилоти тижоратие мебошад, ки аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон таъсисдода мешавад.

3. Кадом намудҳои низоми бонкӣ мавҷуданд?

- а) марказӣ ва маҳаллӣ;
- б) унитарӣ ва федеративӣ;
- в) давлатӣ ва кооперативӣ;
- г) якзинагӣ ва дузинагӣ.

4. Аввалин бонкҳои ҷамъиятӣ дар кадом давлат пайдо шудаанд?

- а) дар Италия;
- б) дар Юнон;
- в) дар Миср;
- г) дар Америка.

5. Кадом сол дар Голандия бонкҳо таъсис ёфтанд?

- а) соли 1800;
- б) соли 1600;
- в) соли 1609;
- г) сол 1619.

6. Бонки марказӣ дар Франция кай ва аз ҷониби кӣ таъсис дода шуд?

- а) аз ҷониби Наполеон соли 1810;
- б) аз ҷониби Жан Семон соли 1790;
- в) аз ҷониби Наполеон соли 1800;
- г) аз ҷониби ҳукумати Франция соли 1876.

7. Бонки давлатии Руссия кадом сол таъсис дода шуд?

- а) соли 1860;
- б) соли 1756;
- в) соли 1910;
- г) соли 1890.

8. Аввалин маротиба дар Тоҷикистон кай ва дар кучо шуъбаи бонки давлатии ИҚПС таъсис дода шуд?

- а) октябри соли 1925 дар Душанбе;
- б) соли 1929 дар Душанбе;
- в) сентябри соли 1925 дар Хучанд;
- г) соли 1924 дар Душанбе.

9. Бонки марказӣ бо номи Бонки миллии Тоҷикистон аз кадом вақт фаъолият дорад?

- а) аз 9 сентябри соли 1991;
- б) аз 24 августи соли 1990;
- в) аз 14 декабри соли 1996;
- г) аз 13 ноябри соли 1998.

10. “Амонатбонк”-и Ҷумҳурии Тоҷикистон кай таъсис ёфт?

- а) январӣ соли 1992;
- б) декабри соли 1990;
- в) сентябри соли 1991;
- г) октябри соли 1995.

VI. НОМГӢИ МАВЗӢӢХО БАРОИ КОРИ САҶӢИШӢ

1. Пайдоиши бонкҳо дар мамлакатҳои хориҷӣ.
2. Ташаккули низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
3. Таърихи таъсисёбии ва рушди фаъолияти ҶСК «Орёнбонк».
4. Низоми бонкии ИМА.

VII. АДАБИЁТ

1. *Агарков М.М.* Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.
2. *Давлатов И.Х.* Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон»-2005. 320 с.
3. *Зойиров Р.Х., Холхуцаев З.И.* Хуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 40-50.).
4. *Рахимов З.А.* Банковская система Таджикистана. М. “Диалог-МГУ”, 1999. 281с.
5. *Рахимов З.А.* Банковская система и экономическое развитие Таджикистана. Душанбе: Ирфон, 2002. 288 с.

ВАЗЪИ ҲУҚУҚИИ БОНКИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Ҳолати ҳуқуқӣ, тобеият ва ҳадафу вазифаҳои асосии фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон
2. Мақомоти идоракунии ва хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон
3. Сармояи оинномавӣ, фонда ва фондҳои Бонки миллии Тоҷикистон

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. Мавқеи Бонки миллии Тоҷикистон дар низоми мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва низоми бонкии Тоҷикистон.
2. Сохтори Бонки миллии Тоҷикистон.
3. Шӯъбаҳои Бонки миллии Тоҷикистон.
4. Ваколатҳои Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон.
5. Вазъи ҳуқуқии Раиси Бонки миллии Тоҷикистон.

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Ҳолати ҳуқуқӣ, тобеият ва ҳадафу вазифаҳои асосии фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон

Бонки миллии Тоҷикистон бонки марказии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, ҳолати ҳуқуқӣ ва ҳадафу вазифаҳои асосии фаъолияти он тавассути Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон» муайян карда шудааст.

Мутобқи моддаи 1 қонуни мазкур Бонки миллии Тоҷикистон чун бонки марказии эмиссионӣ ва захиравии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моликияти Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад ва дар назди Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъул мебошад.

Бонки миллии Тоҷикистон шахси мустақили ҳуқуқӣ буда, дорои муҳр бо тасвири Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва номи худ мебошад. Маҳалли воқеъ гардидани Бонки миллии Тоҷикистон пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон –

шаҳри Душанбе мебошад. Бонки миллии Тоҷикистон метавонад бо салоҳиди худ дар мамлакат ва хориҷ аз он шӯъбаҳо ва намояндагиҳои худро кушояд.

Мутобиқи қонун зикршудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ӯҳдадорихои Бонки миллии Тоҷикистон масъулият надорад, ба истинои он ӯҳдадорихое, ки бо розигии Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шудаанд.

Моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон» муқаррар менамояд, ки Бонки миллии Тоҷикистон ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ мебошад. Бояд кайд намуд, ки ин тобеият дар қонуни мазкур бо чунин маъно ифода ёфтааст:

- аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудани фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи таъин ва аз вазифа озод кардани Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва муовинони вай;

- аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод кардани ҳисоботи солона, инчунин ҳулосаи аудиторӣ;

- муайян кардани ширкати аудиторӣ ё мақом барои санҷиши фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон мутобиқи моддаи 79 қонуни зикршуда. Ин дар сурате мумкин аст, ки агар Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба натиҷаи аудите, ки Бонки миллии Тоҷикистон гузаронидааст, розӣ набошад;

- аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод кардани дурнамои сиёсати пулию қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳисобот оид ба иҷрои он.

Ҳадафи асосии фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон ҳамчун мақомоти роҳбарикунандаи сиёсати пулию қарзӣ ва асъорӣ аз инҳо иборат мебошад:

- ✦ нигоҳдорӣ сатҳи мўътадили нархҳо дар доираи салоҳияти худ;
- ✦ таъмини рушд ва таҳкими низоми бонкии Тоҷикистон;
- ✦ мусоидат қардан ба кори самаранок ва мунтазами низоми пардохтҳо.

Бояд қайд намуд, ки гирифтани фоида мақсади асосии фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон намебошад¹.

Барои ба даст овардани мақсадҳои зикргардида Бонки миллии Тоҷикистон як қатор вазифаҳоро иҷро менамояд, ки дар моддаи 4 қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки милли Тоҷикистон” пешбинӣ шуда, аз инҳо иборат мебошанд:

1. Бонки миллии Тоҷикистон сӯёсати пулиро қарзии Тоҷикистонро таҳия намуда, онро амалӣ мегардонад;

2. Бонки миллии Тоҷикистон ҳамчун бонкдори давлат ва намояндаи молиявии он амал мекунад;

3. Бонки миллии Тоҷикистон таҳлили иқтисодӣ ва пулиро мегузаронад ва дар асоси он ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таклифҳо пешниҳод мекунад, натиҷаи таҳлидро ба маълумоти аҳли ҷамъият мерасонад;

4. Бонки миллии Тоҷикистон барои иҷрои амалиётҳои бонкӣ ба бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ иҷозатнома дода, фаъолияти онҳоро танзим ва назорат менамояд;

5. Бонки миллии Тоҷикистон барои бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ мақомоти охири қарздиҳанда мебошад;

6. Бонки миллии Тоҷикистон низомҳои пардохтӣ, клиринг, ҳисоббаробаркунӣ ва хизматрасониҳои пулиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил намуда, фаъолияти онҳоро танзим ва назорат менамояд;

7. Бонки миллии Тоҷикистон ба таври монополӣ эмиссияи пулро амалӣ намуда, гардиш ва аз муомилот гирифтани онро ба роҳ менамояд;

8. Бонки миллии Тоҷикистон захираҳои байналмилалӣ дарихтиёрдоштаро нигоҳдорӣ ва идора меамояд;

9. Бонки миллии Тоҷикистон аз номи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба худ ӯҳдадориҳо мегирад, амалиётҳоеро, ки

¹ Нигаред ба моддаи 1, қисми 3 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” аз 5 августи соли 2009// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009 №7-8, мод. 502;

аз иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фаъолияти ташкилотҳои байналхалқӣ дар соҳаҳои бонкию муносибатҳои пулӣ мувофиқи шарту шароитҳои шартномаҳои байналхалқӣ бармеоянд, иҷро мекунад;

10. Бонки миллии Тоҷикистон тавозуни (баланси) пардохти давлатро тартиб медиҳад.

Инчунин, Бонки миллии Тоҷикистон амалиёти дигари бонкӣ ва вазифаҳои дигарро, ки қонун пешбинӣ мекунад, иҷро менамояд.

Бонки миллии Тоҷикистон мутобики қонун метавонад бо мақсади мубориза бар зидди қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастомада ва маблағҳои терроризим чораҳои заруриро андешид ва вобаста ба он фаъолияти ташкилотҳои қарзиро танзим ва назорат намояд¹.

Оид ба масъалаҳои, ки мутобики қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар салоҳияти Бонки миллии Тоҷикистон таллуқдоранд. Бонки миллии Тоҷикистон санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мебарорад, ки иҷрои онҳо барои мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва иҷроия, ҳамаи ташкилотҳои қарзӣ (кредитӣ), дигар шахсони ҳуқуқӣ ва воқеъ хатмӣ мебошанд.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумихатмӣи Бонки миллии Тоҷикистон тибқи қонунгузорию чорӣ эътибор пайдо мекунад. Дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон аз рӯзи қабулшавӣ эътибор пайдо мекунад, ба истиснои ҳолатҳои, ки Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон мӯҳлати дигареро муқаррар накарда бошад. Санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон қувваи бозгашт надоранд.

Бояд қайд намуд, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон ҳилофи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон буда наметавонанд. Дар ҳилофи талаботҳои қонун будани санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон, нисбати ба тартиби муқарраркардаи қонун шикоят қардан мумкин аст.

Бонки миллии Тоҷикистон фаъолияти худро мустақилона ташкил менамояд ва ба амал мебарорад. Дар ташкили фаъолияти он даҳолати мақомоти давлатӣ мумкин нест.

Бонки миллии Тоҷикистон соҳиби воситаҳои пулӣ, биноҳо, иншоот, таҷҳизот, дигар маводи қиматнок мебошад, аз

¹ Ниг.: ҚҶТ аз 05.08.09 с.№548.

онҳо истифода мебарад ва ба онҳо ихтиёрдорӣ мекунад ва метавонад бо мақсади иҷрои вазифаҳои худ ташкилотхоеро, ки дорои ҳуқуқи шахси юридикӣ мебошанд, таъсис диҳад, биноҳо, иншоот ё амволи дигарро харида гирад, агар чунин амвол барои таъмини фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон зарур бошад. Давлат ҳимояи ҳуқуқи амволи Бонки миллии Тоҷикистонро кафолат медиҳад ва наметавонад амвол, фондҳо ва воситаҳои пули онро мусодира намояд, ё сармояи оинномавии онро кам кунад.

Бонки миллии Тоҷикистон барои таъмини амнияти фаъолияти худ, инчунин ниғаҳдории молу мулк ва ҳифзи кормандонаш тадбирҳо меандешад. Бо ин мақсад Бонки миллии метавонад ҳадамоти махсуси амният ва муҳофизат таъсис дода, ярок ва воситаҳои махсуси ҳимоявиरो тибқи қонун ба даст орад ва истифода барад.

Бонки миллии Тоҷикистон метавонад ба муассисаҳои хориҷӣ, ҳукуматӣ, молиявӣ ва бонкӣ, инчунин ташкилотҳои байналмиллалӣ, ки дар онҳо Бонки миллии Тоҷикистон ё Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок мекунад, хизматҳои бонкӣ расонад. Дар ташкилотҳои байналмилалӣ, ки мақсадашон бо роҳи ҳамкориҳои байналмилалӣ ба даст овардани суботи молиявӣ ва иқтисодӣ мебошад, иштирок намояд. Дар доираи ваколатҳои худ ба сифати намояндаи Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад ба зимаи худ ӯҳдадориро гирад.

Бонки миллии Тоҷикистон барои гузаронидани амалиёти зерин ҳуқуқ надорад:

- ✦ амалиёти бонкиро бо шахсони ҳуқуқӣ ва воқеие, ки барои гузаронидани амалиёти бонкӣ иҷозатнома надоранд, гайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон» анҷом диҳад;
- ✦ ҳиссаи «саҳм»-и ташкилотҳои кредитиро, гайр аз ҳолатҳои, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон» пешбинӣ намудааст, харидорӣ намудани;
- ✦ амалиётҳои бонкиро бо амволи гайриманқул гузаронад, гайр аз ҳолатҳои, ки барои таъмини фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон, ташкилотҳо, идораҳо, муассисаҳои он вобастагӣ доранд;

- ✦ ба савдо ва фаъолияти истехсоли машгул шавад, гайр аз ҳолаҳои, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” пешбинӣ намудааст;
- ✦ кредитхоро гайримақсаднок тақсим намояд, гайр аз ҳолатҳои, ки Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон бо қарори худ пешбинӣ мекунад;
- ✦ меъёрҳои фоизи қарзҳои додасуда, амонатҳо, инъомҳои комиссияӣ ва мӯҳлати амали шартномаҳои бо мизочон басташударо яққонба тағйир диҳад. ба истиснои мавридҳои, ки дар шартномаи бо мизочон басташуда пешбинӣ гардидааст.
- ✦ бо мизоч қарз дода ё хизмати дигар расонида, дар назди вай шарт монад. ки ҳатман аз дигар хизматҳои бонк ё муассисаи дигар истифода барад.

Бонки миллии Тоҷикистон сиёсати фоизиро барои таъсиррасонӣ ба меъёрҳои фоизи бозорӣ бо мақсади мустаҳкам намудани қурби пули миллии истифода мебарад. Меъёрҳои фоизи Бонки миллии Тоҷикистон аз меъёрҳои камтарин иборат мебошанд, ки аз рӯи онҳо Бонки миллии Тоҷикистон амалиёти худро иҷро менамояд.

2. Мақомати идоракунии ва хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон

А. Раис ва Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон

Моддаи 71 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” муқаррар менамояд, ки Бонки миллии Тоҷикистон аз дастгоҳи марказӣ ва муассисаҳои минтақавӣ иборат аст. Идоракунии Бонки миллии Тоҷикистон тавассути Раёсат ва Раиси Бонки миллии Тоҷикистон сурат мегирад. Раёсат мақоми олии коллегиялӣ буда, самтҳои асосии фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистонро муайян мекунад, роҳбарӣ ва идоракунии Бонки миллии Тоҷикистонро амалӣ менамояд.

Ҳайати Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ ва се нафар аъзои он, ки бо пешниҳоди Раиси Бонки миллии Тоҷикистон аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад, иборат аст.

Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовини аввал ва муовинони вай бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тасдиқи минбаъдаи ин фармон аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вазифа таъин ва аз вазифа озод карда мешаванд. Ҳангоми тасдиқи фармон Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовини аввал ва муовинони ӯ метавонанд дар Маҷлиси намояндагон барномаи фаъолияти минбаъдаашро баён кунанд. Вакилони Маҷлиси намояндагон ҳақ доранд ба номзадҳо саволҳо диҳанд, оиди номзадҳои пешниҳодшуда фикру мулоҳизаҳои худро баён намоянд. Қарори тасдиқ намудани фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи таъин ё аз вазифа озод кардани раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовини аввал ва муовинони ӯ бо тарафдории аксарияти шумораи умумии вакилони Маҷлиси намояндагон қабул карда мешавад.

Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва муовинони ӯ бояд дорои маълумоти олии иқтисодӣ ва таҷриба дар соҳаи бонкдорӣ буда, доғи судӣ надошта бошанд ва ба ташкилоти муфлисшуда роҳбарӣ накарда бошад. (ҚҶТ аз 05.08.09. №548)

Маоши вазифавии раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва муовинони ӯ аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва муовинони ӯ аз рӯи вазифа ба ҳайати Раёсат дохил мешаванд. Аъзоёни Раёсат ба мӯҳлатҳои зерин таъин карда мешаванд: Раиси Бонки миллии Тоҷикистон – ба мӯҳлати ҳафт сол; муовинони раиси Бонки миллии Тоҷикистон – ба мӯҳлати панҷ сол; аъзои дигари Раёсат – ба мӯҳлати чор сол.

Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ ва аъзои дигари Раёсат метавонанд аз нав ба вазифаҳои худ таъин карда шаванд. Аъзои дигари Раёсат аз ҳисоби собиқадорони соҳаи иқтисод, устодони доишгоҳу донишқадаҳои иқтисодӣ, муассисаҳои илмӣ ва ғайра, ба истиснои хизматчиёни давлатӣ таъин карда мешаванд. Ба шахсони мазкур аз ҷониби раиси Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

Ҳангоми аз вазифа барканоршавии Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ё муовинони вай, онҳо иҷрои вазифаҳои худро то тасдиқ шудани қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон давом медиҳанд.

Дар асоси моддаи 71¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ ва аъзои дигари Раёсат танҳо дар ҳолатҳои зерин аз вазифа озод карда мешаванд: биобар гузаштани мӯҳлати ваколат; бинобар иҷро карда натавонистани вазифаҳои хизматӣ бо абаби бад будани вазъи саломатӣ, ки бо хулосаи комиссияи тиббӣ тасдиқ шудааст; додани аризаи шахсӣ дар бораи истеъфо; бо ҳукми суд дар содир намудани ҷиноят гунаҳкор доиста шудан; риоя накардани маҳдудиятҳои, ки дар қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” муқаррар карда шудаанд; сӯистифода аз вазифа; иштирок накардан дар маҷлисҳои Раёсат дар муддати тӯлонӣ (зиёда аз се моҳ) бе огоҳ кардани Раёсат.

Мутобиқи моддаи 72 қонуни зикршуда Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ваколатҳои зерин дорад:

- ✦ аз номи Бонки миллии Тоҷикистон амал мекунад ва бе ваколатнома намояндаи ваколатҳои он дар муносибат бо мақомоти ҳокимият ва идораҳои давлатӣ, таъкилотҳои кредитӣ, таъкилотҳои давлатҳои хориҷӣ ва таъкилотҳои байналхалқӣ мебошад, шартномаҳо мебандад, аз рӯи ҳамаи масъалаҳои фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон, ба истиснои масъалаҳои, ки ба салоҳияти Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон тааллуқ доранд, қарарҳо қабул мекунад;
- ✦ дар ҷаласаҳои Раёсати Бонки миллии раисӣ мекунад;
- ✦ ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон, қарарҳо ва протоколҳои маҷлиси Раёсат, шартномаҳо ва қарардодҳо, ки Бонки миллии Тоҷикистон мебандад, имзо мегузорад;
- ✦ вазифаҳоро дар байни муовинони худ тақсим мекунад;
- ✦ фармонҳоро имзо мекунад ва амрҳо медиҳад, ки иҷроияшон барои ҳамаи хизматчиёни бонк ва муассисаҳои он ҳатмӣ мебошад;
- ✦ барои фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон қомилан масъул буда, амалӣ гардонидани вазифаҳои онро таъмин мекунад.

Раиси Бонки миллии Тоҷикистон дар тамоми ҷаласаҳои ошкоро ва пӯшидаи Маҷлиси намояндагон ҳуқуқи иштирок карданро дорад (моддаи 43 Дастури Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон). Барои Раиси Бонки

миллии Тоҷикистон дар маҷлисоҳои Маҷлиси намоёндагон
ҷои алоҳида ҷудо карда мешавад.

Дар вақти набудани Раиси Бонки миллии Тоҷикистон
вазифаҳои ӯро муовини аввал ва дар набудани муовини аввал,
як аз муовинон ӯ иҷро менамояд.

Раёсати Бонки миллии бошад ҳангоми амали намудани
вазифаҳои худ маърузаҳо дар бораи вазъияти иқтисодӣ ва
пулии давлат муҳокима мекунанд. Бо ин мақсад муовини аввали
Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовини аввали Раёсат вақт-
вақт аз тарафи департаментҳо, мудириятҳо ва шӯъбаҳо
пешниҳод намудани гузоришҳо дар бораи: - идоракунии
амалиёти Бонки миллии Тоҷикистон ва амали намудани онҳо; -
амали ва танзим кардани сиёсати пулӣ; - вазъияти низоми
бонкӣ; - вазъияти бозори молиявӣ ва асбоб; - инчунин гузоришҳои
дигарро бо қарори Раёсат таъмин мекунанд.

Мутобиқи моддаи 74 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар
бораи Бонки миллии Тоҷикистон" Раёсати Бонки миллии
Тоҷикистон чунин вазифаҳои дорад:

- + сиёсати пулии давлатро аз ҷумла, маҳдудкунии амалиётро
дар бозори озод, ки аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон
сурат мегирад, меёри фоизи аз рӯи пасандозҳо дар Бонки
миллии Тоҷикистон, шароити додани кредитҳо, намудҳо ва
андоши захираҳо, ки бонкҳо ва дигар ташикilotҳои молиявӣ
гайрибонкӣ бояд онро дар Бонки миллии Тоҷикистон нигоҳ
доранд, таҳия менамояд;
- + сиёсати асбобии давлат, аз ҷумла тартиби муқаррар
намудани қурби асбобро анҷом медиҳад;
- + санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистонро барои
таъбиқи умумӣ қабул ва тасдиқ менамояд;
- + гузориш ва тавсияҳоеро, ки аз тарафи Бонки миллии
Тоҷикистон ба Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
пешниҳод мешаванд, баррасӣ мекунанд ва маъқул медонанд;
- + дар бораи иштироки Бонки миллии Тоҷикистон дар
ташикilotҳои байналмилалӣ қарорҳо қабул менамояд;
- + арзиши номиналӣ, ороиши пулҳои қоғазӣ ва тангаҳо, тартиби
ба муомилот даровардан ва шартҳои аз муомилот
гирифтани онҳоро муайян мекунанд;

- ✦ додани ҳар кредитро ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тартибе, ки моддаи 25 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” муқаррар кардааст, тасдиқ менамояд;
- ✦ камаш бо аз се ду ҳиссаи овози Раёсат, ки дар маҷлис ҳозиранд, додани ҳар як кредит ё истифодаи дигар воситаҳои молиявиро ба манфиати бонк ё ташикilotҳои молиявии гайрибонкӣ мувофиқи моддаҳои 21 ва 22 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” тасдиқ мекунад;
- ✦ бо розигии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи зиёд кардани сармояи оинномавии Бонки миллии Тоҷикистон қарор қабул мекунад;
- ✦ гузоришҳо ва ҳисоботи ҳарсолаи Бонки миллии Тоҷикистонро тасдиқ мекунад;
- ✦ дар бораи баровардани ӯҳдадориҳои қарзии Бонки миллии Тоҷикистон, андоза ва шарту шароити баровардани он қарор қабул мекунад;
- ✦ ӯҳдадориҳои қарзиро, ки барори инвестицияи Бонки миллии Тоҷикистон короям аст, муайян мекунад;
- ✦ сохтори Бонки миллии Тоҷикистонро муайян мекунад ва маоши вазифавии хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистонро муқаррар мекунад;
- ✦ мувофиқи қонунҳои ҷорӣ тартиб ва шароити ба қор қабул кардани кормандони Бонки миллии Тоҷикистонро муайян мекунад;
- ✦ шӯъбаҳо ва намояндагиҳои Бонки миллии Тоҷикистонро таъсис ва барҳам медиҳад;
- ✦ сметаи даромад ва хароҷоти Бонки миллии Тоҷикистонро тасдиқ мекунад;
- ✦ ҳар гуна айбдоркуниро оиди сӯистифодаи мансаби расмӣ ва ё вазифаҳои худро иҷро карда натавонистани аъзоёни Раёсат баррасӣ намуда, дар сурати асоснок донишмандони ин гунна айбдоркуниҳо, бо хулосаю тавсияҳои худ ба номи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон гузориши мефтиристонанд;
- ✦ шартҳо ва ҳолати муфассали хизматрасони Бонки миллии Тоҷикистонро ҳамчун бонкдор, мушовир ва агентҳои молиявии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян мекунад;

- ✦ *оид ба кушодан ва пешбурди суратҳисоб барои бонкҳои марказию тижоратии хориҷӣ, ҳукуматҳои кишварҳои хориҷӣ ва ташилотҳои байналмилалӣ қарор қабул мекунад;*
- ✦ *низоми назорати дохилро барои Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар мекунад;*
- ✦ *тартиби сугуртаи тиббии хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистонро муқаррар мекунад;*
- ✦ *дигар масъалаҳои ба салоҳияти Бонки миллии Тоҷикистон тааллуқдоштаро баррасӣ мекунад.*

Маҷлиси Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз тарафи Раиси Раёсат ё муовини вай ҳар моҳ камаш як маротиба даъват карда мешавад. Маҷлисиҳои Раёсат бо аризаи хаттӣ се нафар аъзои Раёсат низ даъват шуданиш мумкин аст. Дар бораи даъвати маҷлис камаш се рӯзи қорӣ пеш хабар дода мешавад, ба истиснои ҳолатҳои фавқулода, ки маҷлисиҳои Раёсат фаврӣ даъват шуда метавонанд. Ба аъзои Раёсат рӯз, ҷои гузаронидани маҷлис ва рӯзномаи он хабар дода мешавад. Маҷлиси Раёсат вақте босалоҳият аст, ки дар он аз нисф зиёди аъзои Раёсат, аз ҷумлаи Раиси Раёсат, ҳузур дошта бошанд.

Маҷлиси Раёсат ошкоро гузаронида мешавад, аммо бо қарори Раиси Раёсат маҷлисиҳои Раёсат мумкин аст пушида гузаронида шавад. Ҳар як аъзои Раёсат, ки дар маҷлис ҳузур дошта, дорои ҳуқуқи овоздихӣ мебошанд, аз ҷумла Раиси Раёсат ва муовини вай, ҳуқуқи як овозро доранд, ба истиснои тақсими баробари овозҳо, ки дар он ҳолат раиси маҷлис дорои ҳуқуқи овози ҳалқунандаро дорад. Агар масъалаи мавриди баррасии Раёсат ба манфиати шахсӣ, тижоратӣ, молиявӣ ё дигар манфиати аъзои Раёсат, аз ҷумлаи Раис ё муовинони вай дахл дошта бошад, пас аъзои маъмур ба Раёсат дар бораи вучуд доштани чунин манфиатҳо бояд изҳор намояд ва ӯ ҳақ надорад дар овоздихӣ аз рӯи ин масъала иштирок намояд.

Қарори Раёсат дар ҳар ҳолат бо аксарияти оддии овозҳои аъзоёни Раёсат, ки ҳуқуқи аз рӯи масъала овоздихӣ доранд, қабул карда мешавад ва бо имзои раискунандани маҷлис бароварда мешавад. Қарори Раёсат бо сабаби пурра набудани ҳайати он бевъэтибор дониста шуда наметавонад.

Дар ҳолатҳои махсус, агар барои қабул намудани қарор зарурат бошад, чунин қарор ба тариқи ҳозиршавӣ, бидуни даъват намудани маҷлис қабул карда шуда метавонад.

Дар маҷлиси Раёсат протокол тартиб дода мешавад, ки ба он раисқунандаи маҷлис ва котиби Раёсат имзо мекунад.

Б. Хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон

Кормандони Бонки миллии Тоҷикистонро роҳбарият (раис ва муовинони ӯ) ва хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон ташкил медиҳанд. Шарту шароити ба кор гирифтани, аз кор ҳоли кардан, пардохтани музди меҳнат, ҳуқуқи вазифаҳои хизматӣ ва муҷозоти интизомии хизматчиён ва дигар пардохтҳои иловагиро барои кормандони Бонки миллии Тоҷикистон, Раёсат тавассути Низомнома дар бораи хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон, муқаррар меамояд.

Аъзои Раёсат ва хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон, ки вазифаҳои рӯйхаташ аз тарафи Раёсат тадиқшударо ишғол мекунад, метавонанд танҳо аз Бонки миллии Тоҷикистон барои эҳтиёҷоти шахсӣ қарз гиранд. Шахсони мазкур ӯҳдадоранд дар бораи қарзе, ки қаблан то ба вазифаи худ таъин шуданишон аз ташкилотҳои қарзӣ гирифтаанд, Раёсатро огоҳ намоянд.

Хизматчиёни дигари Бонки миллии Тоҷикистон ӯҳдадоранд оид ба ҳар қарзи аз ташкилотҳои қарзӣ гирифташон ба Мудирияти дохилии Бонки миллии Тоҷикистон маълумот пешниҳод намоянд.

Раёсат тарғиби додан қарзро ба кормандони Бонки миллии Тоҷикистон барои хариди манзил, пардохти хизмати тиббӣ, таҳсил ва дигар мақсадҳои оилавӣ муқаррар менамояд. Раёсат метавонад, андозаи ниҳони қарзро, ки кормандон аз ташкилотҳои қарзӣ мегиранд, муқаррар намояд.

Хизматчиёни алоҳидаи Бонки миллии Тоҷикистон, ки кори онҳо ба ҳавфи таҳдид ба ҳаёташон алоқамал аст, мутобиқи номгуӣ тасдиқамудаи Раёсат сугуртаи ҳатмӣ карда мешаванд.

Роҳбарият ва хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон ҳуқуқ надоранд:

✦ дар як вақт дар ду ҷой, инчунин дар асоси шартномаи меҳнатӣ ё қарордодӣ пудратӣ (ба истиснои фаъолияти

муаллимӣ ва тадқиқотҳои илмӣ қор кунанд, аз шахсони воқеӣ ва юридикӣ ягон ҳел пул гиранд (ба истинои ҳаққи қалам барои нашир ё музди муаллимӣ дар муассисаҳои таълимӣ);

✦ *аъзои мақоми идоракунии (назорати) ташкилотҳои қарзӣ бошанд;*

✦ *молик ё идоракунандаи бовариноки зиёда аз панҷ фоизи саҳмияҳои (ҳиссаҳои) ташкилотҳои қарзӣ бошад.*

Аъзоёни Раёсат ва дигар хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон наметавонанд аз ягон ҳел манфиатҳои қорӣ, ки дорои хусусияти тичоратӣ, кредитӣ ё хусусияти лигаранд, агар онҳо ба вазифаҳои хизматиашон зиддият дошта бошанд, намояндагӣ кунанд.

Мутобики моддаи 78 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон" ҳар касе, ки вазифаи аъзои Раёсати Бонки миллии Тоҷикистонро иҷро мекунад ё пештар иҷро кардааст, ё ҳар қорманди Бонки миллии Тоҷикистон ҳуқуқ надорад:

✦ *ягон қасро ба маълумоте, ки сирри тичоратӣ (банкӣ) мебошад ва ҳангоми иҷрои вазифа дар Бонки миллии Тоҷикистон ба вай маълум шудааст, роҳ диҳад ё қор кунад;*

✦ *ин маълумотро ба мақсадҳои шахсӣ истифода барад ё ба истифодаи шахсии он роҳ диҳад.*

✦ *Ҳар касе, ки вазифаи аъзои Раёсатро иҷро мекунад ё пештар иҷро кардааст, ё ҳар қорманди Бонки миллии Тоҷикистон дар ҳолатҳои зерин метавонанд маълумотеро, ки сирри тичоратии Бонки миллии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд, фолш кунанд:*

✦ *дар сурати розигии ошқорони шахсе, ки ин маълумот ба вай тааллуқ дорад;*

✦ *ҳангоми иҷрои вазифа дар бобати маълумотдиҳӣ ба аҳли ҷамъият, аз ҷумла бо талаби судҳо, мақомоти таҳқиқ, андоз ва дигар мақомоти босалоҳият аз рӯи парвандаҳои, ки дар истеҳсолот мебошанд ва агар ин бо қонунҳои ҷумҳурии пешбинӣ шуда бошад;*

✦ *ҳангоми тафтиши аудитори берунӣ;*

✦ *бо талаби мақомоти хориҷии назорат ба фаъолияти муассисаҳои молиявӣ;*

- ✦ *агар манфиатҳои Бонки миллии Тоҷикистон фош намудани ин маълумотро дар муҳофизати судӣ талаб кунад.*

3. Сармояи оинномавӣ, фонда ва фондҳои Бонки миллии Тоҷикистон

Мутобиқи моддаи 8 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”, дар ҳоли ҳозир, сармояи оинномавии Бонки миллии Тоҷикистон 20,0 млн. сомониро ташкил медиҳад. Сармояи оинномавии Бонки миллии Тоҷикистон дар асоси қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон бо розигии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо тасдиқи минбаъдаи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад зиёд карда шавад. Сармояи оинномавиرو ба дигарон додан ё ба касе гарав монандан мумкин нест.

Ҳамаи даромад ва хароҷоти Бонки миллии Тоҷикистон дар сметаи даромад ва хароҷоте, ки Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон тасдиқ кардааст, пешбинӣ мегардад. Сметаи даромад ва хароҷот дар давоми сол бояд таҳти назорати муҳосибӣ бошад, ки он аз ҷониби мақоми аудити дохилӣ сурат мегирад. Бонки миллии Тоҷикистон дорои Мудирияти аудити дохилӣ мебошад, ки ба ҳайати он мутахассисони хеле бомаҳорат дохил мешаванд, ки дар соҳаи баҳисобгирии бухгалтерӣ ва молия таҷриба доранд. Мудирияти назорати дохилӣ:

- ✦ иҷрои қоидаҳои назорати дохилро таъмин мекунад, ба кормандони дахлдори Бонки миллии Тоҷикистон дар сурати риоя накардани ин қоидаҳо дастур медиҳад, дар ин бора Раиси Бонки миллии Тоҷикистонро огоҳ месозад, ки аз тарафи он барои ислоҳи вазъият чораҳои зарурӣ дида мешавад;
- ✦ ба амалиёти Бонки миллии Тоҷикистон ба мақсади таъмини риояи қонунҳои узурӣ назорат мекунад;
- ✦ ҳисобҳои бухгалтерӣ ва регистрҳо, қоидаҳои баҳисобгирии бухгалтерӣ ва иҷрои сметаи даромад ва хароҷоти Бонки миллии Тоҷикистонро тафтиш мекунад, ба Раёсат аз рӯи натиҷаҳои тафтиш гузориш ва тавсияҳо пешниҳод мекунад;

✦ тафтиши бухгалтерии ҳисоби молиявӣ ва ҳуҷҷатҳои ба он вобастаро амалӣ намуда, онро бо ҳулосаҳои дахлдор тасдиқ мекунад.

Ҷоидаи соф ва зиёни Бонки миллии Тоҷикистон мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ муайян карда мешавад.

Ҷоидаи тавозунии воқеан бадастдаровардаи Бонки миллии Тоҷикистон аз рӯи натиҷаҳои сол мутобиқи дастури сохтори ҳисобдорӣ барои Бонки миллии Тоҷикистон муайян гардида, ба тартиби зерин тақсим карда мешавад: **барои сармояи оинномавӣ – 10 фоиз то пурра ташаккул ёфтани он; - ба фонди захиравӣ – 60 фоиз то ба 10 фоизи ӯҳдадорӣҳои Бонки миллии Тоҷикистон баробар шудани он; - ба бучети давлатӣ – қисми боқимондаи фонди баъди тасдиқи ҳисоботи солона аз тарафи Раёсат.**

Зиёни Бонки миллии Тоҷикистон аз рӯи натиҷаҳои соли гузашта дар ҳоли қорӣ аз ҳисоби фонди захиравӣ ва дар ҳолатҳои нокифоя будани он аз ҳисоби сармояи оинномавии он пӯшонидани мешавад. Дар ҳолати аз меъёр кам шудани сармояи оинномавии Бонки миллии Тоҷикистон раиси Бонки миллии Тоҷикистон доир ба пӯшонидани қасри бавуҷуднома аз ҳисоби бучети давлатӣ ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дархост равона мекунад. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди бо тартиби муқарраргардида баррасӣ намудани асосҳои дархости раиси Бонки миллии Тоҷикистон оид ба пӯшонидани қасри сармояи оинномавии Бонки миллии Тоҷикистон қарори дахлдор қабул мекунад.

Маъсуниятҳои андозии Бонки миллии Тоҷикистон ва муассисаҳои он мувофиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда мешавад. Мутобиқи моддаи 145 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки имтиёзҳои андозро барои андозбандӣ аз ҷоида муқаррар намунааст. Бонки миллии Тоҷикистон ва муассисаҳои он аз андозбандӣ аз ҷоида озод карда шудаанд. Инчунин, мутобиқи моддаи 298 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон Бонки миллии Тоҷикистон аз андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард озод шудааст ва ғайра¹.

¹ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, №12, қ-1, мод. 688.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАКРОР

1. Мавқеи Бонки миллии Тоҷикистонро дар низоми мақомоти давлатӣ ва низоми бонкии Тоҷикистон муайян кунед.
2. Идоракунии Бонки миллии Тоҷикистон чи гуна ба роҳ монда шудааст?
3. Ваколатҳои Раиси Бонки миллии Тоҷикистонро номбар кунед.
4. Ба ҳайати Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон кихо дохил мешаванд?
5. Ҳайати Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон бо кадом мӯҳлатҳо таъин карда мешаванд?
6. Ваколатҳои Раёсати Бонки миллии Тоҷикистонро номбар кунед.
7. Барои таъин гардидан ба вазифаҳои Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ кадом талаботҳо пешбинӣ шудаанд?
8. Дар кадом ҳолатҳо Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ ва аъзоёни дигари Раёсат аз вазифа озод карда мешаванд?
9. Сармояи оинномавии Бонки миллии Тоҷикистон дар айни замон чи қадар муқаррар шудааст?
10. Ҷоидаи Бонки миллии Тоҷикистон чи гуна тақсим карда мешавад?

V. ТЕСТҲО

1. Бонки миллии Тоҷикистон чи гуна бонк мебошад?

- а) бонки тижоратӣ ва захиравӣ;
- б) бонки умумидавлатӣ ва ёрирасон;
- в) бонки мустақил ва эмиссионӣ;
- г) бонки марказии эмиссионӣ ва захиравӣ.

2. Муғобики қонун Бонки миллии Тоҷикистон дар назди кадом мақомоти давлатӣ масъул мебошад?

- а) дар назди ягон мақомот масъул нест;

689; соли 2005, №12, мод. 629; соли 2006, № 7, мод. 341; №12, мод. 543; соли 2007, №3, мод. 172; №7, мод. 668; соли 2008, № 3, мод.195.

- б) дар назди Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- в) дар назди Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- г) дар назди суд.

3. Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи таъин ва аз вазифа озод кардани Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва муовинони ӯ аз ҷониби ки тасдиқ карда мешавад?

- а) Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- б) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- в) Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- г) дар ҷаласаи яқҷояи Маҷлиси миллии ва Маҷлиси намояндагон.

4. Бонки миллии Тоҷикистон ба кадом мақомот ҳисоботи солона ва ҳулосаи аудиторӣ пешниҳод мекунад?

- а) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- б) Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- в) Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- г) Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

5. Ҳадафи асосии фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон ҳамчун мақомоти роҳбарикунандаи сиёсати пулӣ ва асъорӣ аз ҷиҳати иборат мебошад?

- а) нигоҳдории сатҳи мӯътадили нархҳо, таъмини рушди таққими низоми бонкии ҷумҳурӣ;
- б) мусоидат кардан ба фаъолияти босамари низоми пардохт, ба даст овардани фоида, таъмини қонуният;
- в) таъмини қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, ба даст овардани фоида;
- г) ташкили бонкҳо, таъмини қонуният, ба даст овардани фоида.

6. Барои иҷрои амалиётҳои бонкӣ кадом мақомот иҷозат медиҳад?

- а) Бонки миллии Тоҷикистон;
- б) Вазорати адлия;
- в) Вазорати молия;

г) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

7. Ҳайати Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз чанд нафар иборат аст?

а) аз Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ ва се нафар аъзо;

б) аз Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ;

в) аз Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ ва панҷ нафар аъзо;

г) аз Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ ва ду нафар аъзо.

8. Раиси Бонки миллии Тоҷикистон чи тавр ба вазифа таъин ва аз вазифа озод карда мешавад?

а) аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;

б) бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо розигии Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

г) аз ҷониби Вазирони молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

9. Маоши вазифавии раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва муовинони ӯро ки муқаррар мекунад?

а) Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

б) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон;

г) Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

10. Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ба кадом мӯҳлат таъин карда мешавад?

а) ба мӯҳлати ҳафт сол;

б) ба мӯҳлати панҷ сол;

в) ба мӯҳлати чор сол;

г) ба мӯҳлати ду сол.

11. Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва муовинони ӯро аз нав ба вазифаҳои худ таъин кардан мумкин ӑ не?

а) албатта мумкин;

б) Раисро мумкин, аммо муовинро бошад мумкин нест;

в) не мумкин нест;

г) наредонам;

12. Сармояи оинномави Бонки миллии Тоҷикистон бо кадом тартиб зиёд карда мешавад?

- а) дар асоси пешниҳоди Раиси Бонк миллии Тоҷикистон аз ҷониби Маҷлиси намояндагон.
- б) дар асоси қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо розигии Бонки миллии Тоҷикистон;
- в) дар асоси қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон бо розигии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо тасдиқи минбаъдаи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- г) дар асоси фармони Президент;

VI. НОМҒҶИ МАВЗӯҶО БАРОИ КОРИ САҶЧИШӢ

- 1. Шақлҳои фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон.
- 2. Идоракунии Бонки миллии Тоҷикистон.
- 3. Шӯъбаҳои Бонки миллии Тоҷикистон.
- 4. Вазъи ҳуқуқи Раиси Бонки миллии Тоҷикистон.
- 5. Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон.
- 6. Вазъи ҳуқуқи хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон.
- 7. Санадҳои Бонки миллии Тоҷикистон.
- 8. Сармояи оинномавӣ ва фоидаи Бонки миллии Тоҷикистон.

VII. АДАБИЁТ

1. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”*// Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 410; соли 2001, № 4, мод. 173; соли 2002, № 11, мод. 672; соли 2004, № 12, қ.1, мод. 690; соли 2007, №7, мод. 680; соли 2009 №7-8, мод. 502;

2. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”*// Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

3. *Алиматов Х. Қонунгузори бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80 с;*

4. *Ғаюров Ш.* Ҳуқуқи молиявӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2005. С. 162-172;
5. *Давлатов И.Х.* Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. 320 с;
6. *Зойиров Р.Х., Холхуцаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 51-66.).
7. *Раҳимов З.А.* Банковская система Таджикистана. М. "Диалог-МГУ". 1999. 281с.
8. *Раҳимов З.А.* Банковская система и экономическое развитие Таджикистана. Душанбе: Ирфон, 2002. 288 с.
9. *Раҳимов М.З.* Ҳуқуқи соҳибқорӣ: Китоби дарсӣ. Душанбе: "Деваштиҷ", 2005 -- 408 с. С. 329-352.
10. Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Вазоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод. *Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. *Деваштиҷ*, 2008. 272 с.

МАВЗЎИ №8

ВАЗЪИ ҲУҚУҚИИ БОНКҲОИ ТИҶОРАТӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Мафҳуми бонкҳои тиҷоратӣ¹. Фаъолияти бонкӣ
2. Таснифоти бонкҳои тиҷоратӣ
3. Муносибати байни бонкҳо ва давлат
4. Ҳуҷҷатҳои таъсис, муассисон, саҳомон, ном ва сармояи оинномавии бонкҳо
5. Ташиқилдиҳии бонкҳо
6. Мақомоти идоракунии бонкҳо
7. Таъсиси филиал ва воҳидҳои дигари сохтории ташкилотии қарзии ватанӣ ва филиали бонки хориҷӣ
8. Хусусияти таъсиси бонкҳои фаръӣ
9. Азнавташкилдиҳӣ ва барҳамдиҳии бонкҳо

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. Мафҳум ва намудҳои фаъолияти бонкӣ
2. Мафҳум ва таснифи бонкҳои тиҷоратӣ
3. Ҳуҷҷатҳои таъсис, муассисон, саҳомон, ном ва сармояи оинномавии бонкҳои тиҷоратӣ
4. Ташиқилдиҳӣ, азнавташкилдиҳӣ ва барҳамдиҳии бонкҳои тиҷоратӣ
5. Мақомоти идоракунии бонкҳо

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Мафҳуми бонкҳои тиҷоратӣ. Фаъолияти бонкӣ

Тибки қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон “низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон” ба гайр аз Бонки миллии Тоҷикистон, ки зинаи якуми низоми бонкӣ мебошад, бонкҳои дигарро низ дар назар дорад, ки онҳоро баъзан бонкҳои

¹ Дар китоби мазкур мафҳуми «бонкҳои тиҷоратӣ» ба истиснои Бонки миллии Тоҷикистон нисбати тамоми бонкҳои дигар истифода шудааст.

тичоратӣ низ мегуянд. Аммо бояд қайд намуд, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” мафҳуми бонки тичоратӣ оварда нашудааст. Тибқи қонуни мазкур бонк ташкилоти қарзие (кредитие) мебошад, ки ақалдан ҳуқуқи иҷрои се амалиёти зерин: ҷалби амонату пасандозҳо, додани қарз(кредит), кушодану пешбурди суратҳисоби бонкиро дорад.

Ҳамин тавр, мо бонкҳои тичоратӣ гуфта он бонкҳоеро дар назар дорем, ки ба зинаи дуввуми низоми бонкии Тоҷикистон дохил мешаванд.

Бонкҳои тичоратӣ дар ҳар гуна шакли моликият, аз ҷумла, бо ҷалби сармояи хориҷӣ, бо тартибе, ки қонун муқаррар кардааст, ташкил карда шуда, фаъолияти бонкиро дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ба амал мебароранд.

Бонки тичоратӣ шахси ҳуқуқӣ буда, фаъолияти худро мувофиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон», дигар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон ва оинномаи худ амалӣ мегардонанд.

Фаъолияти бонкӣ гуфта аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ (кредитӣ) анҷом додани амалиёти бонкие, ки дар қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” пешбинӣ гардидаанд, фаҳмида мешавад. Тибқи моддаи 3 қонуни мазкур ба амалиётҳои бонкӣ инҳо дохил карда шудаанд:

- ✦ ҷалби амонат ва пасандозҳо;
- ✦ додани қарзҳо (кредитҳо) (таъминшуда ва таъминнашуда), аз ҷумла: а) қарзҳои (кредитҳои) истеъмолий, ипотекаӣ ва байнибонкӣ; б) факторинг; в) маблағгузориҳои аҳдҳои тичоратӣ, аз ҷумла форфейтинг;
- ✦ кушодан ва пешбурди суратҳисобҳои бонкӣ;

- ✦ *хариду фурӯши воситаҳои зерин барои худ ё муштариён а) воситаҳои бозории пулӣ (аз чумла, чекҳо, векселҳо, ўҳдадориномаҳо ва сертификатҳои амонатӣ); б) асъори хориҷӣ; в) воситаҳои қурбӣ ва меъёри фоизӣ; г) сахмияҳо ва дигар қоғазҳои қиматнокӣ интиқолшаванда; ғ) қарордодҳои форвардӣ, созишномаи фючерс, опсион ва дигар ҳолатҳои ки ба асъор, сахмияҳо, вомбарӣҳо, металу сангҳои қиматбаҳо ё қурбу меъёрҳои фоизӣ дахл доранд;*
- ✦ *додани кафолат, баҳисобгирии ўҳдадориҳои шартӣ, аз чумла, кафолатҳо ва эътиборномаҳо (аккредитивҳо) барои худ ва муштариён;*
- ✦ *хизматрасонии клирингӣ, ҳисоббаробаркунӣ ва интиқоли марбут ба воситаҳои пулӣ, қоғазҳои қиматнок, супоришномаҳои пардохт ва воситаҳои дигари пардохт (аз чумла, чекҳо, қортҳои пардохтии кредитӣ, дебитӣ ва ғайра, чекҳои сафарӣ, векелҳо, интиқолҳои электронӣ, дебит ва кредитҳои қаблан иҷозатишуда);*
- ✦ *миёнаравӣ дар бозори пулӣ;*
- ✦ *амалиёти сейфӣ, ниғаҳдорӣ ва идоракунии дороиҳо (пул, қоғазҳои қиматнок, металҳо, ҷавоҳирот ва ғайра);*
- ✦ *хизматрасонии амалиёти бо боварӣ асосёфта (идоракунии маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қиматнок ва ғайра ба манфиати боварикунанда ва дар асоси супориши он);*
- ✦ *ҳар гуна амалиёти дигаре, ки аз амалиёти дар моддаи мазкур зикршуда бармеоянд ва бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки милли Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд;*
- ✦ *амалиёти кассавӣ: қабул намудан, аз нав ҳисоб кардан, иваз намудан, батан ва нигоҳ доштани пулҳои қагазӣ ва тангаҳо;*
- ✦ *қабул намудан (инкассатсия) ва фиристодани пулҳои қоғазӣ, тангаҳо ва ашён қиматбаҳо.*

Ба ғайр аз амалиёти бонкии зикргардида ташкилотҳои қарзӣ инчунин, ҳуқуқдоранд аҳдҳои зеринро ба амал бароранд: - додани замонат, ки иҷрои ўҳдадориҳои пулиро дар назди шахси сеюм пешбинӣ менамояд; - иҷораи молиявӣ (лизинг); - амалиёт бо металу сангҳои қиматбаҳо; - хизматрасонӣ ба сифати агенти молиявӣ; - хизматрасонӣ ба сифати мушовир ё маслиҳатгари молиявӣ; хизматрасонии иттилоотӣ молиявӣ ва қарзӣ (кредитӣ).

Машғул шудани ташкилотҳои қарзӣ (кредитӣ) ба

фаъолияти истехсолӣ, савдо ва бевосита ба фаъолияти сугурта тибки қонун манъ шудааст.

2. Таснифоти банкҳои тичоратӣ

Дар қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 майи соли 1998 “Дар бораи банкҳо ва фаъолияти банкӣ”, ки бо қабул гардидани қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 майи соли 2009 “Дар бораи фаъолияти банкӣ” безътибор доништа шуд банкҳои зинаи дуввуми низоми банкии Тоҷикистон вобаста аз рӯи мансубияти сармояи (фонди) оинномавии банк ба намудҳои зерин ҷудо мешуданд:

а) *банки давлатӣ* – банке муқаррар шуда буд, ки ягона соҳиби сармояи оинномавии он Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон махсуб меёфт;

б) *банки ғайридавлатӣ* – банке, ки фонди оинномавии он ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ тааллуқ дорад. Як қисми сахмияҳои ин банк ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шахси Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон низ тааллуқ дошта метавонист;

в) *банк бо шитироки сармояи хориҷӣ* – банке, ки як қисми сахмияҳои он дар ихтиёрдорӣ, моликият ва идораи шахсони зерин қарор дорад:

- ғайррезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- шахсони ҳуқуқӣ – резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки беш аз панҷоҳ фоизи сахмияҳои (маблағи гузоштаи муассисон) онҳо дар ихтиёрдорӣ, моликият ва идораи ғайррезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё шахсони ба инҳо монанди ҳуқуқӣ – резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд;

- резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ихтиёрдори воситаҳои (шахсони ваколатдори) ғайррезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё шахсони ҳуқуқии дар зербанди «б» ин банд зикршуда мебошанд.

г) *банки байнидавлатӣ* – банке, ки ба тартиби дар қонуни мазкур муқаррар шуда ташкил карда шуда, дар асоси қарордоди байналхалқӣ амал намуда, соҳибони сармояи оинномавии он Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати (Ҳукуматҳои) давлате (давлатҳои) буд, ки ин қарордодро имзо кардаанд.

Аз рӯи шаклҳои ташкилию ҳуқуқӣ ба истиснои бонкҳои давлатӣ, тамоми дигар бонкҳои тижоратӣ дар шакли ҷамъиятҳои саҳомии пӯшида бе ҳуқуқи баровардани саҳмияҳои беном таъсис дода мешуданд. Ба ҷамъияти саҳомии кушода таъдил додани бонк ба шарте мумкин буд, ки агар он аз лаҳзаи барои иҷрои амалиёти бонкӣ гирифтани иҷозатнома дар ғули як соли тақвимӣ пай дар пай беэиён фаъолият намояд ва меъёрҳои дигар қоидаҳои ҳатмии муқарраркардаи Бонки миллии Тоҷикистонро риоя кунад.

Дар қонуни нав, яъне қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 майи соли 2009 “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”, ки ба низомии бонкӣ моддаи алоҳида бахшида нашудааст, ингуна муайянкунӣ вучуд надорад. Дар моддаи 6 қонуни мазкур, ки ба таъсис ва бақайдгирии давлатии ташкилотҳои қарзӣ (кредитӣ) бахшида шудааст, муқаррар шудааст, ки тартиби таъсиси ташкилоти қарзӣ (кредитӣ) бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷамъияти дорой масъулияти маҳдуд” ва қонунҳои дигар бо назардошти муқаррароти ин қонун муайян карда мешавад. Бонкҳо ба истиснои бонки давлатӣ, дар шакли ҷамъияти саҳомӣ таъсис меёбанд.

Бояд қайд намуд, ки шакли ташкилию ҳуқуқии бонки давлатӣ дар қонун муайян карда нашудааст. Дар адабиётҳо таъкид мешавад, ки бонки давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон шахси ҳуқуқии давлатӣ, субъёки ҳуқуқи идоракунии оперативӣ ба ҳисоб меравад, моликияти ҷумҳуриявӣ аст ва муассиси он Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад¹.

Ҳамин тавр, тамоми бонкҳои зинаи дуввуми низомии бонкии Тоҷикистонро вобаста ба шакли таъсисёбиашон ба бонки давлатӣ ва бонкҳои саҳомӣ ҷудо намудан мумкин аст.

3. Муносибати байни бонкҳо ва давлат

Бонкҳо аз рӯи ўҳдадорихои давлат ва давлат низ аз рӯи ўҳдадорихои бонкҳо ҷавобгар намебошад, ба истиснои мавридҳои, ки агар ҳуди онҳо ба худ чунин ўҳдадорихоро қабул

¹ Фаюров Ш.К. Ҳуқуқи молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Китоби дарсӣ/Зери таҳрири умумии номзоди илми ҳуқуқ, дотсент Шонасриддинов Н.Ш. Душанбе, «Сино», 2005 С. 168.

карда бошад.

Бонкҳо аз рӯи ӯҳдадориҳои Бонки миллии Тоҷикистон ва Бонки миллии Тоҷикистон аз рӯи ӯҳдадориҳои бонкҳо ҷавобгар намебошад. ба истиснои мавридҳои, ки агар ҳуди онҳо ба худ чунин ӯҳдадориҳоро қабул карда бошад.

Мақомоти ҳокимияти давлатӣ ҳуқуқ надоранд ба ғаёолияти бонкҳо даҳолат кунанд.

Барои таъсиси бонк, филиал ё намояндагии он дар Тоҷикистон ва таъин кардани кормандони роҳбарикунандаи онҳо розигии мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ талаб карда наместавад.

Бонк аз рӯи шартномаи махсуси дар асоси озмон бастаншуда, метавонад супоришҳои ҷудоғонаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти ҳокимияти иҷроияи маҳаллиро иҷро кунад. бо воситаҳои бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ амалиёт ва ҳисоббаробаркунӣ гузаронад. истифодаи мақсадноки воситаҳои бучетиро, ки барои амалӣ намудани барномаҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ ҷудо карда мешаванд, таъмин намояд. Шартномаи дахлдор бояд ӯҳдадориҳои мутақобилаи тарафайнро дар бар гирад ва масъулияти онҳо, шаргу шароит ва шакли назоратро ба истифодаи воситаҳои бучетӣ пешбинӣ намояд.

Бонк барои иҷрои ғаёолияте, ки дар ҳуҷҷатҳои таъсисии он пешбинӣ нашудааст, вазифадор буда наметавонад, ба истиснои мавридҳои, ки дар қонун пешбинӣ шудаанд.

Муносибати байнибонкӣ байни бонкҳои тижоратӣ ва муносибати бонкҳои тижоратӣ бо мизочон дар асоси шартнома сурат мегирад, агар дар қонун тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад.

4. Ҳуҷҷатҳои таъсис, муассисон, саҳомон, ном ва сармояи оинномавии бонкҳо

Ҳуҷҷатҳои таъсиси бонкҳо шартномаи таъсис (қарордоди муассисон) ва оиннома мебошад. Бонкҳои тижоратӣ дар асоси қарордоди муассисон таъсис дода шуда, мувофиқи оинномаи худ амал мекунанд.

Қарордоди муассисон дар бораи таъсиси бонк ба гайр аз маълумоти пешбиникардаи қонунгузории амалкунанда бояд хатман ин маълумотҳоро дошта бошад:

а) *барои шахсони ҳуқуқӣ*: маълумот дар бораи муассисон, аз ҷумла, номи пурраи фирмавӣ ва маҳалли воқеъ гардидани ҳар кадоми онҳо, инчунин маълумот дар бораи бақайдгирии давлатии онҳо; *барои шахсони воқеӣ*: ному насаб, шаҳрвандӣ, ҷои истиқомат ва номи ҳуҷҷате, ки шахсиятро тасдиқ мекунад;

б) маълумот дар бораи миқдор, категория ва арзиши номиналии саҳмияҳо.

Оинномаи бонк ба тартиби пешбиникардаи қонун тасдиқ карда мешавад ва дар он бояд инҳо зикр гардад:

+ *номи фирмавӣ (номи пурраи расмӣ), инчунин ҳамаи дигар номҳое, ки тавассути қонун муқаррар карда шудаанд;*

+ *ишора ба шакли таъшиклию ҳуқуқӣ;*

+ *маълумот дар бораи маҳалли воқеъ гардидани (суроғи почтавии) мақомоти идора ва воҳидҳои ҷудоғонаи он;*

+ *номгӯи амалиёт ва муомилоти бонкӣ, ки мувофиқи қонун сурат мегуранд;*

+ *маълумот дар бораи андозаи сармояи оинномавӣ;*

+ *маълумот дар бораи системаи мақомоти идора, аз ҷумла мақомоти иҷроия ва мақомоти назорати дохилӣ, дар бораи тартиби таъсис ва вазолатҳои онҳо;*

+ *маълумоти дигаре, ки қонунҳои ҷумҳурий барои оинномаҳои шахсони ҳуқуқӣ ин шакли таъшиклию ҳуқуқӣ пешбинӣ кардаанд.*

Муассисон ва саҳомони бонк шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ, резидентҳо ва гайррезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон буда метавонанд (бо назардошти маҳдудиятҳое, ки қонун муқаррар кардааст). Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фақат дар шаҳри Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад муассис ва саҳомии бонк шавад. Корхонаҳо ва ташкилотҳое, ки беш аз 50 фоизи сармояи оинномавиашон ба давлат тааллуқ дорад муассис ва саҳомии бонк шуда наметавонанд.

Номи бонк. Бонк дорои номи фирмавӣ (номи пурраи расмӣ ва қўтоҳқардашуда) ба забони давлатӣ ва номи расмӣ ба забони хориҷӣ мебошад. Бонк дорои мўҳр аст, ки дар он номи фирмавиаш сабт гардидааст. Дар номи фирмавии бонк бояд ба

гайр аз хусусияти ғайбӣ ин шахси ҳуқуқӣ бо истифодаи калимаи «бонк», инчунин шакли ташкилию ҳуқуқии он низ нишон дода шавад.

Бонки миллии Тоҷикистон вазифадор аст ҳангоми баррасии ариза дар бораи бақайдгирии бонк истифодаи номи бонкро манъ кунад, агар чунин ном аллакай дар Китоби бақайдгирии давлатии бонкҳо сабт шуда бошад.

Сармояи оинномавии бонк аз ҳисоби маблағи пардохтнамудаи муассисон ва фурӯши саҳмияҳои бонк бо аъёри миллий ва хориҷӣ ташкил карда мешавад.

Андозаи камтарини (минималии) сармояи оинномавии бонк ва ҳиссаи бо аъёри хориҷӣ ташаккулёфтаи он аз тарафи Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад. Қарори Бонки миллии Тоҷикистон оиди тағйир додани андозаи ҳадди ақалли сармояи оинномавӣ на пештар аз 90 рӯзи баъди қабули он эътибор пайдо мекунад.

Барои бонкҳои нав бақайдгирифташаванда аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон меъёри андозаи ҳадди ақалли сармояи оинномавӣ, ки дар рӯзи барои бақайдгирӣ додани ҳуҷҷатҳо ва гирифтани иҷозатнома амал мекунад, татбиқ карда мешавад.

Барои ташкил намудани сармояи оинномавии бонк воситаҳои пулии ҷалбкардашуда истифода шуда наметавонанд. Воситаҳои бучети ҷумҳуриявӣ ва фондҳои ғайрибучетии давлатӣ, воситаҳои пулии озод ва дигар объектҳои моликият, ки дар ихтиёрдории мақомоти ҷумҳуриявии ҳокимияти давлатӣ мебошанд, барои ташкили сармояи оинномавии бонк истифода шуда наметавонанд.

Дар сурати бевосита ё бавоситаи миёнарав аз тарафи як ё якчанд шахси ҳуқуқию воқеӣ ё ҳар гуна гурӯҳи мувофиқи шартномаи махсус ё қарордод амалкунанда, ё аз рӯи шартнома амалкунанда ё бо доштани мақоми назоратӣ гирифтани пакети контролии саҳмияҳои бонк, агар натиҷаи ин амал боиси назорати саҳмияҳои овоздиҳанда гардад, ки он умуман аз 5 Ҷоизи микдори ҳамаи саҳмияҳои овоздиҳандаи баровардашудаи бонк зиёд аст, дар ин бора бояд Бонки миллии Тоҷикистон пешакӣ огоҳ карда шавад. Агар бо чунин роҳ гирифтани беш аз 20 Ҷоизи ҳамаи саҳмияҳои овоздиҳандаро ташкил диҳад, шахси ин муомиларо амалкунанда бояд пешакӣ

розигии хатгӣи Бонки миллии Тоҷикистонро гирад.

Бонки миллии Тоҷикистон на дертар аз 30 рӯзи аз лаҳзаи гирифтани дархост ба таври хаттӣ ба дархосткунанда оид ба қарори худ - розигӣ ё радқунаш хабар медиҳад. Радқунӣ бояд асоснок бошад. Дар сурате, ки Бонки миллии Тоҷикистон дар бораи қарори қабулкардаани дар мӯҳлати зикршуда хабар надиҳад, муомилаи хариду фурӯши сахмияҳои (хиссаҳои) бонк ҳалшуда ҳисоб меёбад. Бонки миллии Тоҷикистон ҳуқуқ дорад ба муомилаи хариду фурӯши беп аз 20 фоизи сахмияҳои (хиссаҳои) бонк розигӣ надиҳад, агар ба ақидаи вай захираҳои молиявии сахмиягирандагон ғайрикофӣ аст ё онҳо манбаи доимии пурқунӣ надоранд; инчунин дар сурати вайронқунии қоидаҳои зиддиинҳисорӣ ва дар мавридҳои дигаре, ки қонун пешбинӣ кардааст.

5. Ташкилдории бонқҳо

Бонки саҳомӣ - ташкилоти тижоратие мебошад, ки сармояи оинномавии он ба миқдори муайяни сахмияҳо тақсим шуда, иштирокчиёни (саҳмдорони) он аз рӯи ӯҳдадорихои бонки саҳомӣ масъулият надоранд ва таваккали зарари вобаста ба фаъолияти бонқро дар доираи арзиши сахмияҳои марбутанон ба зимма доранд.

Бонки саҳомӣ ба фаъолияти бонқӣ танҳо дар асоси иҷозатнома машғул шуда метавонад.

Бонки саҳомӣ ҳамчун шахси ҳуқуқӣ аз рӯзи бақайдгирии давлатӣ тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ таъсисёфта ба ҳисоб меравад. Бонки саҳомӣ, агар дар оинномаи он тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ба маҳдудсозии мӯҳлат таъсис дода мешавад.

Бонки саҳомӣ шахси ҳуқуқӣ ва дорои молу мулки алоҳида мебошад, ки дар тавозуни мустақили он ба ҳисоб гирифта шуда, метавонад аз номи худ ҳуқуқҳои молумулқӣ ва ғайримолумулқии шахсиро ба даст орад, дорои ӯҳдадорӣ бошад, дар суд ҳамчун даъвогар ва ҷавобгар баромад кунад.

Бонки саҳомӣ бояд дорои мӯҳри мудаввар бо зикри номи пурраи бонк ба забони давлатӣ бошад. Дар мӯҳр ҳамчунин

метавонад номи фирмавии бонки саҳомӣ бо ҳама гуна забони дигар сабт гардад.

Бонки саҳомӣ дар шаклҳои кушода ва пӯшида таъсис дода мешавад, ки он дар оиннома ва номи фирмавиаш инъикос мегардад ва бояд дар номгуӣ худ калимаҳои «Ҷамъияти саҳомии кушода (ҶСК)» ё «Ҷамъияти саҳомии пӯшида (ҶСП)» дошта бошад.

Саҳмиядорони бонке, ки шакли ҷамъияти саҳомии кушодаро доранд, метавонанд саҳмияҳои худро бе розигии дигар саҳмдорони ин бонк бетона кунанд. Чунин бонки саҳомӣ ҳуқуқ дорад барои саҳмияҳои баровардааш обунаи кушодаро доир намояд ва онҳоро бо дарназардошти қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ фурӯшад. Шумораи саҳмдорони бонке, ки дар шакли ҷамъияти саҳомии кушода фаъолият мекунад, маҳдуд карда намешавад. Бонки саҳомии кушода ҳар сол ҳисоботи солона, тавозуни муҳосибавӣ ва ҳисоботи ғайбӣ зарарро барои маълумоти умум нашр мекунад.

Бонки саҳомие, ки саҳмияҳои танҳо байни муассисони он ё гурӯҳи дигари шахсон қаблан муайянгардида тақсим карда мешавад, ҷамъияти саҳомии пӯшида эътироф мегардад. Чунин бонки саҳомӣ ҳуқуқ надорад ба саҳмияҳои баровардааш обунаи кушода доир намояд ё ба тарзи дигар онҳоро барои харид ба гурӯҳи номаҳдуди шахсон пешниҳод кунад. Шумораи саҳмдорони бонке, ки ҷамъияти саҳомии пӯшида мебошад набояд аз панҷоҳ нафар зиёд бошад. Агар шумораи саҳмдорони бонк - ҷамъияти саҳомии пӯшида аз шумораи ниҳоеи муқаррарнамудаи ҳамин қисм бештар бошад, ин бонки саҳомӣ дар муддати як сол бояд ба ҷамъияти саҳомии кушода табдил дода шавад. Агар шумораи саҳмдорони он то шумораи ниҳоеи муқаррарнамудаи ҳамин қисм кам нагардад, бонки саҳомӣ бояд бо тартиби судӣ барҳам дода шавад.

Бонки саҳомие, ки муассиси он мутобиқи ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад (ба истиснои ҷамъиятҳои саҳомие, ки дар қараёни хусусигардонии корхонаҳои давлатӣ таъсис ёфтаанд), метавонад танҳо ҷамъиятҳои саҳомии кушода бошанд.

Бонки саҳомӣ бо қарори муассисон (муассис) таъсис дода мешавад. Дар сурати аз ҷониби як шахс таъсис намудани ҷамъияти саҳомӣ қарор оид ба таъсис аз тарафи ҳамин шахс қабул карда мешавад. Бонки саҳомӣ инчунин метавонад бо роҳи азнавташкилдихии шахси ҳуқуқии мавҷуда (муттаҳидшавӣ, тақсимшавӣ, ҷудошавӣ ё табдилёбӣ) таъсис дода шавад.

Муассисони бонк-ҷамъияти саҳомӣ байни худ шартномаи таъсис менамоянд, ки дар он тартиби фаъолияти якҷоя оид ба таъсиси бонк-ҷамъияти саҳомӣ, андозаи сармояи оинномавӣ, намудҳои саҳмия, ки байни муассисон паҳн карда мешаванд, андоза ва тартиби пардохти саҳмияҳо ва ҳамчунин ҳуқуқи ўҳдадорихои муассисон оид ба ташкили ҷамъияти саҳомӣ муайян карда мешавад.

Дар бораи додани иҷозат барои қуподани бонк шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ метавонанд ба Бонки миллии Тоҷикистон ба забони давлатӣ бо ариза муроҷиат кунанд. Дар ариза бояд самти фаъолият ва нишони аризадиханда нишон дода шавад.

Бонкҳо дар Бонки миллии Тоҷикистон аз қайди давлатӣ гузаронида мешаванд ва ба Китоби бақайдгирии давлатии бонкҳо ва ташкилотҳои молиявӣ ғайрибонкӣ навишта мешаванд. Бонкҳо пеш аз бақайдгирии давлатӣ ва гирифтани иҷозатнома бояд ба Бонки миллии Тоҷикистон дархост, ҳуҷҷатҳо ва маълумоти зеринро бо забони давлатӣ пешниҳод намуда, ҳулосаи пешакии Бонки миллии Тоҷикистонро гиранд:

-нусаҳои тариқи нотариялӣ тасдиқшудаи ҳуҷҷатҳои таъсиси бо нишон додани сармояи оинномавӣ:

-маълумотнома бо зикри ному насаб, шахрвандӣ, ҷойи доимии истиқомат, фаъолият ё касб, таҳсилот, маълумоти муфассал оид ба собиқаи кории ҳар як корманди роҳбарикунанда;

-нусаҳои ҳуҷҷат дар бораи доштани таҳсилоти олии иқтисодии кормандони роҳбарикунанда;

-нусаҳои ҳуҷҷат оид ба шахси аз нигоҳи касбӣ коршоям ва боэътимод будани ҳар як қоранди роҳбарикунанда;

-маълумотнома бо зикри ному насаб, шахрвандӣ, ҷойи доимии истиқомат, фаъолият ё касби молики ҳиссаи иштироки афзалиятнок, аз ҷумла манфиатдори ниҳонии ҳиссаи иштироки

афзалиятнок, ки вазъи молиявӣи онҳоро тасдиқ мекунад;

-маълумотнома оид ба манбаи қонунии маблағҳои пулии ба сармояи оинномавӣ воридшаванда;

-нусхаи ҳисобати молиявӣи шахси ҳуқуқӣ-молики ҳиссаи иштироки афзалиятнок барои се соли охир бо хулосаи аудиторӣ;

-рӯйхати сахмиядорон ва манфиатдорони ниҳии сахмияҳо, ки нишонии маҳалли ҷойгиршавӣ ва миқдори сахмияҳоро дар бар мегирад;

-эълומияи ҳатгӣ аз ҷониби ҳар як молики ҳиссаи иштироки афзалиятнок ва корманди роҳбарикунанда оид ба надиштани доғи судӣ, муфлис набудан, надиштани маҳдудият дар фаъолияти касбӣ;

-накшаи фаъолият бо назардошти мақсаду намудҳои фаъолият, тавсифи сохтори ташкилӣ ва низоми назорати дохилӣ, аз ҷумла, тадбирҳои дахлдор барои мубориза бар зидди қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастонида ва маблағгузориҳои терроризм, инчунин дурнамои ҳисоботи тавозунӣ, даромаду хароҷот ва гардишҳои пулӣ барои се соли ояндаи фаъолият;

-барои ҳар як молики ҳиссаи иштироки афзалиятнок, аз ҷумла манфиатдори ниҳии ҷунин ҳиссаи иштироки афзалиятнок, рӯйхати шахсони ҳуқуқие, ки иштироки онҳо дар сармояшон вучуд дорад, бо нишон додани ҳиссаи ва маҳалли ҷойгиршавии онҳо;

-маълумот оид ба маҳалли ҷойгиршавии саридора ва ҳар гуна маҳалли дигари воқеъ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ё берун аз он, ки дар он ҷо фаъолияти бонкӣ амалӣ карда мешавад;

-ҳуҷҷаги пардохти ҳаққи хизмати баррасии дархост;

-ҳуҷҷаг дар хусуси он ки мақомоти назорати бонкии кишваре, ки бонки хориҷии(асосии) ё ҷамъияти ҳолдингии ташкилоти қарзӣ дар он ҷой таъсис ёфта, фаъолият мекунад, ба анҷомдиҳии фаъолияти бонкии ташкилоти қарзӣ (кредитӣ) дар Тоҷикистон муҳолифат надорад ва назорати маҷмӯии бонкии дархосткунандаро амалӣ месозад.

Бонки миллии Тоҷикистон дар муддати то се моҳ аз рӯзи қабули дархост ба ташкилоти қарзӣ дар хусуси ба талаботи қонун ҷавобгӯ будан ё набудани ҳуҷҷатҳои пешниҳодшуда хулосаи ҳудро медиҳад. Дар ҳолатҳои истисноӣ Бонки миллии

Тоҷикистон метавонад ин мӯҳлатро то ду моҳ тамдид намуда, дархоткунандаро дар ин хусус бо зикри сабаби чунин таъхир хабардор мекунад.

Дар сурати мусбат будани хулоса Бонки миллии Тоҷикистон дар муддати як моҳ аз санаи аз қайди давлатӣ гузаштани ташкилоти қарзӣ ба вай иҷозатнома медиҳад.

Дар сурати манфӣ будани хулоса Бонки миллии Тоҷикистон ба дархоткунанда дар хусуси радқунии додани иҷозатнома бо нишон додани сабабҳои радқунӣ ба таври хаттӣ ҷавоб медиҳад. Дар ин ҳолат ҳаққи хизмати баррасии дархост барои гирифтани иҷозатнома баргардонида намешавад.

Бонки миллии Тоҷикистон дар бораи додани иҷозатнома ба ташкилоти қарзӣ бо назардошти асосҳои зерин қарор қабул мекунад:

-контунӣ ва боэътимод будани маълумот ва ҳуҷҷатҳои пешниҳодшуда;

-қаноатбахш будани вазъи молиявӣ ва фаъолияти муассисон;

-ба талаботи шахсони аз назари касбӣ коршоям ва боэътимод ҷавобгӯ будани моликон, шахсони дорои ҳиссаи иштироки афзалиягнок ва кормандони роҳбарикунанда;

-ба шарту талаботи иҷозатномадихӣ мутобик будани сохтор ва ҳайати кормандон, захираҳои ҷорӣ, молиявӣ ва ташаккули сарояи ташкилоти қарзӣ барои иҷрои ӯҳдадорихо;

-мақбул будани амлиёти дар оиннома нишондодашуда;

-воқеъ будани нақшаи фаъолият;

-тасмими ташкилоти қарзӣ дар хусуси фаъолият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо суроғаи доимӣ;

-амалӣ шудани дараҷаи мақбули мушоҳида ва назорат аз ҷониби мақомоти назорати хориҷӣ дар асоси маҷмӯӣ.

Баъд аз қабули қарор дар бораи додани иҷозатнома ташкилоти қарзӣ дар муддати як моҳ аз таърихи қабули қарори мазкур маблағи ҳадди ақали сармояи оинномавиро ворид намуда, маблағи пардохт барои додани иҷозатномаро ба суртҳисоби дахлдор дар Бонки миллии Тоҷикистон мепардозад. Дар ҳолати аз ҷониби ташкилоти қарзӣ, яъне бонк иҷро қардани шартҳои мазкур Бонки миллии Тоҷикистон дар муддати се рӯзи қорӣ ба вай иҷозатнома медиҳад.

Қарори Бонки миллии Тоҷикистон дар хусуси додани

ичозатнома дар нашрияи он интишор мегардад. Ташкилотҳои қарзӣ минбаъд дар хусуси ҳамагуна тағйирот, ки ба ҳуҷҷатҳои барои гирифтани иҷозатнома пешниҳодшуда дахл доранд, Бонки миллии Тоҷикистонро хабардор мекунанд.

Аз лаҳзаи гирифтани иҷозатнома банк барои иҷрои амалиёти банкӣ ҳуқуқ пайдо мекунанд. Иҷозатномаҳои додашуда дар феҳристи (реестри) иҷозатномаҳои, ки барои иҷрои амалиёти банкӣ дода шудаанд, ба ҳисоб гирифта мешаванд.

Бе иҷозатнома гузаронидани амалиёти банкӣ аз тарафи шахси ҳуқуқӣ боиси аз ӯ ситонидани тамоми маблағи даромаде, ки ӯ аз ин амалиёт ба даст овардааст ва ба андозаи ду баробари ин маблағ ба ҳисоби даромади бучети ҷумҳуриявӣ ҷарима ситонида мешавад.

Шахрвандоне, ки гайриқонунӣ амалиёти банкиро иҷро мекунанд, ба тартиби муқарраркардаи қонун ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.

Қарор дар бораи раҳкунии бақайдгирии давлатӣ ва надодани иҷозатнома ба таъсискунандагони банк дар шакли ҳатфӣ дода мешавад ва он бояд далелнок бошад. Агар Бонки миллии Тоҷикистон ба қайди давлатӣ гирифтани банк ва додани иҷозатномаро рад кунад ва ё дар муҳлати муқарраршуда дар ин хусус қарори дахлдор қабул накунад, таъсискунандагони банк метавонанд ба Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон шикоят кунанд.

6. Мақомоти идоракунии банкҳо

Тартиби таъсис ва фаъолияти мақомоти ташкилоти қарзӣ бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти банкӣ» ва қонунҳои дигар муайян карда шудааст. Мутобиқи қонун мақомоти идоракунии банкҳои саҳомӣ инҳо мебошанд:

➤ Мақоми олии банк - маҷлиси умумии саҳмиядорон (штитирокчиён);

➤ Мақоми идора - Шӯрои нозирони банк, ки аз ҷониби маҷлиси умумии саҳмиядорон (штитирокчиён) таъсис дода

мешавад;

➤ Мақоми иҷроияи бонк, ки аз ҷониби Шӯрои нозирон таъсис дода мешавад.

Мақомоти идоракунии бонки давлатӣ ва ваколатҳои онро Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» муайян менамояд.

Ҳайати Шӯрои нозирон наметавонад аз панҷ нафар кам бошад. Аъзои Шӯрои нозирон ба мӯҳлати 4 сол дар маҷлиси умумии саҳмиядорон интихоб мегардад. Шӯрои нозирон метавонад ҳам аз ҳисоби саҳмиядорон, аз ҷумла муассисон ва ҳам аз ҳисоби дигар мутахассисон, ки дорои таҷрибаи касбии дахлдор мебошанд, интихоб гарданд. Шӯрои нозирон аз байни худ раиси Шӯро интихоб мекунад.

Аъзои Шӯрои нозирон бояд:

- дорои қобилияти ҳуқуқӣ, соҳиби салоҳияти корӣ буда, шахсони аз нигоҳи касбӣ коршоям ва бозътимод бошанд. Тибқи қонун шахси аз нигоҳи касбӣ коршоям ва бозътимод – шахси воқеие, ки: а) бо ҳукми суд дар содир намудани ҷиноятҳои қасдона ё хусусияти коррупсионидошта аз озодӣ маҳрум нашуда бошад, ба истиснои ҷиноятҳои, ки ба ақидаҳо ва амалҳои динӣ ё сиёсии ӯ алоқаманд аст; б) дар давоми ҳафт соли охир аз тарафи суд муфлис эълон нашуда бошад; в) аз тарафи суд ё мақомоти салоҳиятдор аз ҳуқуқи амалӣ намудани фаъолияти касбӣ барои кирдори ба ақида ва амалҳои динӣ ё сиёсии ӯ алоқаманднабуда маҳрум нагардидааст ё фаъолияти касбияш боздошта нашуда бошад; г) аз тарафи суд ё мақомоти салоҳиятдор аз нигоҳи касбӣ ҳамчун шахси барои роҳбарии шахси ҳуқуқӣ корношоям эълон нашуда бошад;

- дорои маълумоти олий бошанд;

- дар ягон ташкилоти қарзии дигар, ба истиснои ҷамъиятҳои вобаста қар нақунанд;

- роҳбар, муовини роҳбар, сардори воҳиди соҳтории мақомоти давлатӣ набошанд.

На кам аз чор се ҳиссаи аъзои Шӯрои нозирон бояд дар низоми бонкӣ таҷрибаи қарзии зиёда аз се сол дошта бошанд.

Роҳбарии бевоситаи фаъолияти қарзии бонкҳо аз ҷониби мақоми иҷроияи он – Раёсат (мақоми машваратии иҷроия) ё Раиси бонк (мақоми инфиродии иҷроия) ё Раёсат ва Раиси бонк

амалӣ мегардад. Агар Раёсат ва Раиси бонк дар як вақт ҳамчун мақоми иҷроия таъсис дода шаванд, пас Раис вазифаи раиси Раёсатро иҷро менамояд.

Мақоми иҷроияи бонк барои иҷроӣ қарорҳои Шӯрои нозирон ва идоракунии амалиёти харрӯзаи бонк масъул мебошанд.

Узви Раёсати бонк наметавонад узви Шӯрои нозирон интихоб гардад. Раиси Шӯрои нозирон наметавонад Раиси бонк таъин карда шавад.

Кормандони роҳбарикунандаи бонк бояд ба талаботи зерин ҷавобгӯ бошанд:

- шахси аз ғилоҳи касбӣ қоршоём ва боэътимод бошанд;

- дорои тахсилоти олиии иқтисодӣ, салоҳият, таҷрибаи зарурӣ ва собикаи қории на камтар аз панҷсола дар низомии бонкӣ, ки на камтар аз се соли он ҳамчун роҳбари воҳидҳои сохтории иқтисодии ташкилоти қарзӣ бошанд;

- доштани дониши қофӣ оид ба қонунгузориҳои бонкӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон;

- қорманди ташкилоти қарзии дигар набошанд;

- дар ҳамин ташкилоти қарзӣ пурра қор қунанд;

- дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зиндагӣ қунанд.

Кормандони роҳбарикунандаи ташкилоти қарзӣ баъди гирифтани розигии Бонки миллии Тоҷикистон ба вазифа таъин қарда мешаванд. Бонки миллии Тоҷикистон баъди муайян намудани мувофиқатии номзадҳо ба вазифаи қормандони роҳбарикунанда ба таври ҳаттӣ розигӣ медиҳад.

Муовини раис, сармуҳосиб, роҳбарон ва сармуҳосибони филиалҳои ташкилотҳои қарзӣ аз қониби Раиси ташкилоти қарзӣ дар мувофиқа бо Шӯрои нозирони ташкилоти қарзӣ ба вазифа таъин қарда мешаванд.

Ташкилоти қарзӣ дар қорҳои аз қор озод қардани қормандони роҳбарикунанда бо зикри сабабҳои он дар давоми се рӯзи қорӣ аз санаи озодкунии онҳо Бонки миллии Тоҷикистонро огоҳ меқунанд.

Корманди роҳбарикунанда, ки бо талаби Бонки миллии Тоҷикистон аз вазифа барқанор шудааст, наметавонад минбаъд узви Шӯрои нозирон, қорманди роҳбарикунандаи ташкилоти қарзии дигар интихоб ва таъин шавад. Раис, муовини ӯ, сармуҳосибии ташкилоти қарзӣ, ки иҷозатномааш бозқонда

шудааст, наметавонанд минбаъд корманди рохбарикунандаи ташкилоти қарзии дигар таъин шаванд. Шахсони зикршуда танҳо бо гузаштани панҷ сол, баъди аз вазифа барканор шуданашон бо розигии Бонки миллии Тоҷикистон аз нав ба вазифаи узви Шӯрои нозирон интихоб ва ба вазифаи корманди рохбарикунандаи ташкилоти қарзӣ таъин шаванд.

Шӯрои нозирони ташкилоти қарзӣ бояд Кумитаи аудит таъсис диҳад, ки аъзои кумита ва Раиси он аз ҷониби Шӯроинозирон ба мӯҳлати 4 сол интихоб карда мешаванд. Раиси Шӯрои нозирон, Раиси ташкилоти қарзӣ, ё аъзои Раёсати ташкилоти қарзӣ аъзои Кумитаи аудит буда наметавонанд.

7. Таъсиси филиал ва воҳидҳои дигари сохтории ташкилоти қарзии ватанӣ ва филиали бонки хориҷӣ

Ташкилотҳои қарзии ватанӣ барои огози фаъолияти филиалҳои худ бояд розигии хаттии Бонки миллии Тоҷикистонро гиранд. Бо ин мақсад ташкилоти қарзии ватанӣ ба Бонки миллии Тоҷикистон ҳуҷҷатҳо ва маълумоти зеринро пешниҳод менамояд:

-нусхаи тарихи нотариалӣ тасдиқгардидаи низономаи филиал бо зикри номгуӣ амалиёти бонкии ба филиал иҷозатдодашуда;

-маълумоти муфассал дар бораи қорандони рохбарикунанда.

Масъалаи додани розигӣ барои огози фаъолияти филиал аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон дар давоми ду моҳ баррасӣ карда мешавад. Дар ҳолатҳои зерин Бонки миллии Тоҷикистон барои огози фаъолияти филиал розигӣ намедихад:

-ба талаботи таҳассусӣ ҷавобгӯ набудани номзадҳо ба вазифаи қорандони рохбарикунандаи филиал;

-мувофиқ набудани бино ва таҷҳизоти филиал ба талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон;

-аз ҷониби ташкилоти қарзӣ риоя нагардидани қонунҳо, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва меъёрҳои ҳатмии иқтисодии Бонки миллии Тоҷикистон.

Ташкилоти қарзӣ дар хусуси бастании филиали худ бояд Бонки миллии Тоҷикистонро хабардор намояд. Ташкилотҳои

қарзӣ ва филиалҳои онҳо метавонанд берун аз маҳалли воқеъгардидаи худ воҳидҳои дигари сохториро (марказҳои хизматрасонии бонкӣ, нуқтаҳои интиқоли пул, нуқтаи мубодилаи асъор ва ғайра) бо тартиби муқаррарнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон таъсис диҳанд. Воҳидҳои сохтори мазкур аз номи ташкилоти қарзӣ амалиёти алоҳидаи бонкиеро иҷро мекунанд, ки номгӯи онҳо бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд.

Ташкилоти қарзии ватанӣ бе гирифтани розигии пешакии Бонки миллии Тоҷикистон наметавонад берун аз Ҷумҳурии Тоҷикистон филиал, намояндагӣ ё бонки фаръӣ таъсис диҳад.

Ташкилоти қарзӣ доир ба ҳар гуна тағйирот вобаста ба маҳалли ҷойгиршавӣ ё қатъи фаъолияти филиал, намояндагӣ ё бонки фаръии худ Бонки миллии Тоҷикистонро хабардор мекунанд.

Бонки миллии Тоҷикистон метавонад ба бонки хориҷӣ барои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кушодани филиал бо мақсади ағҷомдиҳии фаъолияти бонкӣ розигӣ диҳад. Дархост барои гирифтани розигӣ аз ҷониби бонки хориҷӣ дар шакли хаттӣ ба забони давлатӣ, ҳамроҳ бо ҳуҷҷатҳои дар қонун муқарраршуда пешниҳод карда мешавад.

Ташкилоти қарзӣ барои кушодани намояндагӣ вазифадор аст розигии Бонки миллии Тоҷикистонро гирад. Барои кушодани намояндагӣ ташкилоти қарзӣ ба Бонки миллии Тоҷикистон ҳуҷҷатҳои зеринро пешниҳод менамояд:

-қарори мақоми дахлдори ташкилоти қарзӣ дар бораи кушодани намояндагӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

-тасдиқи ҳаггии мақоми назорати бонкии давлати дахлдор дар бораи он, ки ташкилоти хориҷии дархосткунанда барои иҷрои амалиёти бонкӣ иҷозатнома дорад. Дархост дар бораи додани розигӣ барои кушодани намояндагӣ аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон дар мӯҳлати як моҳ баррасӣ карда мешавад.

8. Хусусияти таъсиси бонкҳои фаръӣ

Бонки фаръӣ шахси мустақили ҳуқуқӣ буда, пакеги миқдори назоратии саҳмияҳои он дар ихтиёри бонки таъсискунанда (бонки асосӣ) мебошад.

Бонки асосӣ нисбати бонки фаръӣ бонкҳои

гайррезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон шуда метавонанд, ки дорои эътибори муайяни яке аз намоёндагиҳои бозэтибори асосӣ мебошад. Феҳристи намоёндагиҳои бозэтибори асосӣ ва эътибори ҳадди ақали талабшаванда аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

Бонки гайррезиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ дорад ба Бонки миллии Тоҷикистон дар бораи додани иҷозат барои кушодани бонки фаръӣ баъли як соли фаъолияти намоёндагии бонки мазкур дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ариза диҳад.

Бонки-резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ дорад бо розигии Бонки миллии Тоҷикистон дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он бонки фаръӣ кушояд.

Бонкҳои фаръӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тартиби муқаррарнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон, ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода мешаванд. Бонки фаръӣ ҳуқуқ надорад бонки дигари фаръиро таъсис диҳад.

9. Азнавташқилдиҳӣ ва барҳамдиҳии бонкҳо

Азнавташқилдиҳии (муттаҳидшавӣ, ҳамроҳшавӣ, тақсимшавӣ, ҷудошавӣ, табдилёбӣ) бонк мумкин аст бо қарори Маҷлиси умумии саҳмдорони (ҳиссадорони) бонк ва бо розигии Бонки миллии Тоҷикистон ба амал бароварда шавад.

Бонки азнавташқилшаванда ўҳдадор аст, ки дар мўҳлати як моҳ, аз рӯзи гирифтани розигии Бонки миллии Тоҷикистон доир ба азнавташқилдиҳӣ тамоми амонатгузoron, мизочон, кредиторон ва дигар шахсони манфиатдорро бевосита хабардор намояд ва ахбори дахлдорро дар рӯзномаҳо нашр намояд.

Бақайдгирии давлатӣ, ё азнавбақайдгирии бонк, ки дар натиҷаи азнавташқилдиҳӣ ба вучуд омадааст, мутобиқи талаботи қонунгузории ҷорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал бароварда мешавад.

Тартиби азнавташқилдиҳии бонк, аз он ҷумла тартиби пешниҳод намудани дархост дар бораи гирифтани розигии Бонки миллии Тоҷикистон оид ба гузаронидани азнавташқилдиҳии ихтиёрӣ ва мўҳлати баррасии он мутобиқи талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда

мешаванд.

Барои азнавташикилдихии ихтиёрии бонк хангоми мавҷуд будани яке аз асосҳои зерин розигӣ дода намешавад:

- ✦ мавҷуд набудани қарори дахлдори мақоми олии бонки азнавташикилишаванда;
- ✦ дар ҳолати гузаронидани азнавташикилдихӣ вайрон намудани манфиатҳои амонатгузoron ва кредиторҳо;
- ✦ дар ҳолати гузаронидани азнавташикилдихӣ вайрон намудани меъёрҳои иқтисодӣ ва дигар меъёрҳои ҳатмӣ;
- ✦ дар ҳолати гузаронидани азнавташикилдихӣ вайрон намудани қонунгузорию зиддиинҳисорӣ.

Бархамдихии бонк гуфта катъ гардидани фаъолияти бонк фаҳмида мешавад. Бархамдихии бонкҳо бо ду роҳ: ихтиёрӣ ва маҷбурий сурат мегирад.

Бархамдихии ихтиёриӣ бонк дар асоси қарори мақоми олиаш бо розигии Бонки миллии Тоҷикистон сурат мегирад. Бонк ҳуқуқ дорад барои гирифтани розигӣ оиди бархамдихии ихтиёрӣ бо дархост ба Бонки миллии Тоҷикистон мурочиат намояд.

Ба дархост бояд фехристи чорабиниҳо оиди мӯҳлат ва давраҳои тайёрии бонк ба катъкунии фаъолияти худ, ки мақоми олии бонк онро тасдиқ намудааст, ҳисоботи тавозунӣ, ки оиди кифоягии воситаҳои бонк барои пардохти пурраи ӯҳдадорихои бонк шаҳодат медиҳад ва дигар маълумоти зарурӣ, ки Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар кардааст, ҳамроҳ карда шавад.

Бо гирифтани розигии Бонки миллии Тоҷикистон оиди бархамдихии ихтиёрӣ бонк комиссияи бархамдихиро таъсис медиҳад, ки ба вай тамоми ваколат доир ба идоракунии амвол ва корҳои бонкӣ мегузарад. Баъди гирифтани розигии бархамдихии ихтиёрӣ бонк ӯҳдадор аст, ки дар ин бора аз тарихи воситаҳои ахбори омма эълон намояд.

Тарғиби бархамдихӣ, хусусияти фаъолияти комиссияи бархамдихии бонкҳои ихтиёран барҳам додашаванда мутобики қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои меъёрию ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

Дар ҳолати кофӣ набудани воситаҳои бонк барои таъмини талаботи тамоми кредиторон ё ғайриимкон будани анҷоми рафти бархамдихии ихтиёрӣ, бонк маҷбуран барҳам

дода мешавад.

Барҳамдиҳии маҷбурии бонк дар асоси қарори суд сурат гирифта, мутобиқи талаботи қонунгузори Тоҷикистон аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» ва дигар қонунҳо ба амал бароварда мешавад.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Намудҳои амалиёти бонкиро номбар кунед.
2. Бонки тичоратӣ чист?
3. Бонкҳои тичоратӣ дар қадом шақҳои ташкилию ҳуқуқӣ таъсис дода мешаванд?
4. Намудҳои бонкҳои саҳомиро шарҳ диҳед.
5. Қадом бонкҳои тичоратӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият доранд?
6. Хуччатҳои таъсиси бонкҳо қадомҳоянд?
7. Барои гирифтани розигӣ оиди ташкили бонк қадом хуччатҳо ба Бонки миллии Тоҷикистон пешниҳод карда мешаванд?
8. Мақомоти идоракунии бонкҳои тичоратӣ қадомҳоянд?
9. Ваколатҳои Маҷлиси умумии саҳмдоронро шарҳ диҳед.
10. Нисбати қарздорони роҳбарикунандаи бонк қадом талаботҳо пешбинӣ шудаанд?
11. Шӯрои назоратчи чӣ тавр ташкил карда мешавад?
12. Азнавташкилдихии бонк бо қадом роҳҳо ва чӣ гуна сурат мегирад?
13. Тартиби барҳамдиҳии бонкҳоро шарҳ диҳед.

V. ТЕСТҲО

1. Қадом гурӯҳи амалиётҳои зикршуда амалиётҳои бонкӣ мебошанд?

- а) хариду фурӯши асъори хориҷӣ, ҷарроҳӣ, хизматрасониҳои клирингӣ, ҳисоббаробаркунӣ ва интиқоли марбут ба воситаҳои пулӣ;
- б) ҷалби амонат ва пасандозҳо, додани қарзҳо, амалиёти сейфӣ, кушодан ва пешбурди суратҳисобҳои бонкӣ;
- в) ҷалби амонат ва пасандозҳо, амалиёти сейфӣ, нигоҳдорӣ ва идоракунии дороиҳо (пул, қоғазҳои қиматнок), амалиёти

чустучӯӣ, ҳарбӣ;

- г) чалби амонат ва пасандозҳо, хизматрасонии клирингӣ, кофтуков, гузаронидани пурсиш.

2. Таҳти мафҳуми амалиёти клирингӣ фаҳмида мешавад:

- а) чамъкунӣ, тафтиш, чудокунӣ ба навъҳо ва тасдиқи пардохтҳо;
б) идоракунии воситаҳои пулӣ, қоғазҳои қимматнок ба манфиат ва супориши боваркунанда;
в) хизматрасонӣ барои нигоҳдории қоғазҳо;
г) додани қарзҳои кӯтоҳмуддат бо гарави қоғазҳои қимматнок ва амволи бо осони савдошаванда.

3. Ташкилотҳои қарзӣ ба кадом намудҳои фаъолият машғул шуда наметавонанд?

- а) фаъолияти истехсоли, савдо ва бевосита ба фаъолияти сугурта;
б) додани қарзҳо, чалби амонат ва пасандозҳо;
в) амалиёти сейфӣ хариду фурӯши асъори хоричӣ, хизматрасонии клирингӣ;
г) амалиёти сейфӣ, нигоҳдорӣ ва идоракунии дороиҳо (пул, қоғазҳои қиматнок);

4. Ҳуҷҷатҳои таъсиси банкҳои тиҷоратиро муайян кунед:

- а) шартномаи таъсис ва оиннома;
б) шартномаи таъсис;
в) оиннома;
г) қарори мақомоти давлатӣ; оиннома.

5. Оинномаи банк кадом маълумотҳоро дар бар мегирад?

- а) номи фирмавӣ; ишора ба шакли ташкилию ҳуқуқӣ; маълумот дар бораи маҳалли воқеъ гардидани мақомоти идора ва воҳидҳои ҷудоғонаи он; номгӯи амалиёт ва муомилоти банкӣ; маълумот дар бораи андозаи сармояи оинномавӣ; маълумот дар бораи низоми мақомоти идора; маълумоти мониторингӣ ва кадастри замин;
б) номи фирмавӣ; ишора ба шакли ташкилию ҳуқуқӣ; маълумот дар бораи маҳалли воқеъ гардидани мақомоти идора ва воҳидҳои ҷудоғонаи он; номгӯи амалиёт ва муомилоти банкӣ; маълумот дар бораи андозаи сармояи оинномавӣ; маълумот дар бораи низоми мақомоти идора;

в) номи фирмавӣ; ишора ба шакли ташкилию ҳуқуқӣ; маълумот дар бораи маҳалли воқеъ гардидани мақомоти идора ва воҳидҳои ҷудогонаи он; маълумот дар бораи андозаи сармои оинномавӣ; маълумот дар бораи низоми мақомоти идора; сметаи молиявӣ ва маълумотҳои иҷтимоию фарҳангӣ;

г) номи фирмавӣ; ишора ба шакли ташкилию ҳуқуқӣ; маълумот дар бораи маҳалли воқеъ гардидани мақомоти идора ва воҳидҳои ҷудогонаи он; номгӯи амалиёт ва муомилоти бонкӣ; маълумот дар бораи андозаи сармои оинномавӣ; маълумот дар бораи низоми мақомоти идора; низоми андоз ва гумрукиро дар бар мегирад.

6. Муассисон ва саҳомони бонк киро шуда мегардонанд?

а) шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ – резидентҳо ва ғайрирезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

б) шахсони воқеӣ - резидентҳо ва ғайрирезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) шахсони ҳуқуқӣ – резидентҳо ва ғайрирезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

г) шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ – резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон.

7. Андозаи камтарини сармои оинномавии бонки тиҷоратӣ ба ҳиссаи бо асъори хориҷӣ ташаккулёфтаи он аз тарафи кадом мақомот муқаррар карда мешавад?

а) Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон;

б) Раиси Бонки миллии Тоҷикистон;

в) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;

г) маъмурияти бонки тиҷоратӣ.

8. Барои ташкил намудани сармои оинномавии бонк кадом намуди воситаҳои пулӣ истифода шуда наметавонанд?

а) воситаҳои пулӣи ҷалбкардашуда; воситаҳои буҷети ҷумҳуриявӣ ва фондҳои ғайрибуҷетии давлатӣ, воситаҳои пулӣи озод ва дигар объектҳои молиявӣ, ки дар ихтиёрдории мақомоти ҷумҳуриявии ҳокимияти давлатӣ мебошанд;

б) воситаҳои пулӣи шахсони воқеӣ; воситаҳои буҷети ҷумҳуриявӣ ва фондҳои ғайрибуҷетии давлатӣ;

- в) воситаҳои пулии худӣ; воситаҳои бучети маҳаллӣ, воситаҳои пулии озод ва дигар объектҳои моликият, ки дар ихтиёрдории мақомоти худидоракунӣ мебошанд;
- г) воситаҳои пулии озод; воситаҳои бучети корхона.

9. Бонкҳои тиҷоратӣ дар кадом шаклҳо таъсис дода мешаванд?

- а) давлатӣ, саҳомӣ;
- б) хусусӣ, давлатӣ, саҳомӣ;
- в) инфиродӣ, коллективӣ;
- г) умумидавлатӣ, маҳаллӣ.

10. Мақомоти идоракунӣ бонкҳои саҳомӣ кадомҳо мебошанд?

- а) Маҷлиси умумии саҳмдорон, Шӯрои назирон, Раёсат, Раис;
- б) Иттифоқи касаба, Раёсат, Шӯрои назирон;
- в) Маҷлиси умумии саҳмдорон, Вазир;
- г) Маҷлиси умумии саҳмдорон, директор.

11. Ҳаёти Шӯрои назирони бонк бояд чанд нафар бошад?

- а) чор нафар;
- б) на камтар аз панҷ нафар;
- в) на зиёда аз панҷ нафар;
- г) на камтар аз се нафар кам бошад.

12. Аъзои Шӯрои назирони бонки тиҷоратӣ ба кадом мӯҳлат интиҳоб карда мешаванд?

- а) ба мӯҳлати чор сол;
- б) ба мӯҳлати се сол;
- в) ба мӯҳлати ду сол;
- г) ба мӯҳлати панҷ сол.

13. Раёсати бонк чи гуна мақом аст?

- а) мақоми машваратии иҷроия аст, ки роҳбарии бевоситаи фаъолияти ҷорӣ бонкро амалӣ менамояд;
- б) мақоми инфиродии иҷроия аст, роҳбарии бевоситаи фаъолияти ҷорӣ бонкро амалӣ менамояд;
- в) мақоми дастаҷамъӣ аст, ки назорати молиявиро дар бонк амалӣ менамояд.
- г) мақоми олии идоракунӣ бонк мебошад.

14. Раис ва аъзоёни кумитаи аудити банк ба кадом мӯҳлат ва аз ҷониби ки интиҳоб карда мешаванд?
- ба мӯҳлати 4 сол аз ҷониби Шӯрои нозирон;
ба мӯҳлати 5 сол аз ҷониби Раёсат;
ба мӯҳлати 2 сол аз ҷониби Раиси банк;
ба мӯҳлати 4 сол дар Маҷлиси умумии саҳмдорон;
15. Ташкилоти қарзии ватанӣ барои берун аз Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис додани филиал, намояндагӣ ё банки фаръӣ розигии пешакии кадом мақомотро бояд гирад?
- а) Банки миллии Тоҷикистон;
б) Вазорати қорҳои хориҷӣ;
в) Ҳукумати Тоҷикистон;
г) Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
16. Банки фаръӣ чи гуна банк мебошад?
- а) банки ғайррезиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад;
б) шахси мустақили ҳуқуқӣ буда, пакети миқдори назоратии саҳмияҳои он дар ихтиёри банки таъсискунанда (банки асосӣ) мебошад;
в) банки-резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон аст;
г) шахси мустақили ҳуқуқиест, ки дар шакли банки давлатӣ амал мекунад.
17. Муттаҳиднавий, ҳамроҳнавий ва ё тақсимнавии банк чи гуна ба амал бароварда мешавад?
- а) бо қарори Раёсати банки дахлдор ва розигии Банки миллии Тоҷикистон;
б) аз тарафи комиссияи махсуси Банки миллии Тоҷикистон;
в) аз ҷониби раиси банк бо хабардиҳии Банки миллии Тоҷикистон;
г) бо қарори Маҷлиси умумии саҳмдорони банк ва бо розигии Банки миллии Тоҷикистон.

VI. НОМҶЌИ МАВЗЌЪҲО БАРОИ КОРИ САҶШИШ

1. Танзими ҳуқуқи таъсиси банкҳо дар Тоҷикистон.
2. Амалиётҳои банкӣ.
3. Идоракунии банкҳои тиҷоратӣ (дар мисоли яке аз банкҳои Тоҷикистон).

4. Вазъи ҳуқуқӣ ва сохтори «Амонтбонк».
5. Азнавташқилдиҳӣ ва барҳамдиҳии бонкҳо.

VII. АДАБИЁТ

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 410; соли 2001, № 4, мод.173; соли 2002, № 11, мод. 672; соли 2004, № 12, к.1, мод. 690; соли 2007, №7, мод. 680;
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;
3. Дастурамали №132 “Дар бораи тартиби танзими фаъолияти бонкҳо”, ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 29.08.2004 сол тасдиқ шудааст, бо назардошти тағйиру иловаҳо аз 26.04.2006 с.; 29.12.07 с.; 19.03.2008 с.;
4. Агарков М.М. Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.
5. Алиматов Х. Қонунгузории бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80 с;
6. Алексеева Д.Г. Банковское право: схем и комментарии. М. 2003;
7. Гаюров Ш. Ҳуқуқи молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2005. С. 162-172;
8. Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И. Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 67-88.).
9. Оймаҳмадов Ҷ.Н. Молия. – Душанбе: Нодир, 2005, 304 саҳ;
10. Раҳимов З.А. Банковская система Таджикистана. М. “Диалог-МГУ”, 1999. 281с С. 133-149;
11. Раҳимов М.З. Ҳуқуқи соҳибкорӣ: Китоби дарсӣ. Душанбе: “Деваштич”, 2005 – 408 с. С. 329-352.
12. Ҳуқуқи бонкӣ ва асьор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод./Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваштич, 2008. 272 с.

МАВЗҶИ №9

ВАЗЪИ ҲУҚУҚИИ ТАШКИЛОТҲОИ ҚАРЗИИ ҒАЙРИБОНКӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Намудҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд, муносибатҳои онҳо бо давлат, Бонки миллии Тоҷикистон ва муштариён
2. Ташкилдихӣ, азнавташкилдихӣ ва барҳам додани ташкилотҳои маблағгузори хурд
3. Додани шаҳодатнома ба фонди қарзии хурд
4. Мақомоти роҳбарикунандаи ташкилотҳои маблағгузори хурд
5. Сармояи оинномавӣ ва амволи ташкилотҳои маблағгузори хурд
6. Фаъолияти ташкилоти маблағгузори хурд

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. Таснифи ташкилотҳои маблағгузори хурд
2. Ташкилдихӣ, азнавташкилдихӣ ва барҳам додани ташкилотҳои маблағгузори хурд
3. Мақомоти роҳбарикунандаи ташкилотҳои маблағгузори хурд
4. Намудҳои фаъолияти ташкилоти маблағгузори хурд

III. ФИШУРДАИ ЧАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Намудҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд, муносибатҳои онҳо бо давлат, Бонки миллии Тоҷикистон ва муштариён

Асосҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурдро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» танзим мекунад. Қонуни мазкур танҳо нисбат ба ташкилотҳои маблағгузори хурд татбиқ шуда, нисбат ба бонкҳо ва ташкилотҳои дигари молиявӣ татбиқ намегардад. Муқаррароти ин қонун ба додани

қарз (аз ҷумла қарзи хурд) ба ҳар қадам шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мутобиқи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон монест наметарғад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ», санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон, ки мутобиқи он қабул гардидаанд, нисбат ба ташкилотҳои маблағгузори хурд, ба истиснои ҳолатҳои, ки бевосита қонуни мазкур пешбинӣ менамояд, таътиқ наметарғанд.

Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» **ташкilotи маблағгузори хурд** гуфта ташкilotи амонатии кредитии хурд, ташкilotи қарзии хурд ва фонди қарзии хурд дар назар дошта мешаванд.

1. *Ташкilotи амонатии кредитии хурд* – ин ташкilotи тижоратии маблағгузори хурде мебошад, ки барои ҷалби амонатҳо, додани кредитҳои хурд ва дигар фаъолиятҳо, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» пешбинӣ намулдааст ташкilot ёфта, дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон фаъолият мекунад.

Бонки миллии Тоҷикистон бо мақсади таъмини устувории молиявии ташкilotҳои амонатии кредитии хурд, ҳимояи манфиатҳои амонатгузорони онҳо, ҳамчунин дастгирии устувории низоми пулию қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи салоҳияти худ ба воситаи муқаррар кардани меъёрҳо ва дигар талаботҳо бо роҳи қабули санадҳои меъёрие, ки тибқи Қонуни мазкур қабул карда мешаванд, фаъолияти ташкilotҳои амонатии кредитии хурдро ба танзим мебарорад ва назорат мекунад:

2. *Ташкilotи қарзии хурд* бошад, ташкilotи тижоратии маблағгузори хурд, ки дар асоси иҷозатнома фаъолият менамояд, қарзҳои хурд мебахсад ва дигар хизматҳои мерасонад:

3. *Фонди қарзии хурд* – ташкilotи ғайритижоратии маблағгузори хурд, ки дар асоси шаходатномаи аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон додашаванда фаъолият менамояд, қарзҳои хурд дода, дигар хизматҳои мерасонад.

Ташкilotҳои маблағгузори хурд фаъолияти худро дар доираи салоҳияти пешбининамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкilotҳои маблағгузори хурд» ва санадҳои меъёрии Бонки миллии Тоҷикистон, ки мувофиқи

онҳо қабул карда шудаанд, инчунин дигар қонунҳо мустақилона ташкил ва амалӣ менамоянд.

Мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳо ҳақ надоранд ба ғайрияти ташкилотҳои маблағгузори хурд даҳолат намоянд ё ғайрияти онҳоро санҷиш ва тафтиш намоянд, ба истиснои ҳолатҳое, ки бевосита дигар қонунҳо пешбинӣ кардааст.

Ташкилотҳои маблағгузори хурд барои ӯҳдадорихои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ӯҳдадорихои ташкилоти маблағгузори хурд ба истиснои ихтиёран ба зиммаи худ гирифтани ӯҳдадорӣ ҷавобгар нестанд.

Ташкилотҳои маблағгузори хурд барои ӯҳдадорихои Бонки миллии Тоҷикистон ва Бонки миллии Тоҷикистон барои ӯҳдадорихои ташкилотҳои маблағгузори хурд ҷавобгар намебошанд.

Муносибати байни ташкилотҳои маблағгузори хурд ва муштарӣ дар асоси шартнома амалӣ мегардад.

Дар шартнома бояд меъёрҳои ғоизӣ аз рӯи кредит ва қарзи хурд, арзиши хизматрасонӣ ва мӯҳлати иҷрои онҳо, аз ҷумла мӯҳлати баррасии ҳуҷҷатҳои пардохт, масъулияти тарафҳо барои вайрон кардани шартнома ва дигар шартҳои муҳими он нишон дода шаванд.

2. Ташкилдихӣ, азнавташкилдихӣ ва барҳам додани ташкилотҳои маблағгузори хурд

Ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд дар шакли ҷамъияти саҳҳомии пӯшида ё ҷамъияти дорони масъулияти маҳдуд таъсис дода шуда ва фонди қарзии хурд дар шакли фонди ҷамъиятӣ ташкил дода мешавад.

Шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, резидентҳо ва ғайрирезидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд муассисони ташкилотҳои маблағгузори хурд бошанд.

Бонки миллии Тоҷикистон ҳадди ниҳомии имконпазири кредит ва қарзи доданишавандаро бо санадҳои меъёрӣ муайян менамояд.

Бонки миллии Тоҷикистон ҳақ дорад санадҳои меъёрие қабул намоянд, ки ҳадди аксари маҷмӯи саҳмиҳои ба муассисони ташкилоти амонатии кредитии хурд

тааллуқдоштаро маҳдуд менамоянд.

Хуччати таъсиси ташкилотҳои маблағгузори хурд шартномаи таъсисӣ ва оинномаи онҳо мебошад. Дар хуччати таъсисии ташкилотҳои маблағгузори хурд бояд намудҳои фаъолияти онҳо, ки қонун иҷозат медиҳад нишон дода шаванд. Тағйироти ба хуччати таъсисии ташкилотҳои маблағгузори хурд воридшаванда бояд ба қайд гирифта шавад.

Ташкилоти маблағгузори хурд ҳуқуқ доранд танҳо он номе (ё ихтисорае)-ро истифода баранд, ки дар хуччати таъсисии он нишон дода шудааст.

Ифодаи «Ташкилоти амонатии кредитии хурд» ё ихтисораи «ТАКХ» метавонад танҳо аз ҷониби ташкилоти амонатии кредитии хурд, ки дорои иҷозатнома мебошад, истифода гардад. Ифодаи «Ташкилоти карзии хурд» ё ихтисораи «ТКХ», истилоҳи «фонди карзии хурд» ё ихтисораи «ФҚХ» метавонанд танҳо аз ҷониби ташкилоти карзии хурд дар асоси иҷозатнома ва барои фонди карзии хурд бошад, дар асоси шаҳодатнома истифода гарданд.

Ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти карзии хурд наметавонанд ҳангоми тавсифи фаъолияти худ, ки онҳоро мавҷудияти иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон пешбинӣ мекунад, калимаҳои зеринро ба ҳеҷ гуна забон дар ифодаи номи худ истифода намоянд: «миллӣ», «давлатӣ», «Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Тоҷикистон», «бонк» ё ҳар гуна калимаи дигарро ба ҳама гуна забон, ки ҷамъиятро ба гумроҳӣ мебарад.

Ташкилоти маблағгузори хурд ўҳдадор аст қаблан Бонки миллии Тоҷикистонро дар хусуси тағйир ёфтани ном ё маҳалли ҷойгиршавии худ огоҳ намояд. Баъди ворид кардани тағйироти дахлдор ташкилоти маблағгузори хурд ўҳдадор аст дар муддати се рӯз дар васоити ахбори омма дар ин хусус огоҳинома ба нашр расонад.

Филиали ташкилотҳои маблағгузори хурд — воҳиди махсуси ташкилотҳои маблағгузори хурд буда, шахси ҳуқуқӣ намебошад.

Филиалҳо бояд дар оинномаи ташкилотҳои маблағгузори хурд, ки барои фаъолияти филиалҳои худ масъулияти пурра ба зимма доранд, нишон дода шаванд.

Ташкилотҳои маблағгузори хурд метавонанд филиалҳои худро дар тамоми қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон бо нишон

додани ном, маҳалли ҷойгиршавии онҳо кушоянд ва оид ба он Бонки миллии Тоҷикистонро огоҳ намоянд.

Ташкилотҳои маблағгузори хурд мутобики Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ» ба қайди давлатӣ гирифта мешаванд.

Ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд фаъолияти худро дар асоси иҷозатнома (литсензия) анҷом медиҳанд. Додани иҷозатнома ба ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат мегирад.

Барои бақайдгирии ташкилотҳои молиявии ғайрибонкӣ ба андозаи 0,5 фоизи сармояи оинномавии эълоншуда боч гирифта мешавад.

Дар рӯзи додани иҷозатнома муассисони ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд ӯҳдадоранд 100% -и андозаи ҳадди ақалли сармояи оинномавиро (қисми пулии онро) пардохт намоянд.

Иҷозатнома мӯҳлати амали номаҳлуд дошта, дар тамоми каламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон эътибор дорад.

Мақоми иҷозатномадиҳанда ба ташкилотҳои маблағгузори хурд Бонки миллии Тоҷикистон мебошад. Иттилоот дар хусуси ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд, ки дар феҳрист мавҷуд аст, соле як маротиба дар нашрияи расмӣ Бонки миллии Тоҷикистон ҷоп карда мешавад. Бе иҷозатнома анҷом додани фаъолияти амонатӣ ё фаъолияти дигаре, ки моддаи 20 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» пешбинӣ кардааст, мутобики қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон боиси ҷавобгарӣ мегардад.

Додани иҷозатнома, рад кардани он, боздоштан ва бекор кардани амали он мутобики Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» бо назардошти муқаррароти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» амалӣ мегардад.

Ба таъри илова ба ҳуҷҷатҳои пешбинишудаи Қонун «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» барои гирифтани иҷозатнома ҷиҳати анҷом додани фаъолият, ки дар моддаи 20 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи

ташкilotҳои маблағгузори хурд» нишон дода шудааст, аризадиханда эълomiaро дар хусуси даромади муассисон - шахсони воқеӣ пешниҳод менамояд, ки аз ҷониби мақомоти андоз тасдиқ гардида, манбаи дастрас шудани маблағгоеро, ки ба сармояи оинномавӣ ворид карда шудаанд, нишон медиҳад.

Мақоми иҷозатномадиханда бо асосҳои зерин метавонад додани иҷозатномаро рад намояд:

- номувофиқатии ҳуҷжатҳои ба ариза заимашаванда ба талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкilotҳои маблағгузори хурд» ва санадҳои меъёрии Бонки миллии Тоҷикистон, ки мувофиқи он қабул шудаанд;

- номувофиқатии номзадҳо ба вазифаҳои роҳбарикунанда ва вазифаҳои дигар ба талаботи таҳассусие, ки қонуни зикршуда пешбинӣ кардааст;

- вазъи ғайриканоатбахши молиявии муассисони ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд ё аз ҷониби онҳо иҷро нагардидани ўҳдадорихояшон дар назди бучег.

Иҷозатномаи мақоми ваколатдор, ки ба ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд дода шудааст, дар ҳолатҳои зерин метавонад бекор карда шавад:

- риоя накардани қонунҳо ва санадҳои меъёрии Бонки миллии Тоҷикистон, ки дар асоси қонуни зикршуда қабул шудаанд;

- муқаррар гардидани маълумоти носоҳеҳ ё умурроқкунанда дар ариза барои гирифтани иҷозатнома;

- таъхири оғози фаъолияти ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд ба мўҳлати бештар аз як сол аз рўзи додани иҷозатнома;

- мунтазам ошкор кардани ҳолатҳои носоҳеҳӣ ё нопуррагии маълумот ё маълумоти ҳисоботӣ, ки ба БМТ пешниҳод карда мешаванд;

- аз ҷониби ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд анҷом додани фаъолияти, ки қонуни маҳсус иҷозат надодааст;

- аз ҷониби ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд иҷро накардани ўҳдадорихои худ дар назди амонатгузoron ё қарздиҳандагон барои истифодаи мучозоте, ки барои ташкилоти кредитӣ модаи 48-уми Қонуни

Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон» пешбинӣ кардааст, асос мегардад.

Хабар дар бораи бекор кардани иҷозатнома барои анҷом додани фаъолияти маблағгузори хурд дар мӯҳлати 3 рӯз ба ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд бо тасдиқи дастрас шуданиш фиристода мешавад ва дар нашрияи расмӣ Бонки миллии Тоҷикистон дар мӯҳлати як ҳафта аз рӯзи қабули қарори дахлдор нашр карда мешавад.

Пас аз 30 рӯзи наشري хабар дар бораи бекор кардани иҷозатнома (литсензия) Бонки миллии Тоҷикистон ўҳдадор аст оид ба барҳам додани ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд ба суди дахлдор муроҷиат намояд.

Бонки миллии Тоҷикистон ҳуқуқ дорад амали иҷозатномаро то баргараф кардани ҳуқуқвайронкуниҳое, ки сабаби боздоштани амали вай гардидаанд, ба мӯҳлати на бештар аз 6 моҳ боздорад.

Азнавташқилдиҳӣ ва барҳамдиҳии ташкилотҳои маблағгузори хурд бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат мегирад. *Азнавташқилдиҳӣ ва барҳамдиҳии ихтиёрии ташкилоти амонатии кредитии хурд* бо тартибе, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон барои бонкҳо пешбинӣ намудааст, сурат мегирад.

3. Додани шаҳодатнома ба фонди қарзии хурд

Барои анҷом додани фаъолияти худ фонди қарзии хурд ўҳдадор аст шаҳодатномаи Бонки миллии Тоҷикистонро дар хусуси қайди баҳисобгирӣ ба даст орад. Шаҳодатнома ба фонди қарзии хурд бо тартибе, ки қонуни махсус муқаррар кардааст, дода мешавад.

Ариза бо дархост дар хусуси гирифтани шаҳодатнома ба забони давлатӣ бо нишон додани суроғи аризадиханда пешниҳод карда мешавад. Ҳангоми пешниҳоди ариза бо дархост дар бораи гирифтани шаҳодатнома ба андозаи дукаратаи маоши ҳадди ақал ҳақ пардохта мешавад.

Шаҳодатномаҳое, ки Бонки миллии Тоҷикистон мутобиқи қонуни медахад, дорои мӯҳлати номахдуди амал мебошанд ва дар тамоми қаламрави ҷумҳурӣ эътибор доранд. Ҳангоми якҷоя шудани ду ё зиёда фонди қарзии хурд

шаҳодатномаи онҳо бекор карда мешавад ва фонди аз нав таъкилшаванда ӯҳдадор аст барои гирифтани шаҳодатнома мутобиқи қонун ба Бонки миллии Тоҷикистон ариза пешниҳод намояд.

Маълумот дар бораи шаҳодатномаҳои мавҷудбудаи фонди қарзии хурдро Бонки миллии Тоҷикистон дар феҳристи махсус ворид менамояд. Бонки миллии Тоҷикистон феҳристи алоҳидаро барои фондҳои қарзии хурд пеш мебарад. Маълумот дар бораи фонди қарзии хурд, ки дар феҳристҳо мавҷуд аст, соле як маротиба дар насприя расмии Бонки миллии Тоҷикистон ба наспр расонида мешавад.

Барои гирифтани шаҳодатнома ҷиҳати анҷом додани фаъолият ба сифати фонди қарзии хурд аризадиханда ба Бонки миллии Тоҷикистон бояд ҳуҷҷатҳои зеринро пешниҳод намояд:

- ариза бо дархост дар хусуси гирифтани шаҳодатнома аз рӯи шакле, ки Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар кардааст;

- оиннома (нусхаи асл ё нусхаи аз ҷониби нотариус тасдиқшуда);

- нусхаи аз ҷониби нотариус тасдиқшудаи шаҳодатнома дар бораи бақайдгирии давлатӣ;

- нусхаи аз ҷониби нотариус ё ба таври дигари қонунӣ тасдиқшудаи ҳуҷҷате, ки ваколати аризадихандаро дар бобати аз номи муассисон пешниҳод кардани ариза тасдиқ менамояд;

- тасдиқи қонунигардонии манбаъҳои маблағҳои худӣ ва қарзии муассисон, ки барои амалӣ кардани чораҳои пешгирии қонунигардонии (расмигардонии) даромадҳои, ки бо роҳҳои ҷиноятӣ ба даст омадаанд.

Бонки миллии Тоҷикистон ӯҳдадор аст дар муддати як моҳи гирифтани ариза ва ҳамаи ҳуҷҷатҳои, ки номбар шудаанд, шаҳодатнома диҳад ё додани онро рад намояд.

Дар ҳолате ки агар ҳуҷҷатҳои қабулнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон ба талаботи қонун муқаррар карда, ҷавобгӯ набошанд, мӯҳлати баррасии ариза аз рӯзи гирифтани ҳуҷҷатҳои, ки ба талабот ҷавобгӯ мебошанд, аз нав ҳисоб карда мешавад.

Бонки миллии Тоҷикистон бо сабабҳои зерин метавонад додани шаҳодатномаро ба фонди қарзии хурд рад ё бекор намояд:

- номувофиқатии ҳуҷҷатҳои ба ариза замишаванда ба

талаботи Қонуни мазкур;

- пешниҳоди маълумоти нодуруст дар ҳуҷҷатҳои ба ариза замимашаванда;

- риоя накардани талаботи қонун.

Бонки миллии Тоҷикистон ӯҳдадор аст ба аризадиханда бо нишон додани сабаби радкунӣ барои додани шаҳодатнома ба таври хатгӣ ҷавоб диҳад.

4. Мақомоти роҳбарикунандаи ташкилотҳои маблағгузори хурд

Мақомоти идоракунии ташкилотҳои маблағгузори хурд инҳоянд:

- маҷлиси умумӣ (ба истиснои фонди қарзии хурд);

- мақомоти иҷроияи ташкилотҳои маблағгузори хурд, ки аз мақоми яккасардорӣ (инфиродӣ) ва дастаҷамъӣ иборат аст.

Дар оиннома пешбинӣ намудани таъсисдиҳии Шӯрои директорон (Шӯрои нозирон) ва комиссияи тафтишотӣ (ревизионӣ) мумкин аст. Шӯрои директорони ташкилотҳои амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд набояд камтар аз 5 аъзо ва раёсати фонди қарзии хурд на камтар аз 3 аъзо дошта бошад.

Салоҳияти мақомоти ташкилотҳои маблағгузори хурд дар ҳуҷҷати таъсисии онҳо муайян карда мешавад.

5. Сармояи оинномавӣ ва амволи ташкилотҳои маблағгузори хурд

Сармояи оинномавии ташкилоти амонатии кредитии хурд аз сармояи ба пуррагӣ пардохтшуда, ки аз ҷониби муассисон ворид гардидааст, иборат мебошад. Қисми пулӣ метавонад бо пули миллий ё асъори хориҷӣ ворид карда шавад. Квотаи иштироки сармояи хориҷӣ дар низоми бонкӣ ба сармояи ташкилотҳои маблағгузори хурд, ки муассисони ташкилотҳои маблағгузори хурд бо асъори хориҷӣ ворид менамоянд, қорӣ намешавад.

Қисми ғайрипулии сармояи оинномавӣ барои ташкилоти амонатии кредитии хурди таъсисшаванда набояд аз 20 фоизи андозаи сармояи оинномавӣ зиёд бошад ва набояд дороии ғайримоддиро дар бар гирад. Ҳангоми афзудани сармояи

оинномавӣ қисми ғайрипулии сармояи афзуншуда набояд аз таъносиби фоизе, ки дар санадҳои меъёрии Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар шудааст, зиёдтар бошад.

Маблағҳои қарзгирифташуда ё маблағҳои, ки предмети гарав мебошанд, ҳамчунин маблағҳои буҷетӣ наметавонанд барои ташкили сармояи оинномавӣ истифода шаванд.

Бонки миллии Тоҷикистон тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон меъёри ҳалли ақалли сармояи оинномавӣ ибтидоиро барои ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд ва қисми онро, ки бо асъори хориҷӣ ташкил меёбад, муқаррар менамояд. Талаботи мазкур ба фонди қарзии хурд татбиқ намегардад.

Ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд метавонанд дар доираи маҳдудиятҳои, ки қонуни махсус ва ҳуҷҷатҳои таъсисӣ муқаррар кардаанд, амволи зеринро харидорӣ кунанд, молик бошанд, истифода намоянд, ичора диҳанд, фурӯшанд ё бо роҳҳои дигар бегона намоянд:

- амволи ғайриманқул ва амволи манқуле, ки танҳо барои фаъолияти ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд истифода мешаванд;

- амвол, аз ҷумла амволи ғайриманқул ва амволи манқули дар зербанди якуми қисми якуми ин модда нишондодашуда, ки ҳангоми анҷом додани ҳуқуқҳои худ оид ба ипотека, гарав ё шартномаи дигар дар бораи таъмини иҷрои ӯҳдадорихо ё бо роҳи харид, додан, фурӯш бо мақсади (пурра ё қисман) қонеъ намудани кредитҳо ва қарзҳои хурди қаблан додаи ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд, ба шарте ки дар муддати панҷ соли ба даст овардан ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд ба ин амвол бо роҳи музднок бегонаасозӣ ё дар мубодила ба амволи дигари иҷозатдодашуда ихтиёрдорӣ мекунад, ба даст меоранд.

Ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд метавонанд дар доираи санадҳои меъёрии мутобиқи қонун қабулнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон маблағгузориҳои зеринро анҷом диҳанд:

- ба сармояи саҳҳомии ташкилотҳо (аз ҷумла, коғазҳои қиматноки сармоявӣ ва ӯҳдадорихо қарзии мубодилашаванда), ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ё берун аз он воқеъ гардидаанд;

- коғазҳои қиматноки қарзӣ ва дигар ӯҳдадорихо қарзии

тарафҳои саввум.

Тартиби баҳисобгирии амволи таъкилотии (маблағгузори) амонатии кредитии хурдро Бонки миллии Тоҷикистон муайян мекунад.

6. Фаъолияти таъкилотии маблағгузори хурд

Таъкилотии амонатии кредитии хурд метавонад ҳар кадом аз намудҳои дар зер нишон додашудаи фаъолиятро ҳангоми мавҷудияти иҷозатнома (лицензия) анҷом диҳад:

- ✦ қабули амонати шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ;
- ✦ додани кредити хурд (бо таъмин ва бе таъмин);
- ✦ анҷом додани амалиёти кассавӣ: қабул, бозимурӣ, хурдсозӣ, ивази кутор, бастабандӣ ва нигоҳдорӣ пулҳои коғазӣ ва тангаҳо;
- ✦ додани кафолат мутобиқи маблағи ҳадди аксари кредити пардохтнашуда барои кредити хурд, ки барои як муштари муқаррар шудааст;
- ✦ додан ва қабул намудани кортҳои пардохт;
- ✦ кушодан ва пеш бурдани суратҳисоби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ;
- ✦ анҷом додани амалиёти интиқоли бо фармоиши муштарӣ;
- ✦ анҷом додани амалиёти ҳисоббаробаркунӣ.

Илова ба намудҳои фаъолияти, ки дар қисми якуми ин модда нишон дода шудаанд, таъкилотии амонатии кредитии хурд метавонад:

- ✦ ба муштарӣ худ ва муштарӣ имконпазир хизматҳои машваратӣ ва иттилоотӣ расонад;
- ✦ оид ба иҷораи молиявӣ амалиёт анҷом диҳад ба шарт ки маблағи аҳди молиявӣ (лизинг) бо як муштарӣ (бо тарҳи ғоизҳои ҳисобкардашуда) набояд аз маҳлудиятҳо, ки нисбат ба кредитҳои хурд истифода мешаванд, зиёдтар бошад;
- ✦ қарзгирии маблағҳои пулӣ (ба гарав гузоштани амволи шахсӣ ё ба тариқи дигар);
- ✦ нисбат ба ўҳдадорҳои пардохти тарафи саввум ҳуқуқи талабкуниро ба даст орад;
- ✦ амволеро, ки мутобиқи шартҳои гарав харидорӣ

шудааст, ба фуруш барорад.

Ташкилоти амонатии кредитии хурд метавонад бо пули миллӣ ва асъори хоричӣ маблағҳои пулӣ қарз гирад. Ташкилоти амонатии кредитии хурд метавонад бо асъори хоричӣ дигар навъҳои фаъолиятро, ки дар қисми якуми ин модда номбар шудаанд, бо гузаптани як соли фаъолият ва ба шарте ки ташкилоти амонатии кредитии хурд иҷозатномаи иловагиро бо нишон додани он навъҳои фаъолият, ки бо асъори хоричӣ амалӣ карда мешаванд, гирифта бошад, анҷом диҳад. Иҷозатномаи (литсензиаи) иловагӣ дар сурати дар ташкилоти амонатии кредитии хурд мавҷуд будани коршиносони дахлдор ва таҷҳизоти муосири муросилотӣ, ҳамчунин ба шартӣ фаъолияти беэҳёи вай ва иҷрои талаботи меъёрҳои иқтисодӣ, ки моддаи 25 Қонуни мазкур пешбинӣ кардааст, дода мешавад.

Ба ташкилоти амонатии кредитии хурд танҳо анҷом додани он намудҳои фаъолияте, ки дар ин модда ва иҷозатнома пешбинӣ шудаанд, иҷозат дода мешавад. Ташкилоти амонатии кредитии хурд наметавонад дар ягон ҳолат чунин намудҳои фаъолиятро мисли савдо, истеҳсол ва сугурта анҷом диҳад.

Нисбати кафолати амонатҳои шахсони воқеие, ки ташкилоти амонатии кредитии хурд ҷалб менамоянд, талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи кафолати амонатҳои шахсони воқеӣ» тадбиқ мегарданд.

Ташкилоти амонатии кредитии хурд ҳуқуқи баровардани қоғазҳои қимматнокро надорад.

Ташкилоти қарзии хурд ва фонди қарзии хурд метавонанд танҳо намудҳои зерини фаъолиятро анҷом диҳанд:

- † додани қарзҳои хурд (таъминшуда ва таъминнашуда);
- † анҷом додани амалиёт оид ба иҷораи молиявӣ (лизингӣ), ба шарте ки маблағи аҳди молиявӣ (лизингӣ) (бо тарҳи фоизҳои ҳисобкардашуда) бо як муштарӣ аз маҳдудиятҳо, ки нисбат ба қарзҳои хурд истифода мешаванд, зиёдтар набошад;
- † ба муштарӣҳои худ расонидани хизматҳои машваратӣю иттилоотӣ.
- † Ташкилоти қарзии хурд ва фонди қарзии хурд, инчунин метавонанд намудҳои дигари фаъолияти хилофи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон набударо анҷом диҳанд,

аз чумла:

- + аз шахсони ҳуқуқие, ки фаъолияти худро берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳанд, маблағҳои пулӣ қарз гиранд (бо таъмини амволи худ ё бо тарзи дигар);
- + аз ташкилотҳое, ки дорои иҷозатнома мебошад, маблағҳои пулӣ қарз гиранд (бо таъмини амволи худ ё бо тарзи дигар);
- + нисбат ба ӯҳдадорихои пардохти тарафи сеюм талабот ба даст оранд;
- + амволеро, ки мутобиқи шартҳои гарав ба даст овардаанд, ба фурӯш бароранд.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНЌИ ВА ТАҚРОР

1. Асосҳои ҳуқуқи ташкил ва фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурдро кадом қонун муайян менамояд?
2. Кадом намудҳои ташкилотҳои маблағгузори хурдро медонед?
3. Ташкилотҳои маблағгузори хурд дар кадом шаклҳои ташкилию ҳуқуқӣ таъсис дода мешаванд?
4. Ташкилотҳои амонатии кредитии хурд ба кадом намудҳои фаъолият машғул шуда метавонанд?
5. Ташкилоти қарзии хурд гуфта чи гуна ташкилотро мефаҳмед?
6. Фондҳои қарзии хурд кадом намудҳои амалиётҳои бонкиро иҷро карда метавонанд?

V. ТЕСТҲО

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд” кай қабул шудааст ва аз чанд бобу чанд модда иборат аст?
 - а) 4 ноябри соли 1995 қабул шуда, аз 3 фасл ва 15 модда иборат аст;
 - б) 6 ноябри соли 1994 қабул шуда, аз 10 боб, 100 модда иборат аст;
 - в) 23 майи соли 1998 қабул шуда, аз 6 боб, 47 модда иборат аст;

г) 17 майи соли 2004 қабул шуда, аз 10 боб ва 42 модда иборат аст;

2. Ташкилоти амонатии кредитии хурд чи гуна ташкилот мебошад?

- а) ташкилоти тижоратие мебошад, ки барои ҷалби амонатҳо, додани кредитҳои хурд ва дигар фаъолияте, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» пешбинӣ намудааст ташкил ёфта, дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон фаъолият мекунад;
- б) ташкилоти ғайритижоратии маблағгузори хурд, ки дар асоси шահодатномаи аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон додешаванда фаъолият менамояд, қарзҳои хурд дода, дигар хизматҳо мерасонад;
- в) ташкилоти қарзис мебошад, ки тамоми амалиётҳои бонкиро дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон амалӣ мегардонад;
- г) ташкилоти қарзис мебошад, ки танҳо як амалиёти бонкӣ, яъне додани қарзҳои хурдро амалӣ мегардонад.

3. Фонди қарзии хурд чи гуна ташкилот аст?

- а) ташкилоти тижоратие мебошад, ки барои ҷалби амонатҳо, додани кредитҳои хурд ва дигар фаъолияте, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» пешбинӣ намудааст ташкил ёфта, дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон фаъолият мекунад;
- б) ташкилоти тижоратии маблағгузори хурд, ки дар асоси иҷозатнома фаъолият менамояд, қарзҳои хурд медиҳад ва дигар хизматҳо мерасонад;
- в) ташкилоти ғайритижоратии маблағгузори хурд, ки дар асоси шահодатномаи аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон додешаванда фаъолият менамояд, қарзҳои хурд дода, дигар хизматҳо мерасонад;
- г) ташкилоти қарзис мебошад, ки танҳо як амалиёти бонкӣ, яъне додани қарзҳои хурдро амалӣ мегардонад.

4. Ташкилоти амонатии кредитии хурд ва ташкилоти қарзии хурд дар кадом шаклҳои ташкилию ҳуқуқӣ таъсис дода мешаванд?

- а) ҷамъияти саҳҳомии пӯшида, ҷамъияти саҳҳомии кушода; ҷамъияти дорои масъулияти иловагӣ;
- б) ҷамъияти саҳҳомии пӯшида, ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд;
- в) ҷамъияти саҳҳомии кушода, ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд;
- г) ширкати комил, ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд; ҷамъияти саҳҳомии пӯшида.

5. Ҳуҷҷатҳои таъсиси ташкилотҳои маблағгузори хурд кадомҳоянд?

- а) шартномаи таъсисӣ ва оиннома;
- б) оиннома;
- в) шартномаи таъсисӣ;
- г) шартномаи таъсисӣ ва қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон.

6. Ба ташкилотҳои маблағгузори хурд кадом мақомот иҷозатнома медиҳад?

- а) Бонки миллии Тоҷикистон;
- б) Вазорати адлия;
- в) Вазорати молия;
- г) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

7. Ташкилотҳои қарзӣ (кредитӣ) — ин:

- а) шахсони ҳуқуқӣ, ки мақсади асосиашон гирифтани фоида буда, дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ҳама ё баъзе аз амалиёти бонкии дар қонунгузорӣ пешбинишударо иҷро менамоянд;
- б) шахсони ҳуқуқии гайрибонкӣ, ки мақсади асосиашон гирифтани фоида буда, дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ҳама ё баъзе аз амалиёти бонкии дар қонунгузорӣ пешбинишударо иҷро менамоянд;
- в) шахсони ҳуқуқис, ки мақсади асосиашон гирифтани фоида мебошад;
- г) шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ, ки мақсади асосиашон

гирифтани фоида буда, дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ҳама ё баъзе аз амалиёти бонкии дар қонунгузорӣ пешбинишударо иҷро менамоянд.

8. Кредити хурд чист?

- а) маблағҳои пулии аз ҷониби ташкилоти амонатии кредитии хурд ба қарзгирони худ бо шартӣ мӯҳлатнок, баргардонидан ва музднокӣ ба андозаи на бештар аз ҳадди ниҳоии имконпазири кредити хурди додашуда;
- б) маблағҳои пулии аз ҷониби ташкилоти амонатии кредитии хурд ба қарзгирони худ бо шартӣ бемӯҳлатнок, баргардонидан ва музднокӣ ба андозаи на бештар аз ҳадди ниҳоии имконпазири кредити хурди додашуда;
- в) маблағҳои пулии аз ҷониби ташкилоти амонатии кредитии хурд ба қарзгирони худ бо шартӣ мӯҳлатнок баргардонидан ва бемузднокӣ ба андозаи на бештар аз ҳадди ниҳоии имконпазири кредити хурди додашуда;
- г) маблағҳои пулии аз ҷониби ташкилоти амонатии кредитии хурд ба қарзгирони худ бо шартӣ мӯҳлатнок, баргардонидан ва музднокӣ ба андозаи бештар аз ҳадди ниҳоии имконпазири кредити хурди додашуда.

9. Оё ташкилотҳои маблағгузори хурд барои ӯҳдадорихон Бонки миллии Тоҷикистон ва Бонки миллии Тоҷикистон барои ӯҳдадорихон ташкилотҳои маблағгузори хурд ҷавобгар мебошанд?

- а) ҷавобгар мебошанд;
- б) ҷавобгар намебошанд;
- в) дар баъзе ҳолатҳо ҷавобгар мебошанд;
- г) агар Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда бошад, ҷавобгар мебошанд.

10. Филиали ташкилотҳои маблағгузори хурд –ин:

- а) воҳиди махсуси ташкилотҳои маблағгузори хурд буда, шахси ҳуқуқӣ намебошад, метавонад фаъолияти худро дар асоси низомномас, ки ташкилоти маблағгузори хурди таъсисдодаи вай тасдиқ кардааст, анҷом диҳад;
- б) воҳиди махсуси ташкилотҳои маблағгузори хурд буда, шахси ҳуқуқӣ намебошад. Филиал маҳалли ҷойгиршавии

19.09.2006; 11.01.2008; 31.07.2008; 31.03.2009; 15.05.2009;

6. *Низомномаи №137 “Дар бораи фондҳои қарзии хурд”*, ки бо қарори Раёяти Бонки миллии Тоҷикистон аз 28 марти соли 2005 тасдиқ шудааст, бо дарназардошти тағйиру иловаҳо аз 17.01.2008;

7. *Абдусатор Чабборов, Мавҷуда Алибоева.* Асосҳои маблағгузори хурд. Васоити таълимӣ-методӣ барои донишҷӯёни мактабҳои олии, миёнаи махсус ва мутахассисоне, ки бо маблағгузори хурд сарукордоранд. Душанбе. ҚДММ «Бахт ЛТД». 2010 с. 272 с.

8. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214с. (С. 89-101.).

9. *Раҳимов М.З.* Ҳуқуқи соҳибкорӣ: Китоби дарсӣ. Душанбе: “Деваштич”, 2005 – 408 с. С. 329-352.

10. Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/*Зери таҳрири умуми доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. *Деваштич*, 2008. 272 с.

АСОСҶОИ ҲУҚУҚИИ СУРАТҶИСОБИ БОНКӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *Мафҳум ва хусусиятҳои шартномаи суратҷисоби бонкӣ*
2. *Аломатҳои шартномаи суратҷисоби бонкӣ*
3. *Намудҳои суратҷисоб*
4. *Мазмуни шартномаи суратҷисоби бонкӣ*
5. *Бекор кардани шартномаи суратҷисоби бонкӣ*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Моҳият ва аломатҳои шартномаи суратҷисоби бонкӣ*
2. *Намудҳои суратҷисоби бонкӣ*

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҶОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Мафҳум ва хусусиятҳои шартномаи суратҷисоби бонкӣ

Тартиби кушодан, аз нав ба расмият даровардан ва бастанӣ суратҷисобҳои бонкӣ аз тарафи ташкилотҳои қарзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо пули миллий ва асъори хориҷӣ тавассути Дастурамали №171 “Дар бораи кушодан, аз нав ба расмият даровардан ва бастанӣ ҳисобҳои бонкӣ аз тарафи ташкилотҳои қарзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон таҳти №190 аз 29 майи соли 2009 тасдиқ шудааст, танзим карда шудааст. Тибқи муқаррароти дастурамали мазкур ҳисоби бонкӣ суратҷисоби бонкии муштарӣ бо пули миллий ва асъори хориҷӣ мебошад, ки дар бонк кушода ва нигоҳ дошта мешаванд ва дар он гардиши маблағҳои пулии муштарӣ инъикос мегардад. Муштарӣ шахси ҳуқуқӣ ё воқеӣ, резидент ё гайррезидентӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ё намоёндагони қонунии онҳо мебошад, ки аз хизматҳои бонк доир ба кушодан ва пешбурди ҳисобҳои бонкӣ истифода мекунанд.

Кушодани суратҷисоб дар асоси шартномаи суратҷисоби бонкӣ сурат мегирад.

Шартномаи суратҷисоби бонкӣ шартномаест, ки

мутобиқи он як тараф - бонк ўҳдадор мешавад, ки маблағҳои пулии ба ҳисоби тарафи дигар (муштарӣ) воридшударо қабул кунад ва ба ҳисоб ворид кунад, фармоишҳои муштариро оид ба пардохт ва додани маблағҳои дахлдор аз суратҳисоб ва гузаронидани амалиётҳои дигар аз рӯи ҳисоб мутобиқи шартномаи басташуда ва қонунгузориҳои амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро намояд.

Молики суратҳисоб (муштарӣ) маблағҳои пулии худро, ки дар суратҳисоби бонк мавҷуд аст, мустақилона ихтиёрдорӣ мекунад. Бонк ҳуқуқ надорад самти истифодаи воситаҳои пулии молики суратҳисобро таъин ва назорат кунад ва ё дигар маҳдудиятҳои ҳуқуқи ўро дар мавриди тибқи салоҳиди худ ихтиёрдорӣ намудани маблағҳои пулӣ, ки дар қонун ё дар шартнома пешбинӣ нашудаанд, муқаррар намояд (моддаи 868 КГ ҚТ). Бонк метавонад, маблағҳои пулии дар суратҳисоб мавҷудбудаи молики суратҳисобро бо кафолати ихтиёрдорӣ қардани ин маблағҳо аз тарафи молик (муштарӣ) истифода барад.

Аз мафҳуми овардашуда маълум мегардад, ки шартномаи суратҳисоби бонкӣ консенсуалӣ мебошад. Вай на аз лаҳзаи гузаронидани маблағҳои пулӣ ба суратҳисоб, балки аз лаҳзаи дар байни тарафҳо оиди ҳамаи шартҳои муҳими шартнома ба миён омадани созиш басташуда ҳисоб карда мешавад. Мувофиқи б. 2 м. 886 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоббаробаркунӣ байни шахсони ҳуқуқӣ, инчунин ҳисоббаробаркунии соҳибкорони инфиродӣ бояд бо таври гайринақдӣ анҷом дода шавад. Аз ин ҷо қушодани суратҳисоби бонкӣ ўҳдадориҳои шахсони номбаршуда буда, онҳо наметавонанд, ки аз бастани чунин шартнома даст кашанд. Пас, ўҳдадорӣ оид ба «нигоҳ» доштани маблағҳои пулӣ дар муассисаҳои кредитӣ ҳарчанд ки дар м. 866 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон набошад ҳам, вале аз моҳияти қонун ба миён меояд. Ғайр аз он молике (муштарис), ки шартномаи суратҳисоби бонкиро бастааст, ўҳдадор аст на танҳо талаботи қонунгузориҳои бонкӣ, балки қоидаҳои махсуси дохилии бурдани амалиётҳои бонкиро, ки дар муссисаи кредитии мазкур ҷой дорад, иҷро намояд. Шартномаи суратҳисоби бонкӣ дутарафа мебошад. Шартномаи мазкур шартномаи музднок аст. Бонк барои истифодаи маблағҳои пулии дар суратҳисоб мавҷудбуда

ба молики он фоиз мепардозад. Фоизҳо аз ҷониби бонк тибқи андозае, ки дар шартнома, муайян гардидааст ва ҳангоми дар шартнома мавҷуд набудани шартҳои дахлдор ба андозае, ки маъмулан бонк ба пасандозҳои талаб карда гирифташаванда (м. 859 КГ ҚТ) мепардозад, гирифта мешавад. Маблағи фоизҳо мувофиқи мӯҳлатҳои пешбинишудаи шартнома ва дар ҳолатҳои дар шартнома пешбинӣ нагардидани чунин мӯҳлатҳо бо гузашти ҳар семоҳа ба суратҳисоб гузаронида мешавад. Аз рӯи хусусияти худ шартномаи суратҳисоби бонкӣ ба шартномаи *оммавӣ* наздик мебошад¹. Зеро бонк ӯҳдадор аст, ба ҳар муштариё, ки ба он аз рӯи эълон муроҷиат намудааст, шартнома бандад². Албатта, дар ин маврид доираи шартҳои кушодани суратҳисоб, қонун ва қоидаҳои бонкӣ ба инобат гирифта мешавад. Дар ҳолати беасос даст кашидани бонк аз бастанӣ шартнома бо муштариён, онҳо ҳуқуқ доранд ба суд барои маҷбуран бастанӣ шартнома бо бонк ва рӯёнидани тавони зараре, ки дар натиҷаи он расонида шудааст, муроҷиат намоянд. Ҳамин тавр, бонк ҳақ надорад аз бастанӣ шартнома даст кашад. Бояд қайд намуд, ки шартномаи суратҳисоби бонкӣ як навъи шартномаи *ҳамроҳшавӣ* мебошад³.

Ҳамин тавр, аз рӯи хусусиятҳои худ шартномаи суратҳисоби бонкиро ба гурӯҳҳои шартномаҳои *консенсуалӣ*, *дугарафа*, *музднок*, *оммавӣ* ва шартномаи *ҳамроҳшавӣ* дохил кардан мумкин аст.

2. Аломатҳои шартномаи суратҳисоби бонкӣ

Тарафҳои шартномаи суратҳисоби бонкӣ. Ҳама вақт як тарафи шартномаи суратҳисоби бонкӣ *бонк ё дигар таъкилотии кредитие* мебошанд, ки иҷозатнома (литсензия)-и Бонки

¹ *Низ:* Гражданское право. Том 2. Учебник / Под ред. А.П. Сергеева и Ю.К. Толстого – М.: Проспект 2006 г. – С. 525.

² Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Вазорати таълимӣ зери таҳрири умумии д.и.х., проф. Исмоилов Ш.М. Душанбе, нашриёти “Девашгич”, 2007. С. 159; Дастуруламали №90 “Дар бораи суратҳисобҳои депозитии бонкие, ки дар бонкҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода мешаванд” аз 12. 10. 1999, № 19.

³ Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Вазорати таълимӣ зери таҳрири умумии д.и.х., проф. Исмоилов Ш.М. Душанбе, нашриёти “Девашгич”, 2007. С. 159;

миллии Тоҷикистонро доранд. Тарафи дигар бошад муштарии бонк, яъне молики суратҳисоб мебошад. Ба сифати муштарӣ тамоми шахсони воқеӣ (аз ҷумла, ноболиғон) ё шахсони ҳуқуқӣ баромад карда метавонад. Вале аз қобилияти ҳуқуқдорӣ муштарӣ категорияи суратҳисобе, ки кушода мешавад вобастагӣ дорад. Дар як қатор ҳолатҳо «молики суратҳисоб» дар маънои маҳдуд умуман наметавонад тарафи шартнома бошад¹. Ин дар он маврид мумкин аст, ки агар шахси ҳуқуқие, ки суратҳисоб дорад, ба бонк оиди ба филиал ё намоёндагии худ кушодани суратҳисоби бонкӣ ба ҳамин монанд ё ҷорӣ муроҷиат намояд. Дар ин сурат филиал ё намоёндагӣ дорандаи суратҳисоб буда метавонад, вале он ҳеч гоҳ тарафи шартнома (мушгарӣ) шуда наметавонад.

Предмети шартномаи суратҳисоби бонкӣ маблағҳои пулии дар суратҳисоббудаи муштарӣ мебошанд, ки ба воситаи онҳо амалиётҳои бонкӣ дар шартнома пешбинишуда амалӣ карда мешавад.

Шакли бастанӣ шартномаи суратҳисоби бонкӣ. Шартномаи суратҳисоби бонкӣ бояд дар шакли хаттӣ баста шавад. Риоа накардани шакли хаттӣ бастанӣ шартномаи суратҳисоби бонкӣ боиси безътибордонистани ин шартнома мегардад. Чунин шартнома қурб надорад.

Шартномаи суратҳисоби бонкӣ бо роҳи аз ҷониби бонк тибқи шартҳои аз ҷониби тарафҳо мувофиқашуда ба муштарӣ ё шахси зикрнамудаи ӯ кушодани суратҳисоб дар бонк баста мешавад.

Ашхоси ҳуқуқӣ ва шахрвандон барои суратҳисоби ҷорӣ худ ва таъмини кассавӣ мустақилона бонкро интихоб менамоянд ва метавонанд бо як ё якчанд бонкҳо шартномаи суратҳисоби бонкӣ банданд. Бонк вазифадор аст бо муштарие, ки тибқи шартҳои барои кушодани чунин навъи суратҳисоб эълонкардаи бонк бо пешниҳоди кушодани суратҳисоби ба талаботи пешбиниамудаи қонун ва қоидаҳои мутобиқи онҳо қабулнамудаи бонк мувофиқ муроҷиат намудааст, суратҳисоб кушояд. Бонк ҳуқуқ надорад кушодани суратҳисоб, анҷом додани амалиёти дахлдорро, ки қонун, ҳуҷҷатҳои таъсисии бонк ва иҷозатнома (литсензия)-и ба ӯ додашуда пешбинӣ

¹ Ниг.: Сарбаш С.Б. Договор банковского счёта. – М., 1999. – С. 10.

намудааст, ба истиснои ҳолатҳое, ки чунин саркашӣ бо сабаби дар бонк мавҷуд набудани имконияти фароҳам овардани хизматрасонии бонкӣ ба миён омадааст, рад намояд. Ҳангоми беасос аз бастани шартномаи суратҳисоби бонкӣ саркашӣ намудани бонк муштарӣ ҳуқуқ дорад ба ӯ талаботи пешбиниамудай қисми 4 моддаи 477 Кодекси гражданиро пешниҳод намояд.

3. Намудҳои суратҳисоб

Вобаста аз мазмуни қобилияти ҳуқуқдории муштарӣ ва доираи амалиётҳо бо маблағҳои пулии дар суратҳисоби он гузаронидашуда намудҳои зерини суратҳисобҳоро номбар кардан мумкин аст:

а) *суратҳисоби ҳисоббаробаркунӣ;*

б) *суратҳисоби ҷорӣ (суртҳисоби ҷорӣ буҷетӣ, суратҳисоби ҷорӣ асъорӣ, қарзӣ, корреспондентӣ) ва ғайраҳо.*

Суратҳисоби ҳисоббаробаркунӣ ба ҳамаи шахсони ҳуқуқӣ, инчунин соҳибкорони инфиродӣ кушода мешавад. Ғайр аз ин, суратҳисоби ҳисоббаробаркуниро филиал ва намояндагӣҳои ҳангоми машғул шудан ба фаъолияти тижоратӣ бо дархости шахсони ҳуқуқӣ мекушоянд. Ҳангоми барпо намудани ширкат ва ё ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ муассисони онҳо *суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ муваққатӣ* мекушоянд. Дар онҳо маблағҳои пулии сармояи оинномавӣ нигоҳ дошта мешавад. Баъдан он маблағҳо ба *суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ муқаррарӣ (оддӣ)* гузаронида мешаванд.

Суратҳисоби ҷорӣ ба баъзе муассисаҳо, инчунин ба филиал ва намояндагӣҳои шахсони ҳуқуқие кушода мешавад, ки онҳо ба фаъолияти тижоратӣ машғул намебошанд. Доираи амалиётҳои суратҳисоби ҷорӣ ба хароҷотҳои маъмурӣ, аз он ҷумла музди меҳнат маҳдуд мешавад. Ҳамчун анъана суратҳисоби ҷорӣ барои шахрвандон кушода мешавад. Аз рӯи чунин суратҳисобҳо шахрвандон ҳақдоранд, ки пулдиҳии ғайринақдиро амалӣ намоянд. Ягона маҳдудият аз он иборат аст, ки пардохти ба фаъолияти соҳибкорӣ алоқамандбуда ба воситаи он гузаронида намешавад¹.

¹ *Низ:* Ҳуқуқи граждани. Душанбе 2007. – С. 226.

4. Мазмуни шартномаи суратҳисоби банкӣ

Мазмуни шартномаи суратҳисоби банкиро ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои тарафҳо (банк ва мизоч) ташкил медиҳанд. Ҷаҳдориҳои асосии банк инҳо шуда метавонанд: 1. иҷро намудани амалиётҳо бо маблағҳои пулии дар суратҳисоб мавҷудбуда, ки дар қонун, қоидаҳои банкӣ, одатҳои муомилоти банкӣ ва шартномаи суратҳисоби банкӣ пешбинӣ шудаанд; 2. Нигоҳ доштани сирри банкӣ.

Ҷаҳдориҳои мизоч бошад иборат аст аз: 1. риояи қоидаҳои банкӣ ҳангоми иҷро намудани амалиёт дар суратҳисоб; 2. пардохти хароҷоти банк барои иҷро намудани амалиёти банкӣ дар суратҳисоб.

Ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои тарафҳо вобаста ба кредитонии суратҳисоб, агар дар шартномаи суратҳисоби банкӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, тибқи қоидаҳои дар бораи қарз, мутобиқи моддаҳои 827-830, 833 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

Молики суратҳисоб хизматрасонии банкро чиҳати анҷом додани амалиётҳо бо маблағҳои пулии дар суратҳисоб мавҷудбуда тибқи шартҳои пешбининамудаи шартнома мепардозад. Дар ҳолатҳои ки агар нархи хизматрасонии банк онд ба анҷом додани амалиётҳои зикргардида дар шартнома муайян нашудаанд, пардохти хизматрасонӣ тибқи моддаи 456 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад. Яъне агар дар шартнома нарх пешбинӣ нагардида бошад ва бинобар шартҳои шартнома муайян шуда наметавонад, иҷрои шартнома бояд бо нархе пардохта шавад, ки дар чунин ҳолатҳо одатан барои ин гуна қору хизматрасонӣ гирифта мешавад.

Пардохти хизматрасонии банк аз ҷониби банк аз маблағҳои пулии молики суратҳисоб, ки дар суратҳисоби ӯ мавҷуд аст, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, бо гузашти ҳар семоҳа ситонида мешавад.

Агар дар шартномаи суратҳисоби банкӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, барои истифодаи маблағҳои пулии дар суратҳисоб мавҷудбуда банк ба молики он Ҷоиз

мепардозад, ки маблағи он ба суратҳисоб гузаронида мешавад. Фоизҳои зикргардида аз ҷониби банк тибқи андозае, ки дар шартнома муайян гардидааст ва ҳангоми дар шартнома мавҷуд набудани шартҳои дахлдор ба андозае, ки маъмулан банк ба пасандозҳои талаб карда гирифташаванда мепардозад, пардохта мешавад. Маблағи фоизҳо тибқи муҳлатҳои пешбиниамудайи шартнома ва дар ҳолатҳои дар шартнома пешбинӣ нагардидани чунин муҳлатҳо бо гузашти ҳар семоҳа ба суратҳисоб гузаронида мешавад.

Аз ҳисоб баровардани маблағҳои пулӣ аз суратҳисоб дар асоси супориши молики он анҷом дода мешавад. Бидуни супориши муштарӣ аз ҳисоб баровардани маблағҳои пулии дар суратҳисоб мавҷудбуда танҳо бо қарори суд, инчунин ҳолатҳои дигари муқаррарнамудайи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои дигар ё шартномаи байни банк ва муштарӣ шартномаи байни банк ё муштарӣ иҷозат дода мешавад.

Ҳангоми дар суратҳисоб мавҷуд будани маблағҳои пулие, ки он барои қонё гардонидани тамоми талаботи ба молики суратҳисоб пешниҳодшуда кофӣ мебошад, агар дар қонун тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, аз ҳисоб баровардани ин маблағҳо аз суратҳисоби ӯ бо тартиби ворид гардидани супориши молики суратҳисоб ва дигар ҳуҷҷатҳои аз ҳисоббарорӣ (аз рӯи навбати тақвими) сурат мегирад. Ҳангоми барои қонёгардонии ҳамаи талаботи нисбат ба молики суратҳисоб пешбинишуда нокифоя будани маблағҳои пулии суратҳисоб аз ҳисоб баровардани маблағҳои пулӣ тибқи тартиби зайл анҷом дода мешавад:

- дар навбати аввал аз ҳисоб баровардан аз рӯи ҳуҷҷатҳои иҷро ҷиҳати маблағгузаронӣ ё додани маблағи пулро аз суратҳисоб оиди қонёгардонии талаботи ҷуброни зарар, ки ба ҳаёт ва саломатӣ расонида шудааст пешбинӣ менамояд, инчунин талабот оид ба ситонидани алимент ва ҳифзи манфиатҳои гаравгир;

- дар навбати дуюм аз ҳисоб баровардан аз рӯи ҳуҷҷатҳои иҷро барои ҳисобу китоб оид ба пардохти маблағи барои аз кор рафтани ва пардохти музди меҳнат ба ашхоси тибқи шартномаи меҳнатӣ, аз ҷумла тибқи қарордод коркунандаро, ки маблағгузаронӣ ё додани маблағи пулиро,

инчунин оид ба пардохти подошпулӣ тибқи шартномаи муаллифиро пешбинӣ менамояд;

- дар навбати сасом аз ҳисоб баровардан аз рӯи ҳуччатҳои пардохт, ки пардохт ба фондҳои бучетро пешбинӣ менамояд;

- дар навбати чорум аз ҳисоб баровардан аз рӯи ҳуччатҳои иҷро, ки қонё гардонидани дигар талаботи пулиро пешбинӣ менамояд;

- дар навбати панҷум аз ҳисоб баровардан аз рӯи дигар ҳуччатҳои пардохт тибқи тартиби навбати тақвимӣ.

Аз ҳисоб баровардани маблағҳо аз суратҳисоб тибқи талаботи марбут ба як навбат мувофиқи тартиби навбати тақвимӣ ворид гардидани ҳуччатҳо анҷом дода мешавад.

Дар ҳолатҳои сари вақт анҷом надодани амалиёти гузаронидани маблағҳои пулии воридшуда ба суратҳисоби молик ё беасос аз ҳисоби суратҳисоб баровардани маблағҳо бонк вазифадор аст, тибқи талаби молики суратҳисоб маблағи дахлдорро ба суратҳисоб гузаронад. Бонк инчунин барои сари вақт нагузаронидан ё беасос аз ҳисоб баровардани маблағи ӯҳдадор аст. Ҳоиз супорад ва мутобиқи моддаи 426 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон зарари расонидашударо ҷуброн намояд. Бонк инчунин барои сари вақт аз суратҳисоб надодани маблағ ва сари вақт иҷро накардан фармоиши молики суратҳисоб дар мавриди аз суратҳисоб гузаронидани маблағ масъулият дорад.

Бонк махфӣ будани суратҳисоби бонкӣ, амалиётҳо вобаста ба он ва маълумот оид ба молики суратҳисобро кафолат медиҳад. Маълумот оид ба амалиёт ва суратҳисобҳо метавонанд танҳо ба соҳибони суратҳисоб ё намояндагони онҳо, инчунин судҳо, мақомоти тафтиш ва мақомоти таҳқиқ оид ба парвандаҳои таҳти пешбурдашон қарордошта, дар сурате ки агар маблағҳои пулии дар суратҳисоб мавҷудбуда тавқиф карда шавад, аз он ҷарима ситонида шавад ё ин маблағҳо бояд мусодира гардад, пешниҳод шуданашон мумкин аст.

Чунин маълумот метавонад, инчунин аз ҷониби нотариус вобаста ба парвандаҳои меросӣ дар мавриди амволи молиқони ғавтидаи суратҳисобҳо, ки таҳти пешбурдашон қарор доранд, инчунин ба ашхосе, ки нисбат ба онҳо ғавтида ба бонк фармоиши васиятӣ гузоштааст, пешниҳод шуданашон мумкин

аст. Дар сурати аз ҷониби бонк ошкор намудани маълумоте, ки асоси махфӣ будани суратҳисобро ташкил медиҳад, муштарис, ки ҳуқуқи ӯ вайрон шудааст, ҳақ дорад аз бонк ҷуброни зарари расонидашударо талаб кунад.

Маблағҳои пулии дар суратҳисоб мавҷудбуда танҳо бо қарори суд ё бо қарори мақомоти тафтиш тавқиф карда шуданашон мумкин аст. Мӯҳлати тавқифи маблағҳои пулӣ, ки дар суратҳисоби бонк мавҷуд аст, наметавонад аз муҳлати барои пешбурди парвандаҳои дахлдор муқаррарнамудаи қонунҳои мурофиавӣ бештар бошад.

Ситонидани маҷбури аз маблағҳои пулии ашхоси ҳуқуқӣ ва шаҳрвандон, ки дар суратҳисоби бонкҳо мавҷуд аст, аз ҷумла ситонидани маҷбури ва мусодира метавонад танҳо дар асоси ҳукм ё қарори эътибори қонунӣ пайдокардаи суд анҷом дода шавад.

5. Бекор кардани шартномаи суратҳисоби бонкӣ

Шартномаи суратҳисоби бонкӣ метавонад тибқи аризаи молики он дар ҳар лаҳза бекор карда шавад. Бонк дар сурате ки агар маблағи воситаҳои пулии дар суратҳисоб мавҷуда аз андозаи ҳадди ақали пешбиниамудаи қонун ва қидаҳои мувофиқи он муқаррарнамудаи бонкҳо ё шартнома камтар бошад, ҳуқуқ дорад бекор кардани шартномаи суратҳисоби бонкиро талаб намояд. Бекор кардани шартнома барои бастании суратҳисоб асос мебошад. Бақияи маблағҳои пулии суратҳисоб ба молики он баргардонидани мешавад ё тибқи дастури ӯ ба дигар суратҳисоб гузаронида мешавад.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАКРОР

1. Шартномаи суратҳисоби бонкӣ чист?
2. Музднок будани шартномаи суратҳисоби бонкиро шарҳ диҳед.
3. Барои чи шартномаи суратҳисоби бонкӣ консенсуалӣ мебошад?
4. Предмети шартномаи суратҳисоби бонкиро шарҳ диҳед.
5. Тарафҳои шартномаи суратҳисоби бонкӣ қиҳо мебошанд?
6. Кадом намудҳои суратҳисобро медонед?

V. ТЕСТҲО

1. Мафҳуми шартномаи суратҳисоби бонкиро нишон диҳед:

- а) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф ба моликияти тарафи дигар пул ё ашёи дигари навъи муайянро месупорад;
- б) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф - бонк ӯҳдадор мешавад, ки маблағҳои пулии ба ҳисоби тарафи дигар воридшударо қабул кунад ва ба ҳисоб ворид кунад, фармоишҳои муштариро оид ба пардохт ва додани маблағҳои дахлдор аз суратҳисоб ва гузаронидани амалиётҳои дигар аз рӯи ҳисоб мутобиқи шартномаи басташуда ва қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро намояд;
- в) шартномаест, ки мутобиқи он бонк ё дигар ташкилоти кредитӣ ӯҳдадор мешавад, ки ба тарафи дигар тибқи андоза ва шартҳои пешбининамудаи шартнома маблағҳои пулиро диҳад ва қарзгиранда бошад, ӯҳдадор мешавад маблағи пули гирифтаашро баргардонад ва барои он фоиз супорад;
- г) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф (бонк), ки маблағи ба ҳисоби тарафи дигар воридшударо қабул кардааст, ӯҳдадор мешавад, ки ба амонатгузор ин маблағро баргардонад ва барои он фоиз ё дар шакли дигар тибқи шарт ва тартиби пешбининамудаи шартнома ғоида пардозад.

2. Хусусиятҳои шартномаи суратҳисоби бонкиро муайян намоед:

- а) консенсуалӣ, дутарафа, музднок, оммавӣ, ҳамроҳшавӣ;
- б) яктарафа, реалӣ, оммавӣ, музднок, ҳамроҳшавӣ;
- в) реалӣ, консенсуалӣ, яктарафа, ройгон, оммавӣ;
- г) консенсуалӣ, дутарафа, ройгон, реалӣ.

3. Тарафҳои шартномаи суратҳисоби бонки кӣҳо шуда метавонанд?

- а) бонкҳо ё дигар ташкилотҳои кредитӣ, ки иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистонро доранд, шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ – муштарӣ;
- б) бонкҳо ё дигар ташкилотҳои кредитӣ, шахсони ҳуқуқӣ –

мушгарӣ;

- в) банк ё дигар ташкилоти кредитӣ, ки иҷозатномаи Банки миллии Тоҷикистонро надорад, шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ – мушгарӣ;
- г) банкҳо ё дигар ташкилотҳои кредитӣ, шахсони воқеӣ – мушгарӣ ба банк.

4. Предмети шартномаи суратҳисоби банкиро муайян кунед:

- а) маблағҳои пулӣ;
- б) маблағҳои пулӣ, сангҳои қиматбаҳо, неъматҳои ғайримоддӣ;
- в) неъматҳои моддӣ – пул, қоғазҳои қиматнок, ашёи рӯзгор ва ғ.;
- г) неъматҳои моддӣ ва ғайримоддӣ.

5. Шартномаи суратҳисоби банкӣ дар кадом шакл баста мешавад?

- а) хаттӣ;
- б) дахонӣ;
- в) хаттӣ ва дахонӣ;
- г) хаттӣ ба таври нотриалӣ тасдиқшуда.

6. Суратҳисоби ҳисоббаробаркунӣ ба кадом шахсон кушода мешавад?

- а) ба ҳамаи шахсони ҳуқуқӣ, соҳибкорони инфиродӣ;
- б) ба ҳамаи шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқӣ;
- в) ба шаҳрвандон, ба баъзе муассисаҳо, инчунин ба филиал ва намояндагиҳои шахсони ҳуқуқие кушода мешавад, ки онҳо ба фаъолияти тижоратӣ машғул намебошанд;
- г) ба шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони ҳуқуқӣ.

7. Сурахисоби чорӣ ба кадом шахсон кушода мешавад?

- а) ба шаҳрвандон, ба баъзе муассисаҳо, инчунин ба филиал ва намояндагиҳои шахсони ҳуқуқие кушода мешавад, ки онҳо ба фаъолияти тижоратӣ машғул намебошанд;
- б) ба ҳамаи шахсони ҳуқуқӣ, соҳибкорони инфиродӣ;
- в) ба ҳамаи шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқӣ;
- г) ба шаҳрвандон хориҷӣ ва шахсони ҳуқуқӣ.

8. Аз ҷониби молики суратҳисоб ихтиёрдорӣ кардани маблағҳои пулӣ чунин мебошад:

- а) молики суратҳисоб маблағҳои пулӣ худро, ки дар суратҳисоби бонк мавҷуд аст, мустақилона ихтиёрдорӣ карда наметавонад;
- б) молики суратҳисоб маблағҳои пулӣ худро, ки дар суратҳисоби бонк мавҷуд аст, ҳуқуқи ихтиёрдориро надорад;
- в) молики суратҳисоб маблағҳои пулӣ худро, ки дар суратҳисоби бонк мавҷуд аст, бо иҷозати бонк ихтиёрдорӣ мекунад;
- г) молики суратҳисоб маблағҳои пулӣ худро, ки дар суратҳисоби бонк мавҷуд аст, мустақилона ихтиёрдорӣ мекунад.

9. Бастанӣ шартномаи суратҳисоби бонкӣ чи гуна сурат мегирад:

- а) шартномаи суратҳисоби бонкӣ бо роҳи аз ҷониби бонк тикби шартҳои аз ҷониби тарафҳо мувофиқашуда ба муштарӣ ё шахси зикрнамудаи ӯ дар бонк баста мешавад;
- б) шартномаи суратҳисоби бонкӣ бо роҳи аз ҷониби бонк тикби шартҳои аз ҷониби тарафҳо мувофиқашуда ба муштарӣ ё шахси зикрнамудаи ӯ кушодани суратҳисоб дар таъшилотӣ гайритиҷоратӣ баста мешавад;
- в) шартномаи суратҳисоби бонкӣ бо роҳи аз ҷониби бонк тикби шартҳои аз ҷониби тарафҳо мувофиқашуда ба шахси зикрнамудаи ӯ кушодани суратҳисоб дар бонки марказӣ баста мешавад;
- г) шартномаи суратҳисоби бонкӣ бо роҳи аз ҷониби бонк тикби шартҳои аз ҷониби тарафҳо мувофиқанашуда ба муштарӣ ё шахси зикрнамудаи ӯ кушодани суратҳисоб дар бонк баста мешавад.

10. Мӯҳлатҳои амалиёт онд ба суратҳисоб чи гуна мебошад?

- а) бонк вазифадор аст тибқи супориши молики он на дертар аз се рӯзи баъд аз рӯзи ба бонк ворид гардидани ҳуҷжатҳои дахлдори пардохт фарорасида, агар дар шартнома мӯҳлати дигаре пешбинӣ нагардида бошад, маблағҳои пулӣ воридшударо ба суратҳисоб гузаронад, онро диҳад ё онро аз суратҳисоб барорад;

5. Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И. Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 102-111.).

6. Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. *Васоити таълимӣ зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. Деваиттич, 2007. С. 150-164;

7. Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. *Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. Деваиттич, 2008. С.142-159.

МАВЗӢИ №11

АСОСӢОИ ӢУҚУҚИИ АМАЛИЁТӢОИ ӢИСОББАРОБАРКУНӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Муқаррароти умумӢ дар бораи ӢисоббаробаркунӢ
2. Шақлҳои ӢисоббаробаркунӢи гайринақдӢ:
 - a. ӢисоббаробаркунӢ бо супоришномаи пардохт
 - b. ӢисоббаробаркунӢ ба воситаи аккредитив
 - v. ӢисоббаробаркунӢ ба воситаи инкассо
 - г. ӢисоббаробаркунӢ бо чек
 - д. Кортҳои пластикии банкӢ

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. Мафҳум ва принципҳои ӢисоббаробаркунӢ.
2. Субъектҳо ва мазмуни муносибатҳои ҳуқуқи ӢисоббаробаркунӢ.
3. ӢисоббаробаркунӢҳои байнибанкӢ дар қаламрави Тоҷикистон.
4. Масъулияти банкҳо дар муносибатҳои ӢисоббаробаркунӢ.

III. ФИШУРДАИ ӢАВОБИ САВОЛӢОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Муқаррароти умумӢ дар бораи ӢисоббаробаркунӢ

ӢисоббаробаркунӢ дар Ӣумҳурии Тоҷикистон бо тарзҳои нақдӢ ва гайринақдӢ сурат мегирад. Ба сифати воситаи қонунии ӢисоббаробаркунӢ дар қаламрави Ӣумҳурии Тоҷикистон сомонӢ эътироф шудааст, ки қабули он аз рӯи арзиши эътибориаш ҳатмист. Истифодаи асъори хориҷӢ ба сифати воситаи пардохт танҳо дар ҳолатҳои тартиб ва шартҳои пешбининамудаи қонун мумкин мебошад (м. 155 КГ ҚТ).

ӢисоббаробаркунӢ байни шаҳрвандон ва ӢисоббаробаркунӢ бо иштироки шаҳрвандоне, ки ба фаъолияти соҳибкорӢ вобаста намебошанд, бо пули нақд бидуни маҳдудияти маблағ анҷом дода мешавад. ӢисоббаробаркунӢ

байни шахсони ҳуқуқӣ, инчунин ҳисоббаробаркунӣ бо иштироки шахрвандоне, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғуланд, ба таври ғайринақдӣ анҷом дода мешавад. Баъзан ҳисоббаробаркунӣ байни шахсони мазкур, инчунин бо пули нақд анҷом ёфтаниш мумкин аст. Иштироккунандагони ҳатмии муносибатҳои ҳисоббаробаркунӣ дар ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ бонк ва ё дигар ташкилотҳои кредитӣ мебошанд. Яъне ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ тавассути бонкҳо ва дигар ташкилотҳои кредитӣ анҷом дода мешавад. Ҳисоббаробаркуниҳо бо пули нақд байни пулгиру пулдех бе иштироки бонк сурат мегирад.

Ҳамин тавр, таркиби муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркунӣ аз се унсурӣ асосӣ: объект, субъект ва мазмуни ин муносибатҳо, ки маҷмӯи ҳуқуқ ва ўҳдадорихои субъектон маълум мегардад, иборат аст.

Объекти муносибатҳои ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ воситаҳои пулии муштариёни ташкилоти қарзӣ мебошад.

Ба сифати субъектони ин муносибатҳо баромад мекунад:

- а) пулдиҳанда ва пулқабулкунианда (диҳанда ва гирандаи воситаҳои пулӣ);
- б) ташкилотҳои қарзие, ки ба тарафҳои пулдиҳанда ва пулқабулкунианда хизмат мерасонанд;
- в) идораҳои, ки тавассути онҳо маблағ мегузарад (ҳати ҳисобии БМТ, ташкилотҳои қарзӣ, марказҳои клрингӣ).

Мавриди зикр аст, ки қонунгузори номгӯи пурраи ҳисоббаробаркунии ғайринақдиро барои иштирокчиёни муомилоти граждани пешбинӣ накардааст. Дар Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо ҳисоббаробаркунӣ оид ба супориши пардохт, тибқи аккредитив, чекҳо, ҳисобу китоб тибқи инкассо муқаррар гардидаанд. Аммо қонунгузор истифодаи дигар шаклҳои ҳисоббаробаркуниро, ки қонунҳо, қоидаҳои бонкии мутобиқи онҳо таҳиягардида ва анъанаҳои муомилоти қорӣ амалияи бонкӣ пешбинӣ намудааст, инкор наменамояд. Ҳамзамон тарафҳои шартнома ҳуқуқ доранд бо ихтиёри худ ҳама гуна шаклҳои ҳисоббаробаркунии дар боло зикршударо интиҳоб ва истифода намоянд (м. 887 КҶ ҚТ).

Тибқи шартнома бо мушгарӣ бонк метавонад ўҳдадорӣ қабул ва хизматрасонии қарзи муштарио (шартномаи

факторинг) ба зиммаи худ гирад. Баъди пӯшонидани қарз бонк маблағи бадастомадаро ба муштарӣ медиҳад ва аз ӯ ҳаққи хизмат, ки ҳаққи комисиониरो барои хизматрасонии қарз дар бар мегирад, дар ҳаҷми муайяннамудаи шартнома меситонад.

Дар ўҳдадориҳои ҳисоббаробаркунии субъектҳои зерин иштирок менамоянд: а) пулдиҳанда; б) бонки пулдиҳанда (бонки эмитент); в) пулқабулқунанда; г) бонки пулқабулқунанда (бонки ремитент)¹.

Ҳар як иштирокчиҳои ўҳдадориҳои ҳисоббаробаркунии аҳдҳоеро содир менамоянд, ки барои гузаронидани ё гирифтани маблағҳои пулӣ равона карда шудааст: пулдиҳанда ба бонки худ супориши медиҳад, ки пулдиҳиро ба шакле, ки дар шартнома пешбинӣ карда шудааст, анҷом диҳад, бонки пулдиҳанда бошад гузаронидани маблағҳои пулӣро анҷом дода ё аккредитив мегузорад ва бонки пулқабулқунанда бошад маблағҳои пулӣро гузаронида ё шартҳои аккредитивиро иҷро менамояд, пулқабулқунанда бошад, ҳуҷҷатҳоро барои гузаронидани маблағҳои пулӣ аз аккредитив ба бонки худ месупорад.

Ҳамзамон шакли ҳисоббаробаркуниро аз ҳуҷҷатҳои ҳисоббаробаркунии бояд фарқ намуд. Ҳуҷҷатҳои ҳисоббаробаркунии мумкин аст дорои номи бошанд, ки шаклҳои дахлдори ҳисоббаробаркунии низ ба онҳо дохил шаванд. Ба монанди супоришномаи пардохт, аккредитив ва чек. Ин ҳуҷҷатҳои ҳисоббаробаркунии функцияҳои ҳисобу муҳосибаӣ ва иттилоотиро иҷро менамоянд.

Ҳисоббаробаркунии аз тайёр намудани ҳуҷҷатҳои ҳисоббаробаркунии оғоз ёфта ва ба додани онҳо ба бонк анҷом меёбад². Ҳама гуна ҳуҷҷати ҳисоббаробаркунии бояд ба стандартҳои қабулшуда ҷавобгӯ ва дорои реквизитҳои зерин бошад, ба монанди номи рақам ва коди бонки пулдиҳанда номи пулдиҳанда, рақами суратҳисоби он дар бонк, номи пулқабулқунанда ва рақами суратҳисоби он дар бонк ва ғайра. Дар нусхаи аввали ҳуҷҷати ҳисоббаробаркунии имзои роҳбари шахси ҳуқуқӣ (шахрванди соҳибкор) сарбухгалтер ва мӯҳри шахси ҳуқуқӣ гузошта мешавад.

¹ Ниг: Гражданское право. Учебник. Т.2/ Под ред. А.П. Сергеева и Ю.К. Толстого. – М., 2001. – С. 458.

² Ниг: Ҳуқуқи граждани. Қисми 2. - Душанбе: «ЭР - граф», 2007. – С – 182.

Бояд қайд намоем, ки танзими ҳуқуқи муносибатҳои ҳисоббаробаркунӣ дар асоси қонунгузорию граждани ва қонунгузорию бонкӣ сурат мегирад. Пеш аз ҳама барои танзими ҳуқуқи ҳисоббаробаркунӣ Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва гайраҳо нақши калон доранд.

2. Шаклҳои ҳисоббаробаркунии гайринақдӣ

Мутобиқи қонунгузорию шаклҳои зерини ҳисоббаробаркунии гайринақдӣ иҷозат дода мешавад: *ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт, аккредитив, чекҳо*, ҳисобу китоб тибқи *инкассо*, инчунин ҳисоббаробаркунӣ бо шаклҳои *кортҳои пластикӣ, ордерҳои ёдбуд* (танҳо барои бонкҳо ва муассисаҳои кредитии гайрибонкӣ). Тарафҳои шартнома ҳуқуқ доранд дар шартнома ҳама гуна шаклҳои ҳисоббаробаркуниро интихоб ва пешбинӣ намоянд¹.

а. *Ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт*²

Чи тавре қайд гардид, тибқи қонунгузорию чорӣ яке аз шаклҳои ҳисоббаробаркунии гайринақдӣ ин *ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт* мебошад.

Ҳангоми *ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт* (пулдиҳӣ) бонк ўҳдадор мегардад, ки бо супориши муштарӣ аз ҳисоби маблағҳое, ки дар суратҳисоби муштарӣ мавҷуданд, маблағи муайяни пулиро ба суратҳисоби шахси зикргардидаи муштарӣ на дертар аз як рӯзи ба он ворид гардидани ҳуҷжатҳои дахлдори пардохт, агар тартиби дигаре дар шартнома муайян шуда набошад, ба ҳамин ё дигар бонк гузаронад (банди 1 м. 888 КГ ҚТ). Аз мафҳуми овардашуда нишонаҳои зерини *ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт* (пулгузаронии

¹ Дасгурамали №112 «Дар бораи ҳисоббаробаркунии гайринақдӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 26. 03. 2002, № 57.

² Барои ифодаи шартии *ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт* (расчёты платежными поручениями) дар адабиётҳо мафҳуми «интиқоли бонкӣ» ё «пулгузаронии бонкӣ» (банковский перевод) низ истифода шудааст. Ниг.: Гражданское право. Учебник. Т.2/ Под ред. А.П Сергеева и Ю.К Толстого. – М., 2001. – С. 460.

бонкӣ) ба миён меояд. 1. Пул аз ҳисоби маблағҳои муштарӣ гузаронида мешавад; 2. Пул ба суратҳисоби шахси зикргардидае гузаронида мешавад, ки муштарӣ дар ҳамин бонк ё бонки дигар нишон додааст; 3. Пул на дертар аз як рӯз баъд аз рӯзи ба бонк ворид гардидани ҳуҷҷатҳои дахлдори пардохт гузаронида мешавад, агар дар шартнома мӯҳлати дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

Мазмуни супориши пардохт ва ҳуҷҷатҳои ҳисоббаробаркунии якҷоя ба он пешниҳодшаванда ва шакли онҳо бояд ба талаботи муқарраргардидаи қонун ва қоидаҳои бонкӣ мутобиқат намоянд. Барои гузаронидани маблағҳои пулӣ пулдиҳанда ба бонк супоришро дар бланкаи шакли муқаррарнамуда пешниҳод менамояд. Супориш аз рӯзи навишта шуданаш дар давоми даҳ рӯз ҳаққонӣ ҳисобида мешавад. Супориш ба мӯҳлатнок, пеш аз мӯҳлат ва аз мӯҳлаташ дарозкардашуда ҷудо мешавад. Пулгузаронии мӯҳлатнок бо мақсади авансунонӣ (пеш аз мол фиристонидан), инчунин баъди молро фиристонидан ва ба сифати пардохти қисман ҳангоми аҳдҳои калон содир карда мешавад. Пардохти пеш аз мӯҳлат ва мӯҳлаташ дарозкардашуда бо розигии тарафҳо анҷом дода шуда, шакли муҳимми кредиткунонии тижоратӣ мебошад. Ғайр аз ин, супориши пулдиҳӣ ҳангоми мунтазам ва баробар фиристонидани молҳо татбиқ карда мешавад. Дар чунин сурат супориши пулдиҳӣ намуди пардохтҳои намунавиро мегирад, ки тарафҳо махсус дар шартнома пешбинӣ менамоянд. Бояд қайд намуд, ки дар сурати номутобиқати супориши пулдиҳӣ ба талаботи қонун ва қоидаҳои бонкӣ бонк метавонад мазмуни супоришро аниқ намояд. Чунин дархост баъди гирифтани супориш ба пулдиҳанда бояд фавран пешниҳод карда шавад. Дар сурати нагирифтани ҷавоб дар мӯҳлати пешбиникардаи қонун ё қоидаҳои мутобиқи он муқарраркардаи бонк ва ҳангоми вучуд надоштани онҳо, агар дар қонун ва қоидаи бонкии дар асоси он муқарраргардида ё шартномаи байни бонк ва пулдиҳанда тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, дар мӯҳлати қобили қабул бонк метавонад супоришномаро бидуни иҷро монад ва онро ба пулдиҳанда баргардонад (б. 2 м. 889 КГ ҚТ). Мӯҳлати қобили қабул дар ҳолати мазкур ҳамон мӯҳлатро бояд ҳисоб намуд, ки ахбори почтавию телеграфӣ ё дигар

барандаҳои иттилоотии зарурӣ аз бонк ба муштарӣ ва баръакс ҳаракат мекунад. Бонке, ки супориши пулдиҳии муштариро қабул мекунад, ӯҳдадор аст, маблағи пули дахлдорро ҷиҳати ворид намудани он ба суратҳисоби шахси дар супориш зикргардида ба бонки маблағтиранда дар мӯҳлати дар шартномаи суратҳисобҳои бонкӣ муқарраршуда дар мӯҳлати муқаррарнамудаи қоидаҳои бонкӣ гузаронад. Одатан, дар супориши пулдиҳӣ бонки пулгузаронанда ва бонки пулқабулқунанда иштирок менамоянд, вале бонки пулдиҳанда ҳуқуқ дорад, бонқхоро барои иҷрои амалиёти гузаронидани маблағи пулӣ ба суратҳисоби дар супориши муштарӣ зикргардида ҷалб намояд. Чунин зарурият ба он асос меёбад, ки дар байни бонки пулгузаронанда муносибатҳои иттилоотӣ вучуд надорад. Ҳамзамон бонк ӯҳдадор аст, ки ба муштарӣ дар хусуси иҷрои амал фавран хабар диҳад. Дар ин ҳолат бонк оид ба иҷрои супоришнома огоҳномаро бояд ба расмӣ дарорад. Лаҳзаи иҷрои супориши пулдиҳанда рӯзи гузаронидани маблағҳои пулӣ ба суратҳисоби бонки пулқабулқунанда мебошад. Бонки пулқабулқунанда ӯҳдадор аст, ки маблағҳои пулии ба муштарӣ воридшавандаро ба суратҳисоби он на дертар аз як рӯзи ба бонк воридгардидани ҳуҷҷатҳои дахлдори пардохт гузаронад. Барои иҷро накардан ва ба таври дахлдор иҷро накардани супориши муштарӣ оиди гузаронидани маблағҳои пулӣ бонк ба ҷавобгарии пурраи молумулкӣ аз рӯи қоидаҳои умумие, ки барои ташкилотҳои тиҷоратӣ муқаррар карда шудааст кашада мешавад. Ғайр аз ин, агар вайрон кардани қоидаҳои ҳисоббаробаркунӣ боиси ғайриқонунӣ нигоҳ доштани маблағҳои пулӣ гарданд, бонк бо тартиб ва андозае, ки барои ӯҳдадорҳои пулӣ дар м. 426 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, Ҷоиз месупорад. Хусусияти ҷавобгарӣ дар ӯҳдадорҳои ҳисоббаробаркунӣ аз ҷумла ҳисоббаробаркунӣ оид ба супориши пулдиҳӣ аз он иборат аст, ки дар ҳолатҳои, иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани супориши пулдиҳӣ бинобар вайронкунии қоидаҳои анҷом додани амалиёти ҳисоббаробаркунӣ аз ҷониби бонки иҷрои супориши пулдиҳанда ҷалбгардида рӯй дода бошад, суд метавонад масъулиятро ба зиммаи ҳамин бонк гузорад (б. 2 м. 891 ҚТ).

Маблағи дар суратҳисоби муштарӣ бударо дар ҳолатҳои

зерин бе супориши \bar{y} аз ҳисоб соқит кардан мумкин аст: 1. Ё қарори суд; 2. Дар мавридҳои муқарраркардаи қонунгузориҳои ҷорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Инчунин дар мавридҳои, ки муштарӣ бо ҷониби дигари шартнома (контрагенти худ) пешбинӣ намудааст, бидуни аксепт аз суратҳисоб соқит кардани маблағ имконпазир аст (моддаи 871 КГ ҚТ). Барои бастанӣ чунин шартнома пардохттар бояд бо бонки худ созишномаи дахлдор бандад, ки онро чун тағйири шартҳои шартномаи суратҳисоби бонк донистан мумкин аст.

Дархости пардохтӣ ҳуҷҷати дорои хусусияти ҳисоббаробаркунӣ дошта талаби кредитор (маблағқабулкунанда) - ро дар асоси шартномаи басташуда нисбат ба қарздор (пардохткунанда) барои маблағи муайян ба воситаи бонк иҷро мекунад.

Дархости пардохтӣ дар вақти ҳисоббаробаркунӣ, дастрас кардани мол, иҷрои қор, хизматрасонӣ ва дигар ҳолатҳои, ки дар шартнома пешбинӣшудааст қабул карда мешавад.

Ҳисоббаробаркунӣ ба воситаи дархости пардохтӣ метавонад бо аксепти пешакӣ ва бе аксепти пардохткунанда ба роҳ монда шавад.

б. Ҳисоббаробаркунӣ ба воситаи аккредитив¹

Шакли дигари ҳисоббаробаркунӣ ба воситаи *аккредитив* сурат мегирад.

Дар *ҳисоббаробаркунии аккредитив* бонке, ки бо супориши пулдиханда оид ба куподани аккредитив ва мутобиқи нишондоди \bar{y} (бонк - эмитент) амал мекунад, \bar{y} ҳададор мешавад маблағҳоро ба маблағтиранда гузаронад ё пардохт намояд, аксепт кунад ё вексели интиқолиро ба инобат гирад ё ваколатеро ба бонки дигар (бонки иҷрокунанда) оид ба гузаронидани маблағ, аксепт кардан ё ба инобат гирифтани вексели интиқолиро диҳад (м. 891 КГ ҚТ).

Аккредитив ҳамчун шакли ҳисоббаробаркунӣ дорои нишонаҳои зерин мебошад: 1) *Аккредитив \bar{y} ҳададориши пулӣ буда,*

¹ Аккредитив калимаи лотинӣ буда, маънои бовариро дорад. Ниг: Словарь иностранных слов. М.: «Русский язык», 1990. - С. 21

танҳо ҳангоми пешниҳод кардани ҳуҷҷатҳои зарурӣ иҷро карда мешавад; 2) Бонк пулдиҳиро аз рӯи аккредитив аз ҳисоби маблағҳои худ ё маблағҳои муштари анҷом медиҳад; 3) Бонк пардохтро аз рӯи аккредитив аз номи худ, вале бо супориши муштари анҷом медиҳад; 4) Аккредитив аҳдест, ки аз шартномаи ҳисоббаробаркунии аккредитивиро пешбиникунанда ҷудо буда, бонк дар иҷро намудани шартнома иштирок намекунад.

Дар ўҳдадорихои аккредитивӣ ҳамчун қоида пулдиҳанда (харидор), бонки пулдиҳанда (бонки эмитент), бонки пулқабулкунанда (бонки иҷроқунанда) ва маблағгиранда (фурӯшанда) иштирок менамоянд. Дар ҳолатҳои муайян ҳисоббаробаркунии дар байни фурӯшанда ва харидор дар як бонк гузаронида мешавад. Ин дар ҳолате мумкин аст, ки агар дар бонки мазкур суратҳисобҳои ҳар ду тарафи шартнома ҷой дошта бошад. Дар чунин сурат нисбат ба бонки эмитент, ки пардохтхоро ба маблағгиранда мегузаронад ё худ пардохт мекунад, аксепт менамояд ё вексели интиқолиро ба инобат мегирад, қоидаҳо оид ба бонки иҷроқунанда истифода бурда мешавад.

Маблағгузарони тибқи аккредитив бо тарзи пулдиҳӣ ва вексел анҷом дода мешавад. Тарзи векселии маблағгузаронӣ аз тарафи бонк пардохтани вексели интиқолиро, ки бенефитсиар пешниҳод намудааст ва аз тарафи бонк аксепт кардани чунин векселро бо пардохти минбаъда ё ба ҳисоб гирифтани вексел ба манфиати бенефитсиариро дар бар мегирад. Қонун истифодаи якчанд намуди аккредитивро, ки дар амалияи бонкӣ татбиқ карда мешавад, пешбинӣ менамояд.

1. Аккредитиви пӯшонидашуда (ба депозит гузошташуда) ва пӯшониданашуда (кафолатнок);
2. Аккредитиви бозхостиаванда ва бозхостнашаванда.
3. Аккредитиви тасдиқшуда.

Дар ҳолати кушодани аккредитиви пӯшонидашуда (ба депозит гузошташуда) бонки эмитент ўҳдадор аст, ки маблағи аккредитив (пӯшонидани он)-ро аз ҳисоби пардохтқунанда ё кредити ба ӯ пешниҳодшуда барои тамоми мӯҳлати амали ўҳдадории бонки эмитент ба ихтиёри бонки иҷроқунанда гузаронад. Дар ин ҳолат ҳамаи ҳисоббаробаркунии бо бенефитсиар аз тарафи бонки иҷроқунанда ва аз ҳисоби

маблағҳос, ки бонки эмитент гузаронидааст, анҷом дода мешавад.

Дар ҳолати кушодани *аккредитив нӯшониданашуда* (кафолатнок) ба бонки иҷроқунанда ҳуқуқ дода мешавад, ки аз суратҳисоби бонки эмитент, ки пешбурди онро анҷом медиҳад, ҳамаи маблағи аккредитивиро аз эътибор соқит гардонад (б. 2 м. 892 КГ ҚТ).

Аккредитиве бозхостнашаванда эътироф мешавад, ки агар бонки эмитент метавонад онро бидуни огоҳидани пешакии маблағгиранда тағйир диҳад ё бекор кунад. Бозхости аккредитив ҳеҷ қадом ўҳдадории бонки эмитентро дар назди маблағгиранда ба вучуд намсорад. Бонки иҷроқунанда ўҳдадор аст, ки пардохтҳо ва дигар амалиётро оиди ба аккредитиви бозхостнашаванда анҷом диҳад, агар дар лаҳзаи анҷом додани онҳо дар хусуси тағйир додани шартҳо ё бекор кардани аккредитив огоҳнома нагирифта бошад.

Аккредитиве бозхостнашаванда доништа мешавад, ки онро бидуни ризоияти маблағгиранда бекор кардан мумкин нест. Аккредитиви бозхостнашавандаро бидуни розигии бонки иҷроқунанда тағйир додан ё бекор кардан мумкин нест. Вале тибқи хоҳиши бонки эмитент бонки иҷроқунанда, ки дар гузаронидани амалиёти аккредитивӣ ишғирок дорад, метавонад аккредитиви бозхостнашаванда (кафолатнок)-ро тасдиқ намояд. Дар чунин сурат аккредитиви бозхостнашаванда характери аккредитивӣ *тасдиқшавандаро* мегирад. Ҳамзамон кафолати мазкур чунин маъно дорад, ки бонки иҷроқунанда иловатан ба ўҳдадории бонки эмитент оид ба анҷом додани пардохт тибқи шартҳои аккредитив ўҳдадорӣ қабул кардааст.

Шакли аккредитиви ҳисоббаробаркунӣ бояд дар шартномаи байни пулдиҳанда (харидор) ва пулқабулқунанда (фурушанда) пешбинӣ карда шавад. Дар шартнома номи бонки эмитент, навъи аккредитив ва нақшаи ҳисоббаробаркунӣ, номгӯи пурра ва характеристикаи аниқи ҳуҷҷатҳо, мўҳлати пешниҳод намудан баъди фиристодани молҳо ва дигар шартҳое, ки оид ба онҳо дар байни тарафҳо розигӣ ба миён омадааст, нишон дода мешавад. Барои кушодани *аккредитив* пулдиҳанда ба бонки эмитент аризаи шакли муқаррарнамударо бо нишондоди рақами шартнома, ки аккредитив пешкаш

мешавад, мӯҳлати аккредитив, номи бенефитсиар ва бонки иҷрокунанда, ҷои иҷрои аккредитив, намуди аккредитив, маблағи он ва ғайраҳо пешниҳод карда мешавад. Ҳамзамон пулқабулкунанда чихати иҷрои аккредитив ба бонки иҷрокунанда ҳуччатҳои тасдиқкунандаи иҷрои ҳамаи шартҳои аккредитивро пешниҳод менамояд. Дар сурати вайрон кардани ақаллан ҳатто яке аз ин шартҳо, пардохт аз ҳисоби аккредитив анҷом дода мешавад. Ҳангоми бонки иҷрокунанда мутобиқи шартҳои аккредитив пардохтро ба ҷо овардан ё дигар амалиётҳоро анҷом додан, бонки эмитент ўҳдадор аст, ки ба ў тавони масрафгардидаро тибқи қоидаҳои муқарраршудаи бонкӣ диҳад. Ин харочот, инчунин ҳамаи дигар харочоти бонки эмитент, ки бо иҷрои аккредитив вобаста аст, аз ҷониби пардохткунанда пӯшонидани мешавад. Агар бонки иҷрокунанда қабули ҳуччатҳоеро, ки он бо аломатҳои зоҳирӣ ба шартҳои аккредитив мутобиқат намекунад рад намояд, ў ўҳдадор аст, ки дар ин хусус фавран, бо зикри сабабҳои рад ба маблағгиранда ва боки эмитент хабар диҳад. Агар бонки эмитент, ҳуччатҳои қабулнамудаи бонки иҷрокунандаро гирифта чунин ҳисоб кунад, ки он мувофиқи аломатҳои зоҳирӣ бо шарҳи аккредитив мутобиқат намекунад, ҳуқуқ дорад қабули онҳоро рад намояд ва аз бонки иҷрокунанда маблағи ба маблағгиранда бо вайрон кардани шартҳои аккредитив пардохтшударо талаб намояд ва вобаста ба аккредитиви пӯшонидашуда бошад, метавонад ҷуброни маблағи пардохтшударо рад кунад.

Дар ҳолатҳои зерин дар бонки иҷрокунанда аккредитив мумкин аст, ки баста шавад:

а) *гузаштани мӯҳлати аккредитив;*

б) *тибқи аризаи маблағгиранда дар хусуси рад шудани истифодаи аккредитив то гузаштани мӯҳлати амали он, агар имконияти чунин рад бо шарҳи аккредитивӣ пешбинӣ шуда бошад;*

в) *тибқи талаботи пардохткунанда дар бораи пурра ё қисман бозхости аккредитив, агар чунин бозхост тибқи шартҳои аккредитив мумкин бошад. Баъди пӯшидани аккредитиви депозитгардида дар бонки иҷрокунанда маблағ фавран ба бонк эмитент баргардонидани шуда ва охири онро ба суратҳои ҳисоби маблағгиранда мегузаронад.*

Ҷавобгарии бонк барои вайрон кардани шартҳои

аккредитив аз моҳияти ӯҳдадории аккредитивӣ бармеояд. Чавобгарии молумулкиро бонки эмитент ба зимма дошта ва дар назди бонки эмитент бошад, бонки иҷроқунанда ба зимма дорад. Ин аз талаботи моддаи 897 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён меояд. Мувофиқи он ҳангоми пардохти нодуруст ё радди беасоси пардохти маблағ тибқи аккредитив, ки дар натиҷаи ӯҳдадориҳои пешбиниамудаи қоидаҳои бонкиро вайрон кардани бонки иҷроқунанда дар назди бонки эмитент ва дар ҳолатҳое, ки иҷрои аккредитивиро бонки эмитент амалӣ мегардонад, дар назди пардохтқунанда чавобгар мебошад¹.

в. Ҳисоббарбарқунӣ ба воситаи инкассо²

Ҳисоббарбарқуниҳо аз рӯи супоришномаҳои *инкассавӣ* мутобиқи моддаҳои 899-901 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаҳои 5 ва 66 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”, моддаи 36 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бонкҳо ва фаъолияти бонкӣ» ва Дастуруламали Бонки миллии Тоҷикистон «Дар бораи ҳисоббарбарқунии гайринақдӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 1.03.2001 №112 (дар таҳрири Дастуруламал аз 26.03.2002 №5) сурат мегирад.

Инкассо амалиёти бонкӣ буда, бонк тавассути он аз рӯи супориши муштарии худ дар асоси ҳуҷҷатҳои ҳисоббарбарқунии корхонаю иттиҳодияҳо, ташкилоту муассисаҳо барои ба номи онҳо бор кардани дороии молӣ муодил ва хизматрасонӣ музд мегирад ва ин маблағро ба ҳисоби ӯ дар бонк мегузаронад.

Ҳангоми ҳисоббарбарқунӣ тибқи *инкассо* муштарӣ ба бонки худ (бонки эмитент) супоришнома мефиристад, ки аз ҳисоби муштарӣ аз пардохтгар пардохтпулӣ бигирад.

Ҳамин тавр, *инкассо* дорои чунин хусусиятҳо мебошад: 1. *Супориши муштарӣ оиди пулро аз маблағдиханда гирифтани*; 2. *Супориши аз ҳисоби муштарӣ иҷро карда мешавад*; 3. *Иҷрои супориши аз тарафи бонки эмитент мустақилона ё бо ёрии бонки*

¹ Ниг: Ҳуқуқи граждани. Қисми 2. - Душанбе: «ЭР - граф», 2007. - С. 189.

² *Инкассо маънои гирифтаниро дорад. Ниг: Словарь иностранных слов. М.: «Русский язык», 1990. - С. 198.*

ичрокунанда амалӣ карда мешавад, зеро бонки эмитент барои иҷроиши супориш бонки иҷрокунандаро бояд ҷалб намояд.

Бонке, ки аз муштарӣ супориши инкассавӣ гирифтааст, бонки эмитент номида мешавад. Аз ин ҷо бонки эмитент ҳуччатҳоро аз муштарӣ гирифта, ҷараёни инкассокунониро худ оғоз менамояд ё ба бонки иҷрокунанда мефиристонанд. Ҳангоми вучуд надоштани ягон ҳуччат ё аз рӯи аломатҳои зоҳирӣ номутобикати ҳуччатҳо ба супоришномаи инкассавӣ бонки иҷрокунанда ӯҳдадор аст, ки аз ин хусус шахсеро, ки аз номи ӯ супоришнома гирифтааст, фавран оғоҳ созад. Дар ҳолати баргараф нагардидани камбудихои зикршуда бонк ҳуқуқ дорад ҳуччатҳоро бидуни иҷро баргардонад. Ҳуччатҳо ба маблағпардозанда дар ҳамон шакле, ки гирифта шудааст, баргардонида мешавад. Агар иҷро накардан ё бо таври дахлдор иҷро накардани супориши муштарӣ бинобар вайронкунии қоидаҳои анҷом додани амалиёти ҳисоббаробаркунии аз ҷониби бонки иҷрокунанда ба миён омада бошад, ҷавобгарӣ дар назди муштарӣ ба зиммаи бонки мазкур мумкин аст гузошта шавад.

Мувофиқи талаботи б. 3, м. 900 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон мӯҳлати пардохти ҳуччатҳо ду ҳел мешаванд: 1. *Манзуршаванда*; 2. *Муқарраркардашуда*.

Агар ҳуччатҳо бо манзур намудани онҳо мавриди пардохт қарор гирифта бошад, бонки иҷрокунанда бо гирифтани супоришномаи инкассавӣ бояд фавран онро барои пардохт пешниҳод намояд. Агар ҳуччатҳо дар мӯҳлати муқарраркардашуда пардохта шуданаш лозим бошад, бонки иҷрокунанда бояд ҷиҳати гирифтани аксепти маблағпардозанда фавран бо гирифтани супоришномаи инкассавӣ ба аксепт ҳуччатҳо пешниҳод намояд ва талаботи пардохт на дертар аз рӯзи фаро расидани мӯҳлати пардохти дар ҳуччатҳо зикргардида бояд қонё гардонида шавад. Пардохтҳо қисман бошад дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қоидаҳои бонкӣ ё ҳангоми мавҷудияти иҷозати махсус дар супоришномаҳои инкассавӣ қабул карда шуданаш мумкин аст. Бонки иҷрокунанда маблағи гирифта (инкассасияшуд)-ро бояд фавран ба ихтиёри бонки эмитент, ки ӯҳдадор аст, ки ин маблағро ба суратҳисоби муштарӣ интиқол диҳад. Бонки иҷрокунанда ҳақ дорад аз маблағҳои инкассасияшуда ҳаққи ба ӯ тааллуқдошта ва хароҷотҳои худро гирад.

Бо сабабе ки иҷрои супориши инкассавӣ одатан аз иродаи маблағдиханда вобаста мебошад, дар ҳолати радди пардохт қонунан қоидаи дахлдор муқаррар карда шудааст. Пеш аз ҳама, сабаби радди пардохт аз тарафи маблағдиханда бояд асоснок карда шавад. Бонки иҷроқунанда ўҳдадор аст, бонки эмитентро дар хусуси радди пардохт фавран огоҳ созад. Дар навбати худ бонки эмитент ўҳдадор аст, фавран ба муштарӣ хабар диҳад ва вобаста ба амалиёти минбаъда дастур талаб намояд.

Маблағтиранда оиди бо кадом тарз ба иҷро ноил шудан бояд қарор қабул намояд. Вай метавонад, ба маблағдиханда ҳуҷҷатҳои иловагӣ пешкаш намояд, агар рад кардан бо камбудихо ё набудани ҳуҷҷатҳо вобастагӣ дошта бошад. Ҳамзамон маблағтиранда метавонад, талаби пулдихиро баргардонад ва барои ҳалли масъала ба мақомоти хифзи ҳуқуқ муроҷиат намояд. Вале ҳангоми дар мўҳлати муқаррарнамудаи қоидаҳои бонкӣ нагирифтани дастур оид ба амалиёти минбаъда ва дар сурати зикр нашудани чунин мўҳлат – дар мўҳлати қобили қабул бонки иҷроқунанда ҳақ дорад, ҳуҷҷатҳоро ба бонке, ки аз он супоришномаи инкассавӣ гирифта шуда буд, баргардонад (б.2 м.901 КГ ҚТ).

2. *Ҳисоббаробарқунии бо чек*

Дар ҳисоббаробарқунии гайринақдӣ чек ниҳоят васеъ истифода бурда мешавад.

*Чек*¹ қоғази қимматнокест, ки дастури бе ягон қайду шарти чекдиханда ба бонк чиҳати ба дорандаи чек додани пардохти маблағи дар он зикргардидаро дар бар мегирад. Хусусияти фарққунандаи муносибатҳо оиди ҳисоббаробарқунии бо чек ҳайати субъектҳои махсуси он мебошад. Ба сифати иштирокчиёни асоси ин муносибатҳо *чекдиханда*, *чекдоранда* ва *пулдиханда* баромад менамоянд. *Чекдиханда* шахсе ҳисоб карда мешавад, ки чекро навиштааст. *Чекдоранда* шахсест, ки дорандаи чекӣ навишташуда мебошад. *Пулдиханда* бонке мебошад, ки ба чеки пешниҳодшуда маблағ медиҳад. Ба ҳайси маблағпардозандаи чек танҳо бонке метавонад зикр гардад, ки дар он чекдиханда маблағ дошта ва метавонад онро бо роҳи

¹ Чек (калимаи англисӣ) – фармоиши хатгӣ. Ниг: Словарь иностранных слов. М.: «Русский язык», 1990. – С. 578.

пешниҳоди чек ихтиёрӣ намояд.

Бояд кайд кард, ки додани чек ӯҳдадории пулиеро, ки чихати он дода шудааст, наменӯшонад, зеро чек ӯҳдадории пешинаи қарзии чекдиҳандаро баргараф накарда, балки танҳо иваз менамояд. Ӯҳдадории қарзии пешинаи чекдиҳанда то лаҳзаи пардохти чек аз тарафи пулдиҳанда боқӣ мемонад. Танҳо аз ҳамин лаҳза дорандаи чек ҳуқуқи талабкуниро ба чекдиҳанда аз даст медиҳад. Бозхости чек то гузаштани мӯҳлати манзур кардани он мумкин нест. Барои чек ба монанди ҳамагуна қоғазҳои қимматнок риояи шакл ва дуруст пур кардани ҳамаи реквизитҳои боқимондаи он ниҳоят зарур мебошад.

Чек ҳатман бояд дорои маълумотҳои зерин бошад:

1. Номи «чек», ки дар матни ҳуҷҷат ворид гардидааст;
2. Супоришнома ба пардозанда оид ба пардохти маблағи муайяни пулӣ;
3. Номи пардохткунанда ва зикри суратҳисобе, ки аз он бояд пардохт анҷом дода шавад;
4. Маблағи пардохт;
5. Зикри асъори пардохт;
6. Зикри сана ва маҳалли мурағаб сохтани чек;
7. Имзои шахсе, ки чекро навишта додааст.

Дар ҳуҷҷат мавҷуд набудани яке аз реквизитҳои зикршуда чекро безътибор мегардонад. Шакли чек ва тартиби пур кардани он тибқи қонунҳо ва қоидаҳои бонкии мутобиқи онҳо қабулгардида муайян карда мешавад.

Чек аз ҳисоби маблағҳои чекдиҳанда пардохта мешавад. Дар ҳолати ба депозит гузоштани маблағ тартиб ва шарти ба депозитгузаронии маблағ барои пӯшонидани чек тибқи қоидаҳои бонкӣ муқаррар карда мешаванд. Чекро бояд пардохткунанда бо шарти дар мӯҳлати муқарраркардаи қонун барои пардохт пешниҳод кардани он пардозад. Пардозандаи чек вазифадор аст, ки бо ҳама гунна усули ба ӯ дастрас бо ҳаққонӣ будани чек, инчунин ба он ки пешниҳодкунанда нисбат ба он шахси ваколатдор мебошад, боварӣ ҳосил намояд.

Чекҳо номӣ, манзуришаванда ва ордерӣ мешавад. Моддаи 905 Кодекси граждани Чумҳурии Тоҷикистон иборати чеки интиқолиро истифода мебарад, ки мафҳумҳои чеки манзуришаванда ва ордериро дар бар мегирад.

Вобаста ба намудҳои чек додани ҳуқуқ ба чек амалӣ карда мешавад. Вай ба қоидаҳои умумие, ки дар моддаи 160 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ карда шудааст, бояд мутобиқ бошад. Додани ҳуқуқ аз рӯи чек мутобиқи чеки интиқоли ба манфиати ҳама гуна шахс, аз ҷумла ҳуди чекдиханда роҳ дода мешавад. Додани ҳуқуқ ба пулдиҳанда қувваи навиштаҷоти интиқоли муқаррариро гум карда ва танҳо ҳамчун забонхат барои гирифтани пардохт баромад менамояд.

Аз ин ҷо бо сабаби безъитбор ҳисоб карда нашудани додани ҳуқуқе (индосамент), ки пулдиҳанда анҷом додаст, мумкин намебошад.

Қисман додани ҳуқуқ оид ба чек низ мумкин нест.

Шахси соҳиби чеки интиқоли, ки онро тибқи индосамент гирифтааст, агар ӯ ҳуқуқи худро дар қатори индосаментҳои бефосила асоснок кунад, соҳиби қонунии чек ба ҳисоб меравад. Навиштаҷоти интиқоли дар ҳуди чек ё ин ки варақае, ки ҳамроҳ карда мешавад (алланч) қайд карда мешавад. Ҳамаи ҳуқуқҳои, ки аз чек ба миён меояд, бо баробари додани ҳуқуқ ба чек гузашташуда ҳисоб мешавад.

Бо мақсади баланд бардоштани боварӣ ба чек институти қафолати чекӣ (аввал) истифода бурда мешавад. Қафолати пардохт ба воситаи аввал пурра ё қисман шуда метавонад.

Аввал дар тарафи рости чек ё дар варақаи иловагӣ бо роҳи сабти «аввал ҳисобида шавад» ва зикри он ки ва барои кӣ дода шудааст, сабт мешавад. Агар барои кӣ додани он зикр нашуда бошад, дар он ҳолат аввал ба номи чекдиханда додашуда ба ҳисоб меравад.

Аввалро соҳиби аввал бо зикри суроғи худ (махалли ҷойгиршавӣ) ва санаи ба ҷо овардани навиштаҷот имзо мекунад.

Соҳиби аввал ба мисли шахсе, ки бар ивази он чеки аввалро додаст, дорои масъулият мебошад. Ҷаҳддорӣ ӯ ҳатто агар ӯҳдадорӣ қафолат додани он нисбат ба ҳама гунна асосҳои дигар, ба ҷуз нуқсони вобаста ба шакл безъитбор бошад ҳам, дорои эътибор аст. Соҳиби аввали чекро пардохта муқобили он, ки ӯ ба вай қафолат додаст ва зидди онҳое, ки дар назди шахси охири ӯҳдадор мебошад, ҳуқуқеро, ки аз чек бармеояд, пайдо мекунад.

Пешниҳоди чек барои пардохт аз тарафи дорандаи чек бо роҳи пешниҳод ба бонке, ки ба чекдоранда дар инкассо (инкассақунонии чек) амалӣ карда мешавад. Дар ин ҳолат пардохти чек бо тартиби умумие, ки барои иҷрои сунориши инкассавӣ пешбинӣ карда шудааст, иҷро карда мешавад. Ворид кардани маблағ тибқи чеки инкассашуда ба суратҳисоби соҳиби чек, агар дар шартномаи байни соҳиби чек ва бонк тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, баъди гирифтани пардохт аз пулдиҳанда анҷом дода мешавад.

Ҳангоми рад кардани пулдиҳанда пардохти чекеро, ки барои пулдиҳӣ пешниҳод карда шудааст, ҳолати мазкур бояд бо яке аз усулҳои зиёде тасдиқ карда шавад:

1. Аз ҷониби нотариус тибқи тартиби муқаррарнамудани қонун пешниҳод кардани эътироз;

2. Бо усули дар чек дар хусуси ради пардохт ва санаи пешниҳоди чек ба пардохт сабт гузоштани пулдиҳанда;

3. Қайди бонки инкассақунонда бо зикри санае, ки чек сари вақт пешниҳод гардида, вале пардохт нашудааст.

Эътироз ё ҳуччати ба он баробар бояд то гузаштани мӯҳлати пешниҳоди чек барои пардохт анҷом дода шавад. Ҳамзамон, агар пешниҳоди чек дар рӯзи охирини мӯҳлат сурат гирифта бошад, эътироз ё ҳуччати ба он баробарро дар рӯзи дигари қорӣ анҷом додан мумкин аст (м. 909 КГ ҚТ).

Дорандаи чек ўҳдадор аст, ки индоссанти худ ва чекдиҳандаро дар бораи анҷом дода нашудани пардохт дар ду рӯзи қори баъди рӯзи эътироф ё санади ба он баробар фарорасанда огоҳ намояд. Ҳар як индоссант дар тӯли ду рӯзи қори баъди рӯзи гирифтани огоҳинома фарорасанда бояд ба индоссанти қаблӣ (худ) дар бораи огоҳинома гирифта хабар диҳад. Дар ҳамаи мӯҳлат огоҳинома ба шахсе фиристода мешавад, ки бо ҷои ин шахс аввал додаст. Шахсе, ки дар мӯҳлати зикргардида огоҳиномаро нагирифтааст, ҳуқуқи худро ба чек гумм намекунад, вале ўҳдадор аст, ки вобаста ба огоҳ накардан аз напардохтани чек расонида шудааст, дар доираи маблағи чек ҷуброн намояд.

Ҳангоми пулдиҳанда аз пардохти чек даст кашидан дорандаи чек ҳуқуқи регресс дорад. Вай ҳақ дорад бо интиҳоби худ аз як, якчанд ё ба ҳамаи шахсони оид ба чек ўҳдадор, аз он ҷумла чекдиҳанда, соҳиби аввал, индоссантҳо, ки дар назди вай

масъулияти иштирок доранд, пардохтро аз рӯи чек талаб намояд (б.1 м. 911 КГ ҚТ). Чи тавре, ки мебинем пулдиҳанда ба сифати шахсе, ки аз рӯи чек дар назди дорандаи чек ўҳдадор мебошад, номбар карда нашудааст. Вале дар сурати беасос аз пардохти чек даст кашидан пулдиҳанда масъулият дорад, на дар назди дорандаи чек¹.

д. *Кортҳои пластикии бонкӣ*

Кортҳои пластикии бонкӣ дар ҳолатҳои ҳисоббаробаркуниҳои моҳона, стиендия ва нафақа барои ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ истифода шуданашон мумкин аст. Қоидаи истифодабарии кортҳои пластики мутобиқи Дасуруламалҳои Бонки миллии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

Иштирокчиёни муносибатҳои ҳисоббаробаркунӣ бо истифодаи кортҳои пластикӣ инҳо мебошанд:

Ташилот – эмитенти корт;

Нигоҳдорандаи корт;

Ташилоти таъминкунандаи корт – ташилотҳои савдо, кортҳои таъминкунанда, яъне бо воситаи онҳо пардохтҳо ва дигар хизматҳо пешкаш мегарданд;

Ташилотҳои қарзӣ – эквайер;

Маркази протсессинг;

Агенти пардохт.

Эмитент интишори кортҳои бонкӣ, кушодани суратҳисоб ва хизматрасонии ҳисоббаробаркунии мизочонро зимни амалиёти бонкӣ ва истифода бурдани кортҳо ба роҳ меонад. Эмитент метавонад ба мизочони худ – шахони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ду шакли кортро: *кортҳои пардохтӣ* ва *кортҳои кредитиро* пешкаш кунад.

Ба сифати *ташилоти таъминкунандаи корт* чун қоида муассисаҳои дар соҳаи савдо ё соҳаи хизматрасоние, ки дар асоси шартномаӣ бо эквайер басташуда барои қабули ҳуҷжатҳо, ки барои сифати пардохти маҳсулоти худ бо истифодаи корт тартиб додаст, ўҳдадорӣ гирифтааст, баромад менамояд.

Нуктаҳои савдои кортӣ, ки ба кортҳои пластикии бонкӣ хизмат мерасонанд, бояд бо таҷҳизоти махсуси электронӣ таъмин шуда бошанд, ки ба воситаи онҳо авторизатсияи

¹ Ниг: Ҳуқуқи граждани. Қисми 2. - Душанбе: «ЭР - граф», 2007. – С - 194.

кортҳои пластики бонкӣ ва тартиби додани ҳуччатҳо ба роҳ монда шавад.

Авторизатсия (муаллифозии амалиёт) «маъқул донишдони пардохтҳо, розӣ будан ва додани иҷозат барои гузаронидани амалиёт аз як корт ба дигар корт» аст.

Бонк-эквайер ташкилоти қарзие мебошад, ки бо ёрии кортҳои бонкӣ ҳисоббаробаркуниро бо муассисаи савдо ва соҳаи хизматрасонӣ бо амалиёти бонкӣ ба роҳ мемонад, инчунин бо додани пули нақд ба шахсоне, ки дорои корти бонкӣ ҳастанд, хизмат мерасонад.

Амалиёти қабул ва додани пули нақд ба шахсони дорои кортҳои бонкӣ ба воситаи банкоматҳо ва нуқтаҳои пулдиҳандае, ки аз ҷониби эквайерҳо кушода мешаванд, ба роҳ монда мешавад.

Банкомат маҷмӯи барномакунонидашудаи техникӣ-электроние мебошад, ки барои додан ва қабул намудани пули нақд ва пешниҳоди ахборот оид ба ҳолати суратҳисоби мизоч ва инчунин барои ба анҷом расонидани пардохти гайринақдӣ ба роҳ монда мешавад.

Маркази ба назмвариин иттилоот (протсессингӣ) ширкатест, ки низоми пардохти ахбороти технологияи мутаассилро байни иштирокчиён таъмин мекунад. Хусусияти ин марказ аз ҷамъ кардан, коркард ва фиристодани ахборот ба иштирокчиёни низом мебошад, ки бо кортҳои пластикии бонкӣ амалиёт мегузаронанд.

Агенти пардохт ташкилоти кредитие мебошад, ки ҳисоббаробаркуниро дар байни бонкҳо — аъзоёни низоми ардохт дар асоси маълумотҳои ба роҳ мемонад, ки аз маркази протсессингӣ гирифта шудааст. Бинобар ин байни бонкҳо муносибатҳои корреспндентмукарда мешавад. Бо ҳамин тартиб бонки хиоббаробаркунанда маблағро ба суратҳисоби корреспндентӣ, бонк-эквайерҳо мегузаронад ва маблағро аз суратҳисоби бонки корт эмитент аз ҳисоб мебарорад.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАКРОП

1. Кадом шаклҳои ҳисоббаробаркуниҳоро медонед?
2. Субъектони муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркуни кӣҳо мебошанд?

3. Кадом намудҳои ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдиро медонед?
4. Ҳисоббраобаркунӣ бо супоришномаи пардохтро шарҳ диҳед.
5. Аккредитив чи гуна ҳуҷҷат мебошад ва кадом намудҳои онро медонед?
6. Ҳисоббаробаркунӣ тавассути чек чи гуна сурат мегирад?
7. Корти бонкӣ чист?

V. ТЕСТҲО

1. Кадом тарзҳои (шаклҳои) асосии ҳисоббаробаркуни дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода мешаванд?

- а) нақдӣ, ғайринақдӣ;
- б) марказӣ, маҳаллӣ;
- в) дохилӣ, берунӣ;
- г) бо пули миллий, бо асъари хориҷӣ.

2. Объекти муносибатҳои ҳисоббаробаркунии ғайринақдиро ишора кунед?

- а) бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ;
- б) воситаҳои пулии муштариёни ташкилоти қарзӣ;
- в) чек;
- г) тамоми қоғазҳои қиматнок.

3. Дар ӯҳдадорихон ҳисоббаробаркунӣ кадом субъектҳои иштирок менамоянд?

- а) пулдиҳанда, бонки пулдиҳанда, пулқабулкунанда, бонки пулқабулкунанда;
- б) бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ;
- в) Бонки миллии Тоҷикистон, бонкҳои тижоратӣ;
- г) Ҳукумати ҚТ, Бонки миллии Тоҷикистон, бонкҳои тижоратӣ мизочони бонк.

4. Кадом гурӯҳи ҳуҷҷатҳо ҳуҷҷатҳои ҳисоббаробаркунӣ мебошанд?

- а) супоришномаи пардохт, аккредитив, чек;
- б) супоришномаи пардохт, литсензия, чек, кредитив;
- в) супоришномаи пардохт, проторкол, чек, вексел;

г) супоришномаи пардохт, справка, литсензия, чек.

5. Танзими муносибатҳои ҳисоббаробаркунӣ асосан тавассути кадом санадҳо сурат мегирад?

а) Конститутсияи ҚТ, Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор”;

б) Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон»;

в) Конститутсияи ҚТ, Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

г) Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон”.

6. Мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом шаклҳои ҳисоббаробаркунӣ ғайринақдӣ иҷозат дода шудааст?

а) ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт, аккредитив, чекҳо;

б) ҳисоббаробаркунӣ тибқи инкассо, кортҳои пластикӣ, ордерҳои ёдбуд;

в) ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт, аккредитив, чекҳо, ҳисобу китоб тибқи инкассо, ҳисоббаробаркунӣ бо шаклҳои кортҳои пластикӣ, ордерҳои ёдбуд;

г) ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт, чекҳо, аккредитив.

7. Чек бояд кадом маълумотҳоро дошта бошад?

а) номи чек, супориш оид ба пардохти маблағи муайяни пулӣ, номи пардохткунанда ва зикри суратҳисобе, ки аз он бояд пардохт анҷом дода шавад, маблағи пардохт, аъзори пардохт, сана ва маҳалли мураттаб сохтани чек, имзои шахсе, ки чекро навишта додааст;

б) номи чек, супориш оид ба пардохти маблағи муайяни пулӣ, номи пардохткунанда, сана ва маҳалли мураттаб сохтани чек, имзои шахсе, ки чекро додааст;

- в) супориш оид ба пардохти маблағи муайяни пулӣ, номи пардохткунанда ва зикри суратҳисобе, ки аз он бояд пардохт анҷом дода шавад, асъори пардохт, сана ва маҳалли мурағат сохтани чек, имзои шахсе, ки чедро навишта додааст;
- г) супориш оид ба пардохти маблағи муайяни пулӣ, номи пардохткунанда, маблағи пардохт, асъори пардохт, санаи мурағат сохтани чек, имзои чекдиҳанда.

8. Кадом намудҳои чек мавҷуданд?

- а) номӣ, манзуршаванда, ордерӣ ;
- б) оддӣ, номӣ, ордерӣ;
- в) мураккаб, номӣ, манзуршаванда;
- г) номӣ, манзуршаванда, давлатӣ.

9. Аккредитиви бозхостшаванда чист?

- а) аккредитиве бозхостшаванда эътироф мешавад, ки онро банки эмитент бидуни огоҳониҳои пешакии маблағгиранда метавонад тағйир диҳад ё бекор кунад;
- б) аккредитиве бозхостшаванда эътироф мешавад, ки онро банки эмитент бидуни огоҳониҳои пешакии маблағгиранда метавонад тағйир диҳад ё бекор кунад. Бозхости аккредитив ўҳдадории банки эмитентро дар назди маблағгиранда ба вучуд меорад;
- в) аккредитиве бозхостшаванда эътироф намешавад, ки онро банки эмитент бидуни огоҳониҳои пешакии маблағгиранда метавонад тағйир диҳад ё бекор кунад. Бозхости аккредитив ўҳдадории банки эмитентро дар назди маблағгиранда ба вучуд меорад;
- г) аккредитиве бозхостшаванда эътироф мешавад, ки онро банки эмитент бидуни огоҳониҳои пешакии маблағгиранда метавонад тағйир диҳад ё бекор кунад. Бозхости аккредитив ҳеҷ кадом ўҳдадории банки эмитентро дар назди маблағгиранда ба вучуд намеорад.

10. Ҳисоббаробаркунии тибқи инкассо-ин:

- а) ҳангоми ҳисоббаробаркунии супоришномаи инкассавай муштарӣ ба банки худ супоришнома мефиристад, ки аз ҳисоби муштарӣ аз пардозанда гирифтани пардохт анҷом

- дода шавад;
- б) ҳангоми ҳисоббаробаркуниҳои супоришномаи инкассавӣ муштарӣ ба бонки худ супоришнома мефиристад, ки аз ҳисоби кредитор аз пардозанда гирифтани пардохт анҷом дода шавад;
- в) ҳангоми ҳисоббаробаркуниҳои супоришномаи акредитиви муштарӣ ба бонки худ (бонки эмитент) супоришнома мефиристад, ки аз ҳисоби муштарӣ аз пардозанда гирифтани пардохт анҷом дода шавад;
- г) ҳангоми ҳисоббаробаркуниҳои супоришномаи инкассавӣ муштарӣ ба бонки худ супоришнома мефиристад, ки аз ҳисоби хориҷӣ аз пардозанда гирифтани пардохт анҷом дода шавад;
- д) ҳангоми ҳисоббаробаркуниҳои супоришномаи инкассавӣ муштарӣ ба бонки худ (бонки эмитент) супоришнома мефиристад, ки аз ҳисоби муштарӣ аз пардозанда гирифтани пардохт анҷом дода шавад.

VI. НОМГҶИ МАВЗӢҲО БАРОИ КОРИ САНЧИШӢ

1. Таркиб ва мазмуни муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркунию
2. Субъектони муносибатҳои ҳисоббаробаркуни.
3. Тарзҳо (шаклҳо) -и асосии ҳисоббаробаркуни.
4. Шаклҳои ҳуқуқии муносибатҳои ҳисоббаробаркуни.
5. Хуччатҳои ҳисоббаробаркуни.
6. Ҳисоббаробаркуниҳои байнибонкӣ дар қаламрави Тоҷикистон.
7. Мавқеи бонк дар муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркуни.
8. Ҷавобгарии бонкҳо дар муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркуни.

VII. АДАБИЁТ

1. *Конуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ғаёлияти бонкӣ”*// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

2. Гражданское право. Том.2. Учебник. Изд. Третье, переработанное и дополненное /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: “ПБОЮЛ Л.В. Рожников”, 2001. С. 416-487;

3. *Зойиров Р.Ҳ., Холхуцаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 112-129.).

4. Танзими ҳуқуқи ғаёлияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. *Васоити таълимӣ зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. Деваитич, 2007. С. 150-164;

5. Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. *Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. Деваитич, 2008. С.142-159.

АСОСҶОИ ҲУҚУҚИИ АМОНАТИ (ДЕПОЗИТИ) БОНКӢ¹

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Табиати ҳуқуқии шартномаи амонати бонкӢ
2. Предмети шартномаи амонати бонкӢ ва намудҳои амонат
3. Тарафҳои шартномаи амонати бонкӢ
4. Шакли шартномаи амонати бонкӢ
5. Мазмуни шартномаи амонати бонкӢ

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. Мафҳум ва моҳияти шартномаи амонати бонкӢ
2. Намудҳои амонати бонкӢ
3. Шакли шартномаи амонати бонкӢ
4. Мазмуни шартномаи амонати бонкӢ

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҶОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Табиати ҳуқуқии шартномаи амонати бонкӢ

Амонат (депозит) воситаҳои пулии аз тарафи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар бонкҳо гузошташуда мебошад, ки аз ҳисоб бо аввалин талаби амонатгузор ё гузаштани мӯҳлат, бе фоиз ё бо фоиз гирифта шуда ва ё ба воситаи чек ё супоришнома ба тарафи сеюм пардохт шуда метавонад. Асоси ҳуқуқӣ барои гузаронидани амалиётҳои депозитӣ шартномаи депозитӣ мебошад, ки байни бонк ва амонатгузор (депозитор) дар асоси хоҳиши тарафайн баста мешавад.

Тибқи шартномаи амонати бонкӣ як тараф (бонк), ки маблағ(амонат)-и ба ҳисоби тарафи дигар (амонатгузор) воридшударо қабул кардааст, ӯҳдадор мешавад, ки ба

¹ Бояд қайд намуд, ки дар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳумҳои «амонат» ва «депозит» ба як маъно истифода шудаанд. Минбаъд «амонати (депозити) бонкӣ» «амонати бонкӣ» навишта мешавад.

амонатгузор ин маблағро баргардонад ва барои он фоиз ё дар шакли дигар тибқи шарт ва тартиби пешбининамунаи шартнома фоида пардозад.

Шартномаи амонати бонкӣ *шартномаи реалӣ* буда, аз рӯзи ворид шудани амонат ба бонк басташуда ба ҳисоб меравад. Азбаски шартномаи амонати бонкӣ аз рӯзи воридшавии амонат ба бонк басташуда ҳисобида мешавад, амонатгузор танҳо ҳуқуқи аз бонк талаб кардани баргардонии амонат ва фоизи онро дошта, ягон ҳел ӯҳдадорӣ дар назди бонк надорад. Аз ин рӯ шартномаи амонати бонкӣ *шартномаи яктарафа* ва *шартномаи музднок* мебошад. Шартномаи амонати бонкӣ, ки дар он амонатгузор шаҳрванд мебошад, *шартномаи оммавӣ* (моддаи 458 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон) ба ҳисоб меравад. Бинобар ин бонк ҳуқуқ надорад бастанӣ шартномаро бо шаҳрванд рад намояд ва ҳуқуқ надорад, ки нисбати амонатгузори алоҳида шартҳои алоҳида муқаррар намояд, аз ҷумла, ҳуқуқ надорад ҳангоми пардохти фоиз ба амонатгузоре бартарӣ диҳад.

Нисбат ба муносибатҳои бонк ва амонатгузор оид ба суратҳисобе, ки ба он амонат гузошта шудааст, қоидаҳо дар бораи шартномаи суратҳисоби бонк, агар дар қоидаҳои амонати бонкӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад ва аз моҳияти шартномаи амонати бонкӣ тартиби дигаре барнаояд, татбиқ мегардад.

2. Предмети шартномаи амонати бонкӣ ва намудҳои амонат

Предмети шартномаи амонати бонкӣ *пул* (амонат) шуда метавонад. Маблағи пулие, ки амонатро ташкил медиҳад, пули сомонӣ ё асъори хориҷӣ – пули хориҷӣ шуда метавонад. Амонатгузор метавонад амонатро бо пули нақд ё ғайринақдӣ супорад. Дар ҳама ҳолат бонк ба ин маблағ ҳуқуқ пайдо мекунад.

Амонатҳо ба ду намуди асосӣ ҷудо мешаванд: яқум, бо шартӣ тибқи талаби аввалини амонатгузор додани амонат (*амонати талаб карда гирифташаванда*) ва дуввум, тибқи шартӣ баргардонидани амонат бо гузашти мӯҳлати дар шартнома муқарраргардида (*амонати мӯҳлатнок*). Бинобар ин

одатан, шартномаи амонати бонкӣ бо шартӣ тибқи талаби аввалини амонатгузор додани амонат (*амонати талаб карда гирифташаванда*) ё тибқи шартӣ баргардонидани амонат бо гузашти мӯҳлати дар шартнома муқарраргардида (*амонати мӯҳлатнок*) баста мешавад. Аммо дар шартнома гузоштани амонат таҳти шартӣ бо тартиби дигар баргардонидани он, ки хилофи қонунҳо намебошад, пешбинӣ гардида наш мумкин аст. Масалан, шартномаи амонати шартӣ ва дигар намудҳои амонат.

Бояд қайд намуд, ки тибқи шартномаи амонати бонкии навъи муҳталиф бонк ӯҳдадор аст маблағи амонат ё як қисми онро бо талаботи аввалини амонатгузор, ба истиснои амонатҳои таҳти шартҳои дигари баргардонидани онҳо гузоштаи ашхоси ҳуқуқӣ, ки дар шартнома пешбинӣ гардидааст, диҳад. Шартҳои шартнома дар бораи рад кардани ҳуқуқ барои бо талаби аввалин гирифтани амонат эътибор надорад (м. 858 ҚТ ҚТ). Дар ҳолатҳои ки амонати мӯҳлатнок ё дигар амонат, ки аз амонати тибқи талаб гирифташаванда фарқ мекунад, ба амонатгузор мувофиқи талаби ӯ то гузаштани мӯҳлат ё то фаро расидани мӯҳлатҳои дар шартнома зикргардида баргардонида мешавад, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, фоизҳои амонат ба андозаи баробар ба андозаи фоизе, ки бонк тибқи амонати мувофиқи талаб гирифташаванда мебардозад, пардохта мешавад. Дар ҳолатҳои ки амонатгузор баргардонидани маблағи амонати мӯҳлатнокро бо гузашти мӯҳлат ё маблағи амонатеро, ки бо дигар шартӣ баргардонидан бо фарорасии ҳолатҳои дар шартнома пешбинигардида талаб намекунад, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, шартнома тибқи шартҳои амонати талаб карда гирифташаванда тамдидгардида ҳисобида мешавад.

3. Тарафҳои шартномаи амонати бонкӣ

Тарафҳои шартномаи амонати бонкӣ бонк ва амонатгузор мебошанд. Бояд қайд намуд, ки мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» қабули амонатҳои шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқӣ амалиёти бонкӣ мебошад. Мутобиқи моддаи 18 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар

бораи иҷозатномадихӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» машғул шудан ба фаъолият оид ба анҷомдиҳии амалиёти бонкӣ дар асоси иҷозатнома (литсензия) сурат мегирад.

Аз ин рӯ ҳуқуқи ҷалби маблағҳои пулиро ба амонатҳои бонкҳои доранд, ки ба онҳо ин ҳуқуқ тибқи иҷозатнома аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон дода шудааст.

Бояд қайд намуд, ки қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқи қабули амонатҳоро на танҳо ба бонкҳо, инчунин ба дигар ташкилотҳои молиявӣ кредитӣ низ додааст. Аммо дар ҳама ҳолат онҳо низ бояд иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистонро дошта бошанд. Масалан, мутобиқи моддаи 20 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» ташкилоти амонатии кредитии хурд метавонад ҳангоми мавҷуд будани иҷозатнома фаъолияти қабули амонати шахси воқеӣ ва ҳуқуқиро анҷом диҳанд. Аз ин рӯ дар шартномаи амонати бонкӣ як тараф (тарафи амонатқабулкунанда) на танҳо бонк, балки дигар муассисаи молиявӣ кредитӣ низ шуда метавонад. Ба сифати амонатгузор бошад шахси воқеӣ ва шахси ҳуқуқӣ баромад мекунад. Мутобиқи моддаи 35 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бонкҳо ва фаъолияти бонкӣ» шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахси бетабаа амонатгузори бонк шуда метавонанд. Яъне, новобаста аз мансубият ба шаҳрвандӣ тамоми шахси воқеӣ амонатгузор шуда метавонанд.

Амонат метавонад ба бонк ба номи шахси сеюми муайян гузаронида шавад. Дар ҷунин шартнома зикри номи шаҳрванд (моддаи 20 КГ ҚТ) ё номи шахси ҳуқуқӣ (моддаи 55 КГ ҚТ), ки ба манфиати он амонат гузаронида шудааст, шартӣ муҳими шартнома мебошад. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ашхоси сеюме, ки ба номаш амонат гузошта шудааст, аз лаҳзаи ба номаш ворид шудани маблағ ҳуқуқи амонатгузorro пайдо мекунад. Шартномаи амонати бонкӣ ба манфиати шаҳрванде, ки то лаҳзаи бастанӣ шартнома ғайбудааст ё шахси ҳуқуқӣ то ҳамин лаҳза вучуд надард қурб надорад. То лаҳзаи аз ҷониби шахси сеюм изҳор кардани нияти истифодаи ҳуқуқи амонатгузор шахсе, ки шартномаи амонати бонкиро бастааст, метавонад аз ҳуқуқи амонатгузор

вобаста ба воситаҳои пулис, ки ба суратҳисоб тибқи амонат гузаронидааст, истифода барад. Агар ашхоси сеюме, ки ба номаш амонат ворид гаштааст, аз амонат даст кашад, шахси ба номи шахси сеюм шартномаи амонати бонкӣ баста, ҳуқуқ дорад амонатро пас талаб карда гирад ё ки онро ба номи худ ё ба номи шахси дигар гузаронад.

Бояд қайд намуд, ки бонки амонатгузор ё шӯъбаҳои он ҳифз ва баргардондани пули амонати амонатгузорро дар ҳар лаҳза кафолат медиҳад.

4. Шакли шартномаи амонати бонкӣ

Шартномаи амонати бонкӣ бояд дар шакли хаттӣ баста шавад. Шакли хаттии шартномаи амонати бонкӣ ба шартҳои риоягардида ба ҳисоб меравад, ки агар гузаронидани амонат бо дафтарчаи амонат, сертификат (амонат)-и бонкӣ ё дигар ҳуҷҷати ба амонатгузор додаи бонк, ки ба талаботи барои чунин ҳуҷҷатҳо муайяннамудаи қонун, қоидаҳои мутобиқи он муқаррарнамудаи бонкӣ ва дар амалияи анъанаҳои муомилоти кории бонкӣ истифодашаванда ҷавобгӯ бошад, тасдиқ карда шудааст. Риоя накардани шакли хаттии шартномаи амонати бонкӣ боиси безътибор гардидани ин шартнома шуда метавонад. Шартномаи мазкурро бо роҳи тартиб додани ҳуҷҷати ягона, ки дар ду нусха тартиб дода шуда як нусхаи он ба амонатгузор дода мешавад бастан мумкин аст.

Дар шартномаи амонати бонкӣ бояд меъёрҳои фоизи амонат, мӯҳлати иҷрои онҳо, аз ҷумла мӯҳлати таҳияи ҳуҷҷатҳои пардохт, ҷавобгарии амволии тарафҳо барои вайрон кардани шартнома, ба шумули вайронкунии ўҳдадорихоӣ мӯҳлати пардохт, инчунин тартиби бекор кардани он ва дигар шартҳои муҳими шартнома зикр карда шавад.

Агар дар созишномаи тарафҳо тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, бастан шартномаи амонати бонкӣ бо шаҳрванд ва ба суратҳисоби ӯ гузаронидани маблағ тибқи амонат бо дафтарчаи амонат тасдиқ карда мешавад. Дар дафтарчаи амонат бояд аз ҷониби бонк ном ва маҳалли ҷойгиршавии бонк (моддаи 55 КГ ҚТ) ё филиали дахлдори он, инчунин рақами суратҳисоб тибқи амонат, ҳамаи маблағҳои

пулие, ки дар суратҳисоб дохил шудаанд, ҳамаи маблағҳои пулие, ки аз суратҳисоб хориҷ карда шудаанд ва бақияи маблағҳои пулӣ дар суратҳисоб дар лаҳзаи ба бонк пешниҳод кардани дафтарчаи амонатӣ сабт ва тасдиқ карда шавад.

Бо сабаби исбот нашудани ҳолати дигари амонат, маълумот оид ба амонати дар дафтарчаи амонат сабтгардида барои ҳисобу китоби вобаста ба амонат байни бонк ва амонатгузор асос буда метавонад. Шартномаи амонати бонк метавонад додани *дафтарчаи амонатии номӣ* ё *дафтарчаи амонатии манзуркунандаро* пешбинӣ намояд. Дафтарчаи амонатии манзуркунанда коғазӣ қиматнок мебошад. Додани амонат, пардохти фоизҳо ва иҷрои супориши амонатгузор дар мавриди гузаронидани маблағҳои пулӣ аз суратҳисоби амонат ба дигар шахс аз ҷониби бонк ҳангоми пешниҳоди дафтарчаи амонат анҷом дода мешавад. Агар дафтарчаи амонати номӣ гум шуда бошад ё ба ҳолате расонида шуда бошад, ки шоистваи пешниҳод нест, бонк тибқи аризаи амонатгузор ба ӯ дафтарчаи амонати нав медиҳад. Барқарор кардани ҳуқуқ ба дафтарчаи амонатии манзуркунанда тибқи тартиби барои коғазҳои қиматнок ба манзуркунанда пешбинигардида аҷҳом дода мешавад.

5. Мазмуни шартномаи амонати бонкӣ

Мазмуни шартномаи амонати бонкиро ўҳдадорӣи бонк оиди баргардонидани маблағи амонат ва фоизи он ба амонатгузор ташкил медиҳад.

Фоиз музди қарзе мебошад, ки амонатгузор ба бонк додааст. Бонк ба маблағҳои пулии амонатгузор ба андозаи дар шартнома муайяншуда фоиз мепардозад. Ҳангоми дар шартнома мавҷуд набудани шарт оид ба андозаи фоизҳои пардохтшаванда, бонк вазифадор аст фоизҳоро дар ҳаҷми мутобиқ ба фоизи шартномаи қарзе, ки дар чунин ҳолат пардохт мешавад, пардохт намояд, ки аз хусусиятҳои шартномаҳои музднок бармеояд. Мутобиқи қисми 1 моддаи 829 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми дар шартнома мавҷуд набудани шартҳо оид ба фоизи қарз андозаи он тибқи ставкаи ба таври дахлдор муайяннамудаи фоизи бонк дар рӯзи аз ҷониби қарзгиранда баргардонидани қарзи худ ё як

қисми дахлдори он муайян карда мешавад.

Бонк ҳуқуқ надорад меъёрҳои фоизи амонатҳо ва мӯҳлати амали шартномаҳои бо мизочон басташударо якҷониба тағйир диҳад, ба истиснои мавридҳои, ки дар шартномаи бо мизочон басташуда пешбинӣ гардидааст.

Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, бонк ҳуқуқ дорад андозаи фоизи тибқи *амонати талаб карда гирифтани* (амонати тодархостӣ - вклад до востребования) пардохташавандаро тағйир диҳад. Дар сурати аз ҷониби бонк кам кардани андозаи фоиз, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, андозаи нави фоизҳо нисбат ба амонатҳои истифода бурда мешавад, ки то лаҳзаи иттилоъ додани амонатгузор дар мавриди кам кардани фоиз бо гузашти як моҳ аз лаҳзаи додани чунин иттилоот, гузаронида шудаанд (м. 859 КГ ҚТ).

Андозаи фоизи дар шартнома муқарраршуда ба *амонате, ки тибқи шартҳои баргардонидани он бо гузашти мӯҳлати муайян* (амонати муҳлатнок) ё фарорасии ҳолатҳои дар шартнома пешбинигардида гузаронида шудааст, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, наместавонад аз ҷониби бонк якҷониба кам карда шавад.

Тартиби ҳисоби пардохти фоизҳо низ дар қонунгузори танзим ёфтааст. Фоизҳо ба маблағи амонати бонкӣ аз рӯзи баъди рӯзи ба бонк ворид шудани он фарорасанда то рӯзи ба амонатгузор баргардонидани он ё аз ҳисоби амонатгузор тибқи дигар асосҳо баровардани амонат ҳисоб карда мешавад. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, фоизҳо ба маблағи амонати бонкӣ ба амонатгузор тибқи талаби ӯ бо гузашти ҳар як семоҳа, алоҳида аз маблағи амонат пардохта шуда, фоизҳои дар ин мӯҳлат талаб карда гирифтанишуда бошад маблағҳои амонати ба он фоизҳо замшавандаро афзун менамоянд. Ҳангоми баргардонидани амонат ҳамаи фоизҳои то ин лаҳза замгардида пардохта мешаванд.

Агар дар шартномаи амонати бонкӣ амонатгузор шаҳравандон (шахсони воқеӣ) бошанд бонк, инчунин боз як ӯҳдадори дигар низ дорад. Тибқи ин шартнома амонатгузоре, ки дар бонк суратҳисоб кушодааст ҳуқуқ дорад ба бонк супориш диҳад, ки ба номи шахсони сеюм аз амонат маблағи

пулӣ интиқол диҳад, ки ин амалиёт ба тағйир ёфтани шартномаи амонати бонкӣ мсорад. Барои шахсони ҳуқуқӣ бошад ингуна амалиёт манъ карда шудааст. Ҳуқуқи онҳо танҳо бо гирифтани амонат ва фоизи он маҳдуд мегардад. Тамоми ҳисоббаробаркуниҳои шахсони ҳуқуқӣ дар асоси бастании шартномаи *суратҳисоби бонкӣ* сурат мегирад.

Восита ва усулҳое, ки бонк вазифадор аст барои таъмини баргардонидани амонатҳои қабулкардааш истифода барад, тибқи қонун ё шартнома муайян карда мешавад. Масалан, мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» бонкҳо вазифадоранд барои ҳимояи манфиати шахрвандон, дар вақташ баргардонидани амонатҳои фонди сугуртавӣ ташкил намоянд. Тартиби ташкил намудани фонди сугуртавӣ ва андозаи он аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

Мавриди зикр аст, ки барои таъмини баргардонии амонатҳои тибқи қонунгузорӣ аз рӯи амонати шахрвандон дар бонки давлатӣ, давлат аз рӯи амонатҳои шахрвандон масъулият дорад. Чунончӣ, мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» барои таъмини нигоҳдории амонати аҳолии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳолати гайри қобили пардохт будани Бонки амонатгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон кафолати пурраи воситаҳои пулӣ ва дигар ашёи қиматноки шахсони воқеиро, ки ба муассисаҳои ин бонк супурда шудаанд дода, бо талаби аввалини амонатгузoron баргардонидани онҳоро таъмин менамояд. Давлат аз рӯи ўҳдадорихои бонкҳои дигар масъулият надорад. Бонкҳои дигар ба ин мақсад фонди сугуртавӣ ташкил медиҳанд ё пасандозҳои аҳолиро ба тартиб ва шартҳои, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидааст, сугурта мекунанд.

Бонк ўҳдадор аст бо талаби амонатгузор дар мавриди таъмини баргардонидани амонат маълумот диҳад. Ҳангоми аз ҷониби бонк иҷро накардани ўҳдадории таъмини баргардондани амонат, инчунин ҳангоми гум кардани таъмин ё бадтар кардани шартҳои он амонатгузор ҳуқуқ дорад аз бонк фавран баргардонидани маблағи амонат, пардохти фоизҳо ва ҷуброни зарари расонидашударо мутобиқи моддаи 829 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон талаб намояд.

Дар сурати аз ҷониби бонк иҷро накардани талаботи

амонатгузор дар мавриди баргардонидани амонат ё як қисми он дар мӯҳлате, ки моддаи 861 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст, сарфи назар аз пардохти фоизҳо ба амонат, бонк вазифадор аст мутобиқи моддаи 426 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон зарари расонидашударо чуброн намояд.

Мутобиқи моддаи 426 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон масъулият барои ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағи ғайр пешбинӣ шудааст. Барои ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағи ғайр дар натиҷаи иҷро нақардани ўҳдадорӣ пулӣ, ё гузаронидани мӯҳлати пардохти он ё бидуни асос гирифтани он ё ба амонат гузоштан аз ҳисоби шахси дигар бояд ба андозаи ин маблағ фоиз пардохта шавад. Андозаи фоиз бо назардошти ставкаи миёнаи фоизи бонк, ки Бонки миллии Тоҷикистон дар рӯзи иҷрои ўҳдадорӣ пулӣ ё қисми дахлдори ин ўҳдадорӣ муайян кардааст, ба ҳисоб гирифта мешавад. Ҳангоми аз тариги суд руёнидани қарз суд метавонад талаботи кредиторро бо дарназардошти ставкаи миёнаи баҳисобгирии фоизи бонк дар рӯзи пешниҳоди даъво ё дар рӯзи баровардани қарор ё дар рӯзи пардохти воқеӣ қонсӯ намояд. Ин қоидаҳо, агар дар санади қонунӣ ё шартнома фоизи дигар муқаррар нашуда бошад, татбиқ мегарданд. Агар дар қонунҳо ва ё шартнома барои ҳисоби фоиз мӯҳлати нисбатан кӯтоҳтар муайян нагардида бошад, фоизи истифодаи маблағи ғайр то рӯзи пардохти ин маблағ ба кредитор руёнида мешавад. Агар зиёни ба кредитор расонида шуда дар натиҷаи истифодаи ғайриқонунии маблағҳои пулии ӯ аз маблағи фоизи додашаванда бештар бошад, ӯ ҳақ дорад аз қарздор товони зиёро ба ҳамон андозаи қисме, ки аз он маблағ бештар аст, талаб намояд.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Таносуби мафҳумҳои «амонат», «депозит», «пасандоз»-ро чи гуна мефаҳмед?
2. Қадом намудҳои амонатро медонед?
3. Шартномаи амонати бонкӣ чист?
4. Реалӣ, яктарафа ва музднок будани шартномаи амонати бонкиро шарҳ диҳед.

5. Тарафҳои шартномаи амонати бонкӣ киҳо шуда метавонанд?
6. Дар амалияи бонкҳои Тоҷикистони муосир кадом намудҳои амонатро шундаед ва шарҳ дода метавонед?
7. Кадом ҳуҷҷатҳо шакли хатти бастанӣ шартномаи амонати бонкиро тасдиқ менамоянд?
8. Шартҳои муҳими шартномаи амонати бонкӣ кадомҳоянд?
9. Чи гуна кафолатҳо барои амонати шахсони воқеӣ дар қонунгузори Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд?
10. Ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои амонатгуздоронро шарҳ диҳед.

V. ТЕСТҲО

1. Амонат (депозит) чист?

- а) созиши ду ва зиёда шахсонро мегуянд, ки боиси ба вучуд омадан, тағйир ёфтани ва қатъ гардидани ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои граждани мегардад;
- б) воситаҳои пулии аз тарафи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар бонкҳо гузошташуда мебошад, ки аз ҳисоб бо аввалин талаби амонатгузор ё гузаштани мӯҳлат, бе фоиз ё бо фоиз гирифта шуда ва ё ба воситаи чек ё супоришнома ба тарафи сеюм пардохт шуда метавонад;
- в) қоғази қиматноке, ки ба дорандаи он ҳуқуқи гирифтани ҳиссаи муайяни даромади бонкро тасдиқ мекунад;
- г) хизматрасонӣ барои нигоҳдории қоғазҳо.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи кафолати амонати шахсони воқеӣ” кай қабул шудааст ва чанд моддаро дар бар мегирад?

- а) 1 августи соли 2003 қабул шудааст ва 18 моддаро дар бар мегирад;
- б) 14 декабри соли 1996 қабул шудааст ва 80 моддаро дар бар мегирад;
- в) 6 ноябри соли 1994 қабул шудааст ва 100 моддаро дар бар мегирад;
- г) 27 июни соли 1997 қабул шудааст ва 80 моддаро дар бар мегирад.

3. Шартномаи амонати бонкӣ чи гуна шартнома мебошад?

- а) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф ба моликияти тарафи дигар пул ё ашёи дигари навъи муайяно месупорад ва қарзгиранда ўҳдадор мешавад, ки ба қарздиҳанда ҳамин андоза маблағ ё баробар ба теъдоди ашёи ба қарз гирифташудаи дорой ҳамон навъ ва сифатро, яъне маблағи қарзро баргардонад;
- б) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф - бонк ўҳдадор мешавад, ки маблағҳои пулии ба ҳисоби тарафи дигар воридшударо қабул кунад ва ба ҳисоб ворид кунад, фармоишҳои муштарино оид ба пардохт ва додани маблағҳои дахлдор аз суратҳисоб ва гузаронидани амалиётҳои дигар аз рӯи ҳисоб мутобиқи шартномаи басташуда ва қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро намояд;
- в) шартномаест, ки мутобиқи он бонк ё дигар ташкилоти кредитӣ ўҳдадор мешавад, ки ба тарафи дигар тибқи андоза ва шартҳои пешбининамудаи шартнома маблағҳои пулиро диҳад ва қарзгиранда бошад, ўҳдадор мешавад маблағи пули гирифтаашро баргардонад ва барои он фоиз супорад;
- г) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф (бонк), ки маблағи ба ҳисоби тарафи дигар воридшударо қабул кардааст, ўҳдадор мешавад, ки ба амонатгузор ин маблағро баргардонад ва барои он фоиз ё дар шакли дигар тибқи шарт ва тартиби пешбининамудаи шартнома ғоида пардозад.

4. Хусусиятҳои шартномаи амонати бонкиро муайян кунед:

- а) консенсуалӣ, дутарафа, музднок, ҳамроҳшавӣ;
 б) яктарафа, консенсуалӣ, оммавӣ;
 в) консенсуалӣ, яктарафа, ройгон, оммавӣ;
 г) реалӣ, яктарафа, музднок.

5. Предмети шартномаи амонати бонкиро муайян кунед:

- а) маблағҳои пулӣ (асъори миллий, асъори хориҷӣ);
 б) сангҳои қиматбаҳо, неъматҳои ғайримоддӣ;
 в) неъматҳои ғайримоддӣ, неъматҳои моддӣ- пул, қоғазҳои қиматнок, ашёи рӯзгор ва ғ.;
 г) неъматҳои ғайримоддӣ.

6. Намудҳои асосии амонат кадомҳоянд?

- а) дархостшаванда, мӯҳлатнок;
- б) кӯтоҳмӯҳлат, дарозмӯҳлат;
- в) давлатӣ, хусусӣ;
- г) кӯдакона; бурднок.

7. Тарафҳои шартномаи амонати банкі кӣҳо шуда метавонанд?

- а) “Амонатбанк” ва шаҳрвандон;
- б) банк ё дигар ташкилоти қарзие, ки иҷозатномаи Банки миллии Тоҷикистонро доранд, амонатгузор;
- в) танҳо он банкҳое, ки иҷозатномаи Банки миллии Тоҷикистонро доранд, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ;
- г) банкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ.

8. Шартномаи амонати банкі дар кадом шакл баста мешавад?

- а) хаттӣ;
- б) даҳонӣ;
- в) хаттӣ ва даҳонӣ;
- г) хаттӣ ба таври нотриалӣ тасдиқшуда.

9. Дар кадом ҳолат шакли хаттӣ шартномаи амонати банкі риоягардида ҳисоб мешавад?

- а) ба шарт, ки қарори дахлдори банки тижоратии дахлдор оиди масъалаи мазкур қабул гардад;
- б) ба шарт, ки агар гузаронидани амонат бо дафтарчаи амонат, сертификат (амонати)-и банкі ё дигар ҳуҷҷати ба амонатгузор додаи банк, ки ба талаботи муайяннамудаи қонуну қоидаҳои банкі ҷавобгӯ ҳаст, тасдиқ карда шавад;
- в) ба шарт, ки маблағи амонат ба ҳисоби банк гузарад;
- г) ба шарт, ки шартнома дар се нусха тартиб дода шавад.

10. Кадом шартҳои зикршуда шартҳои муҳими шартномаи амонати банкі мебошад?

- а) предмет, мӯҳлат ва шакли шартнома;
- б) ҳуқуқ ва ӯҳдадорӣҳои амонатгузор ва банк; предмети шартнома;
- в) меъёрҳои фоизи амонат, мӯҳлати иҷрои онҳо, ҷавобгарии амволии тарафҳо барои вайрон кардани шартҳои

8. Гражданское право. Том.2. Учебник. Изд. Третье, переработанное и дополненное /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: “ПБОЮЛ Л.В. Рожников”, 2001. С. 440-448;

9. Гражданское право. Часть вторая: Учебник/Под общей ред. А.Г. Калпина. – М.: Юристъ, 2001. С. 300-321;

10. Хукуқи бонкӣ ва асър. Васоити таълими барои донишҷӯёни соҳаи хуқуқ ва иқтисод/*Зери таҳрири умумии доктори илмҳои хуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваитич, 2008. С.122-141.*

МУНОСИБАТҶОИ КРЕДИТӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Муқаррароти умумӢ оиди шартномаи қарз
2. Мафҳум ва аломатҶои шартномаи кредит
3. Мазмуни шартномаи кредит
4. НамудҶои кредит

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. Мафҳум ва таснифи кредит
2. Тавсифи шартномаи кредит
3. ТарзҶои таъмини кредит
4. Ҷавобгарии тарафҶо дар муносибатҶои кредитӢ

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҶОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Муқаррароти умумӢ оиди шартномаи қарз

Мутобиқи шартномаи қарз як тараф (қарздиҳанда) ба моликияти тарафи дигар (қарзгиранда) пул ё ашёи дигари навъи муайянро месупорад ва қарзгиранда ўҳдадор мешавад, ки ба қарздиҳанда ҳамин андоза маблағ ё баробар ба теъдоди ашёи ба қарз гирифташудаи дорои ҳамон навъ ва сифатро, яъне маблағи қарзро баргардонад¹.

Шартномаи қарз шартномаи *реали* буда, танҳо аз лаҳзаи додани пул ё ашёи дигар басташуда ҳисобида мешавад.

Шартномаи қарз шартномаи *яктарафа* мебошад. Яъне аз рӯи ин шартнома як тараф танҳо ўҳдадорӣ ва тарафи дигар танҳо ҳуқуқ дорад. Қарзгир баъди ба қарз гирифтани пул ё ашёи дигар ўҳдадории дар мӯҳлати муқаррарнамудаи шартнома баргардони қарзро ба зима мегирад. Қарздиҳанда бошад танҳо ҳуқуқ дорад баргардони қарзро дар мӯҳлати муқаррарнамудаи шартнома талаб кунад.

Чун қоидаи умумӣ шартномаи қарз шартномаи *муздинок* мебошад. Яъне қарздиҳанда ҳуқуқ дорад, ки аз қарзгиранда

¹ Нигаред ба моддаи 827 КГ ҶТ.

фоиизи муайянро чун даромад аз қарзи додашуда талаб намоянд. Аммо ҷонибҳои ҳуқуқдоранд, ки шартномаи қарзи *ройгон*, яъне бемузд банданд.

Тарафҳои шартномаи қарз – қарзгиранда ва қарздиханда мебошанд. Ба сифати қарзгиранда ва қарздиханда шахсони воқеӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва давлат баромад карда метавонанд. Аммо бояд қайд намуд, ки дар асоси қонунгузорӣ дар намудҳои алоҳидаи қарз ба сифати тарафҳои шартномаи қарз субъектҳои алоҳида баромад карда метавонанд. Масалан, дар *шартномаи қарзи давлатӣ* қарзгиранда танҳо давлат шуда метавонад, ё ин ки дар *шартномаи кредит* ба сифати қарздиханда танҳо бонкҳо ё дигар ташкилотҳои қарзӣ баромад карда метавонанд.

Азбаски ба қарз додани пул танҳо амалиёти махуси бонкӣ нест бинобар ин барои он гирифтани иҷозатномаи (литсензия) Бонки миллии Тоҷикистон талаб карда намешавад. Яъне дар шартномаи қарз ба сифати қарздиханда тамоми субъектҳои ҳуқуқи граждани (шахсони воқеӣ, шахсони ҳуқуқӣ, давлат) баромад мекунад. Дар шартномаи кредит (қарзи бонкӣ - Х.З.) бошад ба сифати қарздиханда танҳо бонк (ташкилоти кредитӣ) баромад мекунад. Маҳз бо ҳамин хусусияташ шартномаи қарз аз шартномаи кредит фарқ мекунад.

Предмети шартномаи қарз – пул ё ашёи дигари нави муайян шуда метавонад.

Шакли шартномаи қарз. Шартномаи қарз байни шахрвандон ба маблағи на бештар аз даҳқаратаи маоши ҳадди ақали муқарраркардаи қонун метавонад *шифоҳӣ* баста шавад. Дар ҳамаи ҳолатҳои дигар шартномаи қарз бояд дар *шакли хаттӣ* баста шавад. Қонун бастанани шартномаи қарзро байни шахрвандон бо роҳи аз ҷониби қарзгиранда тартиб додани забонхат ва ё ҳуччати дигар, ки додани қарзро аз ҷониби қарздиханда ба қарзгиранда тасдиқ мекунад, иҷозат медиҳад. Ба ин забонхат ё ҳуччати дигар имзои қарзгиранда гузошта мешавад ва он аҳамияти исботкуниро дорад. Яъне ин маънои онро дорад, ки забонхат ба шакли хаттӣ оддӣ шартнома баробар карда шудааст. Дар ҳолати риоя нагардидани шакли хаттӣ бастанани шартнома он безътибор доништа намешавад аммо мутобқи моддаи 187 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон тарафҳо ҳангоми баҳс аз ҳуқуқи истинод овардан

ба далелҳои шаҳодатӣ маҳрум мешаванд.

Дар Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон махсус ду ҳуҷҷате, ки додани маблағи қарзро тасдиқ мекунанд, муайян шудааст. Инҳо қоғазҳои қимматнок – *вексел ва облигатсия* мебошанд. Аз лаҳзаи фурухтани (додани) вексел ё облигатсия шартномаи қарз басташуда ҳисоб меёбад.

Мазмуни шартномаи қарзро вобаста ба як тарафа будани он ӯҳдадорӣ қарзгиранда оиди баргардони маблағи қарз ва ҳуқуқи қарздиҳанда оиди талаб кардани баргардони он ташкил медиҳанд. Тартиб ва мӯҳлати иҷрои ӯҳдадорӣ асосии қарзгиранда дар шартнома муқаррар карда мешавад. Одатан мӯҳлат ба шартҳои муҳими ин шартнома дохил намешавад. Вайрон намудани муҳлати баргардонидани қарз аз ҷониби қарзгиранда боиси нисбати ӯ татбиқ намудани ҷавобгарии супоридани фоиз барои иҷро накардани ӯҳдадорӣ пулӣ мегардад. Умуман, ҷавобгарӣ дар шартномаи қарз хусусияти як тарафа дорад.

2. Мафҳум ва аломатҳои шартномаи кредит

Мутобиқи *шартномаи кредит*¹ **банк ё дигар ташкилоти кредитӣ** (кредитор) *ӯҳдадор мешавад, ки ба тарафи дигар (қарзгиранда) тибқи андоза ва шартҳои пешбининамудаи шартнома маблағҳои пулӣро (кредитро) диҳад ва қарзгиранда бошад, ӯҳдадор мешавад маблағи пулӣ гирифташиро баргардонад ва барои он фоиз супорад (моддаи 839 КГ ҚТ).*

Шартномаи кредит яке аз намудҳои махсуси шартномаи қарз мебошад. Бинобар ин ҳангоми нишондоди бевоситаи қонун ба шартномаи кредит қоидаҳои шартномаи қарз низ татбиқ карда мешавад, агар тартиби дигар дар қоидаҳои шартномаи кредит муайян карда нашуда бошад. Тамоми қоидаҳои вобаста ба фоизи шартномаи қарз, ӯҳдадорӣ қарзгиранда оиди баргардони маблағи қарз, оқибати вайронкунии шартномаи қарз аз ҷониби қарзгиранда, хусусияти мақадноқии қарз, қайди векселии шартномаи қарз ва баъзеи дигар бевосита ба шартномаи кредит низ татбиқ

¹ Одатан кредит (сredo) гуфта боварии шахси қарздиҳанда ба шахси қарздор фаҳмида мешавад, ки қарздор дар оянда пардохткунӣ қарзро бар ӯҳда гирифтааст.

шуданашон мумкин аст, агар дар қонун ё дар ҳуди шартномаи қарз тартиби дигар муайян нашуда бошад. Моддаи 35 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи банқҳо ва фаъолияти банқӣ” як қатор шартҳои муҳими шартномаи қарзро пешбинӣ намудааст, ки инҳо: меъёри фоизи кредит, арзиши хизматрасониҳои банқӣ ва мӯҳлати иҷрои онҳо, ҷавобгари амволии тарафҳо барои вайронкунии шартнома, тартиби бекор кардани он – мебошанд. Ба шартҳои муҳими шартномаи кредит инчунин предмети шартнома низ дохил мешавад.

Шартномаи кредит дар фарқият аз шартномаи қарз шартномаи консенсуалӣ мебошад. Аз консенсуалӣ будан шартномаи кредит характери дугарафа пайдо мекунад. Яъне ўҳдадории банқ барои додани кредит ва ўҳдадории қарзгиранда оиди баргардонии маблағи қарз. Хусусияти хоси шартномаи консенсуалии кредит он аст, ки дар он яктарафа даст кашидан аз иҷроиши шартнома пешбинӣ шудааст. Бояд қайд намуд, ки дар амалия то ҳол чунин шартномаҳои кредит баста мешаванд, ки аз лаҳзаи додани маблағи қарз ба амал медароянд.

Шартномаи кредит ҳама вақт шартномаи музнок мебошад. Пардохти маблағи кредит дар фоизе, ки тибқи шартнома муқаррар шудааст, ифода меёбад. Мутобиқи қонунгузорию банқӣ кредитор ҳуқуқ надорад, ки яктарафа бо хоҳиши худ фоизи кредитро тағйир диҳад, ба истиснои ҳолатҳои, ки агар дар қонун ва ё ҳуди шартнома пешбинӣ шуда бошанд. Тартиби пардохти фоиз (солона, моҳона ва ғ) аз мӯҳлати шартнома вобаста буда дар ҳуди шартнома қайд мегардад.

Шартномаи кредит дар фарқият аз шартномаи қарз ҳама вақт шартномаи мақсаднок мебошад.

Тарафҳои шартномаи кредит дар қонун аниқ муайян карда шудааст. Инҳо *кредитор (қарздиҳанда)* ва *қарзгиранда* мебошанд. Дар шартномаи кредит ба сифати *кредитор (қарздиҳанда)* банқ ё дигар ташкилоти кредитӣ, ки литсензияи Банки миллии Тоҷикистонро дорад баромад мекунад. Ба сифати *қарзгиранда* бошад, ҳамаи субъектон, аз ҷумла шахсоии воқеӣ ва ҳуқуқӣ баромад карда метавонанд, ки воситаҳои пулро бо мақсадҳои соҳибкорӣ ё истеъмолӣ қарз мегиранд. Дар фарқият аз шартномаи қарз, ки дар он ба сифати қарздиҳанда

хама гуна шахс баромад мекунд, дар шартномаи кредит бошад, ба сифати қарздиҳанда субъекти махсус, бонк ё дигар ташкилоти кредитӣ, баромад менамояд.

Предмети шартномаи кредит танҳо воситаҳои пулӣ (асъори миллӣ ё хориҷӣ) шуда метавонанд.

Шартномаи кредит бояд *дар шакли хаттӣ* баста шавад. Риоя накардани шартҳои хаттӣ бастанӣ шартнома боиси безътибордонистани шартномаи кредит мегардад. Чунин шартнома қурб надорад (моддаи 840 КГ ҚТ).

3. Мазмуни шартномаи кредит

Мазмуни шартномаи кредит бо мазмуни шартномаи қарз умуман монанд мебошад. Аммо хусусияти шартномаи кредит дар он ифода мебошад, ки кредитор ё қарзгиранда имконияти яктарафа бекор кардани шартномаро доранд. Чунончӣ, кредитор ҳуқуқ дорад ба қарзгиранда додани кредити дар шартнома пешбинигардида ро пурра ё қисман ё дар сурати ғайри қобили пардохт эътироф гардидани қарзгиранда, аз ҷониби ӯ иҷро накардани ўҳдадорихо оид ба таъмини кредит, вайрон кардани ўҳдадорӣ дар шартнома пешбинигардидаи мақсадноки истифодаи кредит, инчунин дар дигар ҳолатҳои пешбининамудаи шартнома рад намояд (б. 1 м. 841 КГ ҚТ). Дар навбати худ қарзгиранда ҳуқуқ дорад аз гирифтани кредит пурра ё қисман бо сабаби ба он эҳтиёҷ надоштан бе ягон ҳел овардани далел даст кашад. Дар ин бора бояд кредиторро то мўҳлати муқарраркардашудаи додани кредит огоҳ созад. Ҳамзамон дар шартномаи мумкин аст, ки ҷавобгарии қарзгиранда барои даст кашидан аз гирифтани кредит пешбинӣ карда шавад ё имконияти рад кардан мумкин аст, ҷой надошта бошад.

Мўҳлати *шарти муҳими шартномаи кредит* ба ҳисоб меравад. Пеш аз мўҳлат иҷро намудани шартномаи кредит бе розигии кредитор мумкин намебошад. Вобаста аз давомнокии шартнома ва мақсади он кредит ба *кўтоҳмуддат (то як сол)* ва *дарозмуддат (зиёда аз як сол)* ҷудо мешавад.

Мувофиқи шартномаи кредит ҳам қарзгиранда ва ҳам кредитор ҷавобгарӣ доранд. Ҷавобгарии қарзгиранда мувофиқи талаботи моддаи 831 Кодекси граждани Чумхурии

Тоҷикистон амалӣ карда мешавад, ба шарте ки дар қонунгузорӣ ва шартномаи кредит тартибе дигаре пешбинӣ нагардида бошад. Ҷавобгарии вай аз маблағҳои пулии иловагӣ иборат буда метавонад, ки ба супоридани фоизи барзиёдатӣ аз рӯи кредити мӯҳлаташ гузаронидашуда алоқаманд мебошад. Андозаи фоиз мутобиқи моддаи 426 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шуда ва одатан дар шартнома то дараҷае зиёд карда мешавад, ки ба манфиати бонк мувофиқ мебошад. Гайр аз ин, дар шартнома ҷавобгарии махсус барои мақсаднок истифода набурдани маблағҳои пулии гирифташуда ё ин ки паст шудани қиммати таъмини иҷро кредит пешбинӣ карда шавад.

Барои иҷро накардани ўҳдадорихояи кредитор низ ба ҷавобгарии молумулкӣ кашида мешавад. Чунончи, дар шартнома нисбати кредитор ҷавобгариро барои беасос даст кашидан аз додани кредит ба андозаи кам, ё бо вайрон кардани мӯҳлатҳо пешбинӣ намудан мумкин аст. Дар баробари додани ноустуворона тарафи гунаҳкор ба тарафи дигар бояд пурра тавони зарареро, ки дар натиҷаи иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани ўҳдадорӣ расонида шудааст, диҳад, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

4. Намудҳои кредит

Кредит ё худ қарзи бонкӣ вобаста ба омилҳои зерин ба намудҳои алоҳида ҷудо мешавад:

- вобаста ба тарзи додани кредит: кредитҳои нақдӣ (бо роҳи додани пули нақд) ва гайринақдӣ (бо роҳи аз суратҳисоби бонк ба суратҳисоби қарзгиранда гузаронидани маблағ) ҷудо мешаванд.

- вобаста ба гарави қарз: қарзи таъминбуда ва қарзи таъминнабударо ҷудо мекунанд. Қарзҳос, ки дар асоси ба гарав гирифтани моликияти қарзгиранда дода мешаванд, қарзҳои таъминбуда мебошанд. Қарзҳои таъминнабударо қарзҳос мебошанд, ки гарави моликияти надоранд. Масалан қарзҳос, ки бонкҳо ба кормандони худ медиҳанд аксари ҳолатҳо гарави моликияти надоранд.

- вобаста ба миқдори иштироккунандагон: қарзи дучониба (бонку қарзгиранда) ва бисёрҷониба (консорсиуми

бонкҳо ва қарзгиранда ё қарзгирандаҳо)ро чудо мекунанд. Масалан, солҳои 1997-2007 қисми зиёди қарзҳои ба хоҷагиҳои пахтакориҳои Тоҷикистон додасуда аз ҷониби консорсиуми бонкҳои шветсарӣ дода шуда буданд. Ин консорсиум аз 5 бонк иборат буд.

- вобаста ба мӯҳлати истифодаи кредит: кредитҳои кӯтоҳмӯҳлат, миёнамӯҳлат ва дарозмӯҳлатро чудо мекунанд. Қарзҳои кӯтоҳмӯҳлат асосан барои хариди ашёи хому пӯшонидани хароҷоти истеҳсоли истифода мешавад. Мӯҳлати истифодаи ин қарзҳо то як сол аст. Қарзҳои мӯҳлати истифодашон аз як то се сол ба қарзҳои миёнамӯҳлат дохил мешаванд, ки бептар барои азнавкунии истеҳсолот, пӯшонидани хароҷотҳои корхонаҳои кишоварзӣ истифода мешаванд. Қарзҳои дарозмӯҳлат мӯҳлати истифодабариашон аз се сол зиёд буда, барои хариди таҷҳизот, сохтмони иншоотҳо, васеъкунии истеҳсолот ва мақсадҳои дигари инвестиционӣ дода мешаванд.

- вобаста ба ҳудуди қарз: қарзе, ки тамоми маблағаш дар як вақт дода мешавад ва қарзи худуддошта (овердрафт, қарзи маҳдуд)ро чудо мекунанд.

Овердрафт муносибати қарзиест, ки мувофиқи он бонк ба қарзгирандаи бозътимод дар ҳолати зарурӣ (бе пешниҳоди талабнома) то маблағи муайян (10-15 фоизи ҳаҷми умумии маблағҳои дар якмоҳ ба суратҳисоби қарзгиранда воридшаванда) қарз медиҳад. Қарзи овердрафти баробари ба суратҳисоби мизоч ворид шудани пул баргардонида мешавад.

- вобаста ба тартиби баргардони қарз: қарзе, ки дар охири мӯҳлаташ баргардонида мешавад ва қарзе, ки қисм-қисм дар давоми мӯҳлаташ баргардонида мешавад, чудо мешаванд.

- вобаста ба фоизи қарз: қарзҳои фоизашон аниқ муайяншуда ва қарзҳои фоизи тағйирёбанда доштаро чудо мекунанд. Дар намуди аввал бонку қарзгир фоизи қарзро аниқ муайян карда, дар шартнома нишон медиҳанд ва қарзгирифта новобаста аз дигар шудани фоизи бозорӣ қарзашро бо фоизи шартномавӣ бармегардонад. Дар намуди дуввум ҳангоми дигар шудани фоизи бозорӣ фоизи қарзи қарздор низ мутобиқан дигар мешавад.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАКРОР

1. Таносуби қарз ва кредитро муайян кунед.
2. Ба шартномаи кредит кадом хусуиятҳо хосанд?
3. Аломатҳои шартномаи кредитро муайян кунед.
4. Кадом намудҳои кредитро медонед?
5. Кредитонии қарзи дебиторӣ чи гуна сурат мегирад?
6. Ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои кредиторро тибқи шартномаи кредит шарҳ диҳед.
7. Ҷавобгариҳои тарафхоро дар муносибатҳои кредитӣ шарҳ диҳед.

V. ТЕСТҲО

1. Мафҳуми шартномаи қарзро нишон диҳед:

- а) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф ба моликияти тарафи дигар пул ё ашёи дигари навъи муайяно месупорад ва қарзгиранда ӯҳдадор мешавад, ки ба қарздиҳанда ҳамин андоза маблағ ё баробар ба теъдоди ашёи ба қарз гирифташудаи дорои ҳамон навъ ва сифатро, яъне маблағи қарзро баргардонад;
- б) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф - бонк ӯҳдадор мешавад, ки маблағҳои пулии ба ҳисоби тарафи дигар воридшударо қабул кунад ва ба ҳисоб ворид кунад, фармоишҳои муштариро оид ба пардохт ва додани маблағҳои дахлдор аз суратҳисоб ва гузаронидани амалиётҳои дигар аз рӯи ҳисоб мутобиқи шартномаи басташуда ва қонунгузориҳои амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро намояд;
- в) шартномаест, ки мутобиқи он бонк ё дигар ташкилоти кредитӣ ӯҳдадор мешавад, ки ба тарафи дигар тибқи андоза ва шартҳои пешбининамудаи шартнома маблағҳои пулиро диҳад ва қарзгиранда бошад, ӯҳдадор мешавад маблағи пули гирифтаашро баргардонад ва барои он фоиз супорад;
- г) шартномаест, ки мутобиқи он як тараф (бонк), ки маблағи ба ҳисоби тарафи дигар воридшударо қабул кардааст, ӯҳдадор мешавад, ки ба амонатгузор ин маблағро баргардонад ва барои он фоиз ё дар шакли дигар тибқи

шарт ва тартиби пешбиниамудаи шартнома фоида пардозад.

2. Хусусиятҳои шартномаи қарзро муайян намоед:

- а) консенсуалӣ, дугарафа, музднок, оммавӣ, ҳамроҳшавӣ;
- б) яктарафа, реалӣ, оммавӣ, музднок, ҳамроҳшавӣ;
- в) реалӣ, консенсуалӣ, яктарафа, ройгон, оммавӣ;
- г) реалӣ, яктарафа, музднок ё бемузд.

3. Тарафи қарздиханда дар шартномаи кредит кӣҳо шуда метавонанд?

танҳо давлат;

давлат ва шахсони ҳуқуқӣ;

танҳо шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ;

танҳо бонкҳо ё дигар ташкилотҳои қарзӣ.

4. Предмети шартномаи кредитро муайян кунед:

а) маблағҳои пулӣ;

б) маблағҳои пулӣ, сангҳои қиматбаҳо, неъматҳои гайримоддӣ;

в) неъматҳои моддӣ- пул, қоғазҳои қиматнок, ашёи рӯзгор ва ғ.;

г) неъматҳои моддӣ ва гайримоддӣ.

5. Дар кадом ҳолат шартномаи қарз дар шакли шифоҳӣ баста шуданаш мумкин аст?

а) қарзи байни шахрвандон ба маблағи на бештар аз даҳқаратаи маоши ҳадди ақали муқарраркардаи қонун;

б) қарзи байни шахрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ ба маблағи на бештар аз даҳқаратаи маоши ҳадди ақали муқарраркардаи қонун;

в) қарз ба маблағи на бештар аз даҳқаратаи маоши ҳадди ақали муқарраркардаи қонун;

г) қарзи байни шахрвандон ба маблағи на бештар аз садқаратаи маоши ҳадди ақали муқарраркардаи қонун.

6. Шартномаи кредит дар кадом шакл баста мешавад?

а) хаттӣ;

б) даҳонӣ;

- в) хаттӣ ва даҳонӣ;
- г) хаттии ба таври нотриалӣ тасдиқшуда.

7. Кадоме аз шартҳои зикршуда шартҳои муҳими шартномаи кредит аст?

- а) мӯҳлат;
- б) маблағ(фоиз);
- в) ҳуқуқ ва ўҳдадорихои қарзгиранда;
- г) шакли шартнома.

8. Намудҳои шартномаи кредит вобаста ба мӯҳлати он:

- а) дарозмӯҳлат, миёнамӯҳлат, кӯтоҳмӯҳлат;
- б) кӯтоҳмӯҳлат, дарозмӯҳлат;
- в) кӯтоҳмӯҳлат (то 1 сол), дарозмӯҳлат (зиёда аз 1 сол);
- г) мавсими, солана, то 2 сол.

VI. НОМГҶИ МАВЗҶҲО БАРОИ КОРИ САНЧИШИ

1. Шартномаи қарз ва кредит: моҳият ва таносуби онҳо.
2. Қарз ва кредит: таснифи онҳо.
3. Мазмуни шартномаи кредит.
4. Тарзҳои таъмини баргардоники кредит.
5. Баргардоники кредит.
6. Ҷавобгарии тарафхоро дар муносибатҳои кредитӣ.
7. Мавқеъва нақши бонкҳо дар муносибатҳои кредитӣ.

VII. АДАБИЁТ

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

2. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми дуюм аз 11.12.1999//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №12, мод. 323; соли 2002, № 4, қисми 1, мод. 170; соли 2006, №4, мод.194;

3. Қоидаҳои ҳисоб кардан ва ситонидани фоизи қарз аз ҷониби бонкҳо, ташилотҳои молиявии гайрибонкӣ ва ташилотҳои маблағгузори хурд, ки бо қарори Раёсати Бонки

миллини Тоҷикистон аз 17 октябри соли 2008 маъқул доништа шудааст;

4. Гражданское право. Том 2. Учебник. Изд. Третье, переработанное и дополненное /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: “ПБОЮЛ Л.В. Рожников”, 2001. С. 416-487;

5. Гражданское право. Часть вторая: Учебник/Под общей ред. А.Г. Калпина. – М.: Юристъ, 2001. С. 321-349;

6. Зойиров Р.Х., Холхуцаев З.И. Хукуки бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 130-135.).

7. Танзими хукукии фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. *Васоити таълимӣ зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. *Деваитич, 2007. С. 150-164;*

8. Хукуки бонкӣ ва асъор. *Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. *Деваитич, 2008. С.142-159.*

9. *Шариф Раҳимзода.* Муомилоти пулӣ ва қарз. Душанбе: “Эр-граф”, 2008. – 450 с.

ВОСИТАҲОИ ТАЪМИНИ ИЧРОИ ӮХДАДОРИҲОИ КРЕДИТӢ

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Ноустуворона.
2. Гарав.
3. Замонат.
4. Кафолати банкӣ.

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. Мафҳум, моҳият ва намудҳои ноустуворона.
2. Гарав: моҳият ва аҳамияти он дар таъмини иҷрои ӯҳдадориҳои қарзӣ.
3. Замонат ва кафолат.

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Ноустуворона

Яке аз воситаҳои маъмултарини таъмини иҷрои ӯҳдадориҳои кредитӣ, ки дар боби 22 Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст, ин ноустуворона мебошад. Дар ҳама шартномаҳои кредитӣ барои саривақт насупоридани қарз ва фоизи он ҷарима пешбинӣ мешавад. Мизони фоизи ҷарима аз сатҳи хатари барнагаштани қарз вобаста аст.

Ноустуворона (ҷарима) маблағе мебошад, ки дар қонун ё шартнома муайян гардида, тибқи он қарздор вазифадор мегардад, ки ҳангоми иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ӯҳдадорӣ, аз ҷумла дар ҳолати гузаронидани мӯҳлати иҷро, маблағи ноустуворонаро ба қарздиханда (кредитор) пардозад. Барои талаб кардани пардохти ноустуворона кредитор ба исботи зиёни ба ӯ расонидашуда вазифадор нест (моддаи 355 КГ ҚТ).

Андозаи ноустуворона дар маблағи пули аниқ ё дар фоиз ба маблағи иҷрокарданашуда ё ин ки ба таври номатлуб

ичрокардашуда муайян карда мешавад.

Созишнома оиди ноустуворона сарфи назар аз шакли ўҳдадории асосӣ, бояд ба таври хаттӣ баста шавад, ки риоя накардани ин талаб боиси ғайриқонунии шудани созишнома оид ба ноустуворона мегардад.

Пеш аз ҳама ду намуди ноустуворонаро чудо намудан мумкин аст: *шартномавӣ* ва *қонунӣ*.

Ноустуворонаи шартномавӣ бо созиши тарафҳои шартнома муайян карда мешавад. Дар чунин ҳолат ҳаҷми ноустуворона, тартиби ҳисоби он, шартҳои татбиқ ва дигар шартҳои танҳо бо хоҳиши тарафҳои муайян карда мешавад.

Ноустуворонаи қонунӣ бошад, дар қонун пешбинӣ мегардад. Мутобиқи моддаи 357 ҚТ ҚТ кредитор ҳақ дорад пардохти ноустуворонаи дар қонун муайяншударо (ноустуворонаи қонуниро) сарфи назар аз он ки дар созишнома ўҳдадории пардохти он пешбинӣ шудааст ё не, талаб намояд. Нисбати ноустуворонаи қонунӣ дар Кодекси граждани қоидаи пешбинӣ шудааст, ки тибқи он андозаи ноустуворонаи қонунӣ бо созишномаи тарафҳои танҳо зиёд шуда метавонад, агар ин дар қонун манъ нашуда бошад.

Ҳуқуқи кам кардани андозаи ноустуворонаро танҳо суд дар ҳолатҳои муайян дорад. Яъне агар ноустуворонаи пардохтшаванда ошкоро ба оқибати вайрон кардани ўҳдадорӣ баробар набошад, суд ҳақ дорад ноустуворонаро кам кунад.

Вобаста ба таносуб нисбати зиёне, ки дар натиҷаи иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорӣ расидааст, чор намуди ноустуворона мавҷуд аст: ҳисобӣ, ҷаримавӣ, истисноӣ ва алтернативӣ (интиҳобӣ).

Ноустуворонаи ҳисобӣ, яъне ноустуворона ҳангоми муайян кардани зиён ба ҳисоб гирифта, танҳо зиёни аз ноустуворона озод ситонида мешавад.

Ноустуворонаи ҷаримавӣ ҳангоми дар қонун ё шартнома аниқ пешбинӣ шудан татбиқ карда мешавад. Дар ин маврид аз шахси қарздор бояд ҳам ноустуворона ва ҳам товони зиён пурра ситонида шавад.

Ноустуворонаи истисноӣ, ки ҳангоми татбиқи он товони зиён не, балки бояд танҳо ноустуворона пардохта шавад. Ин намуди ноустуворона танҳо ҳангоми дар қонун ё шартнома аниқ пешбинӣ шудан татбиқ карда мешавад.

Ноустуворонаи алтернативӣ (интихобӣ), ки дар ин сурат бо майлу интихоби қарзхоҳ ё ноустуворона рӯёнида мешавад ва ё товони зиён чуброн карда мешавад.

2. Гарав

Гарав яке аз беҳтарин ва қадимтарин воситаи таъмини иҷрои ўҳдадорихои қарзӣ мебошад, ки ҳанӯз ҷимҳиҳои қадим аҳамияти онро дар таъмини иҷрои ўҳдадорӣ ба таври зайл муайян карда буданд: «бовар надорам ба қарздор, магар ба амвол»¹.

Вобаста ба гарав кредитор мутобиқи ўҳдадории бо гарав таъмингардида (дорандаи гарав) дар ҳолати иҷро нашудани ин ўҳдадорӣ аз ҷониби қарздор барои аз арзиши молу мулк ба гарав гузошташудаи шахсе, ки ин молу мулк ба ӯ марбут аст (гаравдеҳ) ҷиҳати қонеъ намудани талаботаш нисбат ба дигар кредиторон ҳуқуқи афзалиятнок дорад, ба истиснои ҳолатҳое, ки дар қонун муқаррар шудааст (моддаи 359 ҚТ; моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бораи гарави амволи манқул»).

Дар муносибатҳои ҳуқуқии гарав тарафҳо *гаравдеҳ* ва *гаравгир* мебошанд.

Гаравдеҳ - шахсест, ки дорои ҳуқуқи моликият ё дигар ҳуқуқи ашёӣ ба предмети гарав гузошташуда мебошад. Гаравдеҳ худ қарздори ўҳдадории бо гарав таъминшуда ё шахси сеюме шуда метавонад, ки дар ин ўҳдадорӣ иштирок намекунад.

Гаравгир - шахсест, ки талабҳои ӯ оид ба ўҳдадории асосӣ бо гарав таъмин шудааст.

Вобаста ба предмети гарав чунин намудҳои гаравро ҷудо намудан мумкин аст:

- 1) гарави амволи ғайриманқул;
- 2) гарави амволи манқул;
- 3) гарави ҳуқуқ.

Ҳар яке аз намудҳои зикргардидаи гарав дар Тоҷикистон тавассути санадҳои гуногуни ҳуқуқӣ танзим шудаанд. Масалан, ба гарав гузоштани корхона, бино, иншоот, манзил ва дигар

¹Танзими ҳуқуқии фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2007. С. 244.

молу мулки ғайриманкул (ипотека) тавассути меъёрҳои Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон, Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи ипотека» аз 20 марти соли 2008 танзим карда мешавад. Ба гарав гузоштани амволи манкул, инчунин ба гарав гузоштани ҳуқуқ бошад тавассути меъёрҳои Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон, Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи гарави амволи манкул» аз 1 марти соли 2005 ва дигар санадҳо танзим карда мешавад.

Дар қонунгузори Тоҷикистон ду асоси ба вучуд омадани гарав: *шартнома* ва *қонун пешбинӣ* шудааст¹. Ба вучуд омадани ҳуқуқи гаравро бошад, қонун аз лаҳзаи бастании шартномаи гарав пешбинӣ менамояд, вале нисбати гарави молу мулке, ки ба гаравгиранда бояд супорида шавад ҳуқуқи гарав аз лаҳзаи ба гаравгиранда супоридани ин молу мулк (аҳди реалӣ) ба вучуд меояд.

Шартномаи гарав бояд дар шакли хаттӣ баста шавад.

Шартнома оид ба ипотека, инчунин шартнома дар бораи гарави молу мулки манкул ё ҳуқуқ ба молу мулк ҷихати таъмини ӯҳдадорӣ аз рӯи шартнома, ки дар идораи нотариалӣ тасдиқ шуданаш зарур аст, бояд аз ҷониби идораи нотариалӣ тасдиқ карда шавад. Риоя накардани ин шартҳо шартномаи гаравро безъитбор мегардонад.

Дар шартномаи гарав бояд предмети гарав, моҳият, андоза ва мӯҳлати иҷрои ӯҳдадорӣ, ки бо гарав таъмин шудааст, муайян гардад. Инчунин бояд муайян карда шавад, ки молу мулки ба гарав гузошташуда дар назди кадоме аз тарафҳо қарор дорад.

Предмети гарав ҳама гуна молу мулк, аз ҷумла мол ва ҳуқуқи молу мулкӣ (талабот), ба истиснои молу мулке, ки аз муомилот барварда шудаанд (қисми 2 моддаи 141 КГ ҚТ) талаботе, ки бо шахсияти қарздор саҳт алоқаманд аст, аз ҷумла талабот оид ба алимент, товони зиёне, ки ба ҳаёт ва саломатӣ расонида шудааст ва дигар ҳуқуқҳои буда метавонад, ки гузашт кардани онҳо ба дигар ашхос тибқи санади қонунӣ манъ шудааст.

Аммо тибқи санади қонунӣ мумкин аст гарави навъҳои алоҳидаи молу мулк манъ ё маҳдуд карда шуда бошад, аз ҷумла

¹ Нигаред ба моддаи 359 Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон.

гарави молу мулки шаҳрвандон, ки аз ҳисоби он ситонидаи иҷозат дода намешавад.

Дар Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст, ки гарав мумкин аст дар навъҳои ипотека, гарави додашуда, гарави ҳуқуқ, гарави воситаҳои пулӣ ва гарави молу мулк дар гаравхона (ломбард) баромад намояд.

1. **Ипотека** - навъи гаравест, ки молу мулки ба гарав гузошташуда тасарруфӣ ва истифодаи гаравдеҳ ё шахси сёюм боқӣ мемонад. Предмети ипотека корхонаҳо, иморатҳо, бино, иншоот, манзил (квартира) – ҳои дар биноҳои бисёрҳуҷрагӣ дигар молу мулке буда метавонанд, ки аз муомилоти граждани гирифта нашудааст. Ипотекаи корхона, иморат, бино, иншоот ва дигар амволи гариманкул бояд дар мақомоти дахлдори давлатӣ ба қайд гирифта шаванд.

2. **Гарави додашуда** - навъи гараве мебошад, ки ҳангоми он молу мулки ба гарав гузошташуда аз ҷониби гаравдеҳ ба соҳиби гаравгир дода мешавад. Бо розигии гаравгир предмети ин гуна гарав метавонад дар ихтиёри гаравдеҳ таҳти қулф ва меҳри гаравгир вогузошта шавад. Предмети гаравро дар ихтиёри гаравдеҳ бо сабти аломате, ки таҳти гарав будани онро тасдиқ мекунад (гарави устувор) вогузоштан мумкин аст.

3. **Ҳангоми гарави ҳуқуқ** предмети гарав ҳуқуқи молу мулкис мебошад, ки метавонад аз соҳибӣ бароварда шавад, аз ҷумла ҳуқуқи иҷораи корхона, иморат, бино, иншоот, ҳуқуқи сахм дар молу мулки ширкати хоҷагидорӣ, талаби қарзӣ, ҳуқуқҳои молу мулкӣ муаллифӣ, ихтироъкорӣ ва дигар ҳуқуқҳои молу мулкӣ. Ҳуқуқи ба мӯҳлат танҳо то лаҳзаи гузаштани мӯҳлати амали он предмети гарав буда метавонад. Ҳангоми ба гарав гузоштани ҳуқуқи молу мулке, ки бо қоғази қиматнок тасдиқ карда шудааст, он ба гаравгир супурда мешавад ё агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ба депозити банк ё идораи нотариалӣ гузаронда мешавад.

4. **Маблағи пулие**, ки предмети гарав аст, дар ҳисоби депозити банк ё идораи нотариалӣ нигоҳ дошта мешавад. Фоизе, ки ба ин маблағ зам мегардад, ба гаравдеҳ тааллуқ дорад.

Молу мулке, ки моликияти умумӣ мебошад, танҳо бо розигии ҳамаи моликони ба гарав гузошта шуданиш мумкин аст.

Гаравдеҳи ашӯ молики он ӯ шахсе буда метавонанд, ки ҳуқуқи хоҷагидории ашӯро дорад.

Гаравдеҳи ҳуқуқ шахсе буда метавонад, ки ҳуқуқи ба гарав гузоранда ба ӯ тааллуқ дорад. Ба гарав гузоштани ҳуқуқи иҷора ӯ дигар ҳуқуқ ба молу мулкӣ бегона бидуни иҷозати молики он ӯ шахсе, ки ҳуқуқи хоҷагидориро дорад, роҳ дода намешавад, агар дар қонун ӯ шартнома бегона қардани ин ҳуқуқ бе розигии ин ашӯс манъ қарда шуда бошад.

3. Замонат

Яке аз воситаҳои дигари таъмини иҷрои ӯҳдадориҳои кредитӣ ин замонат мебошад, ки дар амалияи фаъолияти бонкҳо васеъ паҳн гардидааст. Таҳти мафҳуми «замонат» пурра ӯ қисман ба ӯҳдаи худ гирифтани гарави қарзи қарзгиранда аз ҷониби ширкати дигар – замонатшаванда фаҳмида мешавад. Тартиби ба расмият даровардани он бо имзои шартномаи замонат байни ширкати замонатшуда ва бонки қарздиҳанда сурат мегирад.

Тибқи шартномаи замонат зомин ӯҳдадор мешавад, ки дар назди кредитор дигар шахс барои пурра ӯ қисман иҷро намудани ӯҳдадориҳои он ҷавобгар бошад (моддаи 390 КГ ҚТ).

Шартномаи замонат байни кредитор оиди ӯҳдадориҳои асосӣ ва зомин бояд хаттӣ тартиб дода шавад. Дар сурати ба таври хаттӣ тартиб надодани он шартномаи замонат безътибор мегардад.

Мутобиқи моддаи 392 КГ ҚТ ҳангоми иҷро накардан ӯ иҷрои номатлуби ӯҳдадориҳои бо замонат таъмин қардашуда, зомин ва қарздор, агар қонун ва ӯ шартномаи замонат масъулияти субсидарии зоминро пешбинӣ накарда бошанд, дар назди кредитор муштарак ҷавобгар мебошанд.

Агар дар шартномаи замонат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, зомин дар назди кредитор баробари қарздор, аз ҷумла дар пардохти фоиз, ҷуброни хароҷоти судӣ оид ба руёнидани қарз ва дигар зиёни ба кредитор дар натиҷаи ӯҳдадориро иҷро накардан ӯ номатлуб иҷро қардани қарздор расидааст, ҷавобгар мебошад.

Ашӯсе, ки якҷоя замонат додаанд, агар дар шартномаи замонат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, дар назди кредитор якҷоя ҷавобгаранд. Агар замонати аз ҷониби қарздор

ичро кардани ўҳдадорио бонк ё дигар муассисаи кредитӣ, шахси сугуртакунанда ё дигар шахсе, ки зоминиро ба сифати фаъолияти касбии соҳибкорӣ анҷом медиҳад, ба ўҳда гирифта бошад ва дар шартҳои шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, зомин дар назди кредитор дар доираи маблағи дар замонатнома зикршуда масъулият дорад.

Қарздоре, ки ўҳдадорио бо замонат таъминшударо иҷро кардааст, вазифадор аст фавран зоминро аз ин огоҳ созад. Дар акси ҳол, зомине ки ўҳдадориҳояшро дар навбати худ иҷро кардааст, ҳақ дорад аз кредитор маблағи беасос гирифтаашро рӯёнад ё ба қарздор талаботи акс (регресивӣ) арз намояд.

Замонат бо қатъи ўҳдадорио таъминнамудааш, инчунин дар ҳолати тағйир ёфтани ин ўҳдадорӣ, ки боиси афзудани масъулият ё бидуни розигии зомин ба ў дигар оқибатҳои номусоид меоранд, қатъ мегардад.

Агар зомин ба кредитор дар мавриди ҷавобгарӣ оид ба масъулияти қарздори нав розигӣ надода бошад, замонат ҳангоми ба шахси дигар гузаронидани қарзи бо замонат таъминшудаи ўҳдадорӣ, қатъ мегардад.

Замонат ҳангоме, ки кредитор қабули иҷрои дурусти пешниҳоднамудаи қарздор ё зоминро рад мекунад, қатъ мегардад. Инчунин, замонат бо гузашти мӯҳлати дар шартномаи замонат зикршуда, ки барои ҳамин мӯҳлат дода шудааст, қатъ мегардад. Агар мӯҳлат муайян нашуда бошад он ҳангоме қатъ мегардад, ки кредитор дар ҷараёни як сол аз рӯзи фаро расидани иҷрои ўҳдадорио бо замонат таъминшуда ба зомин арзи даъво накарда бошад. Ҳангоме, ки мӯҳлати иҷрои ўҳдадорио асосӣ муайян карда нашудааст ва муайян шуданаш ҳам номумкин аст ё бо лаҳзаи пасталабкунӣ муайян карда шуда бошад, агар кредитор ба зомин дар тӯли ду сол аз рӯзи бастании шартномаи замонат арзи даъво накарда бошад, замонат қатъ мегардад.

4. Кафолати бонкӣ

Мутобиқи моддаи 354 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон кафолати бонкӣ низ ҳамчун яке аз воситаи таъмини иҷрои ўҳдадориҳо пешбинӣ шудааст.

Дар асоси кафолат бонк, дигар муассисаи кредитӣ ё ташкилоти сугурта (кафил) бо хоҳиши шахси дигар (принсипал)

ба кредитори принципал (бенефитсиар) мутобиқи шартӣ ўҳадорӣ бо кафолат таъминшуда, бо пешниҳоди талабномаи бенефитсиар оид ба пардохти маблағ ўҳадорӣ хаттӣ медиҳанд (моддаи 397 КГ ҚТ).

Ҳамин тавр, кафолати бонкӣ ўҳадорӣ хаттӣ бонк ё муассисаи қарзӣ оид ба додани маблағи муайян ба ташкилот, бонк ё ширкати дигар баробари ворид шудани дархости аввалини он мебошад.

Шартнома дар бораи додани кафолат байни кафил ва принципал дар шакли хаттӣ баста мешавад. Риоя накардани шакли хаттӣ шартномаи кафолат онро безътибор мегардонад.

Дар кафолатнома бояд шахсе, ки бо хоҳиши ӯ кафолат дода мешавад, маблағ ва мўҳлати кафолат, номи қарздиҳанда оид ба кафолат, ўҳадорис, ки таъмин карда мешавад, шартҳои пешниҳоди талабот, мўҳлати иҷрои кафолат, масъулияти кафил ва дигар шартҳои зарурӣ зикр карда шуда бошад.

Кафолат аз ҷониби принципал иҷрои матлуби ўҳадориашро нисбат ба бенефитсиар (ўҳадорӣ асосӣ) таъмин мекунад. Принципал ба кафил барои додани кафолат подош медиҳад. Андозаи подош бо мувофиқаи тарафҳои шартнома муайян карда мешавад.

Ўҳадорӣ пешбининамудаи кафолати кафил назди бенефитсиар дар муносибати байни онҳо ба ўҳадорӣ асосие вобаста намебошад, ки ҷиҳати иҷрои он дода шудааст, ҳатто агар дар кафолат нисбати ин ўҳадорӣ ишора шуда бошад ҳам, вобаста намебошад.

Агар дар кафолат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, он аз ҷониби кафил бозхост карда намешавад.

Агар дар кафолат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳуқуқи тибқи кафолат ба бенефитсиар марбути талабот ба кафил, ба дигар шахс воғузошта намешавад.

Агар дар кафолат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, кафолат аз рӯзи додашуданаш эътибор пайдо мекунад.

Талабномаи бенефитсиар дар мавриди пардохти маблағи кафолат бояд ба кафил, бо замимаи санади дар кафолат зикргардида пешниҳод карда шавад. Дар талабнома ё замимаи он бенефитсиар бояд зикр кунад, ки аз ҷониби принципал риоя накардани ўҳадорӣ асосӣ, ки ҷиҳати таъмини он кафолат дода шудааст, аз ҷӣ иборат аст. Талабномаи бенефитсиар ба

кафил бояд то қатъи мӯҳлати дар кафолат муайяншуда, ки барои ҳамон мӯҳлат дода шудааст, пешниҳод гардад.

Ҳангоми гирифтани талабномаи бенефитсиар кафил вазифадор аст фавран аз ин принципалро огоҳ намояд ва ба ӯ нусхаи талабномаро бо ҳамаи санади марбут ба он диҳад.

Кафил бояд талабномаи бенефитсиарро бо ҳама санади замимагардида дар мӯҳлати мувофиқ баррасӣ намуда, барои муайян кардани он, ки ин талабнома ва санади замимашуда ба шартҳои кафолат мутобиқанд, гамхории оқилона зоҳир намояд.

Агар талабномаи бенефитсиар ё санади ба он замимашуда ба шартҳои кафолат мутобиқ набоянд ё ба кафил пас аз хотимаи мӯҳлати дар кафолат муайяншуда пешниҳод гардида бошанд, кафил қонё намудани талабномаи бенефитсиарро рад мекунад. Кафил бояд бенефитсиарро аз қонё накардани ин талабнома фавран огоҳ созад.

Агар то қонё намудани талабномаи бенефитсиар ба кафил маълум гардида бошад, ки ӯҳдадории асосии бо кафолат таъминшуда пурра ё як қисми дахлдори он иҷро шудааст, аз рӯи дигар асосҳо қатъ ёфтааст ё худ безътибор мебошад, ӯ бояд аз ин бенефитсиар ва принципалро фавран огоҳ созад. Агар баъди чунин огоҳсозӣ кафил талабномаи такрории бенефитсиарро гирифта бошад, бояд онро қонё гардонад.

Ҷҳдадории пешбиниамудаи кафил дар назди бенефитсиар бо пардохти маблағе, ки ба он кафолат дода шудааст, маҳдуд карда мешавад. Масъулияти кафил дар назди бенефитсиар барои иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ӯҳдадории бо кафолат таъминшуда аз ҷониби кафил, агар дар кафолат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, бо маблағи кафолат додашуда маҳдуд карда намешавад.

Ҷҳдадории кафил дар назди бенефитсиар оид ба кафолат дар ҳолатҳои заил қатъ мегардад:

а) ба бенефитсиар пардохтани маблағе, ки ба он кафолат дода шудааст;

б) бо хотимаи мӯҳлати дар кафолат муайяншуда, ки барои ҳамон мӯҳлат дода шудааст;

в) дар натиҷаи даст кашидани бенефитсиар аз ҳуқуқи худ оид ба кафолат ва ба кафил баргардонидани ин ҳуқуқ;

г) дар натиҷаи аз ҳуқуқи оид ба кафолат бенефитсиар даст

кашидан бо усули изҳороти хаттӣ дар мавриди аз ӯҳдадорӣ озод кардани кафил.

Хуқуқи кафил дар мавриди аз принципал мутобиқи тартиби даъвои акс (регрессивӣ) талаб кардани чуброни маблаге, ки ба бенефитсиар дар асоси кафолат дода шудааст, тибқи созишномаи кафил бо принципал, ки ҷиҳати иҷрои он кафолат дода шуда буд, муайян мегардад.

Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, кафил ҳақ надорад аз принципал чуброни маблағеро, ки ба бенефитсиар бидуни риояи шарти кафолат ё бо вайрон кардани ӯҳдадории кафил дар назди бенефитсиар пардохта шудааст, талаб намояд.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАКРОР

1. Ноустуворона (ҷарима, пеня- пушаймона) чист?
2. Кадом намудҳои ноустуворонаро медонед?
3. Гарав чист?
4. Гаравдеҳ ва гаравгир гуфта кихоро мегуянд?
5. Вобаста ба предмети гарав кадом намудҳои гаравро ҷудо намудан мумкин?
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гарави амволи манқул» кай қабул шудааст?
7. Ипотека чист?
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ипотека» кай қабул шудааст?
9. Замонат чист?
10. Ашхосе, ки якҷоя замонат додаанд, дар назди кредитор чи ҳел ҷавобгарӣ доранд?
11. Кафолати бонкӣ чист?

V. ТЕСТҲО

1. Кадом воситаҳои таъмини иҷрои ӯҳдадориро медонед?

- а) ноустуворона, гарав, устуворона, нигоҳ доштан, замонат ва байъона;
- б) ноустуворона, гарав, кафолати бонкӣ, нигоҳ доштан, замонат, байъона, забонхат;
- в) устуворона, гарав, нигоҳ доштан, замонат ва байъона, забонхат, таҳти назорат супоридан;

г) ноустуворона, гарав, замонат, кафолати бонкӣ.

2. Шакли шартнома оид ба ноустуворона чӣ гуна аст?

а) даҳонӣ;

б) дар шакле, ки тарафҳо ба созиш омадаанд;

в) дар шакле, ки шартномаи асосӣ баста мешавад;

г) сарфи назар аз шакли ӯҳдадорӣ асосӣ бояд хаттӣ баста шавад.

3. Вобаста ба сарчашмаи муқарраркунӣ намудҳои ноустуворонаро муайян намоед:

а) ҷарима ва пушаймона (пеня);

б) ноустуворонаи бахисобгирӣ, ҷаримавӣ, алтернативӣ ва истисноӣ;

в) қонунӣ ва ғайриқонунӣ;

г) шартномавӣ ва қонунӣ.

4. Ноустуворона чист?

а) ноустуворона (ҷарима, пушаймона) ҷавобгарие мебошад, ки тибқи қонун ё шартнома муайян гардидааст ва қарздор вазифадор аст ҳангоми иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ӯҳдадорӣ, аз ҷумла дар ҳолати гузаронидани мӯҳлати иҷро, онро ба кредитор пардозад;

б) ноустуворона маблағ ё молумулқе мебошад, ки тибқи қонун ё шартнома муайян гардидааст ва қарздор вазифадор аст ҳангоми иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ӯҳдадорӣ, аз ҷумла дар ҳолати гузаронидани мӯҳлати иҷро, онро ба кредитор пардозад;

в) ноустуворона маблағе мебошад, ки тибқи қонун муайян гардидааст ва қарздор вазифадор аст ҳангоми иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ӯҳдадорӣ, аз ҷумла дар ҳолати гузаронидани мӯҳлати иҷро, онро ба кредитор пардозад;

г) ноустуворона маблағе мебошад, ки тибқи қонун ё шартнома муайян гардидааст ва қарздор вазифадор аст ҳангоми иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ӯҳдадорӣ, аз ҷумла дар ҳолати гузаронидани мӯҳлати иҷро, онро ба кредитор пардозад;

5. Оё ноустуворонаро кам кардан мумкин аст?

а) мумкин аст, агар маблағи он қалон бошад;

б) ин масъаларо суд ҳал мекунад;

в) мумкин нест;

г) мумкин аст, агар ошкоро ба оқибати вайрон кардани

ӯҳдадорӣ баробар набошад.

6. Гарав чист?

а) ин яке аз тарзҳои таъмини иҷрои ӯҳдадорӣ аст;

б) вобаста ба гарав кредитор мутобиқи ӯҳдадории бо он таъмингардида (дорандаи гарав) дар ҳолати иҷро шудани ин ӯҳдадорӣ аз ҷониби қарздор барои аз арзиши молумулки ба гарав гузошташудаи шахсе, ки ин молумулк ба ӯ марбут аст (гаравдеҳ) ҷиҳати қонеъ намудани талаботаш нисбат ба дигар кредиторон ҳукуки афзалиятнок дорад, ба ғайр аз ҳолатҳои дар қонун муқаррар кардашуда;

в) вобаста ба гарав кредитор мутобиқи ӯҳдадории бо он таъмингардида (дорандаи гарав) дар ҳолати иҷро нашудани ин ӯҳдадорӣ аз ҷониби қарздор барои аз молумулки дигари шахсе, ки ба ӯ марбут аст (гаравдеҳ) ҷиҳати қонеъ намудани талаботаш нисбат ба дигар кредиторон ҳукуки афзалиятнок дорад, ба ғайр аз ҳолатҳои дар қонун муқаррар кардашуда; вобаста ба гарав кредитор мутобиқи ӯҳдадории бо он таъмингардида (дорандаи гарав) дар ҳолати иҷро нашудани як қисми ӯҳдадорӣ аз ҷониби қарздор барои аз арзиши молумулки ба гарав гузошташудаи шахсе, ки ин молумулк ба ӯ марбут аст (гаравдеҳ) ҷиҳати қонеъ намудани талаботаш нисбат ба дигар кредиторон ҳукуки афзалиятнок дорад, ба ғайр аз ҳолатҳои дар қонун муқаррар кардашуда;

г) вобаста ба гарав кредитор мутобиқи ӯҳдадории бо он таъмингардида (дорандаи гарав) дар ҳолати иҷро нашудани ин ӯҳдадорӣ аз ҷониби қарздор барои аз арзиши молумулки ба гарав гузошташудаи шахсе, ки ин молумулк ба ӯ марбут аст (гаравдеҳ) ҷиҳати қонеъ намудани талаботаш нисбат ба дигар кредиторон ҳукуки афзалиятнок дорад, ба ғайр аз ҳолатҳои дар қонун муқаррар кардашуда.

7. Гарав дар асоси чӣ ба вучуд меояд?

а) дар асоси ӯҳдадории тарафҳо;

б) дар асоси иҷро накардани ӯҳдадорӣ;

в) танҳо дар асоси қонун;

г) дар асоси қонун ва шартнома.

8. Оё ҳуқуқро ба гарав гузоштан мумкин аст?

а) мумкин нест, чунки ҳуқуқ аз шахсият ҷудонашаванда аст;

б) саволи мазкур бемантиқ аст;

- в) агар кредитор зид набошад, мумкин аст;
- г) мумкин аст.

9. Намудҳои гаравро муайян намоед:

- а) гарави қонунӣ ва шартномавӣ, гарави самара ва даромад;
- б) ипотека, гарави додашуда ва ломбард;
- в) гарави амволи мангул, гарави амволи гайримангул, гарави ҳуқуқ;
- г) гарави ҳуқуқ ва гарави саломатӣ, ипотека, фидутсия ва пигнус.

10. Ипотека чист?

- а) ипотека як навъи гарав аст;
- б) ипотека гарави молумулки мангул ва гайримангул аст;
- в) ипотека гаравест, ки молу мулки ба гарав гузошташуда дар соҳибӣ ва истифодаи гаравгир боқӣ мемонад;
- г) ипотека гарави молу мулки гайримангул аст, ки бо тартиби муқарраркардаи қонун ба қайди давлатӣ гирифта шудааст.

11. Кӣ гаравдех шуда метавонад?

- а) танҳо шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- б) танҳо соҳибмулк;
- в) танҳо қарздор;
- г) қарздор ва шахси сеюм.

12. Шакли шартномаи гарав чӣ гуна аст?

- а) даҳонӣ;
- б) даҳонӣ ва хаттӣ;
- в) вобаста ба шакли шартномаи асосӣ;
- г) хаттӣ.

13. Оё гаравдех ҳуқуқи истифодаи мавзӯи гаравро дорад?

- а) ҳуқуқ надорад, чунки ҳуқуқи ӯ маҳдуд аст;
- б) ҳуқуқ надорад, чунки истифодаи он имконнопазир аст;
- в) ҳуқуқ дорад, ба шарте дар натиҷаи истифодаи мавзӯи гарав моҳиятан тағйир набад;
- г) ҳуқуқ дорад, ба шарте истифодаи он самаранок сурат гирад;
- д) ҳуқуқ дорад.

14. Шартномаи замонат чист?

- а) тибқи шартномаи замонат зомин ӯҳдадор мешавад, ки дар назди кредитор барои пурра ё қисман иҷро накардани ӯҳдадориҳо ҷавобгар бошад;
- б) тибқи шартномаи замонат зомин ӯҳдадор мешавад, ки

дар назди кредитор ӯҳдадории муайяноро иҷро намояд;

в) дар асоси замонат бонк, дигар муассисаи кредитӣ ё ташкилоти суғурта (кафил) бо хоҳиши шахси дигар (принсипал) ба кредитори принсипал (бенефитсиар) мутобиқи шарти ӯҳдадории бо кафолат таъминшуда, бо пешниҳоди талабномаи бенефитсиар оид ба пардохти маблағ ӯҳдадории хаттӣ медиҳанд;

г) дар асоси замонат бонк, дигар муассисаи кредитӣ ё ташкилоти суғурта (кафил) бо хоҳиши шахси дигар (принсипал) ба кредитори принсипал (бенефитсиар) мутобиқи шарти ӯҳдадории бо кафолат таъминшуда ӯҳдадории хаттӣ медиҳанд;

д) тибқи шартномаи замонат зомин ӯҳдадор мешавад, ки дар назди кредитори дигар шахс барои пурра ё қисман иҷро намудани ӯҳдадориҳои он ҷавобгар бошад.

15. Кафолат чист?

а) дар асоси кафолат бонк, дигар муассисаи кредитӣ, ташкилоти тичоратӣ ё ташкилоти суғурта (кафил) бо хоҳиши шахси дигар (принсипал) ба кредитори принсипал (бенефитсиар) мутобиқи шарти ӯҳдадории бо кафолат таъминшуда, бо пешниҳоди талабномаи бенефитсиар оид ба пардохти маблағ ӯҳдадории хаттӣ медиҳанд;

б) дар асоси кафолат бонк (кафил) бо хоҳиши шахси дигар (принсипал) ба кредитори принсипал (бенефитсиар) мутобиқи шарти ӯҳдадории бо кафолат таъминшуда, бо пешниҳоди талабномаи бенефитсиар оид ба пардохти маблағ ӯҳдадории хаттӣ медиҳад;

в) дар асоси кафолат бонк ё ташкилоти суғурта (кафил) бо хоҳиши шахси дигар (принсипал) ба кредитори принсипал (бенефитсиар) мутобиқи шарти ӯҳдадории бо кафолат таъминшуда, бо пешниҳоди талабномаи бенефитсиар оид ба пардохти маблағ ӯҳдадории хаттӣ медиҳанд;

г) дар асоси кафолат бонк, дигар муассисаи кредитӣ ё ташкилоти суғурта (кафил) бо хоҳиши шахси дигар (принсипал) ба кредитори принсипал (бенефитсиар) мутобиқи шарти ӯҳдадории бо кафолат таъминшуда, бо пешниҳоди талабномаи бенефитсиар оид ба пардохти маблағ ӯҳдадории хаттӣ медиҳанд.

VI. НОМГӢИ МАВЗӢӢҲО БАРОИ КОРИ САНЦИШӢ

1. Ноустуворона: назария, амалия ва масъалаҳои татбиқи он дар фаъолияти бонкҳои тичоратӣ.
2. Гарав ҳамчун воситаи таъмини ӯҳдадорихои кредитӣ.
3. Танзими ҳуқуқи муносибатҳои ипотекӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
4. Замонат ҳамчун воситаи таъмини ӯҳдадорихои кредитӣ.
5. Асосҳои ҳуқуқи кафолати бонкӣ дар Тоҷикистон.

VII. АДАБИЁТ

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гарави амволи манқул»//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2005, №3, мод. 133;
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ипотека»//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2008, № 3, мод.185;
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;
4. Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми якум аз 30.06.1999// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, № 6, мод. 153; соли 2001, № 7, мод. 508; соли 2002, № 4, қ-1, мод. 170; соли 2005, №3, мод. 125; соли 2006, №4, мод. 193; соли 2007, №5, мод.356;
5. Қоидаҳои ҳисоб кардан ва ситонидани фоизи қарз аз ҷониби бонкҳо, ташкилотҳои молиявии гайрибонкӣ ва ташкилотҳои маблағгузори хурд, ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 17 октябри соли 2008 маъқул доништа шудааст;
6. Банковское право: Учебное пособие//Н.Н. Арефьева, И.А. Волкова, К.И. Карабанова и др.; Под ред. проф. А.А. Травкина. –Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. 708 с. (С. 238-325);
7. Карабанова К.И. Курс лекций по банковскому праву. – Волгоград:Издательство ВолГУ, 2002. 264 с. (С.181-198.);
8. Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Васоити таълимӣ зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваитич, 2007. С. 242-246.

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ ФАЪОЛИЯТИ ТАШКИЛОТҲОИ ҚАРЗӢ ДАР БОЗОРИ АСЪОР

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *Асосҳои ҳуқуқии муносибатҳои асборӣ*
2. *Мақомот ва намояндаҳои назорати асбор*
3. *Танзими ҳуқуқии фаъолияти мубодилаи асбор*
4. *Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асбор*
5. *Ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои риоя накардани қонунгузориҳои асбор*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Танзими муносибатҳои асборӣ дар Тоҷикистон*
2. *Назорати асбор дар Тоҷикистон*
3. *Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асбор*
4. *Ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои риоя накардани қонунгузориҳои асбор*

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. Асосҳои ҳуқуқии муносибатҳои асборӣ

Танзими асбор ва назорати асбор аз самтҳои фаъолияти давлат мебошад, ки барои ба тартиби муайян даровардани муомилоти асборӣ нигаронида шудааст.

Заминаҳои ҳуқуқии танзими асбор ва назорати асборро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асбор ва назорати асбор” аз 4 ноябри соли 1995 муайян менамояд. Дар баробари ин, асосҳои ҳуқуқии муносибатҳои асбориро якҷанд қонунҳои дигар, аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи

металҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо”, қарордодҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд.

Низоми асъор як шакли ташкили муносибатҳои асъорӣ буда, бо қонунгузориҳои миллий ё созишномаҳои байнидавлатӣ мустақкам қарда шудааст. Муносибатҳои асъорӣ муносибатҳои гуногуни пулианд, ки дар муомилоти байналмилалӣ пул пайдо мешавад.

Муносибатҳои асъорӣ алоқаи ҳамарӯзаи шахсони воқеӣ, фирмаҳо, банкҳо дар бозори пул ва асъор бо мақасди иҷро намудани амалиёти асъорӣ ва кредитӣ дар ҳисоббаробаркуниҳои байналмилалӣ фаро мегиранд. Низоми асъор аз асъори миллий ва асъори хориҷӣ иборат аст.

Таҳти мафҳум асъори миллий пули ягонаи миллиро фаҳмидан мумкин аст, ки дар шакли пули қоғазии Банки миллии Тоҷикистон ва тангаҳо дар муомила қарор доранд, инчунин маблағҳое, ки дар ҳисобҳо ва пасандозҳои банкҳо мавҷуданд.

Асъори хориҷӣ:

- аломатҳои пулӣ, ки дар шакли билетҳои банк, пули қоғазӣ ва тагаҳо, ки дар муомилот қарор дорад ва воситаҳои қонунии пардохт дар давлати дахлдор мебошанд, инчунин пулҳое, ки аз муомила гирифта шудаанд ё гирифта мешаванду вале қобили ивазкунии ҳастанд;

- маблағҳое, ки дар ҳисобҳо дар шакли воҳидҳои пулии давлатҳои хориҷӣ ва воҳидҳои ҳисобу китоб қарор доранд.

2. Мақомот ва намояндаҳои назорати асъор

Назорати асъор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи мақомоти назорати асъор ва намояндаҳои онҳо сурат мегирад. Мақомоти назорати асъор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Банки миллии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Намояндаҳои назорати асъор банкҳои ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд. Намояндаҳои назорати асъор ба Банки миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоботдиҳанда мебошанд.

Мақомот ва намояндаҳои назорати асъор дар доираи

салоҳияти худ корҳои зеринро анҷом медиҳанд:

а. *Назорат кардан* ба муомилоти асъорӣ, ки аз тарафи резидентҳо ва ғайрирезидентҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро карда мешаванд ва мувофиқати ин муомилот ба қонун, шарту шароити литсензия ва иҷозатномаҳо, инчунин назорати риояи санадҳои мақомоти назорати асъор аз тарафи онҳо;

б. *Муомилоти асъорӣ* резидентҳо ва ғайрирезидентҳоро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тафтиш мекунанд.

Мақомоти назорати асъор тартиб ва шаклҳои ҳисобу китоб ва ҳуҷжатҳои оид ба муомилоти асъорӣ резидентҳо ва ғайрирезидентҳоро муайян мекунанд.

Шахсони мансабдори мақомот ва намоёндаҳои назорати асъор дар ҳудуди салоҳияте, ки ин мақомот доранд, ҳуқуқ доранд, ки:

- ҳамаи ҳуҷжатҳои вобаста ба иҷрои назорати асъорро тафтиш намоянд, оид ба масъалаҳои, ки ҳангоми тафтиш ба миён меоянд, баёнот, справка ва маълумот гиранд, инчунин ҳуҷжатҳои, ки аз хилофкориҳо дар соҳаи қонуни асъор шаҳодат медиҳанд, мусодира кунанд;

- муомилаҳоро аз рӯи ҳисобҳои, ки дар бонкҳои ваколатдор мавҷуданд, дар сурати пешниҳод накардани ҳуҷжатҳо ва маълумоти дигар боздоранд;

- амали резидентҳоро боздоранд ё резидентҳоро, аз ҷумла бонкҳои ваколатдор, инчунин ғайрирезидентҳоро аз лицензия ва иҷозатномаҳо барои ҳуқуқи иҷрои муомилоти асъорӣ маҳрум созанд.

Мақомот ва намоёндаҳои назорати асъор ва шахсони мансабдори онҳо сирри тижорати резидентҳо ва ғайрирезидентҳоро, ки ҳангоми иҷрои вазифаи назорати асъор барояшон маълум гардидааст, бояд пушида нигоҳ доранд. Мақомоти назорати асъор ва шахсони мансабдори онҳо дар сурати боядӯ шояд иҷро накардани вазифаҳои бо тартибе, ки қонунгузорӣ муқаррар кардааст ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.

3. Танзими ҳуқуқи фаъолияти мубодилаи асъор

Танзими ҳуқуқи мубодилаи асъор ба воситаи Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби

кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор”, ки бо қарори Раёсати Бонки милли Тоҷикистон аз 11.07.2009 сол тасдиқ шуда, 21.04.2009 ба он тағйиру иловаҳо дароварда шудааст, инчунин дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда соҳаи фаъолияти бонкӣ сурат мегирад.

Дастуруламали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор” чунин қоидаҳоро муқаррар намудааст:

Амалиёти мубодилаи асъорро бо асъори нақди хориҷӣ бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявии ғайрибонкӣ, ки дорои иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон оид ба анҷом додани амалиёти бонкӣ бо асъори хориҷӣ мебошанд (минбаъд дар ҳамин мавзӯ бонкҳо), инчунин шахсони воқеӣ, ки гувоҳномаи Бонки миллии Тоҷикистонро оид ба ворид кардан ба фехристи шахсони воқеие, ки нуқтаҳои мубодилаи асъор кушодаанд доранд, анҷом дода метавонанд. Гувоҳнома ба шахсони воқеӣ ҳуқуқи кушодани нуқтаи мубодилаи асъор ва гузаронидани амалиётҳои мубодилаи асъорро бо аҳоли аз номи худ ва аз ҳисоби маблағи худ медиҳад.

Шахсони воқеӣ (резидентҳо ва ғайрирезидентҳо) ба истиснои шахсони воқеие, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғуланд, амалиёти мубодилаи асъорро танҳо дар нуқтаҳои мубодилаи асъор ба анҷом мерасонанд. Шахсони воқеие, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғуланд, амалиёти мубодилаи асъорро бо асъори нақди хориҷӣ метавонанд ба воситаи ҳисобҳое, ки дар бонкҳо кушодаанд, гузаронанд. Анҷом додани амалиёти асъор ба шахсони воқеӣ берун аз бонкҳо ва нуқтаҳои мубодилаи асъор вайрон кардани тартиби анҷом додани амалиёти асъорӣ мебошад ва мутобиқи қонунгузорӣ ҷавобгарӣ дорад. Шахсони воқеие, ки гувоҳномаи Бонки миллии Тоҷикистонро гирифтаанд, ҳуқуқ доранд як ё якчанд нуқтаи мубодилаи асъорро ба номи худ кушоянд.

Нуқтаҳои мубодилаи асъор метавонанд мустақиман дар муассисаҳои бонкҳо, дар нуқтаҳои марзии гумрукӣ, дар фурудгоҳҳо, меҳмонхонаҳо, вокзалҳо, мағозаҳо ва ҷойҳои дигар, ки талабот ба мубодилаи асъори нақди хориҷӣ мавҷуд аст, кушода шаванд. Кабинаҳои нуқтаҳои мубодилаи асъор бояд ба талаботҳои техникаи кабинаи ҳазиначии нуқтаи

мубодилаи асьор ҷавобгӯ бошад.

Нуктаҳои мубодилаи асьор метавонанд:

- хариду фурӯши асьори нақди хориҷиро бо пули нақди сомонӣ амалӣ созанд; - асьори нақди хориҷии як давлати хориҷиро ба асьори нақди давлати хориҷии дигар иваз кунанд; - пули пардохтии давлати хориҷиро ба пули пардохтии худӣ ҳамон давлати хориҷӣ ба сомонӣ иваз намоянд; - пули ғайрипардохтии давлати хориҷиро ба пули пардохтии худӣ ҳамон давлати хориҷӣ ё бо сомонӣ иваз намоянд.

Ҳамаи ин амалиётҳои зикршударо “амалиёти мубодилаи асьор” низ гуфтан мумкин аст¹.

Қурби хариду фурӯши асьори нақди хориҷӣ бо пули нақди сомонӣ, ҳамчунин кросс – қурби воғардонии (мубодилаи асьори) асьори нақди хориҷӣ бо тартиби муқарраршуда бо фармони (фармоиши) бонк (шаҳси воқеӣ) барои ҳар рӯз ё барои давраи муайяни вақт (2-3 рӯз) бо нишон додани ҳудудҳои тағироти эҳтимолии ин қурбҳо, ки дар ин маврид мумкин аст худӣ хазинадор қурбро тағир диҳад, муқаррар карда мешавад.

Дар баробари ин бо фармони (фармоиши) алоҳида бонк (шаҳси воқеӣ) метавонад барои нуктаҳои алоҳидаи мубодилаи асьор бо нишондоди нишони ва рақами қайди онҳо қурбҳои алоҳида муқаррар намуда, қурбҳои қаблан муқарраршударо дар давоми рӯзи қорӣ тағйир диҳад.

Бонкҳо (шаҳсони воқеӣ) метавонанд амалиёти мубодилаи асьорро бо асьорҳои нақди хориҷие анҷом диҳанд, ки қурби расмӣ мубодилавии онҳо аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд.

Барои таъмини фаъолияти нуктаҳои мубодилаи асьор бонкҳо (шаҳсони воқеӣ) бояд ба ҳар яке аз онҳо бо сомонӣ ва ё бо асьори хориҷӣ воситаҳои гардон ҷудо намоянд. Маблағи воситаҳои гардонро бонкҳо (шаҳсони воқеӣ) мустақилона бо назардошти ҳаҷм ва талаботи нуктаи мубодилаи асьори мушаххас ба амалиёти мубодилаи асьор муайян мекунанд.

Тибқи дастурамали қорӣ маблағи ҷудокардашудаи муомилотии бонк бо пули миллий барои як нуктаи мубодилаи

¹ Ҳуқуқи бонкӣ ва асьор: Васонти таълими барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод. /Зери таҳрири умумии д.и.х. Исмоилов Ш.М. Душанбе.: Девапгич, 2008.С.172.

асъор дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд воқеъбуда, бояд на камтар аз 15 000 (понздаҳ ҳазор) сомонӣ, барои нуқтаҳои мубодилаи дар шаҳрҳои Курғонтеппа, Турсуноза, Истаравшан, ноҳияҳои Ҳисор, Рӯдакӣ, Ваҳдат ва Ғафуров воқеъгардида бояд на кам аз 8 000 (ҳашт ҳазор) сомонӣ ва барои нуқтаҳои мубодилаи дар дигар манотиқи ҷумҳурӣ воқеъбуда бояд на кам аз 5 000 (панҷ ҳазор) сомонӣ, ҷудо шуда бошанд¹. Барои нуқтаҳои мубодилаи шахсони воқеъ бошад ин маблағ мутаносубан 10 000 (даҳ ҳазор) сомонӣ, 6 000 (шаш ҳазор) сомонӣ ва 5 000 (панҷ ҳазор) сомонӣ муқаррар шудааст². Маблағи муомилотӣ як бор дар оғози фаъолияти нуқтаи мубодилаи асъор дода шуда, дар оянда мутобиқи дарҳости ҳазиначӣ аз ҷониби бонк бо сомонӣ ё бо асъори хориҷӣ зиёд карда мешавад. Ба ғайр аз маблағи муомилотӣ бонк метавонад ба нуқтаҳои мубодилаи асъор нисбатан бо асъори хориҷӣ ё сомонӣ маблағи мақсаднок ҷудо намояд. Маблағи мазкур барои фурӯштан ва аз ҳисоби он зиёд кардани маблағи муомилотии нуқтаҳои мубодилаи асъори хориҷӣ, барои қонс намудани эҳтиёҷоти ҳуди бонк истифода шуда метавонад. Ҷудо намудан ва истифода шудани маблағҳои мақсаднок бо фармоиши алоҳида бо нишон додани курби фурӯш (харид) муқаррар карда мешавад.

Маблағи муомилотии нуқтаҳои мубодилаи асъори шахсони воқеъ маблағи шахсии онҳо буда, аз пардохти андоз ба бучет озод мебошад. Зеро ин маблағ танҳо барои бевосита гузаронидани амалиёти мубодилаи асъор дар ин нуқтаҳо таъин гардидааст.

Шахсони воқеъ ҳуқуқ надоранд ба воситаи нуқтаҳои мубодилаи асъор маблағи шахсони ҳуқуқӣ (бидуни бонк) ва дигар шахсони воқеиро барои гузаронидани амалиёти мубодилаи асъор ҷалб ва истифода намоянд. Шахсони воқеъ аз даромади нуқтаҳои мубодилаи асъори худ мутобиқи қонунгузорӣ андоз месупоранд.

¹ Ниг.: Дастурамали №138 «Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор», ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 11.07.2008 тасдиқ шудааст, бо дарназардошти тағйиру иловаҳои, ки 21.04.2009 сол тасдиқ шудааст. С.4.

² Ниг.: Ҳамон ҷо. С.5.

Бонкҳо (инчунин, шахсони воқеӣ) ва нуқтаи мубодилаи асъори онҳо ҳақ надоранд, ки мустақилона оид ба номинали (арзиши) пули давлатҳои хориҷӣ, билетҳои бонкии (бонкнотаҳои) Бонки миллии Тоҷикистон, соли барориш оид ба маблағи асъори хориҷӣ ва сомони харидашаванда ё фурӯхташаванда маҳдудият муқаррар намоянд, ба истиснои ҳолатҳои, ки санадҳои меъёрии Бонки миллии Тоҷикистон пешбини намулдааст.

Амалиёти ҳаррӯзаи нуқтаҳои мубодилаи асъори шахсони воқеӣ дар китоби баҳисобгирии фаъолияти соҳибқори инфиродӣ, ки ба онҳо нозироти андозии маҳаллӣ бақайдгирии соҳибқор додааст, инъикос мегардад.

Тартиби кори нуқтаҳои мубодилаи асъор аз тарафи роҳбарони бонкҳо (шахсони воқеӣ) назорат карда мешавад. Бонкҳо (шахсони воқеӣ) бояд на камтар аз 1 бор дар 15 рӯз нуқтаи мубодилаи асъори тобеи худро ногаҳонӣ тафтиш кунанд. Доир ба натиҷаи тафтишҳои ногаҳонӣ санад тартиб дода мешавад ва пас аз пешниҳоди ин санад аз ҷониби роҳбари бонк (шахси воқеӣ) бояд дар муҳлати 3 рӯз барои рафъи камбудии зикргардида чораҳои зарурӣ андешида шавад.

Бонки миллии Тоҷикистон ва шӯъбаҳои он дар маҳалҳо ҳуқуқ доранд, ки фаъолияти ҳар як нуқтаи асъори амалкунандаро санҷанд ва дар ҳолати вайрон карда шудани муқаррароти санадҳои меъёрии ҳуқуқии мавҷуда нисбати бонкҳо (шахсони воқеӣ) чораҳои таъсиррасонии муайянкардаи қонунгузорию, истифода баранд.

Аз рӯи натиҷаи санҷиш санад тартиб дода шуда, он аз тарафи тафтишкунанда ва кормандони нуқтаи мубодилаи асъор имзо мегардад. Ҳазинадорони нуқтаҳои мубодилаи асъор вазираддоранд, ки дар рӯзи гузаронидани санҷиш ба бонк (шахси воқеӣ) санади санҷишро пешниҳод кунанд. Роҳбарияти бонк (шахси воқеӣ) дар муҳлати 5 рӯз бояд санади санҷишро нисбат ба шахсони гунаҳкор ва оид ба рафъи камбудии ва иҷрои тавсияҳои, ки дар акт ишора шудаанд, чораҳо андешиданд ва аз натиҷааш ба Бонки миллии Тоҷикистон пешниҳод намоянд.

Ҳисоботдиҳии нуқтаҳои мубодилаи асъор ва пешниҳоди маълумот оид ба амалиёти мубодилаи асъор аз тарафи бонкҳо (шахсони воқеӣ) мувофиқи талаботи муқаррарнамудаи

Дастуруламали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор” ҳар рӯз ба бонкҳо (шахсони воқеӣ) сурат мегирад.

Маълумоти чамъбасти оид ба ҳаҷм ва қурби миёнавазни қарордоди хариду фурӯши асъори хориҷӣ дар нуқтаҳои мубодилаи асъор ба ҳисоботи умумии бонк оид ба ҳаҷми харид ва фурӯши асъори хориҷӣ дар бозори дохилии асъор ҳамроҳ карда шуда, бояд ҳар рӯз ба Бонки миллии Тоҷикистон (шӯъбаи вай) пешниҳод гардад.

Шахсони воқеӣ ба Бонки миллии Тоҷикистон (шӯъбаҳои вай дар маҳалҳо) то санаи 10-уми моҳи пас аз моҳи ҳисоботии оянда, ҳар моҳ оид ба фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъорӣ аз тарафи онҳо кушодашударо мутобиқи талаботи Дастуруламали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор” ҳисобот пешниҳод менамоянд.

Бонкҳо ва шахсони воқеӣ ўҳдадоранд ба Бонки миллии Тоҷикистон тамоми маълумотеро, ки ба фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъори онҳо дахл доранд, тибқи шакл ва муҳлати муайянкардаи Бонки миллии Тоҷикистон пешниҳод намоянд.

Дар сурати вайрон кардани талаботҳои Дастуруламали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор” Бонки миллии Тоҷикистон ва шӯъбаҳои дар маҳал будаи он ҳуқуқ доранд, ки чораҳои зеринро истифода баранд:

1. Ба бонкҳо (шахсони воқеӣ) оид ба рафъи қонуншиканиҳо дар муҳлати муайян амрнома ирсол намоянд. Акти санҷиш мувофиқи Дастуруламали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор” бо амрномаи Бонки миллии Тоҷикистон эътибори баробар дорад;

2. Аз рӯи вайронкунии талаботи Дастуруламали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор” маҳз барои вайронкунии тартиби баамалбарорӣ ва барасмиятдарории амалиёти хариду фурӯши асъори хориҷӣ, набудани ҳисоботи дуруст ё бурдани ҳисоботи амалиёти мубодилаи асъор бо вайронкунии талаботи Дастуруламал, саривақт пешниҳод

накардани хуччатҳо, ҳисоботҳо ва маълумот оид ба амалиёти мубодилаи асъор Бонки миллии Тоҷикистон ба бонк ва шахсони воқеӣ тибқи талаботи қонунгузорӣ ҷарима карда мешавад.

Ҷаримаро Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар менамояд ва он аз бонкҳо бо роҳи бевосита хориҷ кардани маблғи ҷарима аз суратҳисоби муросилоти дар Бонки миллии Тоҷикистон доштаи онҳо рӯёнида мешавад. Шахсони воқеӣ бошанд, маблағи ҷаримаро ба ҳазинаи Бонки миллии Тоҷикистон бо пули нақд пардохт мекунад ё аз суратҳисоби худ мегузаронанд. Дар ҳолати аз тарафи шахси воқеӣ напардохтани маблағи ҷарима, Бонки миллии Тоҷикистон ҷаримаи мазкурро бо тартиби судӣ мерӯёнад;

3. Тасдиқномаи бақайдгирии нуқтаи мубодилаи асъори шахсони воқеиро бозхонда мегирад ва дар мӯҳлати се рӯз баъд аз бозхондани он оид ба бсқор кардани қайд ва бастанӣ нуқтаи мубодилаи асъор қарор қабул намуда, фаъолияти нуқтаи мубодилаи асъори бонкро муваққатан қатъ ва масъалаи аз эътибор соқид намудани бақайдгирӣ ва бастанӣ ин нуқтаро дар назди бонк мегузорад, ба шарте, ки камбудихоӣ дар амрнома зикргардида дар мӯҳлати муайяншуда бартараф карда нашаванд ё дар вақти тафтиш маблағи бақияи касса бо маблағи муомилотӣ ва фехристҳои хариду фурӯши асъори хориҷӣ мувофиқат накунад ё ҳазинадори нуқтаи мубодилаи асъор ба шаҳрвандон асъори хориҷиро беасос нафурӯхта бошад;

4. Масъалаи ихтисори нуқтаҳои мубодилаи асъори аз тарафи бонкҳо (шахсони воқеӣ) дар муддати сол кушодашавандаро ба миён гузошта, масъалаи манъ кардани ҳуқуқи бонкро оид ба кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асъор то мӯҳлати як сол мавқуф гузошта, гувоҳномаи шахси воқеиро аз эътибор соқит мекунад. Агар вайронкуниҳо дар ин нуқтаи мубодилаи асъор якчан маротиба (аз ду дафъа зиёд) ҷой дошта бошад, ё якчан маротиба супоришот дар муҳлате, ки дар амрномаи Бонки миллии Тоҷикистон оид ба бартараф намудани камбудихоӣ нишон дода шуда буд, иҷро нашуда бошад.

4. Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асъор

Нуқтаҳои мубодилаи асъорро саридораи бонкҳо бо фармон ва дар асоси он додани тасдиқномаи дахлдор, ки ба қайд гирифта шудани онро тасдиқ мекунад анҷом медиҳанд. Бонк барои ҳар як нуқтаи мубодилаи асъори кушодашуда ва бақайдгирифташуда парвандаи ҳуқуқӣ мекушояд, ки дар он ҳуҷҷатҳои зерин нигоҳдорӣ карда мешаванд: - нусхаи фармон оид ба кушодашавӣ ва бақайдгирӣ; - маълумотнома оид ба омодагиҳои техникӣи дуқони нуқтаи мубодилаи асъор; - маълумотнома дар бораи хазинадори нуқтаи мубодилаи асъор; - шартнома оид ба масъулияти пурраи молӣ ва дигар ҳуҷҷатҳо.

Парвандаҳои ҳуқуқӣ бояд дар ҷои бақайдгирии нуқтаи мубодилаи асъор (бонк ё филиали вай) нигоҳ дошта шаванд. Бонкҳо вазифадоранд дар бораи кушода шудан ё баста шудани ҳар як нуқтаи мубодилаи асъор дар мӯҳлати се рӯз аз таърихи бақайдгирии ё басташавии он ба Бонки миллии Тоҷикистон хабар диҳанд.

Кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асъори шахсони воқеӣ бо тартиби зерин муқаррар шудааст:

Шахсони воқеӣ дар асоси гувоҳномаи Бонки миллии Тоҷикистон, ки ба феҳристи шахсони воқеии нуқтаҳои мубодилаи асъор кушода дохил кардани номи онҳоро тасдиқ мекунад, метавонанд нуқтаи мубодилаи асъор кушоянд. Дар муддати даҳ рӯзи баъди ворид шудани аризаи шахсони воқеӣ Бонки миллии Тоҷикистон (шӯъбаҳои вай) хоҳиши шахси воқеиро баррасӣ намуда, ба ӯ гувоҳӣ медиҳад.

Гувоҳномаи Бонки миллии Тоҷикистон барои гузаштани шахси воқеӣ аз қайди мақомоти андозӣ маҳалли ҷойгиршавии нуқтаи мубодилаи асъор ҳамчун соҳибкоре, ки бе ташкили шахси ҳуқуқӣ бо мубодилаи асъор машғул аст, асос мешавад. Дар асоси гувоҳнома шахси воқеӣ барои бевосита гузаронидани мубодилаи асъор ҳуқуқ пайдо мекунад. Шахси воқеӣ баъди гирифтани гувоҳнома ва гузаштан аз қайди мақомоти андоз ба таҷҳизонидани нуқтаи мубодилаи асъор ва ба тайёрии касбӣ ҳамчун хазинадор корро оғоз мекунад.

Барои бақайдгирии нуқтаи мубодилаи асъор шахсони воқеӣ ба Бонки миллии Тоҷикистон ҳуҷҷатҳои зеринро

пешниҳод менамоянд:

- хуччатҳои бақайдгирии мақомоти андоз;

- маълумотнома дар бораи ҳазиначии нуқтаи мубодилаи асъор;

- нусхаи хуччате, ки тайёрии касбии кассири нуқтаи мубодилаи асъорро тасдиқ мекунад;

- хуччатҳои тасдиқкунандаи моликият ба дуқони нуқтаи мубодилаи асъор, агар вай моликияти шахсии шахси воқеӣ бошад ё шартномаи иҷораи дуқон;

- нусхаи фармони шахси воқеӣ дар бораи кушодани нуқтаи мубодилаи асъор бо нишон додани сурогаи аниқи ҷойгиршавӣ, штати ҳазиначиён, рӯйхати амалиётҳои мубодилаи асъор, речаи қорӣ, маблағи муомилот, ки ба ин нуқтаи мубодилаи асъор дода мешавад.

Амалиёти мубодилаи асъори муштариёни нуқтаҳои мубодилаи асъор, бояд бо хуччате ба расмият дароварда шавад, ки анҷом дода шудани чунин амалиётро тасдиқ мекунад.

Амалиёти хариду фурӯши асъори хоричӣ бо пули сомонӣ ҳангоми аз ҷониби шахси воқеӣ (резидентҳо ва ғайрирезидентҳо) пешниҳод намудани хуччати тасдиқкунандаи шахсият ба ҳазинадор бидуни маҳдудияти маблағи қарордод ба анҷом расонида мешавад ва дар феҳристҳо ба қайд гирифта мешавад.

5. Ҷавобгари ҳуқуқӣ барои вайрон намудани талаботи қонунгузори асъор

Барои вайрон кардани талаботи қонунгузори асъор ҷавобгари ҳуқуқӣ пешбинӣ карда мешавад, ки он дар истифодаи ҷазоҳои пешбинишудаи меъёрҳои қонунгузори нисбат ба ҳуқуқвайронкунанда ифода меёбад. Ҷавобгари ҳуқуқӣ барои ҳуқуқваронкунӣ татбиқ карда мешавад.

Ҳуқуқваронкунӣ дар соҳаи қонунгузори асъор кирдори зиддиҳуқуқии барои ҷамъият хавфнок мебошад, ки хилофи талаботи қонунгузори асъор сурат гирифта ба манфиати шахс, ҷамъият ва давлат зарар мерасонад ва дар ҳаракатҳои ғайриқонуни (амалиёти асъории талаботи қонунгузори асъорро вайронкунанда) ё ин ки беҳаракатӣ (ҳисоб накардани амалиёти асъории гузаронидашуда) зоҳир мегардад.

Барои он ки кирдор ҳамчун ҳуқуқвайронкунӣ ҳисобида шавад, зарари аз ин амал ба ҷамъият расида бояд вучуд дошта бошад.

Мутобики моддаи 14 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор” барои вайрон кардани қонунӣ узории асъор ҷавобгарӣҳои зерин пешбинӣ шудааст:

Резидентҳо, аз ҷумла бонкҳои ваколатдор ва ғайррезидентҳо, ки қоидаҳои моддаҳои 2-8 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор”-ро вайрон кардаанд, ба ҷунин ҷавобгарӣ кашида мешаванд: а. ба ҳисоби давлат ситонидани тамоми даромад аз муомилоте, ки ин қонун ғайриқонунӣ ҳисоб мекунад; б. ба ғайридавлат ситонидани маблағе, ки беасос, на аз рӯи муомила, балки дар натиҷаи амали ғайриқонунӣ ба даст оварда шудааст;

Резидентҳо, бонкҳои ваколатдор ва ғайррезидентҳо барои надоштани ҳисобу китоби амалиёти асъор хилофи тартиби муқарраршуда, пешниҳод накардани ҳуҷҷатҳо ва ахборот ба мақомот ва намояндаҳои назорати асъор мувофиқи банди 2 моддаи 13 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор” дар ҳудуди маблағе, ки ба ҳисоб гирифта нашудааст, бояду шояд ба ҳисоб гирифта нашудааст ё оид ба он ҳуҷҷат ва маълумот бо тартиби муқарраршуда пешниҳод карда нашудааст, мавриди ҷарима қарор дода мешаванд. Тартиби ба ҷавобгарӣ кашидан, дар ҳолатҳои, ки дар ин банд пешбинӣ шудааст, аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон яққоя бо дигар мақомоти назорати асъор мувофиқи қонун муқаррар карда мешавад.

Дар сурати такроран вайрон кардани қоидаҳои зикршуда, инчунин барои иҷро накардан ё номатлуб иҷро кардани дастурҳои мақомоти назорати асъор резидентҳо, аз ҷумла бонкҳои ваколатдор ва ғайррезидентҳо ба ҷунин ҷавобгарӣ кашида мешаванд: а. ба ғайридавлат ситонидани маблағе, ки аз муомилоти ғайриқонунӣ ба даст оварда шудааст ва маблағе, ки беасос, на аз рӯи муомила, балки дар натиҷаи амали ғайриқонунӣ ба даст оварда шудааст, инчунин ҷаримаҳо ба андозаи панҷқаратаи ин маблағ, ки аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон сурат мегирад; б. боздоштани амал ё маҳрум кардани резидентҳо, аз ҷумла бонкҳои ваколатдор, ё ғайррезидентҳо аз лицензияҳо ва иҷозатномаҳо, ки мақомоти

назорати асър додаанд; в. татбиқи ҷаримаҳое, ки қонун муқаррар кардааст.

Ситонидани маблағи ҷаримаҳои зикршуда ва ҷаримаҳои дигар аз тарафи мақомоти назорати асър, аз ҷумла, бо пешшиходи мақомоти назорати асър, аз шахсони ҳуқуқӣ - бо тартиби ҳатмӣ, аз шахсони воқеӣ - ба воситаи суд сурат мегирад.

Шахсони мансабдори шахсони ҳуқуқӣ - резидентҳо, аз ҷумла бонкҳои ваколатдор ва шахсони ҳуқуқӣ - гайррезидентҳо, инчунин шахсони воқеие, ки ба вайрон кардани қонуни асър айбдоранд, мутобиқи қонунҳои мавҷуда ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ, маъмурий ва граждании кашида мешаванд.

Аз ҷумла, мутобиқи Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои амалҳои зерини гайриқонунӣ ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашидан мумкин аст:

- ✦ *Ба расмият даровардани (қонуни гардонидани) маблағҳои пулӣ ё амволи дигари гайриқонунӣ ба даст овардашуда (моддаи 262 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Ғариқонунӣ гирифтани кредит (моддаи 264 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Саркашии бадқасдона аз адои қарзи кредиторӣ (моддаи 266 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Тайёр кардан ё ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбакӣ (сохта) (моддаи 281 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Тайёр кардан ё ба муомилот баровардани қорғҳои сохтаи (қалбакии) кредитӣ ё ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт (моддаи 282 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Сӯистиғода ҳангоми баровардани қоғазҳои қиматнок (эмиссия) (моддаи 283 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Бастани аҳди гайриқонунӣ бо металҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид (моддаи 284 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Вайрон кардани қоидаҳои ба давлат супоридани фулузот ва сангҳои қиматбаҳо (моддаи 285 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Додугирифтӣ гайриқонунӣ бо асҳори хориҷӣ (моддаи 286 КҶ ҚТ);*
- ✦ *Аз хориҷа барнагардонидани воситаҳо ба асҳори хориҷӣ (моддаи 287 КҶ ҚТ).*

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Кушодан ва ба қайд гирифтани нуктаҳои мубодилаи асъори шахсони воқеӣ чи гуна сурат мегирад?
2. Намояндаҳои назорати асъор киро мебошанд?
3. Мақомот ва намояндаҳои назорати асъор дар доираи салоҳияти худ кадом корхоро анҷом медиҳанд?
4. Тартиби кори нуктаҳои мубодилаи асъор чи гуна сурат мегирад?
5. Дар сурати вайрон кардани талаботҳои Дастуруламали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуктаҳои мубодилаи асъор” Бонки миллии Тоҷикистон ва шӯъбаҳои дар маҳал будаи он кадом чорахоро истифода мекунанд?
6. Нуктаҳои мубодилаи асъор бо кадом тартиб кушода мешаванд?
7. Дар парвандаи ҳуқуқи нуктаи мубодилаи асъори кушодашуда ва бақайдгирфташуда кадом ҳуҷжатҳо нигоҳ дошт мешаванд?
8. Барои вайрон намудани қонунгузориҳои асъор кадом намудҳои ҷавобгарӣ пешбинӣ шудаанд?

V. ТЕСТҲО

1. Асъор чист?

- а) воҳиди расмӣ ин ё он кишваре, ки дар асоси ҳуҷжатҳои меъёрию-дастурамалӣ ба муомилот бароварда мешавад;
- б) пулҳо ё ки қоғазҳои қимматноки он мамлакате, ки дар савдои берунии он истифода бурда мешавад;
- в) қоғазҳои қимматнокест, ки ҳамчун ҳуҷҷати пардохтию ҳисобу китоб хизмат мекунад;
- г) воситаҳои пулии корхонаҳои саноатӣ, ки барои додани музди меҳнат истифода мешавад.

2. Воҳиди пулӣ чист?

- а) ин воҳиди расмӣ эътирофгардидае, ки барои муайян намудани арзиши пул, асъор ва қоғазҳои қимматнок ҳамчун ҷузъи низоми пулӣ, ба қор бурда мешавад;

- б) ин воҳиди расмии ғайриқонунан эътирофгардидае, ки барои муайян намудани арзиши мол, хизматрасонӣ ва нарх ҳамчун ҷузъи низоми бонкӣ, ба кор бурда мешавад;
- в) ин воҳиди расмии қонунан эътирофгардидае, ки барои муайян намудани арзиши мол, хизматрасонӣ ва нарх ҳамчун ҷузъи низоми пулӣ, ба кор бурда мешавад;
- г) ин арзиши пулие мебошад, ки барои муайян намудани арзиш, обӯрӯй ва бузургии инсон дар назди дигарон ва барои ҷалби хизматгузoron, ҳамчун ҷузъи низоми пулӣ, ба кор бурда мешавад.

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор” кай қабл шудааст?

- а) 4 ноябри соли 1995;
- б) 1 августи соли 2003;
- в) 14 декабри соли 1996;
- г) 6 ноябри соли 1994.

4. Мутобиқи қонун назорати асъор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи кадом мақомотҳо амалӣ мегардад?

- а) Бонки миллии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- б) Бонки миллии Тоҷикистон, Вазорати корҳои дохилӣ; суд, прокуратура;
- в) Кумитаи амният, Вазорати мудофия, Вазорати корҳои дохилӣ; суд, прокуратура;
- г) Бонки миллии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон; Вазорати корҳои дохилӣ.

5. Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор” кай тасдиқ шудааст?

- а) бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 11.07.2009;
- б) бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 10.05.2008;
- в) бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 5.09.2010;
- г) бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 1.01.2009.

6. Дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон пули милли бо номи «рубли тоҷикӣ» кай ба муомилот бароварда шуд?

- а) аз 10 майи соли 1995 дар ҶТ пули милли бо номи «рубли тоҷикӣ» ба муомилот бароварда шуд;
- б) аз 10 августи соли 1996 мувофиқи қарори комиссияи махсуси давлатӣ дар қаламрави ҶТ пули милли бо номи «рубли тоҷикӣ» ба муомилот бароварда шуд ва он то 1 марти с.2002 дар муомилот буд;
- в) аз 11 марти соли 1995 мувофиқи қарори комиссияи махсуси давлатӣ дар қаламрави ҶТ пули милли бо номи «рубли тоҷикӣ» ба муомилот бароварда шуд ва он то 10 майи с.2001 дар муомилот буд;
- г) аз 16 апрели соли 1994 мувофиқи қарори комиссияи махсуси давлатӣ дар қаламрави ҶТ пули милли бо номи «рубли тоҷикӣ» ба муомилот бароварда шуд ва он то 6 апрели с.2002 дар муомилот буд;
- д) аз 22 феввали соли 1995 мувофиқи қарори комиссияи махсуси давлатӣ дар қаламрави ҶТ пули милли бо номи «рубли тоҷикӣ» ба муомилот бароварда шуд ва он то 19 августи с.2001 дар муомилот буд.

7. Амалиёти мубодилаи асъорро бо асъори нақди хориҷӣ киҳо анҷом дода метавонанд?

- а) тамоми бонкҳо ва ташкилотҳои тижоратӣ, Бонки миллии Тоҷикистон, шахсони воқеӣ, ки нуқтаҳои мубодилаи асъор кушодаанд;
- б) бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзие, ки оид ба анҷом додани амалиёти бонкӣ бо асъори хориҷӣ иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистонро доранд, шахсони воқеӣ, ки гувоҳномаи Бонки миллии Тоҷикистонро дар бораи кушодани нуқтаҳои мубодилаи асъор доранд;
- в) бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ, ки иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистонро доранд, Бонки миллии Тоҷикистон;
- г) тамоми ташкилотҳои қарзӣ, шахсони воқеӣ –шаҳрвандони хориҷӣ.

8. Нуқтаҳои мубодилаи асъор метавонанд:

- а) хариду фурӯши асъори нақди хориҷиро бо пули нақди сомонӣ амалӣ созанд, асъори нақди хориҷии як давлати хориҷиро ба асъори нақди давлати хориҷии дигар иваз кунанд, пули пардохтии давлати хориҷиро ба пули пардохтии ҳуди ҳамон давлати хориҷӣ ё ба сомонӣ иваз намоянд, пули ғайрипардохтии давлати хориҷиро ба пули пардохтии ҳуди ҳамон давлати хориҷӣ ё бо сомонӣ иваз намоянд;
- б) хариду фурӯши асъори нақди хориҷиро бо пули нақди сомонӣ амалӣ созанд, асъори нақди хориҷии давлати хориҷиро ба тилло иваз кунанд, пули ғайрипардохтии давлати хориҷиро ба пули пардохтии ҳуди ҳамон давлати хориҷӣ ё бо сомонӣ иваз намоянд;
- в) хариду фурӯши асъори нақди хориҷиро бо пули нақди сомонӣ амалӣ созанд, асъори нақди хориҷиро нигоҳдоранд; пули ғайрипардохтии давлати хориҷиро ба қоғазӣ қимматнок иваз намоянд;
- г) хариду фурӯши асъори нақди хориҷиро бо пули нақди сомонӣ амалӣ созанд, пули ғайрипардохтии давлати хориҷиро ба пули пардохтии ҳуди ҳамон давлати хориҷӣ ё бо сомонӣ иваз намоянд, тамоми дигар алиётиҳои бонкиро низ иҷро кунанд.

9. Маблағи ҷудокардашудаи муомилотии бонк бо пули миллии барои як нуқтаи мубодилаи асъори дар шаҳри Душанбе ва Хучанд воқеъбуда бояд:

- а) на камтар аз 25 000 (бисту панҷ ҳазор) сомонӣ бошад;
- б) на камтар аз 15 000 (понздаҳ ҳазор) сомонӣ бошад;
- в) на кам аз 8 000 (ҳашт ҳазор) сомонӣ бошад;
- г) на кам аз 5 000 (панҷ ҳазор) сомонӣ бошад.

10. Барои нуқтаҳои мубодилаи шахсони воқеӣ маблағи ҷудокардашудаи муомилотӣ бо пули миллии дар шаҳри Душанбе ва Хучанд воқеъбуда бояд:

- 15 000 (понздаҳ ҳазор) сомонӣ муқаррар шудааст;
- 10 000 (даҳ ҳазор) сомонӣ муқаррар шудааст;
- 6 000 (шаш ҳазор) сомонӣ муқаррар шудааст;

5 000 (панҷ ҳазор) сомонӣ муқаррар шудааст.

11. Дар кадом мӯҳлат бонкҳо бояд нуктаи мубодилаи асъори тобеи худро ногаҳонӣ тафтиш кунанд?

- дар 15 рӯз на камтар аз як бор;
- дар як моҳ на камтар аз як бор;
- ҳар нимсола на камтар аз ду маротиба;
- дар як сол на камтар аз ду маротиба.

12. Шахсони воқеӣ оид ба фаъолияти нуктаҳои мубодилаи асъорӣ аз тарафи онҳо кушодашуда ба Бонки миллии Тоҷикистон (шӯъбаҳои вай дар маҳалҳо) ҳисобот пешниҳод менамоянд:

- а) на камтар аз як маротиба дар давоми ҳар ҳафта;
- б) на камтар аз ду маротиба ҳар моҳ то санаи 10-уми моҳи пас аз моҳи ҳисоботии оянда;
- в) на камтар аз ду маротиба ҳар сол то санаи 10-уми моҳи аввали соли ҳисоботии оянда;
- г) ҳар нимсола то санаи 15-уми моҳи аввали нимсолаи ҳисоботии оянда.

13. Мақсади сиёсати пулию кредитӣ ва асъории Бонки миллии Тоҷикистон дар чи ифода меёбад?

- а) таъмини устувории асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иқтидори харидорӣ ва қурби он нисбати асъорҳои серталаби хориҷӣ мебошад;
- б) таъмини устувории асъори давлатҳои гуногун, иқтидори харидорӣ ва қурби он нисбати асъорҳои серталаби хориҷӣ мебошад;
- в) таъмини устувории асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иқтидори харидорӣ ва қурби он нисбати асъорҳои серталаби миллий мебошад;
- г) таъмини устувории асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иқтидори харидорӣ ва нисбати асъорҳои серталаби миллий мебошад.

14. Қурби асъори миллиро дар Тоҷикистон кӣ муайян мекунад?

- а) Бонки миллии Тоҷикистон;
- б) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- в) бозор дар асоси талабот ва пешниҳодот;
- г) Кумитаи андоз Ҷумҳурии Тоҷикистон.

VI. НОМҶҶИ МАВЗҶҶҶО БАРОИ КОРИ САНҶИШӢ

1. Асосҳои ҳуқуқи муносибатҳои асбӯри дар Тоҷикистон.
2. Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асбӯр аз ҷониби бонкҳо.
3. Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асбӯри шахсони воқеӣ.
4. Ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои риоя накардани қонунгузори асбӯр.

VII. АДАБИЁТ

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асбӯр ва назорати асбӯр” аз 4 ноябри соли 1995//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1995, № 21, мод. 251, соли 1997, № 23-24, мод. 333; соли 1998, № 10, мод. 119; соли 1999, № 9, мод. 230; соли 2002, №4, қ-1, мод.284; соли 2004, №12, қ-1, мод. 691; соли 2007, №7, мод. 676;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 410; соли 2001, № 4, мод.173; соли 2002, № 11, мод. 672; соли 2004, № 12, қ.1, мод. 690; соли 2007, №7, мод. 680;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

4. Дастурамали №138 «Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асбӯр», ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 11.07.2008 сол тасдиқ шудааст, бо дарназардошти тағйирту иловаҳо аз 21.04.2009 сол;

5. Алексеева Д.Г. Банковское право: схем и комментарии. М.: ИД Юриспруденция, 2003. С. 132-150.

6. Зойиров Р.Ҷ., Холхучаев З.И. Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 146-159.).

7. Тедеев А.А. Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. С. 267- 283.

8. Ҳуқуқи бонкӣ ва асбӯр. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Девашич, 2008. С. 165-183.

**ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ ИШТИРОКИ БОНКҲО ВА
ДИГАР ТАШКИЛОТҲОИ МОЛИЯВИЮ КРЕДИТӢ
ДАР МУНОСИБАТҲОИ АНДОЗ**

I. НАҚШАИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. *Андозҳое, ки бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявию кредитӣ пардохт менамоянд*
2. *Муносибати бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявию кредитӣ бо мақомоти андоз ҳангоми коргузори бо мизочон*
3. *Маҷбуран ситонидани андозҳо*
4. *Ҷавобгари маъмури-ҳуқуқии бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ барои вайрон намудани қонунгузори андоз*

II. НАҚШАИ ДАРСИ АМАЛӢ:

1. *Бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ ҳамчун иштирокчи муносибатҳои андоз*
2. *Ҷавобгари бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ барои вайрон намудани қонунгузори андоз*

III. ФИШУРДАИ ҶАВОБИ САВОЛҲОИ ДАРСИ НАЗАРИЯВӢ:

1. **Андозҳое, ки бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявию кредитӣ пардохт менамоянд**

Бояд қайд намуд, ки тахти мафҳуми андоз пардохти ҳатмӣ ва инфиродии беподошро мефаҳманд, ки аз субъектони андозсупоранда дар шакли бегона қардани маблағи ба онҳо тааллуқдошта бо мақсади таъмини фаъолияти молиявии давлат ситонида мешавад.

Бонкҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳои қарзии гайрибонкӣ, инчунин филиалҳои онҳо ҳамчун андозсупоранда бо тартиби муқарраркардаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон андозҳои умумичумхуриявии зеринро пардохт менамоянд:

- андоз аз фоидаи шахсони ҳуқуқӣ; - андоз аз арзиши иловашуда; - андози иҷтимоӣ; - андози замин; - андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард; - андозҳо аз

истифодабарандагони қаъри замин (дар ҳолате, ки агар бонк аз объектҳои зеризаминӣ истифода барад); - боҷи гумрукӣ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ; - боҷи давлатӣ; - дигар пардохтҳои ҳатмии умумичумхуриявӣ.

Инчунин, бонкҳо, дигар ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ ва филиалҳои онҳо мутобиқи қонунгузорию андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон андозҳои зерини маҳаллиро пардохт менамоянд:

- андоз аз амволи ғайриманқул ва дигар пардохтҳои ҳатмии маҳаллӣ, ки мутобиқи КА ҚТ муқаррар шудаанд.

Бонкҳои тижоратӣ ва дигар ташкилотҳои молиявӣю кредитӣ, инчунин филиалҳои онҳо, ки мувофиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон андозсупоранда эътироф шудаанд, ҳамчун агенти андоз вазифаҳои ба зимаашон гузоштаро дар асоси қонунгузорию андоз иҷро менамоянд. Ҳамчун агенти андоз онҳо ҳисоб намудани андоз аз андозсупоранда ё аз манбаи пардохт, нигоҳ доштан ва ба бучети дахлдор гузаронидани он ва дигар вазифаҳои ба зиммаи онҳо гузошташударо иҷро менамоянд.

Бонкҳои тижоратӣ, дигар ташкилотҳои молиявӣю кредитӣ, инчунин филиалҳои онҳо ҳамчун агенти андоз ҳангоми иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорихое, ки қонунгузорию андоз ба зиммаашон гузоштааст, мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё санадҳои дигари қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарии ҳуқуқӣ кашида мешаванд.

Андозҳо аз ҷониби бонкҳо, ташкилотҳои молиявӣю кредитӣ дар асоси асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, агар дар қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад, ситонида ва ба бучети давлат гузаронида мешаванд. Ҳамаи амалиётҳо бо пули хориҷӣ бо мақсади андозбандӣ бо асъори миллий, ки қурби онро Бонки миллии Тоҷикистон дар рӯзи гузаронидани амалиёт муқаррар намудааст ва бо асъори хориҷие, ки нисбати он қурби алоҳида аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар карда нашудааст, нисбат ба қурби асъори доллари ИМА ҳисоб карда мешавад.

Андозсупоранда ўҳдадор аст, ки оид ба амалиётҳои гузаронидашудааш ҳуҷжатгузорию онро дар ҳолатҳои зерин ба роҳ монад: - *дар ҳолати дар ӯ пайдо шудани ўҳдадории андоз; -*

дар ҳолати дар ӯ пайдо шудани ӯҳдадориҳо барои ситонидани андоз; - дар ҳолати пайдо шудани маълумоти ӯҳдадориҳо бо пешниҳоди маълумот ба воситаи андозбандӣ.

Ҳуччатгузории амалиётҳо дар банкҳо, дигар ташкилотҳои молиявӣю кредитӣ бояд мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон оиди қоидаҳои ташкил ва бурдани ҳисоби муҳосибавӣ ва инчунин мувофиқи меъёрҳои ҳуқуқии Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба маълумоти андозсупорандагон бевосита ва ё ба воситаи ташкилоти асосии банкӣ расонида шудааст, ба роҳ монда мешавад. Андозсупоранда ӯҳдадор аст ҳуччатҳои ҳисобогиро ба муддати 3 соли тақвими нигох дорад.

Андозсупоранда ӯҳдадор аст дар муддати 10 рӯз ба мақомоти андоз доир ба мақтубе, ки аз ӯ гирифтааст, ахборот пешниҳод намояд, агар: а. ахбороти мазкур ба фаъолияти ҳуди андозсупоранда ё зарурати ба роҳ мондани назорати андоз ва иҷро шудани талаботи қонунии мақомоти андоз вобаста бошад; б. ахбороти мазкур ба шахси дигар тааллуқ дошта бошад, бо риояи тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти банкӣ» талаб карда шавад.

Инчунин андозсупоранда ӯҳдадор аст: - саривақт дар баҳисобгирии бақайдгирӣ ба сифати андозсупоранда ва қайди супорандаи андоз аз арзиши иловашуда истад; - ҳамаи ӯҳдадориҳои андозро дар ҳаҷми пурра иҷро намояд; - талаботи қонунии мақомоти андозро дар хусуси баргараф намудани вайронкуниҳои ошкоршудаи қонунгузории андоз иҷро намуда, инчунин ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ ба фаъолияти қонунии онҳо монъе нашавад; - дар асоси амрнома шахсони мансабдори мақомоти андозро барои азназаргузаронии амволе, ки объекти андозбандӣ ва ё объекти бо андозбандӣ алоқаманд мебошанд, иҷозат диҳад; - ба мақомоти дахлдори андоз эълomiaҳо, дигар ҳисоботи андоз ва ҳуччатҳоро тибқи тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намояд; - ҳисоббаробаркунии пулиро мутобиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон бо истемолкунандагон, ки ҳангоми амалиёти тижоратӣ ё хизматрасонӣ тавассути пули нақд, қортҳои пардохтии банкӣ, чекҳо бо татбиқи ҳатмии мошинҳои назоратӣю хазинавӣ

дорои хотираи фискалӣ ва додани чеки назоратӣ ба дасти истеъмолкунанда сурат мегирад, амалӣ намояд; - агар қонунгузори андоз тартиби дигаре муқаррар накарда бошад, андозсупоранда маблағи андозро, ки дар давраи ҳисоботи бояд супорида шавад, бо назардошти манбаи андоз, меъёри андоз ва имтиёзҳои андоз мустақилона ҳисоб менамояд ва ғайра.

Дар навбати худ баробари доштани ӯҳдадорихои зикргардида, инчунин ба андозсупоранда тибқи қонунгузорӣ ҳуқуқҳои зерин дода шудааст:

- аз мақомоти андоз оид ба андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмии ба буҷет пардохтшаванда, дар бораи тағйиротҳои ба қонунгузори андоз воридшуда маълумот пайдо намояд ва вобаста ба масъалаи татбиқи қонунгузори андоз шарҳи ҳаттӣ гирад; - манфиатҳои худро оид ба масъалаҳои муносибатҳои андоз шахсан ё тавассути намояндаи худ муҳофизат намояд; - ҳангоми гузаронидани назорати андоз иштирок намуда, нусхаи ҳуҷҷатҳоро оид ба натиҷаҳои назорати андоз талаб карда гирад; - ба мақомоти андоз дар рафти гузаронидани назорати андоз ва аз рӯи натиҷаҳои он, оид ба ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷет тавзеҳот пешниҳод намояд; - доир ба ҳолати ҳисоббаробаркунӣ бо буҷет оиди иҷрои ӯҳдадорихои андозӣ аз варақаҳои ҳисобномаҳои шахсиаш нусха гирад; - мувофиқи тартиби муқарраркардаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои қонунгузорӣ нисбати санадҳои санҷиши мақомоти андоз ва огоҳномаҳо оид ба санади санҷиши мақомоти андоз ва амали шахсони мансабдори мақомоти андоз шикоят намояд; - пинҳон доштани сирри андозро талаб кунад; - маълумотнома ва ҳуҷҷатҳои ба андозбандӣ вобаста набударо надихад; - имтиёзҳои андозро тибқи тартиб ва асосҳои мавҷуда мутобиқи қонунгузори андоз истифода барад; - мӯҳлати тамдиди (дароз намудани) пардохти андозҳоро тибқи тартиб ва шартҳои муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дастрас намояд; - ба ҳисобгирӣ ва баргардонии саривақтии маблағи андозҳои барзиёд супорида ё ситонидашударо талаб намояд; - аз шахсони мансабдори мақомоти андоз риояи қонунгузори андозро ҳангоми иҷрои амал нисбати андозсупорандагон талаб намояд; - санадҳо (қарорҳо) ва

талаботи мақомоти андоз ва шахсони мансабдори онро, ки ба қонунгузори андоз, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мутобиқ нестанд, иҷро накунад; - аз шахсони мансабдори санҷишкунандаи мақомоти андоз барои гузаронидани санҷиши андоз асос талаб намояд ва бо шаҳодатномаи хизмати онҳо шинос шавад; - бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори аз мақомоти андоз товони зараре, ки дар натиҷаи қабули қарор ва амалҳои (беамалии) ғайриқонунии шахсони мансабдори мақомоти андоз ба ӯ расонида шудааст, талаб кунад; - дар қараёни гузаронидани санҷишҳои андоз мутахассисон, намоёндагони ассотсиатсияҳо ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятиро ҷалб кунад ва дигар ҳуқуқҳо.

Ҳуқуқҳои андозсупорандагон тавассути ўҳдадорихои дахлдори шахсони мансабдори мақомоти андоз таъмин карда мешаванд. Барои иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорихо оид ба таъмини ҳуқуқҳои андозсупорандагон тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарӣ пешбинӣ шудааст. Мутобиқи қонунгузори амалкунанда ба андозсупорандагон хифзи судии ҳуқуқ ва манфиатҳои қонуниашон низ кафолат дода шудааст.

2. Муносибати бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявӣ кредитӣ бо мақомоти андоз ҳангоми коргузори бо мизочон

Бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявӣ кредитие, ки амалиёти алоҳидаи бонкиро иҷро мекунанд, дар асоси талаботи моддаи 76 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин ўҳдадорихо доранд:

- суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар суратҳисобҳои (ба истиснои суратҳисобҳои амонатии шахсони воқеӣ) шахсони воқеӣ ва ҳуқуқиро танҳо бо пешниҳоди ҳуҷжатҳои, ки бо рақами мушаххаси андозсупоранда аз қониби мақомоти андоз рақамгузори намудани онҳоро тасдиқ менамояд, кушоянд ва мақомоти андозро дар мўҳлати панҷрӯза дар хусуси аз қониби андозсупоранда кушодани суратҳисоби номбурда огоҳ намоянд ва бе зикри рақами мушаххаси андозсупоранда дар ҳуҷжатҳои бонкӣ амалиётро бо суратҳисобҳо анҷом надиханд;

- бо тартиби навбати муқаррарнамудаи Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағро барои пардохти

андозхо аз суратҳиобҳои ҳисоббаробаркунӣ ва дигар суратҳисобҳо, аз ҷумла аз суратҳисобҳои асъории андозупорандагон аз ҳисоб бароранд;

- бо супориши андозсупоранда ба суратҳисоби Ҳазинадории Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бонк ё дигар муассисаҳои молиявӣю кредитӣ, ки хизматрасонии ҳазинавии бучетро иҷро мекунанд, маблағи андозҳоро дар муҳлати на дертар аз рӯзи дигари баъди гузаронидани амалиёт чиҳати аз ҳисоб баровардани маблағҳо аз суратҳисоби ҳисоббаробаркунӣ ё дигар суратҳисоби андозсупоранда ба манфиати бучети дахлдор дохил намоянд;

- мутобиқи талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» ба мақомоти андоз маълумот пешниҳод намоянд ва ҳангоми мавҷудияти шартнома барои гузаронидани санчиши андоз ба кормандони мақомоти андоз ба санчиши амалиёти анҷомдодашуда бо суратҳисобҳои бонкии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии санчидашаванда ва ба санчиши мавҷудияти маблағ дар ин суратҳисобҳо иҷозат диҳанд;

Бонк ӯҳдадор аст дар бораи кушодани ҳисобҳо ба мизочони худ дар муддати 5 рӯз мақомоти андазро хабардор созад, инчунин ӯҳдадор аст, ки то гузоштани рақами мушаххас ба ҳисобҳои онҳо амалиётҳои бонкӣ нагузаронад.

Бонк ӯҳдадор аст, ки дар ҳолати гузаронидани амалиёти бонкӣ дар ҳисобҳои мизочон (инчунин дар ҳисобҳои асъори хориҷии онҳо) ба он боварӣ дошта бошад, ки дар варақаи пардохтӣ ӯҳдадориҳои андоз нисбати маблағи мазкур ҷой дорад. Дар мавриди набудани чунин ҳуҷҷат бонк ӯҳдадор мешавад, ки амалиёти мазкурро бе ин ҳуҷҷати номбаршуда нагузаронад. Лекин дар ҳолати мавҷуд будани он бонк вазифадор аст ба ҳисоби мухталиф инъикос гардиदारо ба ҳисоби андоз бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳисоббаробаркунӣ гузаронад.

Бонк инчунин вазифадор аст, ки мувофиқи супориши мизоч маблағҳоро баъд аз як рӯзи ба итмом расидани амалиёт ва соқит кардани маблағ аз ҳисоби андозупоранда ба бучети дахлдор гузаронад.

Дар ҳолати омадани хабарнома ё нусхаи фармон аз роҳбари мақомоти андоз бо номи роҳбари бонк ё шӯъбаи

мутасаддии гузаронидани амалиётҳои бонкӣ, бонк ӯҳдадор мебошад барои гузаронидани санчиши дар ҳисоби шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқие, ки мизочони бонк мебошанд доир ба пардохти ӯҳдадориҳои андоз нисбати маблағи пулӣ ва асъори шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, инчунин ба амалиётҳои гузаронидашуда тамоми маълумотҳоеро, ки хусусияти сирри бонкӣ доранд, нисбати шахсони дахлдор пешниҳод намоянд.

Мутобиқи талаботи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мактубҳо бояд ба тартиби муқарраршуда дастрас карда шаванд. Мактубҳо бо мӯҳри дорои нишон тасдиқ карда шуда бошанд ва бояд қайди расмӣ, нишондоди рақам ва таърихи он мавҷуд бошад, инчунин дар онҳо имзои роҳбари мақомоти андоз ё ин ки шахси ваколатдоре, ки ӯро иваз мекунад, мавҷуд бошад. Агар мактуб ба номи бонк дар бланкаи фирмавии мақомоти андоз омада бошад, дар ин ҳолат мӯҳри дорои нишони тасдиқкунандаро зарурат надорад.

Шахсони ваколатдори мақомоти андоз ҳуқуқ доранд дар бонк ба ҳисобҳои шахсони ҳуқуқӣ ва воқеие, ки то ин давра аз онҳо амалиёт гузаронида шудааст ва маблағе, ки онҳо дар суратҳисоби худ доранд, ғайр аз пешниҳодоте, ки аз ҷониби бонк шудааст, тафтиш гузаронанд. Ин ҳуқуқ ба шахси ваколатдори мақомоти андоз танҳо дар он маврид дода мешавад, ки агар ӯ бо роҳбари шӯъбаи бонк, ки амалиётҳои бонкиро оид ба суратҳисоби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мегузаронад, мувофиқа кунонида бошад, инчунин дар матни мактуб аломатҳои зерин мавҷуд бошад: - таърихи рӯз ва рақами бақайдгирии мактуб дар мақомоти андоз; - мақомоти андозе, ки мактубро фиристодааст; - ном ва насаби пурраи шахси андозсупоранда - мизочи бонк; - рақами мушаххаси андозсупоранда - мизочи бонк; - намуди санчиш, мазмуни мактуб бояд фаҳмо бошад; - вазифа, ном ва насаби тафтишкунандагон; - мӯҳлати гузаронидани санчиш; - давраи андозбандии тафтишшаванда.

Шахсони мансабдори мақомоти андозе, ки санчишро мегузаронанд, ӯҳдадоранд, ки ба роҳбари бонк шаҳодатномаи хизмати худро нишон диҳанд. Ба ҳамин хотир роҳбари бонк бояд пайдо намуда, вазифадор мешавад, ки ном ва насаби шахсони вазифадори мақомоти андозро, ки дар мактуб инъикос гардидаанд, муайян намояд. Баъд аз ин роҳбари бонк

ӯҳдадор мешавад, ки шахсони вазифадори мақомоти андозро ба гузаронидани санчиш роҳ диҳад ё ба сабаби ошкор кардани нофаҳмиҳо дар мактуб метавонад ба санчиш роҳ надихад. Дар сурати ба санчиш роҳ додан инро пеш аз оғози санчиш бояд дар китоби бақайдгирии санчишгузаронии субъектони хоҷагидорӣ нависад. Зеро санчиш дар асоси як мактуб гузаронида мешавад.

Дар асоси муроҷиати мақомоти андоз мақомоти судӣ низ метавонад қарор дар бораи манъ кардани амалиёти харочотӣ аз ҳисобҳое, ки дар бонкҳо аз тарафи андозсупорандагон кушода шудааст, қабул кунад. Дар чунин ҳолат ҳангоми ворид шудани қарори суд ба бонк оид ба манъи амалиёти харочотӣ аз ҳисобҳои андозсупоранда бонк бояд бевосита ин қарорро иҷро намояд. Манъи амалиёти харочотӣ ҳамаи он харочоти андозсупорандаро, ки дар суратҳисобҳои бонкӣ мавҷуд аст, гайр аз ҳисоб намудан ва додани маош ва барои пардохти андоз фаро мегирад. Амалиёти харочот минбаъд дар асоси қарори мақомоти андоз, ки ташаббускори бо қарори суд манъ кардани онро пешниҳод намуда буд, барқарор ва гузаронида мешавад.

Дастури гузаронидан ва манъ кардани амалиёти харочотиро дар ҳисобҳои бонкии андозсупоранда Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул мекунад.

3. Маҷбуран ситонидани андозҳо

Бо мақсади таъмин ва иҷрои саривақтии ӯҳдадорихои андозбандӣ, ки аз ҷониби андозсупоранда дар мӯҳлати муқарраршуда пардохт карда нашудааст, қонунгузори андоз талаботҳои зеринро пешбинӣ намудааст:

1) ҳисоб кардани фоиз ба маблаги андозе, ки дар вақташ пардохт карда нашудааст;

2) манъ кардани амалиёти харочотӣ дар суратҳисобҳое, ки андозсупорандагон дар бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявӣю кредитӣ доранд;

3) ҳаёс кардани амволи андозсупоранда ва ситонидани маблағҳое, ки ба андозсупоранда тааллуқ доранд.

Мутобиқи моддаи 95 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаёси амвол ба сифати чораи таъмини иҷрои

ӯҳдадорихои андоз ҳамчун амали мақоми андоз оид ба маҳдуд намудани ҳукуки моликиятдории андозсупоранда эътироф мегардад.

Дар асоси талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ғаёлияти бонкӣ» пул ва дигар амволи қиматноки шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ, ки дар ҳисоб ва пасандозҳо мавҷуданд ё дар бонк нигоҳ дошта мешаванд, танҳо бо қарори суд ҳаёс карда мешаванд. Дар сурати ҳаёс намудани пули дар ҳисобҳо ва пасандозҳо буда, бонк баъди гирифтани қарор дар бораи ҳаёс амалиёти додани маблағро аз ҳисоби мазкур дар ҳудуди маблағе, ки ҳаёс карда шудааст, ғавран қатъ мекунад.

Бонк, Бонки миллии Тоҷикистон барои зиёне, ки дар натиҷаи ғайриқонунӣ ҳаёс намудан ё ситонидани маблағ ва дигар амволи қиматноки мизочон расидааст, ғайр аз ҳолатҳои, ки дар қонун пешбинӣ гардидаанд, ҷавобгар намебошанд. Зиён бо тартиби пешбиниамудаи қонун рӯёнида мешавад. Пул ва дигар амволи қиматнок фақат дар асоси ҳукми қувваи қонунӣ пайдокардаи суд мусодира карда мешаванд.

Дар ҳолати аз андозсупоранда дар мӯҳлати муқарраршуда пурра напардохтани андоз, ҷарима ва ё ғоизҳо мақомоти андоз оид ба пардохт кардани ин гуна ӯҳдадорихо андозсупорандаро ба мӯҳлати 10 рӯз хабардор месозад. Аз рӯзи гирифтани ин хабарнома андозсупоранда аз рӯи имконият бояд аз пай иҷрои он бошад, вагарна нисбати он ҷораҳои мушаххаси муҷозотӣ татбиқ карда мешавад. Маблағи камбудии андоз бо роҳи ба ҳисобҳои бонкӣ гузаронидани маблағ ва соқит дониستاني онҳо ситонида мешавад.

Амволи андозсупоранда дар сурати ӯҳдадории андозсупориро дар мӯҳлати муқарраргардида иҷро накардани ӯ ва дар сурати далели кофӣ доштани мақомоти андоз барои омадан ба ҳулосае, ки шахс тадбирҳои андешидан меҳақад, ки ғайб занад ё амволашро пинҳон кунад, ҳаёс карда мешавад. Ҳаёси амвол баъди қабул шудани қарори баҳабсгирӣ ва анҷом ёфтани парвандаи ҳаёси амвол эътибор пайдо мекунад. Ҳаёси амвол метавонад пурра ё қисман бошад. Ҳаёси пурраи амволро баъди татбиқ намудани ҳаёси қисмани амвол, агар бо гузашти 120 рӯзи тақвимӣ аз рӯзи муқарраршудаи пардохти андозҳо қарзи напӯшонидани андоз мавҷуд бошад, татбиқ намудан мумкин аст. Ҳаёси амвол танҳо баъди ба охир расидани

мӯҳлати 15 рӯзаи огоҳсозӣ татбиқ карда мешавад, агар дар ин муддат андоз пурра пӯшонидани нашоавад. Ҳабсро нисбати ҳамаи намудҳои амволи андозсупоранда, ба истиснои амволе, ки ситонидани он манъ мебошад, татбиқ намудан мумкин аст.

Қарори суд дар бораи ҳабси амвол дар давоми ду рӯзи қарор ба роҳи ба мақомоти ваколатдори давлатӣ супорида мешавад. Ҳабси амвол ба иштироки шахсони холис гузаронида шуда, ҳангоми гузаронидани он протокол тартиб дода мешавад. Дар протокол ё рӯйхати ба он замимашаванда амволи ҳабскардашаванда ба зикри ном, миқдор ва сифат ва ҳангоми имконпазир будан арзиши он низ аниқ инъикос мегардад. Протокол дар се нусха тартиб дода шуда яке ба мақомоти андоз, нусхаи дигар ба мақомоти ваколатдори давлатӣ, ки ҳабсро анҷом додааст ва нусхаи сеюм ба андозсупорандае, ки амволаш ба ҳабс гирифта шудааст, дода мешавад.

Қарори суд оид ба ҳабси амвол аз лаҳзаи бекор намудани ин қарор аз ҷониби суди болоӣ бекор доништа мешавад ва аз лаҳзаи иҷрои ӯҳдадорӣ андоз бошад, иҷрошуда доништа мешавад. Амали қарори суд аз рӯзи эътирози прокурор то мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун мохиятан баррасӣ намудани ин эътироз боздошта мешавад.

Ситонидани маблағи суратҳисоби бонкии андозсупоранда ва дебиторони ӯ бошанд ба тартиби судӣ ситонида мешавад. Мақомоти андоз ҳуқуқ дорад ба бонк ва дигар муассисаи молиявӣ кредитӣ, ки дар онҳо суратҳисобҳои андозсупоранда ва дебиторонаш қушода шудаанд ва хизмат расонида мешаванд, қарори судро дар бораи ситонидани маблағи суратҳисоби андозсупоранда ва дебиторонаш фиридад. Ин қарор бонк ва дигар муассисаи молиявӣ кредитиро ӯҳдадор менамояд, ки ҳамагуна маблағи суратҳисоби андозсупоранда ва ё дебиторонашро дар давоми 10 рӯз аз санаи қабул намудани фармоиш ба бучети дахлдор пардохт намояд. Ҳангоми татбиқи меъёрҳои зикргардида маблағи қарзи андоз аз ҳисоби маблағи дар суратҳисобҳои андозсупоранда дар бонк ва дигар муассисаи молиявӣ кредитӣ мавҷудбуда баъди гирифтани қарори суд дар бораи ситонидани пули суратҳисоби андозсупоранда, бо ҷунин тартиб ситонида мешавад:

1) ба бонк ва дигар муассисаи молиявӣ кредитӣ, ки дар онҳо суратҳисобҳои андозсупоранда қушода шудааст ва хизмат

расонида мешавад, мақомоти андоз қарори дахлдори судро мефиристад;

2) маблағи қарзи андоз аз маблағи дар суратҳисобҳои дар бонк ва дигар муассисаи молиявӣю кредитӣ мавҷуд будаи андозсупоранда дар асоси фармоиши инкассавии мақомоти дахлдори андоз ситонида мешавад;

3) фармоиши инкассавӣ оид ба ситонидани маблағи қарзи андоз ба бонк ва дигар муассисаи молиявӣю кредитӣ дахлдор равона мегардад ва мутобиқи моддаи 76 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро карда мешавад;

4) фармоиши инкассавӣ дар шакли муқарраркардаи санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда мешавад ва дар он бояд зикр гардад, ки маблағи қарзи андоз аз кадом суратҳисоби (суратҳисобҳои) андозсупоранда ситонида мешавад;

5) ҳангоми дар суратҳисоби андозсупоранда набудани маблағ бо пули миллий, қарзи андоз аз суратҳисобҳои андозсупоранда бо асъори хориҷӣ бо истифодаи қурби асъори миллий нисбати асъори хориҷӣ, ки дар рӯзи ситонидани қарзи мазкур Бонки миллии Тоҷикистон муқаррар кардааст, ситонида мешавад;

6) ҳангоми кифоя будани пул дар суратҳисоби (суратҳисобҳои) андозсупоранда фармоиши инкассавӣ оид ба ситонидани қарзи андоз аз ҷониби бонк ва дигар муассисаи молиявӣю кредитӣ дар муҳлати на дертар аз як рӯзи амалиёти баъди рӯзи қабули чунин фармоиш иҷро карда мешавад;

7) ҳангоми нокифоя будани пул ё мавҷуд набудани пул дар суратҳисоби (суратҳисобҳои) андозсупоранда фармоиши инкассавӣ (фармоишҳои инкассавӣ) вобаста ба воридшавии маблағҳо ба ин суратҳисоб (суратҳисобҳо) иҷро карда мешавад.

Ҳангоми имконпазир будани ҳолатҳо оид ба ситонидани маблағи қарзи андоз аз суратҳисобҳои дебиторҳои андозсупоранда он бо тартиби зерин татбиқ карда мешавад:

➤ ҳангоми мавҷуд набудани пул дар суратҳисобҳои андозсупоранда мақомоти андоз, ки дар он андозсупоранда ба қайд гирифта шудааст, ҳуқуқ дорад дар доираи қарзи андози ташаққулёфта пули ба андозсупоранда таллуқдоншаро аз суратҳисобҳои дебиторонаш ситонад. Ҳамзамон ба дебитор ва бонк ё дигар муассисаи молиявӣю кредитӣ дебитор аз ҷониби

хамин мақоми андоз қарори дахлдори суд ва огоҳинома оид ба ситонидани пулҳо аз суратҳисобҳои дебитор барои пардохти андози андозсупоранда фиристода мешавад. Чунин огоҳнома маъноӣ манъ намудани иҷрои пардохтҳоро аз ҷониби дебитор ба ҳисоби пӯшонидани қарзи худ дар назди андозсупорандаро дорад. Дебитор ўҳдадор аст дар муҳлати на дертар аз 30 рӯзи тақвими баъди қабули огоҳнома ба мақомоти андозе, ки огоҳнома фиристодааст, санади муқоисавии ҳисоббаробаркунии якҷоя бо андозсупоранда дар рӯзи қабули огоҳнома таҳиянамударо пешниҳод намояд;

➤ санади муқоисавии ҳисоббаробаркунии байни андозсупоранда ва дебитори он бояд чунин маълумотро дар бар гирад: - номи андозсупоранда ва дебитори он, рақами мушаххаси андозсупорандаи онҳо; - номи мақоми андозе, ки андозсупоранда ва дебитори он дар қайд аст; - маълумоти суратҳисобҳои андозсупоранда ва дебитори он; - маблағи қарзи дебитор дар назди андозсупоранда; - маълумотҳои ҳуқуқӣ, мӯҳр ва имзои андозсупоранда ва дебитори он; - санаи тартиб додани санади муқоисавӣ;

➤ дар асоси санади муқоисавии ҳисоббаробаркунии мақомоти андозе, ки андозсупоранда дар қайди он мебошад, ба суратҳисоби (суратҳисобҳои) дебитор оид ба ситонидани қарзи андози андозсупоранда фармоиши инкассавӣ мегузорад;

➤ банк ё дигар муассисаи молиявӣю кредитии дебитор ўҳдадор аст фармоиши инкассавии оид ба ситонидани қарзи андози андозсупорандаро мувофиқи талаботи пешбининамудаи қисми 2 моддаи 97 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро намояд.

4. Ҷавобгарии маъмури-ҳуқуқии банкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ барои вайрон намудани қонунгузории андоз

Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 26-уми ноябри соли 2008 қабул гардида, 18-уми декабри ҳамон сол бо қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷонибдорӣ шуд ва мутобики қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мавриди

амал қарор додани Кодекси ҳуқуқвайронкни маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 1 апрели соли 2009 мавриди амал қарор гирифт.

Тибқи муқаррароти кодекси мазкур бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ дар ҳолатҳои зерин барои вайрон намудани қонунгузорию андоз ба ҷавобгарии маъмури қашада мешаванд:

1) барои риоя накардани тартиби кушодани суратҳисобҳо, мӯҳлати огоҳ намудани мақомоти андоз доир ба кушодани суратҳисобҳо (моддаи 608 КҲМ ҚТ). Чунончӣ, барои аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ кушодани суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ ва дигар суратҳисобҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ (ба истисноии суратҳисобҳои амонатӣ (депозитӣ)-и шахсони воқеӣ) бе пешниҳоди ҳуҷҷатҳои, ки аз ҷониби мақомоти андоз додани рақами мушаххаси андозсупорандаро тасдиқ мекунанд, ба шахсони мансабдор ба андозаи аз ҷил то панҷоҳ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сад то дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима пешбинӣ шудааст.

Инчунин, барои аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ риоя накардани мӯҳлати огоҳ намудани мақомоти андози маҳалли баҳисобгирии бақайдгирии худ дар бораи аз ҷониби шахси воқеӣ ва ё ҳуқуқӣ кушодани суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ ва дигар суратҳисобҳо (ба истисноии суратҳисобҳои амонатӣ (депозитӣ)-и шахсони воқеӣ), ба шахсони мансабдор ба андозаи аз бист то сӣ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз панҷоҳ то сад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима пешбинӣ шудааст;

2) барои аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ саривақт интиқол накардани маблағи андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ (моддаи 609 КҲМ ҚТ) аз рӯи супоришномаҳои пардохти андозсупорандагон, ки дар ин ташкилотҳо суратҳисобдоранд, ба андозаи аз сад то дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо, аммо дар ҳаҷми на камтар аз даҳ фоизи андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ки саривақт гузаронида нашудаанд, ҷарима муқаррар гардидааст.

3) барои иҷро накардан ё саривақт иҷро накардани фармоишҳои инкассавии мақомоти андоз дар хусуси рӯёнидани маблағҳои андозсупоранда аз ҳисоби шахсони сеюм-дебиторҳои андозсупоранда (моддаи 610 КҲМ ҚТ). Барои аз ҷониби банкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ, ки дар онҳо суратҳисобҳои андозсупоранда кушода шуда, ба онҳо хизмат мерасонид ё аз ҷониби банкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ, ки дар онҳо суратҳисобҳои шахсони сеюм-дебиторҳои андозсупоранда кушода шуда, ба онҳо хизмат мерасонид, иҷро накардан ё саривақт иҷро накардани фармоишҳои инкассавии мақомоти андоз дар хусуси рӯёнидани маблағҳо аз суратҳисобҳои шахсони сеюм-дебиторҳои андозсупоранда (аз ҷумла аз суратҳисобҳои банкии ҳуди андозсупоранда ё суратҳисобҳои дигар муассисаҳои молиявӣю кредитӣ, ки дар онҳо ба ҳамин андозсупоранда хизмат расонида мешавад) ба мақсади пӯшонидани қарзи андозсупоранда, ба андозаи аз дусад то сесад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима пешбини гардидааст.

Мутобиқи моддаи 727 КҲМ ҚТ парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмуриеро, ки дар моддаҳои зикргардида (яъне моддаҳои 608, 609, 610 КҲМ ҚТ) пешбинӣ шудаанд, мақомоти андоз дар доираи салоҳияти худ баррасӣ менамояд.

IV. САВОЛҲО БАРОИ ХУДСАНҶӢ ВА ТАҚРОР

1. Андоз чист?
2. Ташкилотҳои қарзӣ кадом намудҳои андозҳоро месупоранд?
3. Ҳамчун агенти андоз банкҳо кадом вазифаҳоро иҷро мекунанд?
4. Ташкилотҳои қарзӣ мутобиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом ӯҳдадориҳо доранд?
5. Шахсони ваколатдори мақомоти андоз бо кадом тартиб тафтиши маблағи суратҳисобҳои шахсони ҳуқуқӣ ва воқеиро мегузаронанд?
6. Дар кадом ҳолатҳо банкҳо барои вайрон намудани

- талаботи қонунгузорию андоз ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд?
7. Барои вайрон намудани қонунгузорию андоз бонкҳо ба қадом намудҳои ҷавобгарӣ кашида мешаванд?
 8. Маҷбуран ситонидани андозҳо чи гуна сурат мегирад?

V. ТЕСТҲО

1. Масунияти андозии Бонки миллии Тоҷикистон ва муассисаҳои он ба таъзим дароварда мешавад:

- а) мувофиқи Кодекси граждани Қумхурии Тоҷикистон;
- б) мувофиқи Кодекси андозии Қумхурии Тоҷикистон;
- в) мувофиқи қарори Ҳукумати Қумхурии Тоҷикистон;
- г) мувофиқи Кодекси маъмури Қумхурии Тоҷикистон.

2. Мафҳуми андоз.

- а) андоз гуфта пардохти ҳатмӣ ва инфиродии бесподшо ро мефаҳманд, ки аз шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар шакли бегона қардани маблағи ба онҳо тааллуқдошта бо мақсади таъмини фаъолияти молиявии давлат ситонида мешавад;
- б) андоз гуфта пардохтҳои умумихатмии давлатиро меноманд, аз ашхоси воқеӣ ва ҳуқуқӣ ситонида мешаванд;
- в) андоз гуфта боч, хироч ва дигар пардохтҳои умумихатмии давлатиро меноманд, аз ашхоси воқеӣ ва ҳуқуқӣ ситонида шуда, ба бучети давлатӣ ворид мегарданд;
- г) андоз гуфта боч, хироч ва дигар пардохтҳои умумихатмии давлатиро меноманд.

3. Бонкҳои тиҷоратӣ ва дигар ташкилотҳои қарзӣ, инчунин филиалҳои онҳо андозҳои зеринро пардохт менамоянд:

- а) андоз аз фоидаи шахсони ҳуқуқӣ, андоз аз арзиши иловашуда, андозии иҷтимоии аҳоли, андозии (хирочи) замин, андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард, андозҳо аз истифодабарандагони қарри замин (дар ҳолате, ки агар бонк аз объектҳои зеризаминӣ истифода барад), бочи гумрукӣ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ, бочи давлатӣ, дигар пардохтҳои ҳатмии умумичумхуриявӣ;
- б) андоз аз дромади шахсони воқеӣ, аксизҳо, андозии иҷтимоӣ, андозии замин, андоз аз истифодаи чизҳои табиат,

андоз аз чизу чора, андоз аз сохибони нақлиёт, андоз аз фурӯши молҳои чакана;

в) андоз за ҳисоби истифодабарии роҳҳои нақлиёт, андоз аз фурӯш, боҷи гумрукӣ, боҷи давлатӣ, андоз аз фурӯши молҳои чакана, андоз аз фоситаҳои ғайриманкули шахсони воқеӣ;

г) ҳамаи ҷавобҳо дурустанд;

4. Бонкҳо дар асоси талаботи моддаи 76 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ӯҳдадоранд:

а) суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар суратҳисобҳои (ба истиснои суратҳисобҳои амонатии шахсони воқеӣ) шахсони воқеӣ ва ҳуқуқи роҳҳои пешниҳоди ҳуҷҷатҳои, ки бо рақами мушаххаси андозсупоранда аз ҷониби мақомоти андоз рақамгузори намудани онҳоро тасдиқ менамояд, кушоянд ва мақомоти андозро дар муҳлати панҷрӯза дар ҳусуси аз ҷониби андозсупоранда кушодани суратҳисоби номбурда огоҳ намоянд ва ба зикри рақами мушаххаси андозсупоранда дар ҳуҷҷатҳои бонкӣ амалиётро бо суратҳисобҳо анҷом надиханд;

б) бо тартиби навбати муқаррарнамудаи Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағро барои пардохти андозҳо аз суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ ва дигар суратҳисобҳо, аз ҷумла аз суратҳисобҳои асъории андозсупорандагон аз ҳисоб бароранд;

в) бо супориши андозсупоранда ба суратҳисоби Ҳазинадории Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бонк ё дигар муассисаҳои молиявӣ кредитӣ, ки хизматрасонии ҳазинавии бучетро иҷро мекунанд, маблағи андозҳоро дар муҳлати на дертар аз рӯзи дигари баъди гузаронидани амалиёт ҷиҳати аз ҳисоб баровардани маблағҳо аз суратҳисоби ҳисоббаробаркунӣ ё дигар суратҳисоби андозсупоранда ба манфиати бучети дахлдор дохил намоянд;

г) ҳамаи ҷавобҳо дуруст мебошанд.

5. Маблағҳои пулии дар суратҳисобҳои бонкӣ ё маблағҳои пулӣ ва дорониҳои дигари дар ташкилотҳои қарзӣ

нигоҳдошташаванда бо қарори кадом мақомот ҳабс карда мешаванд?

- а) дар асоси қарори суд, инчунин қарори мақомоти таҳқиқ ё тафтишоти пешакӣ, ки онро прокурор тасдиқ кардааст, ҳабс карда мешаванд;
- б) дар асоси қарори суд ва қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон ҳабс карда мешаванд;
- в) танҳо дар асоси қарори суд ҳабс карда мешаванд;
- г) ҳамаи ҷавобҳо нодуруст мебошанд.

6. Бонк, Бонки миллии Тоҷикистон барои зиёне, ки дар натиҷаи ғайриконуӣ ҳабс намудан ё ситонидани маблағ ва дигар амволи қиматноки мизочон расидааст:

- а) тамоман ҷавобгар нестанд;
- б) ғайр аз ҳолатҳои, ки дар қонун пешбинӣ гардидаанд, ҷавобгар намебошанд;
- в) пурра ҷавобгаранд;
- г) баробар ҷавобгарӣ доранд.

7. Дар сурати дер ё нодуруст иҷро кардани вазифаҳои худ ташкилоти қарзӣ ба кадом ҷавобгарӣ кашида мешавад?

- а) дар сурати дер ё нодуруст ба суратҳисоби муштарии худ гузаронидан ё аз он хориҷ кардани маблағҳои пулӣ, ташкилоти қарзӣ бояд барои ҳар рӯзи таъхир ба муштарӣ аз рӯи маблағи мӯҳлати пардохташ батаъхирарфтаду мувофиқ ба меъёри бозтамвили Бонки миллии Тоҷикистон ҷарима диҳад;
- б) дар сурати дер ё нодуруст ба суратҳисоби муштарии худ гузаронидан ё аз он хориҷ кардани маблағҳои пулӣ, ташкилоти қарзӣ бояд барои ҳар рӯзи таъхир ба муштарӣ аз рӯи маблағи мӯҳлати пардохташ батаъхирарфтаду мувофиқ ба меъёри бозтамвили Бонки миллии Тоҷикистон пеня диҳад;
- в) дар сурати дер ё нодуруст ба суратҳисоби муштарии худ гузаронидан ё аз он хориҷ кардани маблағҳои пулӣ, ташкилоти қарзӣ бояд барои ҳар рӯзи таъхир ба муштарӣ аз рӯи маблағи мӯҳлати пардохташ батаъхирарфтаду мувофиқ ба меъёри бозтамвили Бонки миллии Тоҷикистон ҷавобгариҳои интизомӣ татбиқ

шавад;

- г) дар сурати дер ё нодуруст ба суратҳисоби муштарии худ гузаронидан ё аз он хорич қардани маблағҳои пулӣ, ташкилоти ғайри тижоратӣ бояд барои ҳар рӯзи таъхир ба муштарӣ аз рӯи маблағи мӯҳлати пардохташ батаъхирарфтаду мувофиқ ба меъёри бозтамвиле Бонки миллии Тоҷикистон ҷарима диҳад.

8. Қарор дар бораи манъ қардани амалиёти харочотӣ аз ҳисобҳое, ки дар бонкҳо аз тарафи андозсупорандагон кушода шудааст қабул карда мешавад:

- а) аз ҷониби мақомоти андоз;
б) дар асоси муроҷиати мақомоти андоз аз ҷониби мақомоти судӣ;
в) дар асоси муроҷиати шаҳрвандон аз ҷониби прокуратура;
г) дар асоси муроҷиати шаҳрвандон аз ҷониби милиса.

VI. НОМҶӮИ МАВЗӮӢҲО БАРОИ КОРИ САНЧИШӢ

1. Андозҳое, ки бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ месупоранд.
2. Қой ва нақши бонкҳо дар муносибатҳои андоз.
3. Ҷавобгарии бонкҳо барои вайрон намудани қонунгузори андоз.
4. Ҳабси маблағҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки дар бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ нигоҳ дошта мешаванд.
5. Тарғиби тафтиши суратҳисобҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ аз ҷониби шахсони мансабдори мақомоти андоз.

VII. АДАБИЁТ

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

2. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, №12, қ-1, мод. 688, 689; соли 2005, №12, мод. 629; соли 2006, № 7, мод. 341; №12, мод. 543; соли 2007, №3, мод. 172; №7, мод. 668; соли 2008, № 3, мод.195;

3. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон.// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2008, №12, қисми 1, мод. 989;

4. Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми дуум аз 11.12.1999 с. //Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №12, мод. 323; соли 2002, № 4, қисми 1, мод. 170; соли 2006, №4, мод.194;

5. *Ашуров Ф.Д., Азизмуродов Ш.Ҳ.* Баҳисобири амалиёт дар бонкҳои тичоратӣ. Душанбе.: «Комбинати полиграфии ш. Душанбе», 2009, 305 с.

6. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 160-174.).

7. Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/*Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваитич, 2008. С.184-214.*

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ТИҶОРАТИ ТОҶИКИСТОН

ФАКУЛТЕТИ МУНОСИБАТҲОИ ИҚТИСОДИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА ҲУКУҚ

КАФЕДРАИ «ҲУҚУҚИ ТИҶОРАТ»

Тасдиқ мекунам:

ноибӣ ректори ДДТТ оид ба таълим
дотсент _____ Сагинов Н.

« _____ » _____

СИЛЛАБУС

АЗ ФАНИИ «ҲУҚУҚИ БОНКӢ»

Шакли таҳсили рӯзона курси 2, семестри 4.

Миқдори кредит 4

Шакли санчиши дониш: рейтинг, имтиҳон.

Силлабус дар асоси нақшаи таълим аз тарафи
муаллими калони кафедраи «Ҳуқуқи тиҷорат»

Абдуллоев Ф.Р. тартиб дода шудааст.

Лексия 16, амалӣ 16, маҳфили фанӣ 16,

санчиши хатгӣ 16 – ҳамагӣ 64 с.

Дар ҷаласаи кафедра аз « _____ » _____ соли 2011

дида баромада барои истифода тавсия гардидааст.

Мудири кафедра: _____ н.и.х. Маҳмадхонов Т.

Шӯрои илмӣ-методиӣ факултаи

муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣ ва ҳуқуқ

аз « _____ » _____ соли 2011 маъқул донистааст.

Декани факулта:

н.и.и, дотсент _____ Акрамов Ф.М.

Душанбе – 2011

ТАВСИФИ КУРСИ ТАЪЛИМӢ

Фанни таълимии мазкур мутобиқи стандартҳои таълим барои тайёр намудани мутахассисон дар риштаи ҳуқуқи тичорат дар Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон пешбинӣ шудааст.

Ҳуқуқи бонкӣ яке аз фанҳои таълимии ҳуқуқӣ буда, мавзӯи омӯзиши онро қонунгузори бонкӣ, ки муносибатҳои мухталифро дар робита ба фаъолияти бонкӣ танзим менамояд, ташкил медиҳад.

Омӯзиши фанни мазкур аҳамияти муҳими назариявӣ ва амалӣ дошта, дар он тамоми вижагиҳои танзими ҳуқуқи муносибатҳои ҷамъиятӣ доир ба фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон, бонкҳои тичоратӣ ва дигар муассисаҳои кредитӣ дар ҷумҳурӣ мавриди омӯзиш қарор мегиранд.

МУНДАРИҶАИ ФАН

Дар ҷараёни омӯзиши фанни «Ҳуқуқи бонкӣ» донишҷӯ бо заминаҳои ҳуқуқи таъсисбӣ ва фаъолияти бонкҳо, аз ҷумла Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар муассисаҳои кредитӣ шинос мешавад.

Барнома дар асоси қонунгузори бонкӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ тартиб дода шудааст ва мувофиқи нишондоди нақшаи таълим омӯзиши фанни ҳуқуқи бонкӣ ба донишҷӯён дар ҳаҷми 4 кредит - 16 соат лексионӣ, 16 соат дарси амалӣ, 16 соат маҳфили фанӣ, 16 соат саволҳо барои санҷиши ҳатти гузаронида мешавад.

Раванди таълим, ки лексия, дарсҳои амалӣ, маҳфили фанӣ ва саволҳо барои санҷиши ҳаттиро дар бар мегирад, имконият медиҳад, донишҷӯён оид ба фанни ҳуқуқи бонкӣ дониши мукамал пайдо намоянд.

Шакли назорат аз раванди таълим супоридани аттестатсия - рейтингӣ 1, 2 ва дар ҷамъбасти имтиҳон ба ҳисоб меравад.

Кӯшиш карда мешавад, ки ҳар як донишҷӯ маҳорати аз худ кардани мавзӯро омӯзад, дониши худро тавассути корҳои мустақилона (навиштани реферат, маърузаи ҳаттӣ ва ғ.) тақмил диҳад.

ТАЛАБОТИ ПЕШАКӢ

Фанни ҳуқуқи бонкиро бо баҳои «С» (қаноатбахш) ва аз он

баландтар аз худ намудан лозим аст.

Дараҷаи азхудкунии маводҳои таълимӣ бо тестҳо муайян карда, баҳо дода мешавад.

ЛАВОЗИМОТИ ТАЪЛИМӢ:

- схемаву овезаҳои таълимӣ;
- тестҳо (саволномаҳо);
- казусҳо (масъалаҳои ҳуқуқӣ);
- дастурҳои илмӣ – методӣ;
- асноди ҳуқуқӣ;
- китобҳои илмӣ ва дарсӣ;
- истифодаи компютер.

НАТИҶАҶОИ НОИЛШАВАНДА

1. Шиносӣ бо предмет, моҳият ва низоми ҳуқуқи бонкӣ.
2. Аз худ кардани асосҳои қонунгузорию бонкӣ.
3. Муайян карда тавонистани хусусиятҳои муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ, субъект, объект ва мазмуни онҳо.
4. Дарк кардани зарурати меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ барои қору ҷаъолияти минбаъда.
5. Омӯхтани ҳуқуқу ӯҳдадорихои субъектони ҳуқуқи бонкӣ.
6. Шиносӣ ва тартиб дода тавонистани бо шартномаҳо.

БАҶОДИҶӢ ВА НАТИҶАҶО

Ҷараёни таълим дар асоси талаботҳои, ки ба низоми таълими кредитӣ пешбинӣ шудаанд, амалӣ карда мешавад. Ба воситаи саволномаҳои тестӣ дар шакли пӯшида, қушода дараҷаи аз бар кардани мавзӯҳои таълимӣ аниқ карда мешавад. Ҳолат ва вазъияти раванди таълим ҳамеша зери назорати устод қарор дошта, чораҳо андешида мешаванд, то ин ки шавқи шогирдон ба илмомӯзи зиёдтар гардад.

МАҚСАДИ КУРСИ ТАЪЛИМӢ

Тавре ки маълум аст, ҳар фан аз ҷумла фанни ҳуқуқи бонкӣ низ бо мақсади муайяне омӯхта мешавад.

Мақсади асосии омӯзиши фанни мазкур шинос намудани донишҷӯён ба нуқтаҳои асосии ин фан, асосҳои танзими

фаъолияти бонкӣ дар Тоҷикистон мебошад, ки барои мутахассисони оянда, аз ҷумла ҳуқуқшиносон хеле зарур аст.

Устод вазифадор мебошад, ки дарсхоро дар дараҷаи хуби илмӣ – назариявӣ гузаронида ҳар яе мавзӯӣ дарсро ба ҳаёти воқеӣ алоқаманд намояд, зеро ҳуқуқи бонкӣ фанне мебошад, ки бештар ба амалия ва зиндагии инсон пайваستاгӣ дорад.

Шогирдон бояд зарурати омӯзиши фанни ҳуқуқи бонкиро аниқ дарк намуда, барои азхуд кардани асосҳои он кӯшиш намоянд.

ТАЛАБОТ БА ДАРС

Сари вақт ҳозир шудан ба дарсҳо ва иҷрои супоришҳо аз ҷумлаи вазифаҳои аввалини ҳар як донишҷӯ мебошад.

Бесабаб ба дарс ҳозир нашудан ва ё бо ягон сабаби узрнок ба дарс наомадан донишҷӯро аз вазифаҳои асосӣ озод намекунад. Баръакс чунин донишҷӯ бояд ҳатман дарси гузаронидаи муаллимро аз рӯи маводҳои пешниҳодшуда ба пуррагӣ омӯхта, дар дарси амалӣ (семинарӣ) баромад кунад.

Дар ҳолате ки миқдори дарсшиканиҳо аз 25 % зиёд мегардад, донишҷӯ аз омӯзиши фан хориҷ карда мешавад.

САНЧИШИ ТЕСТИИ КҶТОҲМУДДАТ

Чунин санчиш дар давоми 5 – 10 дақиқаи аввали ҳар як машғулият гузаронида мешавад. Саволҳои тестӣ оиди мавзӯҳои дарси гузашта тартиб дода мешавад. Баҳо ба дониши донишҷӯён ба таври додани % (фоиз) муайян мегардад.

ВАЗИФАИ ХОНАГӢ

Иҷрои вазифаи хонагӣ барои ҳар як донишҷӯ ҳатмӣ буда, натиҷаи онро муаллим дар дафтари махсус ба қайд мегирад. Вазифаи хонагӣ аз рӯзҳои саршавии дарс то ба сомон расонидани он давом мекунад. Дар ҳолати иҷро накардани вазифаи хонагӣ иҷрои баъдинаи он мақбул нест.

САНЧИШ

Дар давоми давраи омӯзиш дар як семестр 2 рейтинг гузаронида мешавад. Дар мавриди баҳои паст (холи кам) гирифта, такроран пурсиш гузаронидан ва баҳо гузоштан мумкин нест.

Ҳангоми қабули санчиш аз матни (фишурдаи) лексия, китобҳо, маводҳои таълимӣ истифода бурдани донишчӯ манъ аст.

Дар охири семестр аз донишчӯён имтиҳон қабул карда мешавад.

Т/р	Эквивалентии рақами балл	Фоида %	Баҳо	Ифодаи ҳолҳо
1	4,0	95-100	A	Аъло
2	3,67	90-94	A-	
3	3,33	85-90	B+	
4	3,0	80-84	B	Хуб
5	2,67	75-79	B-	
6	2,33	70-74	C+	
7	2,0	65-69	C	
8	1,67	60-64	C-	қаноатбахш
9	1,33	55-59	D+	
10	1,0	50-54	D	
11	0	0-49	F	ғайриқаноатбахш

РАҒОТ

Дар синфхонаи таълимӣ ҳангоми гузаронидани машғулиятҳо телефонҳои дастӣ бояд дар ҳолати ғайрикори нигоҳ дошта шаванд. Қафо мондан ба дарс ва ба баромадан аз синфхона дар вақти дарс иҷозат дода намешавад. Шогирдон бояд дигар қоидаҳои донишчӯиро қатъиян риоя ва иҷро намоянд.

БАҲОДИҲӢ БА ДОНИШИ ДОНИШЧӢӢ

Рейтинги 1 – ҷавоб ба саволи тестӣ 75 ҳол, ҳавасмандкунии донишчӯ аз тарафи устод то 25 ҳол.

Рейтинги 2 – ҷавоб ба саволҳои тестӣ 75 ҳол, ҳавасмандкунии донишчӯ аз тарафи устод то 25 ҳол.

Имтиҳони ҷамъбасти – ҷавоби донишчӯ 100 ҳол.

Дониши толибилм дар як семестр бояд

чунин фоизро ташкил диҳад:

Рейтинги 1 – 100 ҳол баробар аст ба 25%.

Рейтинги 2 – 100 ҳол баробар аст ба 25%.

Баҳои ҷамбасти (ниҳой) – то 100%.

Он аз рӯи формулаи зерин ҳособ карда мешавад:

$$B = (P+P):2*0,5+P*0,5$$

**Баҳои рейтингӣ бо назардошти риоя намудани
чунин талаботҳои устод пасту балан шуда метавонад:**

Иштироки фаъолона дар дарс – 4;

Иҷрои пурраи вазифаи ҳонагӣ – 7;

Иҷрои корҳои мустақилона – 14.

Ҷамъ то 25 ҳол.

Ҳолҳои ҷаримагӣ:

Ҳар як ҳолати дарсшиканӣ – 4;

Иҷро накардани вазифаи ҳонагӣ – 4;

Дер мондан дар дарс – 4;

Иҷро накардани корҳои мустақилона – 5;

Риоя накардани тарзи либоспӯшии расмӣи донишҷӯ – 4;

Вайрон кардани тартиботи дохилӣ дар аудитория ва
донишгоҳ – 4.

Ҷамъ то 25 ҳол

НАҚШАИ
ТАКСИМОТИ СОАТҲОИ ТАЪЛИМӢ БАРОИ ОМУӢЗИШИ
МАВЗӢҲО АЗ ФАНИ ҲУҚУҚИ БОНКӢ

№	Номгӯи мавзӯҳо	Лекисия	Амали	Махфили фани	Ҷамъ
1.	Ҳуқуқи бонкӣ – соҳаи конунгузорӣ	1	1	2	4
2.	Ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун илм ва фани таълимӣ	1	1	2	4
3.	Меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ	1	1	2	4
4.	Муносибатҳои ҳуқуқии бонкӣ	1	1	2	4
5.	Сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ	1	1	2	4
6.	Пайдоиш ва иштироки бонкҳо ва низомии бонкӣ	1	1	2	4
7.	Вазъи ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон	1	1	2	4
8.	Вазъи ҳуқуқии бонкҳои тиҷоратӣ	1	1	2	4
9.	Вазъи ҳуқуқии ташкилот- ҳои қарзии ғайрибонкӣ	1	1	2	4
10.	Асосҳои ҳуқуқии сурат- ҳисоби бонкӣ	1	1	2	4
11.	Асосҳои ҳуқуқии амалиёт- ҳои ҳисоббаробаркунӣ	1	1	2	4
12.	Асосҳои ҳуқуқии амонати (депозити) бонкӣ	1	1	2	4
13.	Муносибатҳои кредитӣ	1	1	2	4
14.	Воситаҳои таъмини иҷрои ӯҳдадорӣҳои кредитӣ	1	1	2	4
15.	Танзими ҳуқуқии фаъо- лияти ташкилотҳои қарзӣ дар бозори асъор	1	1	2	4
16.	Танзими ҳуқуқии иштиро- ки бонкҳо ва дигар ташки- лотҳои молиявӣю кредитӣ дар муносибатҳои андоз	1	1	2	4
	Ҷамағӣ	16	16	32	64

**НАҚШАИ МАВЗӢҲОИ ЛЕКЦИОНӢ, АМАЛӢ,
МАҲФИЛИ ФАНӢ ВА РӢҲАТИ АДАБИӢТИ ЗАРУРӢ**

МАВЗӢИ №1

Ҳуқуқи бонкӣ – соҳаи қонунгузорӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. *Мафҳум ва мавқеи ҳуқуқи бонкӣ дар низоми ҳуқуқ.*
2. *Предмети ҳуқуқи бонкӣ.*
3. *Методҳои ҳуқуқи бонкӣ.*
4. *Низоми ҳуқуқи бонкӣ.*
5. *Принсипҳои ҳуқуқи бонкӣ.*

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. *Ҳуқуқи бонкӣ бо чанд мазмун фаҳмида мешавад?*
2. *Фаъолияти бонкӣ ва амалиётҳои бонкӣ ҳамчун предмети ҳуқуқи бонкӣ.*
3. *Таркиб ва намудҳои муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ.*
4. *Субъекти муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ.*

III. Саволҳо барои маҳфили фанӣ

1. Шарҳи мафҳуми ҳуқуқи бонкӣ.
2. Фаъолияти бонкӣ ва амалиётҳои бонкӣ.
3. Предмет ва методи ҳуқуқи бонкӣ.
4. Низоми ҳуқуқи бонкӣ.

IV. Саволҳо барои санҷиши ҳатӣ

1. Ҳуқуқи бонкӣ чист?
2. Фаъолияти бонкиро шарҳ диҳед.
3. Амалиётҳои бонкиро номбар кунед.
4. Иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи бонкӣ кӣҳо мебошанд?

V. Адабиёт

1. *Агарков М.М. Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.*

2. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. с.3.
3. *Алиматов Х.* Қонунгузории банкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хуҷанд. «Хуросон» 2008. 80.
4. Банковское право: Учебное пособие//*Н.Н. Арефьева, И.А. Волкова, К.И. Карabanова и др.*; Под ред. проф. А.А. Травкина. –Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. 708 с.
5. Банковское право. Учебное пособие. М. 2005. 459 с.
6. *Баражян М.М. и др.* Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.
7. *Ғаюров Ш.* Ҳуқуқи молиявӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2005. 216 с.
8. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи банкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 5-14.).
9. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. 336 с. (С. 9-29).
10. Ҳуқуқи банкӣ ва асьор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/*Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. Деваитич, 2008. 272 с.
11. *Эриашвили Н.Д.* Банковское право: Учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: НИТИ ДАНА, Закон и право, 2000. 471 с. (С, 7-17.).

МАЗЪЎИ №2

Ҳуқуқи банкӣ ҳамчун илм ва фанни таълимӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. Мафҳум ва мазъӯи илми ҳуқуқи банкӣ
2. Асосҳои меъёрӣ, методологӣ ва назариявӣи илми ҳуқуқи банкӣ
3. Ҳуқуқи банкӣ ҳамчун фанни таълимӣ

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. Илми ҳуқуқи банкӣ чист?
2. Алоқамандии илми ҳуқуқи банкӣ бо дигар илмҳо.

3. *Функсияҳои илми ҳуқуқи бонкӣ*
4. *Таносуби илм ва фанни таълимии ҳуқуқи бонкӣ.*

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. Мафҳуми ҳуқуқи бонкӣ ҳамчун илм ва мавзӯи омӯзиши он.
2. *Зарурати омӯзиши ҳуқуқи бонкӣ.*
3. Алоқамандии ҳуқуқи бонкӣ бо илмҳои дигари ҳуқуқӣ.
4. Таносуби илм ва фанни таълимии ҳуқуқи бонкӣ.

IV. Саволҳо барои санҷиши хаттӣ

1. Мафҳуми илми ҳуқуқи бонкиро баён кунед.
2. Ҳуқуқи бонкӣ чиро меомӯзад?
3. Кадом асосҳои меъёрӣ ва методологии ҳуқуқи бонкиро медонед?
4. Ҳуқуқи бонкӣ бо кадом илмҳои алоқамандӣ дорад?
5. Алоқамандии ҳуқуқи бонкиро бо илмҳои ҳуқуқӣ муайян кунед.
6. Кадом функсияҳои илми ҳуқуқи бонкиро медонед?
7. Таносуби илм ва фанни таълимии ҳуқуқи бонкиро шарҳ диҳед.

V. Адабиёт

1. *Агарков М.М.* Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.
2. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. 175 с.
3. *Алиматов Х.* Қонунгузории бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80.
4. Банковское право. Учебное пособие. М. 2005. 459 с.
5. *Баражян М.М. и др.* Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.
6. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ, - Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 15-18.).
7. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. с. 30-34.

МАЗЗҶИ №3

Меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. Мафҳуми меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ
2. Хусусиятҳои асосии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ
3. Сохти меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ
4. Шаклҳои амалигардонии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ
5. Намудҳои меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. Мафҳум ва моҳияти меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ
2. Аломатҳои таркибии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ
3. Таснифоти меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ

III. Саволҳо барои махфили фаннӣ

1. Мафҳум ва хусусиятҳои меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ.
2. Унсурҳои таркибии меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ.
3. Намудҳои меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ.

IV. Саволҳо барои санҷиши ҳаттӣ

1. Мафҳуми меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро баён кунед.
2. Ба меъёрҳои ҳуқуқи бонкӣ кадом хусусиятҳо хосанд?
3. Гипотеза чист?
4. Кадом намудҳои меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро медонед?
5. Кадом тарзҳои амалигардонии меъёрҳои ҳуқуқи бонкиро медонед?

V. Адабиёт

1. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. 175 с.
2. *Алиматов Х.* Қонунгузори бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Вазорати таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80.
3. Банковское право. Учебное пособие. М. 2005. 459 с.
4. *Бараяян М.М. и др.* Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.

5. Зойиров Р.Ҷ., Холхучаев З.И. Хукуки бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 19-24.).

6. Тедеев А.А. Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. с. 53-60.

МАВЗҶӢ №4

Муносибатҳои ҳукукии бонкӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. Мафҳум ва нишонаҳои асосии муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.
2. Таркиби муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.
3. Намудҳои муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. Моҳияти муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.
2. Субъекти муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.
3. Объект ва мазмуни муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.
4. Таснифи муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. Мафҳум ва моҳияти муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.
2. Объект ва субъектони муносибатҳои ҳукукии бонкӣ.

IV. Саволҳо барои санҷиши ҳаттӣ

1. Мафҳуми муносибатҳои ҳукукии бонкиро баён кунед.
2. Кадом субъектони муносибатҳои ҳукукии бонкиро медонед?
3. Ба муносибатҳои ҳукукии бонкӣ чигуна хусусиятҳо хосанд?
4. Объекти муносибатҳои ҳукукии бонкиро шарҳ диҳед?
5. Кадом намудҳои асосии муносибатҳои ҳукукии бонкиро медонед?

V. Адабиёт

1. *Агарков М.М.* Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.
2. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. с. 3,6.
3. *Алиматов Х.* Қонунгузори бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80.
4. *Банковское право.* Учебное пособие. М. 2005. 459 с.
5. *Баражян М.М. и др.* Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.
6. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 25-29.).
7. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. 336 с.

МАВЗҶИ №5

Сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. *Мафҳум ва низоми сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ*
2. *Амали санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкӣ дар замон*
3. *Амали санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкӣ дар макон ва нисбати ашхоси муайян*

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. *Низоми қонунгузори бонкӣ.*
2. *Тавсифи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”*
3. *Тавсифи санадҳои Бонки милли Тоҷикистон*
4. *Амали сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ*

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. *Мафҳум ва намудҳои сарчашмаҳои ҳуқуқи бонкӣ.*
2. *Тавсифи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”, “Бонки милли Тоҷикистон”.*
3. *Амали санадҳои меъёрии ҳуқуқии бонкиро дар замон,*

макон ва нисбати ашхоси ҷудогона муайян кунед.

IV. Саволҳо барои санҷиши ҳаттӣ

1. Сарчашмаи ҳуқуқи бонкӣ чист?
2. Кадом қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашмаи ҳуқуқи бонкӣ шуда метавонанд?
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” кай қабул шудааст?
4. Бонки миллии Тоҷикистон кадом санадҳоро қабул мекунад?
5. Дастурамал чист?
6. Амалӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар замонро шарҳ диҳед.
7. Амалӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ нисбати ашхоси муайян чи гуна фаҳмида мешавад?

V. Адабиёт

1. *Агарков М.М.* Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.
2. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003. С.4-5.
3. *Алиматов Ҳ.* Қонунгузори бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80.
4. Банковское законодательство: Учебник. Под ред. *Е.Ф. Жукова*. М.: Юнити, 2001.
5. Банковское право. Учебное пособие. М. 2005. 459 с.
6. *Баражян М.М. и др.* Банковское право. Ростов-на-Дону. 2002. 160 с.
7. *Давлатов И.Х.* Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. С.30-60; 164.
8. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 30-39.).
9. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. 336 с.

МАВЗҶИ №6

Пайдоиш ва инкишофи бонкҳо ва низоми бонкӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. *Бонкҳо ва низоми бонкӣ*
2. *Пайдоиши фаъолияти бонкӣ ва бонкҳо дар давлатҳои хориҷӣ*
3. *Пайдоиши ва инкишофи низоми бонкии Тоҷикистон*

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. *Мафҳум ва намудҳои бонкҳо*
2. *Мафҳум ва намудҳои низоми бонкӣ*
3. *Пайдоиши фаъолияти бонкӣ ва бонкҳо дар давлатҳои хориҷӣ*
4. *Пайдоиши ва инкишофи низоми бонкии Тоҷикистон*

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. Тавсифи мафҳумҳои бонк ва низоми бонкӣ.
2. Намудҳои низоми бонкӣ.
3. Таърихи ташаккули низоми бонкии Тоҷикистон.

IV. Саволҳо барои санҷиши хаттӣ

1. Истилоҳи «бонк»-ро шарҳ диҳед.
2. Аввалин бонкҳо дар кучо пайдо шудаанд?
3. Низоми бонкӣ гуфта чиро мефаҳмед?
4. Низоми бонкии Тоҷикистон ба кадом намуди низоми бонкӣ дохил мешавад?
5. Таърихи ташаккули Бонки миллии Тоҷикистонро шарҳ диҳед.

V. Адабиёт

1. *Азарков М.М.* Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.
2. *Давлатов И.Х.* Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. 320 с.
3. *Зойиров Р.Х., Холхуцаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури

таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 40-50.).

4. Раҳимов З.А. Банковская система Таджикистана. М. “Диалог-МГУ”, 1999. 281с.

5. Раҳимов З.А. Банковская система и экономическое развитие Таджикистана. Душанбе: Ирфон, 2002. 288 с.

МАНЗУРИ №7

Вазъи ҳуқуқи Бонки миллии Тоҷикистон

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. Ҳолати ҳуқуқӣ, тобеият ва ҳадафу вазифаҳои асосии фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон
2. Мақомоти идоракунии ва хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон
3. Сармояи оинномавӣ, фонда ва фондҳои Бонки миллии Тоҷикистон

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. Мавқеи Бонки миллии Тоҷикистон дар низоми мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва низоми бонкии Тоҷикистон.
2. Сохтори Бонки миллии Тоҷикистон.
3. Шӯъбаҳои Бонки миллии Тоҷикистон.
4. Ваколатҳои Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон.
5. Вазъи ҳуқуқи Раиси Бонки миллии Тоҷикистон.

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. Мавқеи Бонки миллии Тоҷикистонро дар низоми мақомоти давлатӣ ва низоми бонкии Тоҷикистон муайян кунед.
2. Сохтори Бонки миллии Тоҷикистон.
3. Ваколатҳои Раиси Бонки миллии Тоҷикистонро номбар кунед.
4. Ваколатҳои Раёсати Бонки миллии Тоҷикистонро номбар кунед.
5. Барои таъин гардидан ба вазифаҳои Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ кадом талаботҳо пешбинӣ шудаанд?

IV. Саволҳо барои санчиши хаттӣ

1. Мавқеи Бонки миллии Тоҷикистонро дар низоми мақомоти давлатӣ ва низоми бонкии Тоҷикистон муайян кунед.
2. Идоракунии Бонки миллии Тоҷикистон чи гуна ба роҳ монда шудааст?
3. Ваколатҳои Раиси Бонки миллии Тоҷикистонро номбар кунед.
4. Ба ҳайати Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон кӣҳо дохил мешаванд?
5. Ҳайати Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон бо кадом мӯҳлатҳо таъин карда мешаванд?
6. Ваколатҳои Раёсати Бонки миллии Тоҷикистонро номбар кунед.
7. Барои таъин гардидан ба вазифаҳои Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ кадом талаботҳо пешбинӣ шудаанд?
8. Дар кадом ҳолатҳо Раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовинони ӯ ва аъзоёни дигари Раёсат аз вазифа озод карда мешаванд?
9. Сармояи оинномавии Бонки миллии Тоҷикистон дар айни замон чи қадар муқаррар шудааст?
10. Фоидаи Бонки миллии Тоҷикистон чи гуна тақсим карда мешавад?

V. Адабиёт

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 410; соли 2001, № 4, мод.173; соли 2002, № 11, мод. 672; соли 2004, № 12, қ.1, мод. 690; соли 2007, №7, мод. 680; соли 2009 №7-8, мод. 502;
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;
3. Алиматов Х. Қонунгузори бонкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80 с;
4. Гаюров Ш. Ҳуқуқи молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2005. С. 162-172;

5. *Давлатов И.Х.* Становление и развитие банковской системы Таджикистана. Душанбе, «Ирфон» -2005. 320 с;
6. *Зойиров Р.Ҳ., Холхуцаев З.И.* Хукуки бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 51-66).
7. *Рахимов З.А.* Банковская система Таджикистана. М. “Диалог-МГУ”, 1999. 281с.
8. *Рахимов З.А.* Банковская система и экономическое развитие Таджикистана. Душанбе: Ирфон, 2002. 288 с.
9. *Раҳимов М.З.* Хукуки соҳибкорӣ: Китоби дарсӣ. Душанбе: “Деваштич”, 2005 – 408 с. С. 329-352.
10. Хукуки бонкӣ ва асьор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи хукук ва иқтисод/*Зери таҳрири умумии доктори илмҳои хукук, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. *Деваштич*, 2008. 272 с.

МАВЗҶӢ №8

Вазъи хукукии бонкҳои тижоратӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. *Мафҳуми бонкҳои тижоратӣ. Фаъолияти бонкӣ*
2. *Таснифоти бонкҳои тижоратӣ*
3. *Муносибати байни бонкҳо ва давлат*
4. *Ҳуҷҷатҳои таъсис, муассисон, саҳомон, ном ва сармояи оинномавии бонкҳо*
5. *Ташиқилдиҳии бонкҳо*
6. *Мақомоти идоракунии бонкҳо*
7. *Таъсиси филиал ва воҳидҳои дигари сохтории ташиқилоти қарзии ватанӣ ва филиали бонки хориҷӣ*
8. *Хусусияти таъсиси бонкҳои фаръӣ*
9. *Азнавташиқилдиҳӣ ва барҳамдиҳии бонкҳо*

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. *Мафҳум ва намудҳои фаъолияти бонкӣ*
2. *Мафҳум ва таснифи бонкҳои тижоратӣ*
3. *Ҳуҷҷатҳои таъсис, муассисон, саҳомон, ном ва сармояи оинномавии бонкҳои тижоратӣ*
4. *Ташиқилдиҳӣ, азнавташиқилдиҳӣ ва барҳамдиҳии бонкҳои тижоратӣ*

5. *Мақомоти идоракунии бонкҳо*

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. Намудҳои амалиёти бонкиро номбар кунед.
2. Бонкҳои тижоратӣ дар кадом шаклҳои ташкилию ҳуқуқӣ таъсис дода мешаванд?
3. Ҳуччатҳои таъсиси бонкҳо кадомҳоянд?
4. Мақомоти идоракунии бонкҳои тижоратӣ кадомҳоянд?
5. Нисбати кормандони роҳбарикунандаи бонк кадом талаботҳо пешбинӣ шудаанд?
6. Тартиби азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии бонкҳо бо кадом роҳҳо ва чи гуна сурат мегирад?

IV. Саволҳо барои санчиши хаттӣ

1. Бонки тижоратӣ чист?
2. Бонкҳои тижоратӣ дар кадом шаклҳои ташкилию ҳуқуқӣ таъсис дода мешаванд?
3. Кадом бонкҳои тижоратӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият доранд?
4. Ҳуччатҳои таъсиси бонкҳо кадомҳоянд?
5. Мақомоти идоракунии бонкҳои тижоратӣ кадомҳоянд?
6. Ваколатҳои Маҷлиси умумии саҳмдоронро шарҳ диҳед.
7. Нисбати кормандони роҳбарикунандаи бонк кадом талаботҳо пешбинӣ шудаанд?
8. Шӯрои нозирон чи тавр ташкил кардамешавад?
9. Азнавташкилдихии бонк бо кадом роҳҳо ва чи гуна сурат мегирад?
10. Тартиби барҳамдиҳии бонкҳоро шарҳ диҳед.

V. Адабиёт

1. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”*// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 410; соли 2001, № 4, мод.173; соли 2002, № 11, мод. 672; соли 2004, № 12, қ.1, мод. 690; соли 2007, №7, мод. 680;
2. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти*

банкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

3. *Дастурамали №132 “Дар бораи тартиби танзими фаъолияти банкҳо”*, ки бо қарори Раёсати Банки миллии Тоҷикистон аз 29.08.2004 сол тасдиқ шудааст, бо назардошти тағйиру иловаҳо аз 26.04.2006 с.; 29.12.07 с.; 19.03.2008 с.;

4. *Агарков М.М.* Основы банковского права. М.: Финансы и статистика, 2003.

5. *Алиматов Х.* Қонунгузориҳои банкӣ (саволҳо ва ҷавобҳо). Васоити таълимӣ. Хучанд. «Хуросон» 2008. 80 с;

6. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М. 2003;

7. *Ғаюров Ш.* Ҳуқуқи молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2005. С. 162-172;

8. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи банкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 67-88.).

9. *Оймаҳмадов Г.Н.* Молия. – Душанбе: Нодир, 2005, 304 сах;

10. *Раҳимов З.А.* Банковская система Таджикистана. М. “Диалог-МГУ”, 1999. 281с С. 133-149;

11. *Раҳимов М.З.* Ҳуқуқи соҳибқорӣ: Китоби дарсӣ. Душанбе: “Деваштич”, 2005 – 408 с. С. 329-352.

12. Ҳуқуқи банкӣ ва асъор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/*Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. Деваштич, 2008. 272 с.

МАВЗҶИ №9

Вазъи ҳуқуқии ташкилотҳои қарзии ғайрибанкӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. *Намудҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд, муносибатҳои онҳо бо давлат, Банки миллии Тоҷикистон ва муштарӣ*

2. *Ташкилдиҳӣ, азнавташкилдиҳӣ ва барҳам додани ташкилотҳои маблағгузори хурд*

3. *Додани шаҳодатнома ба фонди қарзии хурд*

4. *Мақомоти роҳбарикунандаи ташкилотҳои маблағгузори хурд*

5. Сармояи оинномавӣ ва амволи ташкилотҳои маблағгузори хурд

6. Фаъолияти ташкилоти маблағгузори хурд

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. Таснифи ташкилотҳои маблағгузори хурд
2. Ташиклдиҳӣ, азнавташиклдиҳӣ ва барҳам додани ташкилотҳои маблағгузори хурд
3. Мақомоти роҳбарикунандаи ташкилотҳои маблағгузори хурд
4. Намудҳои фаъолияти ташкилоти маблағгузори хурд

III. Саволҳо барои маҳфили фанӣ

1. Ташкилотҳои маблағгузори хурд дар кадом шаклҳои ташкилию ҳуқуқӣ таъсис дода мешаванд?
2. Ташкилотҳои амонати кредитии хурд ба кадом намудҳои фаъолият машғул шуда метавонанд?
3. Уайян кунед, ки фондҳои қарзии хурд кадом намудҳои амалиётҳои бонкиро иҷро карда метавонанд?

IV. Саволҳо барои санҷиши ҳатӣ

1. Асосҳои ҳуқуқии ташкил ва фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурдро кадом қонун муайян менамояд?
2. Кадом намудҳои ташкилотҳои маблағгузори хурдро медонед?
3. Ташкилотҳои маблағгузори хурд дар кадом шаклҳои ташкилию ҳуқуқӣ таъсис дода мешаванд?
4. Ташкилотҳои амонати кредитии хурд ба кадом намудҳои фаъолият машғул шуда метавонанд?
5. Ташкилоти қарзии хурд гуфта чи гуна ташкилотро мефаҳмед?
6. Фондҳои қарзии хурд кадом намудҳои амалиётҳои бонкиро иҷро карда метавонанд?

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд»//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, №5, мод. 349; соли 2007, №7, мод.679;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон»// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 410; соли 2001, № 4, мод.173; соли 2002, № 11, мод. 672; соли 2004, № 12, қ.1, мод. 690; соли 2007, №7, мод. 680;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ»// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият»// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, № 5, моддаи 348; оли 2005, №3, мод. 120; соли 2006, №7, мод. 343; оли 2007, №6, мод. 433; соли 2008, №1, мод. 14;

5. Дастурамали №135 «Дар бораи тартиби танзими фаъолияти ташкилоти амонатии кредитии хурд», ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 28 марти соли 2005 тасдиқ карда шудааст, бо дарназардошта тағйироту иловаҳои 19.09.2006; 11.01.2008; 31.07.2008; 31.03.2009; 15.05.2009;

6. Низомномаи №137 «Дар бораи фондҳои қарзии хурд», ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 28 марти соли 2005 тасдиқ шудааст, бо дарназардошти тағйиру иловаҳо аз 17.01.2008;

7. Абдусатор Ҷабборов, Мавҷуда Алибоева. Асосҳои маблағгузори хурд. Васоити таълимӣ-методи барои донишҷӯёни мактабҳои олии, миёнаи махсус ва мутахассисоне, ки бо маблағгузори хурд саруқор доранд. Душанбе. ҚДММ «Бахт ЛТД». 2010 с. 272 с.

8. Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И. Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 89-101.).

9. Раҳимов М.З. Ҳуқуқи соҳибқорӣ: Китоби дарсӣ. Душанбе: «Деваштич», 2005 – 408 с. С. 329-352.

10. Ҳуқуқи бонкӣ ва асьор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/Зери таҳрири умумии доктори ҷиҳҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваштич, 2008. 272 с.

МАВЗЎИ №10

Асосҳои ҳуқуқии суратҳисоби банкӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. Мафҳум ва хусусиятҳои шартномаи суратҳисоби банкӣ
2. Аломатҳои шартномаи суратҳисоби банкӣ
3. Намудҳои суратҳисоб
4. Мазмуни шартномаи суратҳисоби банкӣ
5. Бекор кардани шартномаи суратҳисоби банкӣ

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. Моҳият ва аломатҳои шартномаи суратҳисоби банкӣ
2. Намудҳои суратҳисоби банкӣ

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. Шартномаи суратҳисоби банкӣ чист?
2. Хусусиятҳои шартномаи суратҳисоби банкиро муайян кунед.
3. Намудҳои суратҳисоб.

IV. Саволҳо барои санчиши хатгӣ

1. Шартномаи суратҳисоби банкӣ чист?
2. Муздноқ будани шартномаи суратҳисоби банкиро шарҳ диҳед.
3. Барои чи шартномаи суратҳисоби банкӣ консенсуалӣ мебошад?
4. Предмети шартномаи суратҳисоби банкиро шарҳ диҳед.
5. Тарафҳои шартномаи суратҳисоби банкӣ кӣҳо мебошанд?
6. Қадом намудҳои суратҳисобро медонед?

V. Адабиёт

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти банкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли

2009, №5, моддаи 331;

2. **Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми дуум аз 11.12.1999//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №12, мод. 323; соли 2002, № 4, қисми 1, мод. 170; соли 2006, №4, мод.194**

3. **Гражданское право. Том.2. Учебник. Изд. Третье, переработанное и дополненное /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: “ПБОЮЛ Л.В. Рожников”, 2001. С. 416-487;**

4. **Гражданское право. Часть вторая: Учебник/Под общей ред. А.Г. Калпина. – М.: Юристъ, 2001. С. 321-349;**

5. **Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И. Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 102-111.).**

6. **Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Васоити таълимӣ зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваиттич, 2007. С. 150-164;**

7. **Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваиттич, 2008. С.142-159.**

МАВЗҶИ №11

Асосҳои ҳуқуқи амалиётҳои ҳисоббаробаркунӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. *Муқаррароти умумӣ дар бораи ҳисоббаробаркунӣ*
2. *Шаклҳои ҳисоббаробаркунии гайринақдӣ:*
 - а. *Ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт*
 - б. *Ҳисоббаробаркунӣ ба воситаи аккредитив*
 - в. *Ҳисоббаробаркунӣ ба воситаи инкассо*
 - г. *Ҳисоббаробаркунӣ бо чек*
 - д. *Кортҳои пластикии бонкӣ*

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. *Мафҳум ва принципҳои ҳисоббаробаркунӣ.*
2. *Субъектҳо ва мазмуни муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркунӣ.*
3. *Ҳисоббаробаркунӣҳои байнибонкӣ дар қаламрави*

Тоҷикистон.

4. Масъулияти банкҳо дар муносибатҳои ҳисоббаробарунӣ.

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. Субъектони муносибатҳои ҳукукии ҳисоббаробаркунӣ киро мебошанд?

2. Намудҳои ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдири шарҳ диҳед?

IV. Саволҳо барои санҷиши ҳаттӣ

1. Кадом шаклҳои ҳисоббаробаркуниҳоро медонед?

2. Субъектони муносибатҳои ҳукукии ҳисоббаробаркунӣ киро мебошанд?

3. Кадом намудҳои ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдири медонед?

4. Ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохтро шарҳ диҳед.

5. Аккредитив чи гуна ҳуҷҷат мебошад ва кадом намудҳои онро медонед?

6. Ҳисоббаробаркунӣ тавассути чек чи гуна сурат мегирад?

7. Корти банкӣ чист?

V. Адабиёт

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти банкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

2. Гражданское право. Том.2. Учебник. Изд. Третье, переработанное и дополненное /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. - М.: “ПБОЮЛ Л.В. Рожников”, 2001. С. 416-487;

3. Зойиров Р.Ҳ., Холхуҷаев З.И. Ҳукуки банкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 112-129.).

4. Танзими ҳукукии фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. *Васоити таълимӣ зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. Девашиҷ, 2007. С. 150-164;

5. Ҳукуки банкӣ ва асъор. *Васоити таълимӣ барои*

донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Девашич, 2008. С.142-159.

МАВЗҶӢ №12

Асосҳои ҳуқуқии амонати (депозити) бонкӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. Табиати ҳуқуқии шартномаи амонати бонкӣ
2. Предмети шартномаи амонати бонкӣ ва намудҳои амонат
3. Тарафҳои шартномаи амонати бонкӣ
4. Шакли шартномаи амонати бонкӣ
5. Мазмуни шартномаи амонати бонкӣ

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. Мафҳум ва моҳияти шартномаи амонати бонкӣ
2. Намудҳои амонати бонкӣ
3. Шакли шартномаи амонати бонкӣ
4. Мазмуни шартномаи амонати бонкӣ

III. Саволҳо барои маҳфили фанӣ

1. Шартномаи амонати бонкӣ.
2. Намудҳои асосии амонатро шарҳ диҳед.
3. Кафолатҳои амонати шахсони воқеӣ мутобиқи қонунгузори Тоҷикистон.

IV. Саволҳо барои санҷиши ҳаттӣ

1. Қадом намудҳои амонатро медонед?
2. Шартномаи амонати бонкӣ чист?
3. Реалӣ, яктарафа ва музднок будани шартномаи амонати бонкиро шарҳ диҳед.
4. Қадом ҳуҷҷатҳо шакли ҳагги бағани шартномаи амонати бонкиро тасдиқ менамоянд?
5. Шартҳои муҳими шартномаи амонати бонкӣ қадомҳоянд?

6. Чи гуна кафолатҳо барои амонати шахсони воқеӣ дар конунгузории Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд?

7. Ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои амонатгуздоронро шарҳ диҳед.

V. Адабиёт

1. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи бонкҳо ва фаъолияти бонкӣ”*// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1998, №10, моддаи 143; соли 2002, №11, мод.669; соли 2005, №12, мод. 647; соли 2007, №7, мод.678;

2. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”*// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331.

3. *Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми дуюм аз 11.12.1999*//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №12, мод. 323; соли 2002, № 4, қисми 1, мод. 170; соли 2006, №4, мод.194

4. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М.: ИД Юриспруденция, 2003. С. 77-83;

5. *Ашуров Ғ.Д., Азизмуродов Ш.Ҳ.* Баҳисобири амалиёт дар бонкҳои тижоратӣ. Душанбе.: «Комбинати полиграфии ш. Душанбе», 2009, 305 с.

6. *Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 136-145.).

7. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. С. 178- 186;

8. Гражданское право. Том.2. Учебник. Изд. Третье, переработанное и дополненное /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: “ПБОЮЛ Л.В. Рожников”, 2001. С. 440-448;

9. Гражданское право. Часть вторая: Учебник/Под общей ред. А.Г. Калпина. – М.: Юристъ, 2001. С. 300-321;

10. Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Вазоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод./*Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М.* – Душанбе. Девашиш, 2008. С.122-141.

МАВЗҶИ №13

Муносибатҳои кредитӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. Муқаррароти умумӣ оиди шартномаи қарз
2. Мафҳум ва аломатҳои шартномаи кредит
3. Мазмуни шартномаи кредит
4. Намудҳои кредит

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. Мафҳум ва таснифи кредит
2. Тавсифи шартномаи кредит
3. Тарзҳои таъмини кредит
4. Ҷавобгарии тарафҳо дар муносибатҳои кредитӣ

III. Саволҳо барои маҳфили фаннӣ

1. Таносуби қарз ва кредитро муайян кунед.
2. Ба шартномаи кредит кадом хусуиятҳо хосанд?
3. Кадом намудҳои кредитро медонед?
4. Ҳуқуқ ва ўҳдадорихои тарафҳо дар муносибатҳои кредитӣ шарҳ диҳед.

IV. Саволҳо барои санҷиши ҳатгӣ

1. Таносуби қарз ва кредитро муайян кунед.
2. Ба шартномаи кредит кадом хусуиятҳо хосанд?
3. Аломатҳои шартномаи кредитро муайян кунед.
4. Кадом намудҳои кредитро медонед?
5. Кредитонии қарзи дебиторӣ чи гуна сурат мегирад?
6. Ҳуқуқ ва ўҳдадорихои кредиторро тибқи шартномаи кредит шарҳ диҳед.
7. Ҷавобгарии тарафҳо дар муносибатҳои кредитӣ шарҳ диҳед.

V. Адабиёт

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти *банкӣ*”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли

2009, №5, моддаи 331;

2. Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми дуюм аз 11.12.1999//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №12, мод. 323; соли 2002, № 4, қисми 1, мод. 170; соли 2006, №4, мод.194;

3. Қондаҳои ҳисоб кардан ва ситонидани фоизи қарз аз ҷониби бонкҳо, ташилотҳои молиявии гайрибонкӣ ва ташилотҳои маблағгузори хурд, ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 17 октябри соли 2008 маъқул доништа шудааст;

4. Гражданское право. Том 2. Учебник. Изд. Третье, переработанное и дополненное /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: “ПБОЮЛ Л.В. Рожников”, 2001. С. 416-487;

5. Гражданское право. Часть вторая: Учебник/Под общей ред. А.Г. Калпина. – М.: Юристъ, 2001. С. 321-349;

6. Зойиров Р.Ҳ., Холхучаев З.И. Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 130-135.).

7. Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Васоити таълимӣ зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваитич, 2007. С. 150-164;

8. Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод./Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваитич, 2008. С.142-159.

9. Шариф Раҳимзода. Муомилоти пулӣ ва қарз. Душанбе: “Эр-граф”, 2008. – 450 с.

МАВЗҶӢИ №14

Воситаҳои таъмини иҷрои ӯҳдадориҳои кредитӣ

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. Ноустуворона.
2. Гарав.
3. Замонат.
4. Кафолати бонкӣ.

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. *Мафҳум, моҳият ва намудҳои ноустуворона.*
2. *Гарав: моҳият ва аҳамияти он дар таъмини иҷрои ӯҳдадориҳои қарзӣ.*
3. *Замонат ва кафолат.*

III. Саволҳо барои маҳфили фанӣ

1. Ноустуворона (ҷарима, пеня- пушаймона) чист?
2. Тавсифи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гарави амволи манкул», «Дар бораи ипотека».
3. Замонат ва кафолати бонкӣ ҳамчун воситаи таъмини ӯҳдадориҳои кредитӣ.

IV. Саволҳо барои санҷиши хаттӣ

1. Ноустуворона (ҷарима, пушаймона) чист?
2. Кадом намудҳои ноустуворонаро медонед?
3. Гарав чист ва кадом намудҳои онро медонед?
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гарави амволи манкул» кай қабул шудааст?
5. Ипотека чист?
6. Замонат чист?
7. Ашхосе, ки якҷоя замонат додаанд, дар назди кредитор чи ҳел ҷавобгарӣ доранд?
8. Кафолати бонкӣ чист?

V. Адабиёт

1. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гарави амволи манкул»*//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2005, №3, мод. 133;
2. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ипотека»*//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2008, № 3, мод.185;
3. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”*// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;
4. *Кодекси граҷданиши Ҷумҳурии Тоҷикистон.* Қисми якум аз 30.06.1999// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли

1999, № 6, мод. 153; соли 2001, № 7, мод. 508; соли 2002, № 4, қ-1, мод. 170; соли 2005, №3, мод. 125; соли 2006, №4, мод. 193; соли 2007, №5, мод.356;

5. *Қоидаҳои ҳисоб кардан ва ситонидани фоизи қарз аз ҷониби бонкҳо, ташилотҳои молиявии ғайрибонкӣ ва ташилотҳои маблағгузори хурд*, ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 17 октябри соли 2008 маъқул дониста шудааст;

6. **Банковское право: Учебное пособие**//Н.Н. Арефьева, И.А. Волкова, К.И. Карабанова и др.; Под ред. проф. А.А. Травкина. Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. 708 с. (С. 238-325);

7. *Карабанова К.И.* Курс лекций по банковскому праву. – Волгоград:Издательство ВолГУ, 2002. 264 с. (С.181-198.);

8. *Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Васоити таълимӣ зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваитич, 2007. С. 242-246.*

МАВЗҶИ №15

Танзими ҳуқуқи фаъолияти ташилотҳои қарзӣ дар бозори асъор

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. *Асосҳои ҳуқуқи муносибатҳои асъорӣ*
2. *Мақомот ва намояндаҳои назорати асъор*
3. *Танзими ҳуқуқи фаъолияти мубодилаи асъор*
4. *Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асъор*
5. *Ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои риоя накардани қонунгузори асъор*

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. *Танзими муносибатҳои асъорӣ дар Тоҷикистон*
2. *Назорати асъор дар Тоҷикистон*
3. *Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуқтаҳои мубодилаи асъор*
4. *Ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои риоя накардани қонунгузори асъор*

III. Саволҳо барои маҳфили фанӣ

1. Кушодан ва ба қайд гирифтани нуктаҳои мубодилаи аъёри шахсони воқеӣ чи гуна сурат мегирад?
2. Мақомот ва намояндаҳои назорати аъёри дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
3. Тартиби кушодан ва кори нуктаҳои мубодилаи аъёри чи гуна сурат мегирад?

IV. Саволҳо барои санҷиши хаттӣ

1. Кушодан ва ба қайд гирифтани нуктаҳои мубодилаи аъёри шахсони воқеӣ чи гуна сурат мегирад?
2. Намояндаҳои назорати аъёри кӣҳо мебошанд?
3. Тартиби кори нуктаҳои мубодилаи аъёри чи гуна сурат мегирад?
4. Дар парвандаи ҳуқуқии нуктаи мубодилаи аъёри кушоданшуда ва бақайдгирифтанишуда кадом ҳуҷҷатҳо нигоҳ дошт мешаванд?
5. Барои вайрон намудани қонунгузори аъёри кадом намудҳои ҷавобгарӣ пешбинӣ шудаанд?

V. Адабиёт

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими аъёри ва назорати аъёри” аз 4 ноябри соли 1995//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1995, № 21, мод. 251, соли 1997, № 23-24, мод. 333; соли 1998, № 10, мод. 119; соли 1999, № 9, мод. 230; соли 2002, №4, қ-1, мод.284; соли 2004, №12, қ-1, мод. 691; соли 2007, №7, мод. 676;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 410; соли 2001, № 4, мод.173; соли 2002, № 11, мод. 672; соли 2004, № 12, қ.1, мод. 690; соли 2007, №7, мод. 680;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ”// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;

4. Дастурамали №138 «Дар бораи тартиби кушодан,

бақайдғирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор”, ки бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон аз 11.07.2008 сол тасдиқ шудааст, бо дарназардошти тағйирту иловаҳо аз 21.04.2009 сол;

5. *Алексеева Д.Г.* Банковское право: схем и комментарии. М.: ИД Юриспруденция, 2003. С. 132-150.

6. *Зойиров Р.Х., Холхучаев З.И.* Хукуки бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 146-159.).

7. *Тедеев А.А.* Банковское право в схемах и таблицах с комментариями. Учебное пособие. М. Изд-во Экмо, 2005. С. 267- 283.

8. *Хукуки бонкӣ ва асъор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯени соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод/Зери таҳрири умумии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваитич, 2008. С. 165-183.*

МАВЗҶИ №16

Танзими ҳуқуқии иштироки бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявӣю кредитӣ дар муносибатҳои андоз

I. Нақшаи дарси лексионӣ:

1. *Андозҳои, ки бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявӣю кредитӣ нардохт менамоянд*

2. *Муносибати бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявӣю кредитӣ бо мақомоти андоз ҳангоми коргузори бо мизочон*

3. *Маҷбуран ситонидани андозҳо*

4. *Ҷавобгари маъмури-ҳуқуқии бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ барои вайрон намудани қонунгузори андоз*

II. Нақшаи дарси амалӣ:

1. *Бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ ҳамчун иштирокчи муносибатҳои андоз*

2. *Ҷавобгари бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ барои вайрон намудани қонунгузори андоз*

III. Саволҳо барои махфили фаннӣ

1. Ташкилотҳои қарзӣ кадом намудҳои андозхоро месупоранд?
2. Дар кадом ҳолатҳо банкҳо барои вайрон намудани талаботи қонунгузори андоз ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд?
3. Маҷбуран ситонидани андозҳо чи гуна сурат мегирад?

IV. Саволҳо барои санчиши хаттӣ

1. Ташкилотҳои қарзӣ кадом намудҳои андозхоро месупоранд?
2. Ҳамчун агенти андоз банкҳо кадом вазифаҳоро иҷро мекунанд?
3. Ташкилотҳои қарзӣ мутобики Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом ӯҳдадорихо доранд?
4. Шахсони ваколатдори мақомоти андоз бо кадом тартиб тафтиши маблағи суратхисобҳои шахсони ҳуқуқӣ ва воқеиро мегузаронанд?
5. Дар кадом ҳолатҳо банкҳо барои вайрон намудани талаботи қонунгузори андоз ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд?
6. Барои вайрон намудани қонунгузори андоз банкҳо ба кадом намудҳои ҷавобгарӣ кашида мешаванд?

V. Адабиёт

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти банкӣ” // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009, №5, моддаи 331;
2. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, №12, қ-1, мод. 688, 689; соли 2005, №12, мод. 629; соли 2006, № 7, мод. 341; №12, мод. 543; соли 2007, №3, мод. 172; №7, мод. 668; соли 2008, № 3, мод.195;
3. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2008, №12, қисми 1, мод. 989;
4. Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми дуюм аз 11.12.1999 с. // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

соли 1999, №12, мод. 323; соли 2002, № 4, қисми 1, мод. 170; соли 2006, №4, мод.194;

5. *Ашуров Г.Д., Азизмуродов Ш.Х.* Баҳисобири амалиёт дар бонкҳои тичоратӣ. Душанбе.: «Комбинати полиграфии ш. Душанбе», 2009, 305 с.

6. *Зойиров Р.Х., Холхуцаев З.И.* Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ.- Душанбе.: 2010. 214 с. (С. 160-174.).

7. *Ҳуқуқи бонкӣ ва асъор. Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни соҳаи ҳуқуқ ва иқтисод.Зери таҳрири умуии доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Исмоилов Ш.М. – Душанбе. Деваитич, 2008. С.184-214.*

ДАСТУР

ДАР БОРАИ ТАРТИБИ ИЧРОИ КОРИ САНЧИШӢ

Кори санчишӢ (контролӢ) як шакли кори мустақилонаи донишчӯён буда, барои такмил додани сифати дониши касбӣ, ташаққули тафаккури ҳуқуқӣ, афзун намудани малакаи касбӣ хизмат мекунад.

Дар чараёни навиштани кори санчишӢ донишчӯён бо асарҳои илмӣ, китобҳои дарсӣ, васоити таълимии ёрирасон, монографияҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои байналхалқӣ, натиҷаи тадқиқотҳои илмӣ шинос гардида, дониши худро ганитар мегардонанд. Талабот оиди навиштани кори санчишӢ ба он мусоидат менамояд, ки онҳо фанни дахлдори таълимно чуқуртар азхуд намоянд.

Моҳиятан кори санчишӢ қадами аввал ба олами илм мебошад, ки дар рафти иҷрои он донишчӯён мустақилона фикру ақида пешбарӣ менамоянд, ҳулосаҳои зарурӣ мебароранд, маслиҳатҳои амалӣ пешниҳод мекунанд, ки барои вусъати фаъолияти мустақилонаи эҷодӣ муҳим аст.

Чун қоида навиштани қорҳои санчишӢ аз рӯи нақшаи таълим дар донишгоҳ пешбинӣ мегардад. Вобаста ба ин ҳар сол дар маҷлиси кафедра номгӯи мавзӯҳои кори санчишӢ аз фанни дахлдор тасдиқ карда мешавад. Мавзӯҳо аз тарафи устодон ба донишчӯён пешниҳод карда мешаванд.

Вазифаи асосии муаллим ҳамчун роҳбари илмӣ дар навиштани кори санчишӢ ё реферат ба донишчӯ расонидани кӯмак доир ба таҳияи нақшаи қор, интихоби адабиёти зарурӣ, маводҳои ҳуҷҷатӣ, маълумотномаҳо ва дигар сарчашмаҳо оид ба мавзӯ мебошад.

Ҳангоми навиштани кори санчишӢ пайдарҳамии муайян ва талаботҳои умумӣ нисбат ба он вучуд доранд.

Қорҳои санчиширо дар чунин пайдарҳамӣ иҷро кардан тавсия дода мешавад.

1. Интихоби мавзӯ ва тартиб додани нақшаи кори санҷишӣ

Мавзӯи кори санҷишӣ дар асос ва доираи номгӯи мавзӯҳои дар кафедра муайяншуда, интиҳоб карда мешавад. Интихоби мавзӯ ва ба расмият даровардани он аз тарафи лаборанти кафедра сурат мегирад. Донишҷӯ метавонад бо маслиҳатҳои пешаки ба роҳбари илмӣ мавзӯи интиҳобкардаи худро пешниҳод намояд.

Дар асоси интихоби мавзӯ донишҷӯ бояд ба саҳеҳии дониши худ, қобилияти шахсии тадқиқотӣ, имконияти таҳлилу равшансозии он бавреи дошта бошад. Ҳангоми интихоби мавзӯ донишҷӯ бояд хеле мулоҳизакорона рафтор кунад, сараввал бояд ба мазмуну мундариҷаи мавзӯ сарфаҳм равад, сипас ба рӯйхати адабиёти мавзӯ тавачҷӯх зоҳир намояд, зеро мавҷуд ва дастрас будани адабиёт оид ба мавзӯ яке аз шартҳои хеле муҳими иҷрои муваффақонаи кори санҷишӣ аст.

Баъди интихоби мавзӯ донишҷӯ бояд бо маслиҳати муаллим - роҳбари кори санҷишӣ нақшаи кори санҷиширо тартиб диҳад. Дар вақти тартиб додани нақшаи кори санҷишӣ бояд ба якҷанд талаботҳои аҳамият диҳанд.

Одатан кори санҷишӣ муқаддима ё сарсухан, қисми асосӣ, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашударо дарбар мегирад.

✓ **сарсухан** ин қисмати кори санҷишӣ мебошад, ки муайянсозӣ ва рӯзмара будани проблемаи дар кори санҷишӣ таҳлилу таҳқиқшавандаро ифода мекунад.

✓ **қисми асосӣ** баёни проблемаи додашударо дарбар гирифта, чун қоида аз 2-3 савол иборат аст. Ҳангоми баёни саволҳо ба тартиби мантиқии баёни маводҳо кӯшиш кардан лозим аст.

✓ **хулоса** натиҷаҳои ҷамбасти ҳамаи қисмҳои мебошад, ки дар он хулосаҳои донишҷӯ оиди натиҷаи проблемаи омӯхташуда баён мегардад.

✓ **рӯйхати сарчашмаҳои истифодашуда.**

2. Тартиби навиштани қорҳои санҷишӣ

Кори санҷишӣ дар ҳаҷми 12-18 саҳифа бо тартиби зерин иҷро карда мешавад:

Кори санҷишӣ аз варақаҳои унвонӣ (титулный лист) оғоз

мешавад, ки дар он номи пурраи муассисаи таълимӣ, номи факултет ва кафедраи марбутта, ному насаби муаллифи кор, номи пурраи мавзӯи кори санчишӣ, ному насаби муаллими тафтишкунандаи кор, соли иҷроиши он нишон дода мешавад.

Пас аз варақаи унвонӣ нақшаи кори санчишӣ оварда мешавад.

Баъд аз нақшаи кори санчишӣ баррасии қисматҳои кори санчишӣ, яъне сарсухан, қисмати асосӣ, ки одатан 2-3 саволро дарбар мегирад, бо тартиби пайдарҳамӣ сурат мегирад.

Баъди анҷоми қисмати асосӣ хулосаҳои муаллифи кор оиди мавзӯи баррасишуда оварда мешавад.

Дар охири кори санчишӣ бошад рӯйхати сарчашмаҳои истифодашуда навишта мешавад.

Ҳангоми навиштани кори санчишӣ бояд ба дуруст овардани иқтибос диққати махсус дода шавад. Дар ҳар як иқтибос донишҷӯ бояд бо рақаму далелҳо сарчашмаи адабиётро, ки аз он истифода кардааст, нишон диҳад.

Одатан дар навиштани иқтибос маълумотҳои зерин оварда мешаванд: ному насаби муаллифи асар, номи асари истифодашаванда, нашриёт, соли таълиф ва саҳифа. Масалан: 1. Зойиров Р.Х., Холхучаев З.И. Ҳуқуқи бонкӣ: Дастури таълимӣ. – Душанбе.: Шучоӣён, 2010. С. 30.

Иқтибосро асосан дар қисми поёнии саҳифа дар зери матни асосӣ оварда мешавад ва одатан дар ҳар саҳифаи нав тартиби рақамгузорӣ аз як сар мешавад.

Дар охири кор бояд рӯйхати адабиёти истифодашуда бо тартиби алфавит аз рӯи ному насаби муаллифон ва номи китоб навишта шавад. Дар сурати истифодаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ онҳо пеш аз адабиётҳои илмӣ, аз рӯи қувваи ҳуқуқиашон навишта мешаванд.

Дар охири кори санчишӣ бояд имзо ва таърихи рӯзи навишта шудани он нишон дода шавад.

Кори санчишии иҷрошуда бояд барои тақриз на камтар аз 10 рӯз пеш аз супоридани имтиҳонот пешниҳод карда шавад.

Тақризгузориҳои корҳои санчишӣ нишон медиҳад, ки қисми зиёди донишҷӯён талаботҳои кори санчиширо ба назар намегиранд.

Камбудии хатогиҳои бештар паҳншудаи корҳои санчишӣ инҳоянд:

- кор бе нақша пешниҳод мешавад;
- моҳияти масъалаи асосии нақша кушода намешавад;
- дар ороиши корҳои санҷишӣ камбудихо дида мешавад;
- ҳаҷми кори санҷишӣ риоя нашудааст;
- рӯйхати адабиёти истифодашуда нест ё нодуруст тартиб дода шудааст;
- иқтибосҳо оварда нашудаанд ё нодуруст нишон дода шудаанд;
- кор ба нақша мувофиқат намекунад;
- кор пурра аз китоб рӯбардор шудааст.

Рохбар нисбати кори санҷишии иҷрошуда тақриз медиҳад, ки он метавонад мусбат ё манфӣ бошад. Ҳангоми гирифтани тақризи мусбӣ донишчӯ комёб гардида ба имтиҳон роҳ меёбад. Дар сурати гирифтани тақризи манфӣ донишчӯ ӯҳдалор аст, ки камбудихои ҷойдоштаро дар вақти муқарраргардида бартараф намояд.

Донишчӯёне, ки кори хаттии санҷишии аз рӯи нақшаи таълим пешбинишударо иҷро накардаанд, ба имтиҳон роҳ дода намешаванд.

РҶҶҲАТИ
МАВЗҶҶҲОИ КОРИ САНЧИШӢ
АЗ ФАНИ «ҲУҚУКИ БОНКӢ»

1. Ташакулёбии ҳуқуки бонкӢ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
2. Таносуби ҳуқуки бонкӢ ва соҳаҳои ҳуқуки Тоҷикистон.
3. Муносибатҳои ҳуқукии бонкӢ.
4. Методҳои ҳуқуки бонкӢ.
5. Низоми ҳуқуки бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
6. Ҳуқуки бонкӢ ҳамчун илм.
7. Бавучудой ва инкишофи илми ҳуқуки бонкӢ.
8. Алқамандии ҳуқуки бонкӢ бо дигар илмҳои ҳуқуқӣ.
9. Ҳуқуки бонкӢ ҳамчун фанни таълимӣ.
10. Мафҳум, нишонаҳо ва намудҳои меъёрҳои ҳуқуки бонкӢ.
11. Тарзҳои амалигардонии меъёрҳои ҳуқуки бонкӢ.
12. Тарзҳои ифодаёбии меъёрҳои ҳуқуки бонкӢ.
13. Таносуби меъёрҳо ва муносибатҳои ҳуқуки бонкӢ.
14. Субъектони муносибатҳои ҳуқукии бонкӢ.
15. Бонки милли Тоҷикистон ҳамчун субъекти муносибатҳои ҳуқукии бонкӢ.
16. Бонкҳои тижоратӣ ҳамчун субъекти муносибатҳои ҳуқуки бонкӢ.
17. Объекти муносибатҳои ҳуқукии бонкӢ.
18. Мафҳум ва намудҳои сарчашмаҳои ҳуқуки бонкӢ.
19. Қонуно ҳамчун сарчашмаи ҳуқуки бонкӢ.
20. Таърихи ташаққулёбии қонунгузори бонкии Тоҷикистон.
21. Амали санадҳои меъёрии ҳуқукии бонкӢ дар замон, мақон ва нисбати ашхоси муайян.
22. Пайдоиши бонкҳо дар мамлакатҳои хориҷӣ.
23. Ташаққулёбии низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
24. Таърихи таъсисёбӣ ва рушди фаъолияти ҶСК «Орёнбонк».
25. Низоми бонкии ИМА.
26. Шаклҳои фаъолияти Бонки миллии Тоҷикистон.
27. Идоракунии Бонки миллии Тоҷикистон.
28. Шӯъбаҳои Бонки миллии Тоҷикистон.
29. Вазъи ҳуқукии Раиси Бонки миллии Тоҷикистон.
30. Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон.

31. Вазъи ҳуқуқии хизматчиёни Бонки миллии Тоҷикистон.
32. Санадҳои Бонки миллии Тоҷикистон.
33. Сармояи оинномавӣ ва ғойдаи Бонки миллии Тоҷикистон.
34. Танзими ҳуқуқии таъсиси бонкҳо дар Тоҷикистон.
35. Амалиётҳои бонкӣ.
36. Идоракунии бонкҳои тижоратӣ (дар мисоли яке аз бонкҳои Тоҷикистон).
37. Вазъи ҳуқуқӣ ва сохтори «Амонтбонк».
38. Азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии бонкҳо.
39. Таснифи ташкилотҳои маблағгузори хурд.
40. Вазъи ҳуқуқии фондҳои қарзии хурд.
41. Ҳолати ҳуқуқии ташкилотҳои қарзии хурд дар Тоҷикистон.
42. Тартиби таъсиси ташкилоти қарзии хурд.
43. Танзими фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурд дар Тоҷикистон.
44. Хусусиятҳои шартномаи суратҳисоби бонкӣ.
45. Тартиб додани лоиҳаи шартномаи суратҳисоби бонкӣ.
46. Мазмуни шартномаи суратҳисоби бонкӣ.
47. Таркиб ва мазмуни муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркуниё
48. Субъектони муносибатҳои ҳисоббаробаркуниё.
49. Тарзҳо (шаклҳо) -и асосии ҳисоббаробаркуниё.
50. Шаклҳои ҳуқуқии муносибатҳои ҳисоббаробаркуниё.
51. Хуччатҳои ҳисоббаробаркуниё.
52. Ҳисоббаробаркуниҳои байнибонкӣ дар қаламрави Тоҷикистон.
53. Мавқеи бонк дар муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркуниё.
54. Ҷавобгарии бонкҳо дар муносибатҳои ҳуқуқии ҳисоббаробаркуниё.
55. Мафҳум ва моҳияти шартномаи амонати бонкӣ.
56. Мазмуни шартномаи амонати бонкӣ.
57. Кафолатҳои амонати шахони воқеӣ тибқи қонунгузори Тоҷикистон.
58. Амонати мӯҳлатнок: масъалаҳои назривӣ, амалӣ ва ҳуқуқӣ.
59. Намудҳои амонат дар таҷрибаи бонки давлатии Тоҷикистон «Амонатбонк».
60. Шартномаи қарз ва кредит: моҳият ва таносуби онҳо.
61. Қарз ва кредит: таснифи онҳо.

62. Мазмуни шартномаи кредит.
63. Тарзҳои таъмини баргардонию кредит.
64. Баргардонию кредит.
65. Ҷавобгарии тарафхоро дар муносибатҳои кредитӣ.
66. Мавқеъва нақши банкҳо дар муносибатҳои кредитӣ.
67. Ноустуворона: назария, амалия ва масъалаҳои татбиқи он дар фаъолияти банкҳои тижоратӣ.
68. Гарав ҳамчун воситаи таъмини ӯҳдадорихои кредитӣ.
69. Танзими ҳуқуқии муносибатҳои ипотекаӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
70. Замонат ҳамчун воситаи таъмини ӯҳдадорихои кредитӣ.
71. Асосҳои ҳуқуқии кафолати банкӣ дар Тоҷикистон.
72. Асосҳои ҳуқуқии муносибатҳои асъорӣ дар Тоҷикистон.
73. Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуктаҳои мубодилаи асъор аз ҷониби банкҳо.
74. Тартиби кушодан ва ба қайд гирифтани нуктаҳои мубодилаи асъори шахсони воқеӣ.
75. Ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои риоя накардани қонунгузорию асъор.
76. Андозҳои, ки банкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибанкӣ меспуоранд.
77. Қой ва нақши банкҳо дар муносибатҳои андоз.
78. Ҷавобгарии банкҳо барои вайрон намудани қонунгузорию андоз.
79. Ҳабси маблағҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки дар банкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибанкӣ нигоҳ дошта мешаванд.
80. Тартиби тафтиши суратҳисобҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ аз ҷониби шахсони мансабдори мақомоти андоз.

**ҶАДВАЛИ
ТАҚСИМОТИ МАВЗӢҲОИ КОРИ САНЧИШӢ**

№	Ҳарфи аввали ному насаби донишҷӯ			Рақами мавзӯ дар рӯйхати мавзӯҳои кори санчишӣ				
	А	Б		1	17	33	49	65
2	В	Г		2	18	34	50	66
3	Ғ	Д		3	19	35	51	67
4	Е	Ё		4	20	36	52	68
5	Ж	З		5	21	37	53	69
6	И	Й		6	22	38	54	70
7	К	Қ		7	23	39	55	71
8	Л	М		8	24	40	56	72
9	Н	О		9	25	41	57	73
10	П	Р		10	26	42	58	74
11	С	Т		11	27	43	59	75
12	У	Ӯ		12	28	44	60	76
13	Ф	Х		13	29	45	61	77
14	Ҳ	Ч		14	30	46	62	78
15	Ҷ	Ш		15	31	47	63	79
16	Э	Ю	Я	16	32	48	64	80

БАЪЗЕ ИҚТИБОСҶО АЗ ҚОНУНГУЗОРИ

1. КОНСТИТУТСИЯИ (САРҚОНУНИ) ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(6 ноябри соли 1994 дар раъйпурсии умумихалқӣ қабул карда шуд.
26 сентябри соли 1999 ва 22 июни соли 2003 бо тариқи раъйпурсии
умумихалқӣ ба он тағйиру иловаҳо ворид карда шудааст.)

... БОБИ ЯКУМ. АСОСҶОИ СОХТОРИ КОНСТИТУТСИОНӢ

.... **Моддаи 12.** Асоси иқтисодиёти Тоҷикистонро шаклҳои гуногуни моликият ташкил медиҳанд.

Давлат фаъолияти озоди иқтисодӣ, соҳибкорӣ, баробарҳуқуқӣ ва ҳифзи ҳуқуқи ҳамаи шаклҳои моликият, аз ҷумла моликияти хусусиро қафолат медиҳад.

... БОБИ СЕҶОМ. МАҶЛИСИ ОЛӢ

... **Моддаи 57.** Салоҳияти Маҷлиси намоёндагон:

1. Таъсиси Комиссияи марказии интиҳобот ва раъйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интиҳобот ва бозхонди раис, муовин ва аъзои он бо пешниҳоди Президент;
2. Ба муҳокимаи халқ пешниҳод намудани лоиҳаи қонунҳо ва дигар масъалаҳои муҳими давлатию ҷамъиятӣ;
3. Тасдиқи барномаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ;
4. *Ризоият ба додугирифтӣ қарзи давлатӣ;*
5. Тасдиқ ва бекор кардани шартномаҳои байналмилалӣ;
6. Таъини раъйпурсӣ;
7. Таъсиси судҳо;
8. Тасдиқи рамзҳои давлатӣ;
9. Тасдиқи мукофотҳои давлатӣ;

10. Тасдиқи фармонҳои Президент дар бораи таъин ва озод намудани раиси Бонки миллии ва муовинони ӯ;
11. Муқаррар намудани рутбаҳои ҳарби, дипломатӣ, рутбаҳои унвонҳои махсус;
12. Муайян намудани маоши Президент;
13. Амали намудани ваколатҳои дигаре, ки Конститутсия ва қонунҳои муайян қардаанд.

Маҷлиси намоёндагон аз рӯи масъалаҳои дар салоҳияташ буда қарор қабул мекунад. Қарори Маҷлиси намоёндагон бо тарафдории аксарияти шумораи умумии вакилон қабул мегардад, агар тартиби дигари қабули қарорро Конститутсия муайян накарда бошад.

... БОБИ ЧАҲОРУМ. ПРЕЗИДЕНТ

... Моддан 69. Салоҳияти Президент:

1. Самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳуриро муайян мекунад;
2. Тоҷикистонро дар дохили кишвар ва дар муносибатҳои байналмилалӣ намоёндагӣ мекунад;
3. Вазоратҳои ва кумитаҳои давлатиро таъсис ва барҳам медиҳад;
4. Сарвазир ва дигар аъзои ҳукуматро таъин ва озод мекунад; фармон дар бораи таъин ва озод кардани Сарвазир ва дигар аъзои Ҳукуматро ба тасдиқи ҷаласаи яқҷояи Маҷлиси миллии ва Маҷлиси намоёндагон пешниҳод менамояд;
5. Раисони Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳияро таъин ва озод мекунад ва ба тасдиқи Маҷлиси дахлдори вакилони халқ пешниҳод менамояд;
6. Санадҳои мақомоти ҳокимияти иҷроияро ҷангоми муҳолифати онҳо ба Конститутсия ва қонунҳои бекор мекунад ва ё бозмедорад;
7. Раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва муовинони ӯро таъин ва озод мекунад ва фармонро ба тасдиқи Маҷлиси намоёндагон пешниҳод менамояд;
8. Номзадии раис, муовинон ва судяҳои Суди конститутсионӣ,

- Суди Олӣ, Суди Олии иқтисодиро барои интиҳоб ва бозхонд ба Маҷлиси миллӣ пешниҳод менамояд;
9. Бо ризоияти Маҷлиси миллӣ Прокурори генералӣ ва муовинони ӯро таъин ва озод мекунад;
 10. Дастгоҳи иҷроияи Президентро таъсис медиҳад;
 11. Шӯрои амниятро таъсис ва роҳбарӣ мекунад;
 12. Шӯрои адлияро таъсис медиҳад;
 13. Судяҳои суди ҳарбӣ, судҳои Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ҷоҳия ва судҳои иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанберо бо пешниҳоди Шӯрои адлия таъин ва озод мекунад;
 14. Раёйпурсӣ, интиҳоботи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон ва мақомоти намояндагии маҳаллиро таъин мекунад;
 15. Ба қонунҳо имзо мегузорад;
 16. Низоми пулиро муайян менамояд ва маълумотро ба Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон пешниҳод менамояд;
 17. Ихтиёрдор ва масъули сармои захиравӣ мебошад;
 18. Ба татбиқи сиёсати хориҷӣ роҳбарӣ мекунад, қарордодҳои байналмилалиро имзо ва ба тасдиқи Маҷлиси намояндагон пешниҳод менамояд;
 19. Сарони намояндагиҳои дипломатиро дар давлатҳои хориҷӣ, намояндаҳои ҷумҳуриро дар ташкилотҳои байналмилалӣ таъин ва озод мекунад;
 20. Эътимодномаҳои сарони намояндагиҳои дипломатии давлатҳои хориҷиро қабул менамояд;
 21. Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистон мебошад; фармондеҳони қушунҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистонро таъин ва озод мекунад;
 22. Ҳангоми таҳдиди ҳатари воқеӣ ба амнияти давлат ҳолати ҷангро эълон менамояд ва фармонро ба тасдиқи ҷаласаи яқҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон пешниҳод мекунад;
 23. Барои иҷрои ӯҳдадориҳои байналмилалӣ Тоҷикистон Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро берун аз ҳудуди он бо ризоияти Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон

истифода мебарад;

24. Дар саросари ҷумҳури ва ё дар маҳалҳои алоҳидаи он вазъияти фавқуллода эълон намуда, фармонро фавран ба тасдиқи ҷаласаи якҷояи Маҷлиси миллии ва Маҷлиси намоёндагон пешниҳод менамояд ва ба Созмони Милали Муттаҳид хабар медиҳад;

25. Масъалаҳои шахрвандиро ҳал мекунад;

26. Паноҳгоҳи сиёсӣ медиҳад;

27. Масъалаҳои бахшиши ҷазоро ҳал мекунад;

28. Бо рутбаҳои олии ҳарбӣ, дипломатӣ, рутбаҳо ва унвонҳои махсус сарфароз мегардонад;

29. Шаҳрвандонро бо мукофотҳои давлатӣ, ҷоизаҳои давлатӣ, нишонҳо ва унвонҳои ифтихории Тоҷикистон сарфароз мегардонад;

30. Ваколатҳои дигареро, ки Конститутсия ва қонунҳои муайян кардаанд, амалӣ менамояд. ...

...

2. КОДЕКСИ ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИИ МАЪМУРИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
соли 2008, №12, қисми 1, мод. 990; соли 2009, №5, мод.321)

... ФАСЛИ II. ҚИСМИ МАХСУС

... БОБИ 29. ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИИ МАЪМУРИИ ДАР СОҶАИ ҚОНУНГУЗОРИИ БОНКӢ

Моддаи 535. Риоя накардани қоидаҳои пешниҳоди ҳисобот ва иттилоот дар бораи фаъолияти бонкӣ

1. Барои риоя накардани қоидаҳои пешниҳоди ҳисобот ва иттилоот дар бораи фаъолияти бонкӣ, инчунин иҷро накардани амрномаҳои ҳатмии мақомоти давлатии ваколатдор, -

ба шахсони мансабдор ба андозаи аз понздаҳ то бист ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз панҷоҳ то сад нишондиханда барои

ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

2. Барои ба таври мунтазам пешниҳод накардан ё пешниҳод кардани иттилоот, ҳисобот ё маълумоти нодуруст дар бораи фаъолияти бонкӣ,-

ба шахсони мансабдор ба андозаи аз сӣ то чил ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сад то дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Моддаи 536. Рекламаи бардурӯғи хизматрасони бонкӣ

Барои ба таври оммавӣ паҳн кардани маълумот дар бораи амалиёт ё хизматрасониҳои бонкӣ, ба шарте ки чунин амалиёт (хизматрасониҳо) бо иҷозатномаи бонкӣ пешбинӣ нашуда бошад ё он метавонад мизоҷонро гумроҳ намояд ё ба онҳо зарар расонида бошад ва ё метавонад зарар расонад, -

ба шахсони мансабдори бонк ба андозаи аз чил то панҷоҳ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сесад то чорсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Моддаи 537. Пешниҳод накардани маълумот дар бораи тавозуни (баланси) пардохт

1. Барои пешниҳод накардан ё саривақт пешниҳод накардани маълумот оид ба таркиби нишондиҳандаҳо барои таҳияи тавозуни (баланси) пардохт, -

ба шахсони мансабдор ба андозаи аз даҳ то понздаҳ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз панҷоҳ то сад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

2. Барои дар давоми як соли баъди таъйини ҷазои маъмури тақроран содир намудани кирдори пешбиниамудай қисми якуми ҳамин модда, -

ба шахсони мансабдор ба андозаи аз бист то сӣ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сад то дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Моддаи 538. Ба қайд нагузоштани суратҳисобҳо ва амонатҳои берун аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон кушодашаванда

1. Барои ба қайд нагузоштани суратҳисобҳо ва амонатҳо, ки берун аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода мешаванд, -

ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз панҷ то даҳ, ба шахсони мансабдор аз сӣ то чил ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз дусад то сесад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

2. Барои дар давоми як соли баъди таъйини ҷазои маъмури такроран содир намудани кирдори пешбининамудаи қисми якуми ҳамин модда, -

ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз бист то сӣ, ба шахсони мансабдор аз панҷоҳ то шаст ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сесад то чорсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Моддаи 539. Беасос саркашӣ қардан аз қабули асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Барои беасос саркашӣ қардан аз қабули асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, -

ба андозаи аз бист то чил нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Моддаи 540. Барои реклама истифода қардани тасвирҳои пулҳои қоғазии асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон

1. Барои истифодаи тасвирҳои пулҳои қоғазии асъори миллии ё ҳама гуна маҳсулоти нимтайёри ин тасвирҳо (бо як ё якчанд ранг), ки аз рӯйи хусусиятҳои онҳо (ҳаҷм, ранг, тасвир) дар муомилот мумкин аст ба сифати пулҳои қоғазии аслии асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шаванд, -

ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз ҳафт то даҳ, ба шахсони мансабдор аз бист то сӣ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сад то дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо бо мусодираи ашёи ҳуқуқвайронкунии маъмури ҷарима таъйин карда мешавад.

2. Барои дар давоми як соли баъди таъйини ҷазои маъмури такроран содир намудани кирдори пешбининамудаи қисми якуми ҳамин модда, -

ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз понздаҳ то бист, ба шахсони мансабдор аз чил то панҷоҳ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сесад то чорсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо бо мусодираи ашёи ҳуқуқвайронкунии маъмури ҷарима таъйин карда мешавад.

Моддаи 541. Муомилоти ғайриқонунӣ бо асъори хоричӣ

Барои муомилоти ғайриқонунӣ бо асъори хоричӣ бо роҳи хариду фурӯш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт, ҳангоми набудани аломати ҷиноят, -

ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз даҳ то бист, ба шахсони мансабдор аз сӣ то чил ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сесад то чорсад нишондиханда барои ҳисобҳо бо мусодираи ашёи ҳуқуқвайронкунии маъмури ҷарима таъйин карда мешавад.

... БОБИ 33. ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИИ МАЪМУРИ ДАР СОҲАИ ҚОНУНГУЗОРИИ АНДОЗ

... Моддаи 608. Аз ҷониби бонкҳо ва муассисаҳои дигари молиявӣ кредитӣ риоя накардани тартиби кушодани суратҳисобҳо, мӯҳлати огоҳ намудани мақомоти андоз доир ба кушодани суратҳисобҳо

1. Барои аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣ кредитӣ кушодани суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ ва дигар суратҳисобҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ (ба истиснои суратҳисобҳои амонатӣ (депозитӣ)-и шахсони воқеӣ) бе пешниҳоди ҳуччатҳое, ки аз ҷониби мақомоти андоз додани рақами мушаххаси андозсупорандаро тасдиқ мекунанд, -

ба шахсони мансабдор ба андозаи аз чил то панҷоҳ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сад то дусад нишондиханда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

2. Барои аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣ кредитӣ риоя накардани мӯҳлати огоҳ намудани мақомоти андози маҳалли баҳисобгирии бақайдгирии худ дар бораи аз ҷониби шахси воқеӣ ва ё ҳуқуқӣ кушодани суратҳисобҳои ҳисоббаробаркунӣ ва дигар суратҳисобҳо (ба истиснои суратҳисобҳои амонатӣ (депозитӣ)-и шахсони воқеӣ),

- ба шахсони мансабдор ба андозаи аз бист то сӣ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз панҷоҳ то сад нишондиханда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Моддаи 609. Аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ саривақт интиқол накардани маблағи андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ

Барои аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ саривақт интиқол накардани маблағи андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ аз рӯйи супоришномаҳои пардохти андозсупорандагоне, ки дар ин ташкилотҳо суратҳисоб доранд, - ба андозаи аз сад то дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо, аммо дар ҳаҷми на камтар аз даҳ фоизи андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ки саривақт гузаронида нашудаанд, ҷарима таъйин карда мешавад.

Моддаи 610. Иҷро накардан ё саривақт иҷро накардани фармоишҳои инкассавии мақомоти андоз дар хусуси рӯёнидани маблағҳои андозсупоранда аз ҳисоби шахсони сеюм-дебиторҳои андозсупоранда

Барои аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ, ки дар онҳо суратҳисобҳои андозсупоранда кушода шуда, ба онҳо хизмат мерасонид ё аз ҷониби бонкҳо ё муассисаҳои дигари молиявӣю кредитӣ, ки дар онҳо суратҳисобҳои шахсони сеюм-дебиторҳои андозсупоранда кушода шуда, ба онҳо хизмат мерасонид, иҷро накардан ё саривақт иҷро накардани фармоишҳои инкассавии мақомоти андоз дар хусуси рӯёнидани маблағҳо аз суратҳисобҳои шахсони сеюм-дебиторҳои андозсупоранда (аз ҷумла аз суратҳисобҳои бонкии ҳуди андозсупоранда ё суратҳисобҳои дигар муассисаҳои молиявӣю кредитӣ, ки дар онҳо ба ҳамин андозсупоранда хизмат расонида мешавад) ба мақсади пӯшонидани қарзи андозсупоранда, -

ба андозаи аз дусад то сесад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

3. КОДЕКСИ ЧИНОЯТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1998, № 9, мод. 68, 69; №22, мод. 306; соли 1999, №12, мод. 316; соли 2001, № 4, мод. 149, 167; соли 2002, №11, мод. 675, 750; соли 2003, № 8, мод. 456, 468; соли 2004, №5, мод. 346; №7, мод. 453; соли 2005, №3, мод. 126; №7, мод. 399; №12, мод. 640; соли 2007, №7, мод. 665; соли 2008, №1 қисми 1, мод. 3; №6, мод. 444, 447; №10, мод. 803; №12, қисми 1, мод. 986, қисми 2, мод. 992; соли 2009, № 3, мод. 80)

... БО БОИ 27. ЧИНОЯТҶО ДАР СОҶАИ ФАЪОЛИЯТИ ИҚТИСОДӢ

Моддаи 259. Соҳибкории ғайриқонуни

1) Татбиқи фаъолияти соҳибкорӣ бидуни бақайдгириӣ ё бидуни иҷозатномаи махсус (лицензия) дар ҳолатҳое, ки чунин иҷозат (лицензия) ҳатмӣ мебошад ё бо вайрон кардани шартҳои лицензиякунони инчунин машғул шудан ба намудҳои манъшудаи фаъолияти соҳибкорӣ, ки бо ба даст овардани даромад ба микдори калон ё расонидани зарар ба микдори калон ба манфиати шаҳрвандон, ташкилотҳои тижоратӣ ё ғайритижоратӣ ё ба давлат содир шудааст, -

бо ҷарима ба андозаи аз панҷсад то як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳрум сохтан аз озода ба муҳлати то се сол ҷазо дода мешавад.

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил:

б) бо ба даст овардани даромад ба микдори махсусан калон;

в) аз ҷониби шахси қаблан барои соҳибкории ғайриқонуни ё фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ судшуда содир шуда бошад, -

бо ҷарима ба андозаи аз як то ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё бо маҳрум сохтан аз озода ба муҳлати аз се то панҷ сол бо ҷарима ба андозаи то панҷсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷазо дода мешавад.

... Моддаи 260. Соҳибкории сохта

Соҳибкории сохта, яъне таъсиси корхонаи тижоратӣ бидуни нияти анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ ё фаъолияти

бонкӣ, ки бо мақсади ба даст овардани кредит, озод шудан аз андоз, ба даст даровардани дигар фоидаи амволӣ ё рӯйпӯш кардани фаъолияти манъгардида, агар он ба шаҳрвандон, ташкилотҳои тичоратӣ ё ғайритичоратӣ ё давлат ба миқдори калон зарар расонида бошад, -

бо ҷарима ба андозаи аз панҷсад то як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳдуд кардани озодӣ ба мӯҳлати то ду сол ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба ҳамин мӯҳлат ҷазо дода мешавад.

1

Эзоҳ: 1) Дар моддаҳои 258, 259, 259 ва 260-и Кодекси мазкур даромад ё зарар ба миқдори калон дар ҳолате ҳисобида мешавад, ки он аз андозаи **нишондиҳанда барои ҳисобҳо** як ҳазор маротиба ва даромади андозааш махсусан калон аз андозаи **нишондиҳанда барои ҳисобҳо** ду ҳазор маротиба зиёд аст.

2) Дар зери мафҳуми “даромад”, ки дар боби мазкур пешбинӣ шудааст, фоида аз фарқи байни маблағи сарфшуда ва дохилшуда фаҳмида мешавад.

3) Дар моддаҳои боби мазкур зарар ба миқдори калон ба манфиати шаҳрвандон чунин зараре ҳисобида мешавад, ки аз андозаи **нишондиҳанда барои ҳисобҳо** панҷсад маротиба зиёд бошад.

... Моддаи 263. Фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ

1) Татбиқи фаъолияти бонкӣ (амалиёти бонкӣ) бидуни бақайдгирӣ ё иҷозатномаи махсус (лицензия) дар ҳолатҳое, ки чунин иҷозатнома ҳатмӣ мебошад, ё бо вайрон кардани шартҳои лицензиякунонӣ, агар ин кирдор бо ба даст овардани даромад ба миқдори калон вобаста бошад ё ба манфиати шаҳрванд, ташкилотҳои тичоратӣ ё ғайритичоратӣ ё давлат ба миқдори калон зарар расонида бошад; -

бо ҷарима ба андозаи аз як ҳазор то ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати то се сол бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти муайян ба мӯҳлати то панҷ сол ё бидуни он ҷазо дода мешавад.

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

б) бо ба даст овардани даромад ба миқдори махсусан калон;

в) аз чониби шахсе, ки қаблан барои фаъолияти гайриқонунии бонкӣ ё соҳибқориҳои гайриқонунӣ судшуда содир гардида бошад; -

бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз се то панҷ сол бо ҷарима ба андозаи аз панҷсад то як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷазо дода мешавад.

Эзоҳ: Даромад ё зарар ба миқдори калон чунин даромад ё зарарест, ки маблағи он аз андозаи **нишондиҳанда барои ҳисобҳо** ҳадди ақал **як ҳазор** маротиба ва даромади махсусан калон аз андозаи **нишондиҳанда барои ҳисобҳо** се ҳазор маротиба зиёдтар мебошад.

Моддаи 264. Гайриқонунӣ гирифтани кредит

1) Аз чониби шахрванд, соҳибқори инфиродӣ ё роҳбарӣ ташкилот гирифтани кредит, иловапулӣ (дотация) ё дигар шароити имтиёзноки кредитгузорӣ бо роҳи ба бонк ё дигар муассисаи кредити баръало пешниҳод кардани таҳсилоти таҳрифшуда оид ба вазъи хоҷагидорӣ ё молиявии шахрванд, соҳибқориҳои инфиродӣ ё ташкилот ё оид ба дигар ҳолатҳое, ки барои гирифтани кредит, иловапулӣ ё шароити имтиёзноки кредитгузорӣ заруранд, (хангоми мавҷуд набудани нишонаҳои тасарруфи амволи гайр), -

бо ҷарима ба андозаи аз ҳафтсад то як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳдуд кардани озодӣ ба мӯҳлати то панҷ сол ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба хамин мӯҳлат ҷазо дода мешавад.

2) Гайриқонунӣ гирифтани кредити мақсадноки давлатӣ ё кредите, ки дар зерӣ кафолати давлатӣ дода мешавад, ҳамчунин бар хилофи мақсад истифода бурдани онҳо, агар ин кирдор ба шахрванд, ташкилот ё давлат ба миқдори калон зарар расонида бошад (хангоми мавҷуд набудани нишонаҳои тасарруфи амволи гайр);

-бо ҷарима ба андозаи аз як ҳазору панҷсад то ду ҳазор **нишондиҳанда барои ҳисобҳо** ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз ду то панҷ сол ҷазо дода мешавад.

Эзоҳ: Зарар ба миқдори калон чунин зараре ҳисобида мешавад, ки аз андозаи **нишондиҳанда барои ҳисобҳо** як ҳазор

маротиба зиёд мебошад.

Моддаи 265. Ғайриқонунӣ додани кредит

Ғайриқонунӣ додани ҳама гуна кредит ё ба ин мусоидат кардани ашхосе, ки бо истифода бурдани вазифаи хизматиаш мебоист ё метавонист ин кирдорхоро ба ҷо оварад; -

бо ҷарима ба андозаи аз як ҳазору панҷсад то ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати то се сол бо маҳрум кардан аз ҳукуки ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо ғаъолияти муайян ба мӯҳлати то панҷ сол ҷазо дода мешавад.

... Моддаи 268. Ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ

1) Кирдори бадқасдонаи роҳбари муассисаи кредитӣ ё корхона, сарфи назар аз шакли моликият, ки бо мақсади ғараз ё манфиатдории шахсӣ маблағи пулии дар суратҳисоби худ бударо ба суратҳисоби ташкилоти дигар ғайриқонунӣ гузаронидааст, ҳамчунин тартиботи муқарраршударо вайрон карда, маблағи пулиро ба тарзи дигар истифода бурдааст ё дигар маблағи бучетиро ғайримақсад истифода бурдааст, агар ин кирдор ба манфиатҳои қонунии шахрвандон, корхона ё давлат ба миқдори калон зарар расонида бошад, -

бо ҷарима ба андозаи аз як ҳазор то ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳрум кардани озодӣ ба мӯҳлати то ду сол ё бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба ҳамин мӯҳлат ҷазо дода мешавад.

2). Ҳамин кирдор, агар:

а) такроран;

б) ба миқдори махсусан калон зарар расонида бошад, -

бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз ду то панҷ сол ҷазо дода мешавад.

Эзоҳ: 1) Дар тахти мафҳуми зарар ба миқдори калон чунин зарарест, ки он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҳадди ақал панҷсад маротиба ва зарар ба миқдори махсусан калон аз ду ҳазор маротиба зиёд мебошад.

3) Ҳангоми муайян намудани андозаи (миқдори) зарари расонидашуда ғайр аз зиёни бевосита ҳамчунин фоидаи аз даст рафтаре ба ҳисоб гирифтани зарур аст.

... Моддан 277. Гайриқонунӣ ба даст овардани маълумоти дорои сирри тичоратӣ ё бонкӣ

Ҷамъовариҳои маълумоти дорои сирри тичоратӣ ё бонкӣ бо роҳи тасарруфи аснод, ришвадиҳӣ ё таҳдид нисбати ашхосе, ки сирри тичоратӣ ё бонкиро медонанд ё бо наздикони онҳо, дошта гирифтани мавҷи воситаҳои алоқа ё гайриқонунӣ тамос гирифтани ба системаи ё шабакаи компютерӣ ё истифодаи воситаҳои махсуси техникӣ, ҳамчунин бо роҳи дигари гайриқонунӣ бо мақсади ифшо ё истифодаи гайриқонунии ин маълумотҳо, -

бо ҷарима ба андозаи аз сесад то панҷсад **нишондиханда барои ҳисобҳо** ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати то ду сол ҷазо дода мешавад.

Моддан 278. Ифшои сирри тичоратӣ ё бонкӣ

Ифшои гайриқонунӣ ё истифодаи сирри тичоратӣ ё бонкӣ бидуни розигии молики он аз ҷониби шахсе, ки ин сир вобаста ба фаъолияти касбӣ ё хизматиаш маълум буд ва ин кирдор бо мақсади ғаразнок ё дигар **манфиати шахси** содир гардида, ба корхонаи тичоратӣ ё соҳибқори инфиродӣ ба миқдори калон зарар расондааст, -

бо ҷарима ба андозаи аз сесад то панҷсад **нишондиханда барои ҳисобҳо** ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати то се сол бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан ба фаъолияти муайян ба мӯҳлати то панҷ сол ҷазо дода мешавад.

Эзоҳ: Таъқиби ҷиноят барои содир намудани кирдорҳои пешбининамудаи ҳамин модда мутобики аризаи корхонаи тичоратӣ ё соҳибқори инфиродии зарардида оғоз меёбад.

... Моддан 281. Тайёр кардан ё ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбаки (сохта)

1) Тайёр кардан бо мақсади ба муомилот баровардан ё ба муомилот баровардани билетҳои қалбакии Бонки миллии Тоҷикистон, танга ё қоғазҳои қиматноки қалбаки бо асъори Ҷумҳурии Тоҷикистон, асъори хориҷӣ ё қоғазҳои қиматноки қалбаки бо асъори хориҷӣ, -

бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз панҷ то ҳашт

сол бо мусодираи амвол чазо дода мешавад.

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи ашхос бо маслиҳати пешакӣ;

б) ба миқдори калон;

в) тақроран, -

бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз ҳашт то дувоздаҳ сол бо мусодираи амвол чазо дода мешавад.

3) Кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуоми ҳамин модда, ки аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шудааст,

бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз дуоздаҳ то понздаҳ сол бо мусодираи амвол чазо дода мешавад.

Моддаи 282. Тайёр кардан ё ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи (қалбакии) кредитӣ ё ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт

1) Тайёр кардан бо мақсади ба муомилот баровардан ё ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи кредитӣ ё картаҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт ё дигар ҳуҷҷатҳо, ки асьор ё дигар қоғазҳои қиматнок ба шумор намеравад, вале асноди тасдиқунанда, муқарраркунанда ё диҳандаи ҳуқуқ ё ўҳдадорҳои амволи мебошанд,-

бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз се то панҷ сол чазо дода мешавад.

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи ашхос бо маслиҳати пешакӣ;

б) ба миқдори калон;

в) аз ҷониби шахси қаблан барои ҳамин ҷиноят ё барои тайёр кардан ё ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбаки судшуда;

г) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад, -

бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз панҷ то ҳашт сол бо мусодираи амвол чазо дода мешавад.

Моддаи 283. Сӯиистифода ҳангоми баровардани қоғазҳои қиматнок (эмиссия)

1) Баровардани қоғазҳои қиматнок (эмиссия) ва ба таври оммавӣ тақсим (пахн) кардани онҳо бидуни бақайдгири

мутобиқи тартиби муқарраргардида ё дидаю доништа истифода бурдани асноди сохта (қалбақӣ) барои бақайдгирии коғазҳои қиматнок,-

бо ҷарима ба андозаи аз панҷсад то як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё корҳои ислоҳӣ ба мӯҳлати то ду сол ҷазо дода мешавад.

2) Ба тарҳи эмиссияи коғазҳои қиматнок дидаю доништа дохил намудани таҳсилоти нодуруст, ҳамчунин тасдиқи тарҳи эмиссия, ки баръало таҳсилоти нодуруст дорад ё дидаю доништа тасдиқ кардани натиҷаҳои таҳрифшудаи эмиссия, агар ин кирдор ба миқдори калон зарар расонида бошад,-

бо ҷарима ба андозаи аз як ҳазор то ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати то ду сол ҷазо дода мешавад.

Эзоҳ: Дар моддаҳои 281, 282 ва 283 ҳамин Кодекс таҳти маҳфуми миқдори калон ё зарар ба миқдори калон чунин миқдор ё зараре ҳисобида мешавад, ки он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо як ҳазор маротиба зиёд бошад.

... **Моддаи 286. Додугирифтӣ гайриқонунӣ бо асъори хоричӣ**

1) Муомилоти гайриқонунӣ бо асъори хоричӣ бо роҳи харидан, фурӯхтан, фурӯш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт, агар дар давоми сол баъд аз додани ҷазои маъмури содир шуда бошад, -

бо ҷарима ба андозаи аз дусад то як ҳазор маоми ҳадди ақал ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз шаш моҳ то як сол ҷазо дода мешавад.

2) Муомилоти гайриқонунӣ бо асъори хоричӣ бо роҳи харидан, фурӯш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт, агар арзиши ашёи муомилот ё амалиёти гайриқонунӣ аз панҷсад маоми ҳадди ақал зиёд бошад,-

бо ҷарима ба андозаи аз ҳазор то ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз се то панҷ сол ҷазо дода мешавад.

3) Кирдори небининамудаи қисми дуҷуми ҳамин модда, агар:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи ашхос бо маслиҳати пешакӣ;
в) ба миқдори калон содир шуда бошад, -
бо махрум сохтан аз озодӣ ба мӯхлати аз ҳашт то даҳ сол
бо мусодираи амвод чазо дода мешавад.

Эзоҳ: Кирдорҳои дар ҳамин модда номбаршуда ҳамон
вақт ба миқдори калон ҳисобида мешаванд, ки агар арзиши
ашёи муомилот ё амалиёти ғайриқонунӣ аз ду ҳазор
нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёдтар бошад.

ЗУҲАЛИДДИН ХОЛХУЧАЕВ, ФИРУЗ АБДУЛЛОЕВ

ҲУҚУҚИ БОНКӢ:
Маҷмӯаи таълимӣ-методӣ

Ба матбаа 05.03.2011 сол супорида шуд. Ба чоп 29.03.2011 имзо шуд.
Қоғази офсетӣ. Чопи офсет. Андозаи 60x84 1/16. Ҷузъи чопӣ 18,7.
Адади нашр 200 нусха. Нарҳаш шартномавӣ.

ҶДММ «Шучоён»
Ш. Душанбе, хиёбони «Дӯстии халқҳо», 47
Тел.: 227-61-47

30см

